Risale-i Nur Külliyatından
Mesnevi-i
Nuriye
Müellifi
Bediüzzaman
SAİD NURSİ

Risale-i Nur Külliyatından

MESNEVÎ-İ NURİYE

(Türkçe Tercümesi)

Müellifi
Bedîüzzaman Said Nursî

Mütercimi
Abdülmecid Nursî

İtizar

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Risale-i Nur Külliyatı'ndan "El-Mesneviyy-ül Arabî" ile muanven büyük Üstad'ın cihanbaha pek kıymetdar şu eserini de Allah'ın avn ü inayetiyle Arabîden Türkçeye çevirmeye muvaffak olmakla kendimi bahtiyar addediyorum. Yalnız, aslındaki ulviyet, kuvvet ve cezaleti tercümede muhafaza edemedim. Evet o cevher-baha hakikatlara zarf olacak ne bir harf ve ne bir lafız bulamadım. Tercüme lisanı da, fikrim gibi nâkıs ve kāsır olduğundan, o azîm imanî ve cesîm Kur'anî hakikatlere ancak böyle dar ve kısa bir kisveyi tedarik edebildim. Ne hakkın ve ne hakikatın hatırı kalmış. Fabrika-i dimağiyemin bozukluğundan bu kadarını da müellif-i muhterem Bedîüzzaman'ın manevî yardımları ile dokuyabildim.

Evet bir tavuk kendi uçuşuyla, şahinin veya kartalın uçuşlarını taklid ve tercüme edemez. Bu, hakikaten aslına uygun ve lâyık bir tercüme değildir. (Pek kısa bir meal, bazan da tayyedilmiş, tercüme edememiş.) Çok yerlerde yalnız mealini aldım. Bazı yerlerde de tayyettim. Ancak aslındaki hakaikı, evlâd-ı vatana gösteren küçük bir âyinedir…

Risale-i Nur müellifinin neseben küçük
kardeşi ve onbeş sene ondan ders alan
Abdülmecid Nursî

Risale-i Nur'un bir nevi Arabî Mesnevî-i Şerif'i hükmünde olan bu mecmuanın mukaddemesi "Beş Nokta"dır.

Birinci Nokta: Kırk elli sene evvel Eski Said, ziyade ulûm-u akliye ve felsefiyede hareket ettiği için, hakikat-ül hakaike karşı ehl-i tarîkat ve ehl-i hakikat gibi bir meslek aradı. Ekser ehl-i tarîkat gibi yalnız kalben harekete kanaat edemedi. Çünki aklı, fikri hikmet-i felsefiye ile bir derece yaralı idi; tedavi lâzımdı. Sonra hem kalben, hem aklen hakikata giden bazı büyük ehl-i hakikatın arkasında gitmek istedi. Baktı, onların herbirinin ayrı cazibedar bir hâssası var. Hangisinin arkasından gideceğine tahayyürde kaldı. İmam-ı Rabbanî de ona gaybî bir tarzda "Tevhid-i kıble et!" demiş; yani "Yalnız bir üstadın arkasından git!" O çok yaralı Eski Said'in kalbine geldi ki:

"Üstad-ı hakikî Kur'an'dır. Tevhid-i kıble bu üstadla olur." diye, yalnız o üstad-ı kudsînin irşadıyla hem kalbi, hem ruhu gayet garib bir tarzda sülûke başladılar. Nefs-i emmaresi de şükûk ve şübehatıyla onu manevî ve ilmî mücahedeye mecbur etti. Gözü kapalı olarak değil; belki İmam-ı Gazalî (R.A.), Mevlâna Celaleddin (R.A.) ve İmam-ı Rabbanî (R.A.) gibi kalb, ruh, akıl gözleri açık olarak, ehl-i istiğrakın akıl gözünü kapadığı yerlerde, o makamlarda gözü açık olarak gezmiş. Cenab-ı Hakk'a hadsiz şükür olsun ki, Kur'an'ın dersiyle, irşadıyla hakikata bir yol bulmuş, girmiş. Hattâ وَ فِى كُلِّ شَىْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى اَنَّهُ وَاحِدٌ hakikatına mazhar olduğunu, Yeni Said'in Risale-i Nur'uyla göstermiş.

İkinci Nokta: Mevlâna Celaleddin (R.A.) ve İmam-ı Rabbanî (R.A.) ve İmam-ı Gazalî (R.A.) gibi, akıl ve kalb ittifakıyla gittiği için, her şeyden evvel kalb ve ruhun

yaralarını tedavi ve nefsin evhamdan kurtulmasını temine çalışıp, lillahilhamd Eski Said Yeni Said'e inkılab etmiş. Aslı Farisî sonra Türkçe olan Mesnevî-i Şerif gibi o da Arabça bir nevi Mesnevî hükmünde Katre, Hubab, Habbe, Zühre, Zerre, Şemme, Şu'le, Lem'alar, Reşhalar, Lâsiyyemalar ve sair dersleri ve Türkçede o vakit Nokta ve Lemaat'ı gayet kısa bir surette yazmış; fırsat buldukça da tab'etmiş. Yarım asra yakın o mesleği Risale-i Nur suretinde, fakat dâhilî nefs ve şeytanla mücadeleye bedel, hariçte muhtaç mütehayyirlere ve dalalette giden ehl-i felsefeye karşı Risale-i Nur, geniş ve küllî Mesnevîler hükmüne geçti.

Üçüncü Nokta: O Yeni Said'in münazarasıyla, nefis ve şeytanın tam mağlub edilmesi ve susturulması gibi, Risale-i Nur dahi yaralanmış talib-i hakikatı kısa bir zamanda tedavi ettiği gibi, ehl-i ilhad ve dalaleti de tam ilzam ve iskât ediyor. Demek bu Arabî Mesnevî Mecmuası, Risale-i Nur'un bir nevi çekirdeği ve fidanlığı hükmündedir. Bu mecmuanın yalnız dâhilî nefis ve şeytanla mücadelesi, nefs-i emmarenin ve şeytan-ı cinnî ve insînin şübehatından tamamıyla kurtarıyor. Ve o malûmat ise, meşhudat hükmünde ve ilmelyakîn ise, aynelyakîn derecesinde bir itminan ve bir kanaat veriyor.

Dördüncü Nokta: Eski Said ilm-i hikmet ve ilm-i hakikatın çok derin mes'eleleriyle meşgul olması ve büyük ülemalarla derin mes'eleler üzerinde münazarası ve medresenin yüksek derslerini gören eski talebelerinin fehimlerinin derecesine göre yazması ve Eski Said'in de terakkiyat-ı fikriye ve kalbiyesinde, yalnız kendisi anlayacak bir surette, gayet kısa cümlelerle ve gayet muhtasar bir ifade ile uzun hakikatlara kısa kelimelerle işaretler nev'inde o mecmuayı yazdığı için, bir kısmını en müdakkik âlimler de zorla anlayabilir. Eğer tam izah olsa idi, Risale-i Nur'un mühim bir vazifesini görecekti. Demek o fidanlık Mesnevî, turuk-u hafiye gibi enfüsî ve dâhilî cihetinde çalışmış; kalb ve ruh içinde yol açmaya muvaffak olmuş. Bahçesi olan Risale-i Nur, hem enfüsî, hem ekserî cihetinde turuk-u

cehriye gibi âfâkî ve haricî daireye bakıp marifetullaha geniş ve her yerde yol açmış. Âdeta Musa Aleyhisselâm'ın asâsı gibi nereye vurmuş ise su çıkarmış…

Hem Risale-i Nur, hükema ve ülemanın mesleğinde gitmeyip, Kur'an'ın bir i'caz-ı manevîsiyle, her şeyde bir pencere-i marifet açmış; bir senelik işi bir saatte görür gibi Kur'an'a mahsus bir sırrı anlamıştır ki, bu dehşetli zamanda hadsiz ehl-i inadın hücumlarına karşı mağlub olmayıp galebe etmiş.

Beşinci Nokta: Eski Said'in Yeni Said'e inkılab etmesi zamanında, yüzer ilimlerle alâkadar binler hakikatlar, ayrı ayrı birer risaleye mevzu olacak kıymette iken, o Said te'lif ederken, mes'elelerin başında "İ'lem, İ'lem, İ'lem"lerle, her bir hakikatı -ki, bir risale olacak derecede ehemmiyetli iken- birkaç satırda, bazan bir sahifede, bazan bir-iki satırda zikrediyorlar. Âdeta her bir "İ'lem", bir risalenin şifresidir.

Hem "İ'lem"ler, birbirine bakmayarak muhtelif ilimlerin ve hakikatların fihristeleri hükmünde yazıldığından, o mecmuayı okuyanlar, bu noktaları nazara alıp itiraz etmesinler.

Said Nursî

LEM'ALAR

(Türkçe Risale-i Nur'un Yirmiikinci Sözü ile aynı mealdedir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ❊ لَهُ مَقَالِيدُ السَّموَاتِ وَ اْلاَرْضِ ❊ فَسُبْحَانَ الَّذِى بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ ❊ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ ❊ مَا مِنْ دَابَّةٍ اِلاَّ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا

Ey daire-i esbabdan zuhur eden işleri, hâdiseleri esbaba isnad eden gafil, cahil! Mal sahibi zannettiğin esbab, mal sahibi değillerdir. Asıl mal sahibi, onların arkasında iş gören kudret-i ezeliyedir. Onlar, ancak o kudretten gelen hakikî tesirleri ilân ve neşretmekle muvazzaftırlar. Demek daire-i esbab, hükûmetin kalem dairesi hükmündedir ki, yukarıdan gelen emirlerin tebligatı o daireden yapılıyor. Çünki izzet ve azamet perdeyi iktiza eder; tevhid ve celal dahi şirketi reddeder, tesiri esbaba vermiyor.

Evet Sultan-ı Ezelî'nin memurları vardır amma, icraatçıları değillerdir ki, saltanat ve rububiyetinde ortak olsunlar. Ancak o memurların vazifesi dellâllıktır ki, kudretin icraatını ilân ediyorlar. Veya o memurlar, nâzır müşahidlerdir ki, gördükleri evamir-i tekviniyeye karşı yaptıkları itaat ve inkıyad ile istidadlarına göre bir nevi ibadet yapmış olurlar. Demek esbab, ancak ve ancak kudretin izzetini, rububiyetin haşmetini izhar için vaz'edilmiş bir takım vasıtalardır. Yoksa, kudretin acz ve ihtiyacı için muavenet eden yardımcı değillerdir.

Beşer sultanlarının memurları ise; sultanların ihtiyaç ve aczlerini def' için tayinlerine zaruret hasıl olan yardımcı ve ortaklarıdır. Binaenaleyh Allah'ın memurlarıyla insanın

memurları arasında münasebet yoktur. Yalnız gafil ve cahil olanlar hâdiselerde ve vukuattaki hikmetleri, güzellikleri göremediklerinden, Cenab-ı Hak'tan şekva ve şikayetlere başlarlar. İşte o şekva ve şikayetlerin hedefini değiştirmek için esbab vaz'edilmiştir. Çünki kusur onlardan çıkıyor, onların kabiliyetsizliğinden ileri geliyor. Bu sırra bir misal-i latif suretinde bir temsil-i manevî rivayet ediliyor ki:

Hazret-i Azrail Aleyhisselâm, Cenab-ı Hakk'a demiş ki:

–Kabz-ı ervah vazifesinde senin ibadın benden şekva edecekler. Benden küsecekler.

Cenab-ı Hak lisan-ı hikmetle ona demiş ki:

–Senin ile ibadımın ortasında musibetler, hastalıklar perdesini bırakacağım. Tâ şekvaları onlara gidip sana küsmesinler.

Evet nasılki hastalıklar perdedir, ecelde tevehhüm olunan fenalıklara mercidirler. Ve kabz-ı ervahta hakikî olarak hikmet ve güzellik, Hazret-i Azrail Aleyhisselâm'ın vazifesine müteallıktir. Öyle de Hazret-i Azrail Aleyhisselâm da bir perdedir. Kabz-ı ervahta zahiren merhametsiz görünen ve rahmetin kemaline münasib düşmeyen bazı hâlâta merci olmak için o memuriyete bir nâzır ve kudret-i İlahiyeye bir perdedir.

Evet izzet ve azamet ister ki, esbab perdedar-ı dest-i kudret ola aklın nazarında; tevhid ve celal ister ki, esbab ellerini çeksinler tesir-i hakikîden…

TENBİH

Arkadaş! Tevhid iki çeşit olur:

Birisi âmiyane tevhiddir ki: "Allah'ın şeriki yok ve bu kâinat Onun mülküdür." der. Bu kısım tevhid sahiblerinin fikirce gaflet ve dalalete düşmeleri korkusu vardır.

İkincisi hakikî tevhiddir ki: “Allah birdir, mülk Onundur, vücud Onundur, her şey Onundur.” der; lâ-yetezelzel bir itikada sahibdirler. Bu kısım tevhid sahibleri, her şeyin üstünde Cenab-ı Hakk’ın sikkesini görür ve her şeyin cebhesinde bulunan mührünü, damgasını okur. Ve bu sayede huzurî bir tevhid melekesi mâliki olurlar ki, dalalet ve evhamın taarruzundan kurtulurlar.

Kur’an-ı Hakîm’den istifade ettiğimiz ikinci kısım tevhidin birkaç mertebelerini birkaç lem’a zımnında izah edeceğiz:

BİRİNCİ LEM’A: Bakınız! Her bir masnuun yüzünde öyle bir sikke vardır ki, ancak her şeyi halkeden Hâlık’a mahsustur. Ve her bir mahlukun cebhesinde öyle bir hâtem vurulmuştur ki, her şeyi yapan Sâni’den maada kimsede o hâtem bulunmaz. Ve kudretin neşrettiği mektublarından her bir mektubun âhirinde, taklidi kabil olamayan öyle bir turra vardır ki, ancak Sultan-ı Ezel ve Ebed’e hastır. O gibi sikkelerden yalnız hayat üzerinde parlayan sikke-i i’caza bakınız ki; hayat ile bir şeyden pek çok şeyler husule gelir, icad edilir. Ve pek çok şeyler dahi bir şey-i vâhide emr-i Rabbaniyle inkılab ederler. Meselâ: Su, bir şey-i vâhid iken pek çok uzuvlara, cihazlara Allah’ın izni ile menşe olur, icad edilirler. Ve mideye giren pek çok muhtelif yemekler ve meyvelerden Hâlık-ı Teâlâ tek bir cismi icad eder, tek bir cisim husule getirir.

İşte kalb, akıl, şuur sahibi olan bir adam, bu ciheti düşünürse anlar ki, bir şeyden çok şeyleri icad edip çıkartmak ve çok şeyleri bir şeye tahvil etmek, ancak her şeyi halkeden ve her şeyi yapan Sâni’a mahsus bir sikkedir.

İKİNCİ LEM’A: Sayısız hâtemlerden canlı mahlukata vaz’edilen hayat hâtemine bakınız! Evet canlı bir mahluk, câmiiyeti itibariyle, kâinata küçük bir misaldir, şecere-i âleme güzel ve tatlı bir meyvedir, kevn ve vücuda bir nüvedir ki, Cenab-ı Hak o nüvede pek çok âlemlerin örneklerini dercetmiştir. Sanki o zîhayat gayet hakîmane muayyen nizamlar ile bütün vücudlardan sağılmış bir katre

veya bir noktadır. Bu itibarla bir zîhayatı halketmek, bütün kâinatı yed-i tasarrufuna alan Cenab-ı Hak'tan maada hiçbir şeye isnad edilemez.

Evet aklı bozulmayan bir şahıs, teemmülü neticesinde anlar ki: Meselâ bal arısını pek çok şeylere fihriste yapan ve kitab-ı kâinatın ekser mesailini insanın mahiyetinde yazan ve incir nüvesinde incir ağacının proğramını derceden ve insanın kalbini binlerce âlemlere örnek ve pencere yapan ve beşerin kuvve-i hâfızasında tarih-i hayatını taallukatıyla beraber yazan, ancak ve ancak her şeyi yaratan Hâlık olabilir. Ve böyle bir tasarruf, yalnız ve yalnız Rabb-ül Âlemîn'e mahsus bir hâtemdir.

ÜÇÜNCÜ LEM'A: Cenab-ı Hakk'ın canlı mahlukata bastığı hayat hâteminin gayr-ı mütenahî nakış ve keyfiyetlerinden bir nümuneyi göstereceğiz. Şöyle ki:

Nasıl ki suyun katrelerinden, şişenin parçalarından tut, seyyar yıldızlara kadar şeffaf veya şeffaf gibi her şeyde şemsin cilvelerinden şemse mahsus bir turra, bir cilve bulunur. Kezalik Şems-i Ezelî'nin de bütün canlı mahlukatta "ihya ve nefh-i hayat" cihetiyle bir tecelli-i ehadiyeti vardır ki, bütün esbab iktidar ve ihtiyar sahibi oldukları farz edilse dahi, o sikkenin ne mislini ve ne taklidini, ne münferiden ve ne müçtemian yapmaktan âcizdirler. Buna binaen şeffaf şeylerde görünen o timsaller şemsin timsali olup, şemsten o şeffaf şeylere in'ikas etmiş olduklarına hükmedilmediği takdirde, o sayısız katrelerde ve zerrelerde her birisinde hakikî bir şemsin maddesiyle mevcud bulunduğuna hükmetmek lâzım gelir.

Kezalik Şems-i Ezelî'nin şualar menzilesinde olan tecelli-i esmasının nokta-i merkeziyesi olan hayat, Şems-i Ezelî'ye isnad edilmediği takdirde, bir sineğe, bir çiçeğe varıncaya kadar her bir zîhayatta nihayetsiz bir kudret, muhit bir ilim, mutlak bir irade gibi Vâcib-ül Vücud'dan maada hiçbir şeyde vücudu mümkün olmayan sair sıfatların mevcud olmasına cahilane, ahmakane, gülünç bir bâtıl hüküm lâzım gelir. Ve aynı zamanda, şu bâtıl hüküm ile her bir zerreye ve her bir

sebebe bir uluhiyet-i mutlakayı isnad etmekle sayısız şerikleri isbat etmek mecburiyeti hasıl olur.

Maahâza tohum olacak bir habbe veya bir çekirdekteki garib, acib, muntazam vaziyete bakınız ki; o habbe, tohumu olacak cismin bütün eczasıyla münasebetdar olduğu gibi, nev'iyle yani ebna-yı cinsiyle de ve bütün mevcudat ile de münasebetleri vardır. Ve onlara karşı o münasebetleri nisbetinde vazifeleri vardır. Eğer o tohumcuk habbenin Kādir-i Mutlak'tan nisbeti kesilip kendi nefsine isnad edilirse, yani kendi kendine olmuştur denilirse, her bir tohumda, her şeyi görecek bir gözün ve her şeye muhit bir ilmin bulunmasını itikad etmek lâzım gelir. Bu ise, sâbık temsilde her bir şeffaf zerrede hakikî bir şemsin vücudunu iddia etmek gibi gülünç bir hamakattır.

DÖRDÜNCÜ LEM'A: Bir kitab el yazısıyla yazılırsa, yalnız bir adama ve bir kaleme ihtiyaç vardır. Fakat matbaada basılırsa, kalem işini gören pek çok demir kalemler lâzımdır. Ve o demir harfleri yapmak için ustalar ve âlât ve edevat ve mürettibler gibi çok şeylere ihtiyaç olur. Kezalik şu kitab-ı kâinatta yazılı satırlar, kelimeler ve harflerin bir Vâhid-i Ehad'in kalem-i kudretiyle yazılmış olduğu cihete hükmeden adam, pek rahat ve kolay ve makul bir yola sülûk etmiş olur. Fakat, o yazıları, o harfleri tabiata ve esbaba isnad eden herifler, imtina ve muhalin en suubetli ve çıkmaz bir yoluna zehab etmiş olurlar. Çünki bu yola zehab edenler için tek bir zîhayatın tab' ve bastırılması için ekser kâinatın tab'ını lâzım olan techizat lâzımdır. Bu ise, vehmin kabul edemediği bir hurafedir.

Ve keza toprağın, suyun, havanın her bir cüz'ünde nebatat adedince manevî gizli matbaalar lâzımdır ki, mahiyetleri ve cihazları mütehalif sayısız meyve ve çiçeklerin teşkilâtını yapabilsinler. Veyahut o nebatatı o kadar zînet ve intizamlarıyla beraber yeşillendirmek için, o üç unsurun herbir cüz'ünde bütün ağaçların, meyvelerin ve çiçeklerin hâssalarını, cihazlarını ve mizanlarını bilip yapabilecek bir kudret, bir ilim lâzımdır. Çünki bu üç

unsurun her bir cüz'ü, her bir nebatın teşkiline medar ve menşe olabilir. Evet bir saksıdaki toprak, cihazları ve şekilleri ve sair sıfatları muhalif olan herhangi bir nebatın tohumunu yeşillendirmeye kabiliyeti vardır. Binaenaleyh ikinci yola zehab edenlerce o küçük saksı içerisinde sayısız gizli makine ve fabrikaların vücudu lâzım gelir ki, hurafeciler dahi bundan utanıyorlar.

BEŞİNCİ LEM'A: Bir kitabda yazılı bir harf, yalnız bir cihetle kendisini gösterir ve kendisine delalet eder. Fakat o harf, kâtibine çok cihetlerle delalet eder ve nakkaşını tarif eder.

Kezalik kitab-ı kâinatta mücessem olarak yazılan herbir kelime, kendi mikdarınca kendini gösterirse de pek çok cihetlerden münferiden ve müçtemian Sâni'ini gösterir, esmasını izhar eder. Ve kendi evsafıyla, eşkâliyle, nakışlarıyla âdeta Sâni'ini medih için yazılmış bir kasidedir. Buna binaen, meşhur Hebenneka gibi ahmaklaşan bir adam dahi Sâni'-i Zülcelal'in inkârına gitmemek gerektir.

ALTINCI LEM'A: Cenab-ı Hak, bütün cüz' ve cüz'îlerde sikke-i mahsusasını ve bütün küll ve küllîlerde has hâtemini vaz'ettiği gibi, aktar-ı semavat ve arzı, hâtem-i vâhidiyetle ve mecmu-u kâinatı sikke-i ehadiyetle mühürlemiştir. Mezkûr sikke ve hâtemlerden, meselâ فَانْظُرْ اِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِى الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِى الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ âyetinin işaret ettiği ihya ve nefh-i ruh keyfiyetindeki hâtem-i İlahîye bakınız ki, pek çok garib garib haşirleri, acib acib neşirleri göresiniz!

Evet bilhâssa arzın ihyasında, her sene üç yüz binden fazla saha-i vücuda getirilen mahlukatın nevilerinde haşir ve neşirler vardır. Lâkin, bilinmez bir hikmete binaen, şu haşir ve neşirlerin ekserîsinde iade edilen emsal aralarındaki misliyet o kadar ayniyete karibdir ki, hemen hemen, dirilen evvelkinin ne aynı ve ne gayrıdır, denilebilir. Her ne ise misliyet, ayniyet mevzuubahis değildir. Her nasıl olursa olsun, o haşir neşirler beşerin sühulet-i haşrine

delalet ettikleri gibi, beşerin haşrine birer misal ve birer örnek olabilirler.

İşte birbirine muhalif nihayet derecede karışık olan o enva'-ı kesîreyi kemal-i imtiyaz ile ihya etmek ve hatasız, haltsız, galatsız olarak mümtazane iade etmek nihayetsiz bir kudrete ve muhit bir ilme sahib olan Zât-ı Zülcelal'in hâtem-i has ve sikke-i mahsusasıdır.

Ve keza sath-ı arz sahifesinde kusursuz, noksansız, sehivsiz kemal-i intizamla üç yüz binden fazla risaleleri yazmak, öyle bir Zâtın sikke-i mahsusasıdır ki, her şeyin içyüzü, her şeyin kilidi onun elindedir. Ve hiçbir şey onun teveccühünü başkasından çevirip kendisine hasredemez.

Hülâsa: Sath-ı arzda altı ay zarfında, beşerin haşrini temsil eden o sayısız haşir ve neşirlerde görünen rububiyetin o tasarruf-u azîminde pek yüksek, büyük ve ince nakışlı bir hâtemi vardır. Mahlukatın icadında görünen şu intizamlar, sühuletler, sür'atler, imtiyazlar hep o hâtemin parıltısından meydana geliyorlar. Evet her bahar mevsiminde pek hakîmane, basîrane, kerimane faaliyetler başlar ve hârikulâde san'atlar yapılır. Ve bütün bu ameliyat, kemal-i sür'atle, sühuletle muntazaman cereyan etmekte olduğu görünür.

İşte, bu hârikulâde faaliyetler öyle bir Zâtın hâtemidir ki, hiçbir mekânda olmadığı halde, her mekânda ilim ve kudretiyle hazır ve nâzırdır.

YEDİNCİ LEM'A: Bakınız! Aktar-ı semavat ve arz sahifeleri üstünde hâtem-i ehadiyet göründüğü gibi, kâinatın heyet-i mecmuasının büyük sahifesi üzerinde de pek vazıh bir surette hâtem-i tevhid görünmektedir.

Evet bu âlem pek muhteşem bir saray veya muntazam bir fabrika veya mükemmel bir şehirdir. Bu fabrika-i kâinatın eczası, efradı ve enva'ı, âlât ve edevatı arasında hakîmane bir muarefe ve tanışmak ve dostane bir mükâleme ve konuşmak ve pek kerimane bir muavenet ve yardımlaşmak vardır ki,

kemal-i sür'atle pek uzun mesafelerden birbirinin savtını işitir ve ihtiyacını görür gibi derhal imdadına yetişir, ihtiyacını defeder. Evet semadaki ecram ve yıldızların birbirine ve arza verdikleri ziya, hararet, bilhâssa arza yaptıkları sair yardımlarını görüyorsunuz. Ve keza bulut ile arz arasında cereyan eden su alış-verişine bakınız ki, arz suyu buhar şeklinde buluta veriyor, bulut da kendi fabrikalarında lâzım gelen ameliyatı yaptıktan sonra buz, kar, yağmur şeklinde iade ediyor. Sanki o camid cirmler, lisan-ı halleriyle telsiz telgraf gibi birbiriyle konuşur ve yekdiğerine arz-ı ihtiyaç ediyorlar. Bilhâssa bütün o ecram âdeta el ele vermiş gibi, kemal-i ciddiyetle zevilhayata lâzım olan şeyleri tedarik etmek hizmetinde sa'y ediyorlar ve bir Müdebbir'in emrine bağlı olup bir gayeye teveccüh ediyorlar.

Evet şu teavün kanununa ittibaen, şems, kamer, gece ve gündüz, yaz ve kış taraflarından yapılan yardımlar sayesinde, şu hayvanların erzakını yetiştiren nebatat izn-i İlahî ile meydana gelir. Hayvanat da emr-i Rabbanî ile beşerin ihtiyacatını yerine getirir. Bal arısıyla ipek böceğinin insanlara yaptıkları yardımlar, bu davayı isbat eder.

Evet bu gibi eşya-yı camidenin yekdiğerine yaptıkları şu yardımlar, pek aşikâr bir delildir ki; onlar kerim bir Müdebbir'in hademesi ve amelesi olup, onun emri ile, izni ile iş görürler.

SEKİZİNCİ LEM'A: Gıda olarak mahlukata, bilhâssa hayvanata taksim edilen rızıklara dikkat lâzımdır ki, bu rızık vakt-i muayyeninde yetişir, vakt-i ihtiyaçta sevkedilir. Ve derece-i ihtiyaç nisbetinde yapılan sevkiyatta büyük bir intizam vardır. İşte, bu umumî rızık hakkında görünen geniş ve muntazam rahmet ve inayetler, ancak **her şeyin mürebbisi ve her şeyin müdebbiri ve her şey yed-i teshirinde bulunan bir zâtın hâtem-i hâssı** olabilir.

DOKUZUNCU LEM'A: Bakınız! Âlem-i arz ve bütün cüz'iyat üstünde hâtem-i ehadiyet bulunduğu gibi, dağınık

neviler ve muhit unsurlar üstünde de aynen o hâtem-i ehadiyet bulunur.

Evet bir tarlaya tohum ekilmesinden anlaşılıyor ki, o tarla tohum sahibinin mülküdür. Ve o tohum da, o tarla sahibinin malıdır. Yani o buna, bu da ona şehadet ediyorlar.

Kezalik kâinattaki masnuat, tohum gibidir. Âlem ve anasır da tarla gibidir. Her iki tarafın lisan-ı halleriyle ettikleri şehadete göre, masnuat ile âlem-i anasır, yani tohum ile tarla ve muhit ile muhat, (hep) bir Sâni'-i Vâhid'in yed-i tasarrufundadır. Demek edna bir mahluka yapılan tasarruf-u hakikî ve zaîf bir mevcuda edilen tevcih-i rububiyet, âlem ve anasır kabza-i tasarrufunda bulunan Zâta mahsus olduğu gibi, herhangi bir unsurun da tedvir ve tedbiri, bütün hayvanat ve nebatatı kabza-i rububiyetinde tutup terbiye eden aynen o Zâta mahsustur. İşte, hâtem-i tevhid dediğimiz budur. Eğer bir şeye temellük etmeğe niyetin varsa, meydana çık, kendini tecrübe et, bak ne söylüyorlar! En cüz'î bir ferd, "**Ancak nev'imi yaratan beni yaratabilir.**" diyor. Çünki efrad arasında misliyet vardır. Ve arzın her tarafında dağınık bir surette bulunan en küçük bir nev', "**Beni yaratabilen ancak arzı yaratandır.**" söylüyor.

Arza bak ne söylüyor? Sema ile aralarında alış-verişi bulunduğu için "**Beni halkedebilen, ancak mecmu-u kâinatı halkeden Zâttır.**" diyor. Çünki aralarında tesanüd vardır.

ONUNCU LEM'A: Arkadaş! Hayat ve ihya ve zevilhayat ile her bir cüz' ve cüz'îye ve her bir küll ve küllîye ve kâinatın heyet-i mecmuasına darbedilen tevhid hâtemlerinden bir kısım misalleri, mezkûr beyanattan anlaşıldı. Şimdi dinle! Enva' ve külliyat üstüne vaz'edilen vahdaniyet sikkelerinden bir taneyi zikredeceğiz. Şöyle ki:

Tek bir semere ile semeredar şecerenin yaradılışlarındaki suubet ve sühulet birdir. Çünki ikisi de bir merkeze bakar, bir kanuna bağlıdır, terbiye ve keyfiyetleri birdir. Malûmdur ki, merkezin ittihadı, kanunun vahdeti,

terbiyenin vahdaniyeti sayesinde külfet, meşakkat, masraf azalır ve öyle bir kolaylık hasıl olur ki, pek çok semereleri olan bir ağaç yed-i vâhide, tek bir semerenin yapılışı da eyâdi-i kesîreye tevdi edildiği zaman, her iki tarafın yapılışları sühuletçe bir olur. Ve aralarında yaradılışça fark yoktur. Çok adamlar tarafından yapılan bir semerenin terbiyesi için lâzım olan cihazat ve âlât ü edevat ve saire, bir adam tarafından yapılan semeredar şecerenin terbiye ve yapılması için de aynen o kadar malzeme lâzımdır. Yalnız keyfiyetçe fark olabilir. Meselâ:

Bir ordu askere yapılan elbise tedariki için ne kadar âlât, edevat ve makine lâzımdır; bir neferin elbisesi için de o kadar âlât ü edevat lâzımdır. Ve keza bir kitabın bin nüshasıyla bir nüshasının ücreti matbaaca birdir. Bazan da tek bir nüshanın tab'ı daha fazla bir ücrete tâbi tutulur. Buna kıyasen, bir matbaayı bırakıp çok matbaalara baş vurulursa, birkaç kat fazla ücretlerin verilmesi lâzım gelir. Evet kesret vahdete isnad edilmediği takdirde, vahdeti kesrete isnad etmek mecburiyeti hasıl olur. Demek, dağınık bir nev'in icadındaki sühulet-i hârika, vahdet ve tevhid sırrına bağlıdır.

ONBİRİNCİ LEM'A: Arkadaş! Bir nev'in efradı arasındaki tevafuk ve bir cinsin enva'ı arasında a'zâ-yı esasiyede bulunan müşabehet, sikkenin ittihadına, kalemin vahdetine delalet ettiklerinden anlaşılıyor ki, bütün mütevafık ve müteşabihler, yani birbirine benzeyen çokluk, bir Zât-ı Vâhid'in eser-i san'atıdır.

Kezalik inşa ve icadlarda görünen şu sühulet-i mutlaka, bütün mevcudatın bir Sâni'-i Vâhid'in eseri olduğunu, vücub derecesinde istilzam ediyor. Aksi halde, suubet, güçlük öyle bir derece-i imtina ve muhaliyete çıkacaktır ki, o cins ve nevilerin ademden vücuda çıkmalarına bir sed çekilmiş olur. Binaenaleyh Cenab-ı Hakk'ın zâtında şeriki olmadığı gibi -çünki intizam bozulur, âlem fesada gider- fiilinde de şeriki yoktur. Çünki suubetten, güçlükten dolayı âlemin ademden çıkmamasına sebeb olur.

ONİKİNCİ LEM'A: Arkadaş! **Hayat, Hâlık'ın ehadiyetine bürhan olduğu gibi, mevt de devam ve bekasına bir delildir.** Evet nasıl akan nehirlerin, dalgalanan denizlerin kabarcıkları ve yeryüzünde bulunan sair şeffaflar, şemsin ziya ve timsallerini göstermekle şemsin vücuduna şehadet ettikleri gibi; o kabarcık gibi şeffaflar ölüp, söndükten sonra yerlerine müteselsilen gelip geçen emsalleri, yine şemsin ziya ve timsallerini gösterdiklerinden, şemsin devam ve bekasına ve bütün o şuaat, celevat ve timsallerin bir Şems-i Vâhid'in eseri olduklarına şehadet ediyorlar. İşte o şeffaflar, vücudlarıyla şemsin vücuduna ve ademleri ve ölümleriyle de şemsin devam ve bekasına delalet ediyorlar.

Kezalik mevcudat, vücuduyla Vâcib-ül Vücud'un vücub-u vücuduna ve ölüm ve zevaliyle, teceddüdî bir teselsül ile yerlerine gelen emsali, Sâni'in ezelî ve ebedî vâhidiyetine şehadet ediyorlar.

Evet leyl ve neharın ihtilafı, fusul-i erbaanın tahavvülü ve unsurların tebeddülü hengâmlarında meydana çıkan şu güzel mevcudat ve bu latif masnuatta devamla cereyan eden mübadele ve devr ü teslim muamelesi kat'î bir şehadetle, sermedî, âlî, daim-üt tecelli bir Sahib-i Cemal'in vücuduna ve bekasına ve vahdetine şehadet eden kat'î bir bürhandır.

Ve keza senevî inkılablarda, müsebbebat ile esbabın birlikte ölüm ve zevali ve sonradan ikisinin yine birlikte iadeleri, esbabın da müsebbebat gibi âciz masnu ve mahluklardan olduğuna delalet ettiği gibi; bu masnuat ve mevcudatın, bir Zât-ı Vâhid'in müteceddid bir san'atı olduğuna da şehadet eder.

ONÜÇÜNCÜ LEM'A: Arkadaş! Zerrelerden tut, seyyarelere kadar ve nakışlardan şemslere varıncaya kadar her şey, zâtında, hakikatında sabit olan "acz ve fakr"ın lisan-ı haliyle Sâni'in vücub-u vücudunu ilân eder.

Ve keza acziyle beraber, nizam-ı umumînin bozulmaması için, hâmil bulunduğu acib ve mühim vazifeler cihetiyle

Sâni'in vahdetine delalet eder. Binaenaleyh Sâni'in vâcib ve vâhid olduğuna her şeyde iki şahid olduğu gibi, Hâlık'ın Ehad u Samed olduğuna da her bir zîhayatta iki âyet vardır. [1](*)

ONDÖRDÜNCÜ LEM'A: Arkadaş! Mevcudat, Cenab-ı Hakk'ın vücub-u vücud ve vahdetine şehadet ettiği gibi, celalî, cemalî, kemalî olan cemi' sıfâtına da delalet etmekle Hâlık'ın zâtında naks ve kusur olmadığını ve şuunatında, sıfâtında ve esmasında ve ef'alinde de naks ve kusur bulunmadığını ilân ediyor.

Zira, eserin kemali bilmüşahede fiilin kemaline, fiilin kemali bilbedahe ismin kemaline, ismin kemali bizzarure sıfatın kemaline, sıfatın kemali hads-i yakînle şuunatın kemaline delalet eder. Şe'nin kemali ise, hakkalyakîn bir suretle Zâtın kemalini gösterir.

Binaenaleyh bir kasrın ve bir sarayın nukuş ve tezyinatındaki mükemmeliyet, sâni' ve mühendisin yaptıkları o nakışlar üstünde ve tezyinat altında görünen ef'alin mükemmeliyetine delalet eder.

Ef'alin mükemmeliyeti dahi, o Sâni'in taktığı isim ve lakabların mükemmeliyetini gösterir. Esmanın mükemmeliyeti, sıfâtın mükemmeliyetine delalet eder. Sıfâtın mükemmeliyeti, şuunatın mükemmeliyetini tasrih eder. Şuunatın mükemmeliyeti dahi o nakkaşın mükemmeliyet-i zâtına delalet eder.

Kezalik kâinatta görünen âsârın kemali, hadsî bir müşahede ile ef'alin mükemmeliyetine, ef'alin kemali de fâilin kemal-i esmasına, esmanın kemali sıfâtın kemaline, sıfâtın kemali şuunat-ı zâtiyenin kemaline, şuunatın kemali Zât-ı Zülcelal'in kemaline delalet eder.

REŞHALAR

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

TENBİH

Hâlık-ı Âlem'i bize tarif ve ilân eden deliller ve bürhanlar, lâyüadd ve lâyuhsadır. O delillerin en büyükleri üçtür:

Birincisi: Bazı âyetlerini gördüğün, işittiğin şu "kitab-ı kebir-i kâinat"tır.

İkincisi: Bu kitabın âyet-ül kübrası ve divan-ı nübüvvetin hâtemi ve künuz-u mahfiyenin miftahı olan Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'dır.

Üçüncüsü: Kitab-ı âlemin tefsiri ve mahlukata karşı Allah'ın hücceti olan Kur'an'dır.

Şimdi, birkaç reşha zımnında ikinci bürhanı tariften sonra sözlerini dinleyeceğiz.

BİRİNCİ REŞHA: Arkadaş! Hâlıkımızı tarif eden, pek büyük bir şahsiyet-i maneviyeye mâlik, bürhan-ı nâtık dediğimiz "Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm kimdir?" diye yapılan suale cevaben deriz ki:

Hazret-i Muhammed (A.S.M.) öyle bir zâttır ki, azamet-i maneviyesinden dolayı sath-ı arz, o zâtın Mescid-i Aksa'sıdır. Mekke-i Mükerreme onun mihrabı, Medine-i Münevvere onun minber-i fazl-ı kemalidir. Cemaat-ı mü'minîne en son ve en âlî imam ve nev'-i beşerin hatib-i şehîridir; saadet düsturlarını beyan ediyor. Ve bütün enbiyanın reisidir; onları tezkiye ve tasdik ediyor. Çünki dini bütün dinlerin esasatına câmi'dir. Ve bütün evliyanın başıdır. Şems-i risaletiyle onları terbiye ve tenvir ediyor.

O zât (A.S.M.) öyle bir kutub ve nokta-i merkeziyedir ki, onun halka-i zikrinde bulunan bütün enbiya u ahyar, ebrar

u sadıkîn onun kelimesine müttefik ve kelâm-ı nutkuyla nâtıktırlar. **Ve öyle bir şecere-i nuraniyedir ki, damar ve kökleri, enbiyanın esasat-ı semaviyesidir. Dal ve budakları, evliyanın maarif-i ilhamiyesidir.**

Bu itibarla, herhangi bir davayı iddia etmiş ise, bütün enbiya mu'cizelerine istinaden ve bütün evliya kerametlerine müsteniden ona şehadet etmişlerdir. Evet bütün davalarının tasdiklerini iş'ar eden, bütün kâmillerin hâtem ve mühürleri vardır. Ezcümle:

O zâtın (A.S.M.) davalarından biri "**Tevhid**"dir. Bu davayı tasrih ve ifade eden **لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ** kelime-i mübarekesidir. O zâtın halka-i din ve zikrine giren bütün geçmiş ve gelecek insanlar o kelime-i mukaddeseyi rükn-ü iman ve vird-i zeban etmişlerdir. Demek, o davanın hak ve hakikat olduğuna kanaat ve itminan ve iz'anları hasıl olmuş ki, zaman ve mekâna şamil bir tarzda, o kelime-i mübareke, meşrebleri, meslekleri, an'aneleri mütehalif, mütebayin insanların ağızlarında Mevlevîler gibi semavî deveran ve cevelan ediyor.

Binaenaleyh gayr-ı mütenahî şahidlerin tasdikiyle hak ve hakkaniyeti tahakkuk eden bir davaya, hiçbir vehmin haddi değildir ki, ona dest-i itirazı uzatabilsin!

İKİNCİ REŞHA: Arkadaş! Tevhidi isbat ve nev'-i beşeri irşad eden o nuranî bürhan; biri sağında, diğeri solunda, biri mütevatir, diğeri mecma-i aleyh bulunan nübüvvet ve velayetle mücehhezdir. Ve aynı zamanda, irhasat denilen kabl-en nübüvvet kendisinden zuhur eden hârika hallerin rumuzatıyla ve kütüb-ü semaviyenin beşaratıyla ve hevatif denilen -gaybdan verilen- tebşirat-ı müteaddide ile musaddaktır.

Ve keza o bürhan-ı nuranîden zuhur eden inşikak-ı Kamer, parmaklarından fışkıran sular, ağaçların onun davetine icabetleri, duasının akabinde yağmurun nüzulü, pek az bir yemekten çokların yiyip doymaları ve kurt, ceylan, deve, taş ve sairenin konuşmaları gibi mu'cizelerinin delalet ve şehadetiyle tasdik edilmiş bir zâttır. (A.S.M.)

Ve keza dünya ve âhiret saadetlerini temine kâfil ve kâfi olan şeriatı, nübüvvetini tasdik ve isbata kâfidir. Geçen derslerde, şems-i şeriatından bazı şuaları gördük. Tatvil-i kelâmı mûcib tekrarları lâzım değildir.

ÜÇÜNCÜ REŞHA: Arkadaş! O zât (A.S.M.), delail-i âfâkıye denilen haricî deliller ile musaddak olduğu gibi, delail-i enfüsiye denilen zâtında ve nefsinde sabit delil ve işaretler ile dahi musaddaktır. Çünki O zât şems gibidir; zâtını zâtı ile ziyalandırarak gösterir. Meselâ: **Bütün ahlâk-ı hamîdenin en yüksekleri o zâtta içtima etmiş olduğuna bütün âlem şehadet ediyor. Ve keza en nezih hasletleri ve huyları ve en yüksek seciyeleri câmi' bir şahsiyet-i maneviye sahibi olduğuna icma vardır. Ve keza o zâtın en yüksek derecede bulunan zühd ve takva ve ubudiyeti şehadetleriyle mâlik olduğu kuvvet-i imaniye ile musaddaktır. Ve keza siyer-i Nebeviyenin şehadetiyle derece-i vüsuku ve kemal-i ciddiyet ve metaneti ve bütün işlerinde ve harekâtında kuvvet-i emniyeti, hakka mütemessik ve hakikate sâlik olduğunu tasdik eden kat'î delillerdir.** Evet yaprakların yeşilliği, çiçeklerin taravet ve güzelliği ve semerelerin tazeliği; ağacın canlı, hayatlı, hayy olduğuna sadık şahiddirler.

DÖRDÜNCÜ REŞHA: Arkadaş! Tûl-i zaman ve bu'd-i mekânın muhakemat-ı akliyede tesiri çoktur. Maahâza, لَيْسَ الْخَبَرُ كَالْعِيَانِ düsturuna ittibaen, şu zaman ve muhitin hayalâtından çıkarak tayy-ı zaman ve mekân ile, hayalen Ceziret-ül Arab'a gidelim ve Medine-i Münevvere'de nuranî ve yüksek minber-i saadetine çıkmış, nev'-i beşere hitaben irşadatta bulunan o zât-ı muallâyı bizzât görüp, sözlerini dinlemeliyiz.

İşte hayalen oraya gittik. **Bak hârika bir surette hüsn-ü suretle hüsn-ü sîreti cem'eden o Mürşid-i Umumî, o Hatib-i Kudsî cevahir dolu bir kitab-ı mu'ciz-ül beyan eline alarak, bütün insanlara mele-i a'lâdan nâzil olan bir hutbe-i ezeliyeyi okuyor. Ve**

bütün benî-Âdemi ve cinleri ve mevcudatı dinletiyor. Evet pek büyük bir emirden haber veriyor. Hilkat-i âlemin acib muammasını açıyor. Kâinatın sırr-ı hikmetine dair tılsımı açıyor. Felsefe ve fenn-i hikmetin, nev'-i beşere "**Siz kimlersiniz? Nereden geliyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz?**" diye îrad ettiği, akılları acz ve hayrette bırakan üç suale cevab veriyor.

BEŞİNCİ REŞHA: Arkadaş! Şu zât-ı nuranî (A.S.M.), mürşid-i imanî, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm, bak nasıl neşrettiği hakikatın nuruyla, hakkın ziyasıyla, nev'-i beşerin gecesini gündüze, kışını bahara çevirerek, âlemde yaptığı inkılab ile âlemin şeklini değiştirerek nuranî bir şekle sokmuştur. Evet o zâtın nuranî gözlüğüyle kâinata bakılmazsa, kâinat bir matem-i umumî içinde görünecekti. Bütün mevcudat birbirine karşı ecnebi ve düşman durumunda bulunacaktı. Cemadat, birer cenaze suretini gösterecekti. Hayvan ve insanlar, eytam gibi zeval ve firakın korkusundan vaveylâlara düşeceklerdi. Ve kâinata, harekâtıyla, tenevvüüyle ve tegayyüratıyla, nukuşuyla tesadüfe bağlı bir oyuncak nazarıyla bakılacaktı. Bilhâssa insanlar, hayvanlardan daha aşağı, zelil ve hakir olacaklardı.

İşte, O Zât'ın telkin ettiği iman nazarıyla kâinata bakılmadığı takdirde, kâinat böyle korkunç, zulümatlı bir şekilde görünecekti. Fakat o mürşid-i kâmilin gözüyle ve iman gözlüğüyle bakılırsa; her taraf nurlu, ziyadar, canlı, hayatlı, sevimli, sevgili bir vaziyette arz-ı didar edecektir.

Evet kâinat iman nuruyla matem-i umumî yeri olmaktan çıkıp mescid-i zikir ve şükür olmuştur. Birbirine düşman telakki edilen mevcudat, birbirine ahbab ve kardeş olmuşlardır. Cenaze ve ölü şeklini gösteren cemadat, ünsiyetli birer hayatdar ve lisan-ı haliyle Hâlıkının âyâtını nâtık birer müsahhar memuru şekline giriyorlar. Ağlayan, müteşekki ve eytam kıyafetinde görünen insan, ibadetinde zâkir, Hâlık'ına şâkir sıfatını takınıyor. Ve kâinatın harekât, tenevvüat, tegayyürat ve nukuşu abesiyetten kurtuluyor.

Rabbanî mektublar, âyât-ı tekviniyeye sahifeler, esma-i İlahiyeye âyineler suretine inkılab ederler.

Hülâsa: İman nuruyla âlem öyle terakki eder ki: "**Hikmet-i Samedaniye Kitabı**" namını alıyor. Ve insan, zelil ve fakir ve âciz hayvanların sırasından çıkar; za'fının kuvvetiyle, aczinin kudretiyle, ubudiyetinin şevketiyle, kalbinin şuaıyla, aklının haşmet-i imaniyesiyle hilafet ve hâkimiyetin zirvesine yükselmiştir. Hattâ acz, fakr, ihtiyaç ve akıl onun sukutuna esbab iken, suud ve yükselmesine sebeb olurlar. Zulmetli, karanlıklı bir mezar-ı ekber suretinde görünen zaman-ı mazi, enbiya ve evliyanın ziyasıyla ziyadar ve nuranî görünmeye başlar. Karanlıklı gece şeklinde olan istikbal, Kur'anın ziyasıyla tenevvür eder. Cennet'in bostanları şekline girer. Buna binaen, O zât-ı nuranî olmasa idi kâinat da, insan da, her şey de adem hükmünde kalır, ne kıymeti olur ve ne ehemmiyeti kalırdı.

Binaenaleyh bu kadar garib, acib, güzel kâinat için böyle tarifat ve teşrifatçı bir mürşid-i hârika lâzımdır. "Eğer bu zât (A.S.M.) olmasa idi kâinat da olmazdı." mealinde, لَوْلاَكَ لَوْلاَكَ لَمَا خَلَقْتُ اْلاَفْلاَكَ olan hadîs-i kudsî şu hakikatı tenvir ediyor.

ALTINCI REŞHA: Arkadaş! O hutbe-i ezeliyeyi okuyan zât, kâinatın kemalâtını keşfeden canlı bir güneştir. Saadet-i ebediyeyi ihbar ve tebşir ediyor. Nihayetsiz rahmeti keşfetmiş, ilân ediyor. Saltanat-ı rububiyetin mehasininin dellâlı ve esma-i İlahiyenin gizli definelerinin keşşafıdır.

Evet! O Zât (A.S.M.) vazifesi itibariyle, hakkın bürhanı, hakikatın ziyası, hidayetin güneşi, saadetin vesilesidir. Şahsiyet ve hüviyet cihetiyle, muhabbet-i Rahmaniyenin misali, rahmet-i Rabbaniyenin timsali, hakikat-ı insaniyenin şerefi, şecere-i hilkatin en kıymetdar ve kıymetli bahadar bir semeresidir. Tebliğ ettiği dini de hârika bir sür'atle şark ve garbı ihata etmiş, nev'-i beşerin beşte biri kabul etmiştir. Acaba böyle bir zâtın davalarında, nefis ve şeytanın münakaşa ve itirazlarına bir imkân var mıdır?

YEDİNCİ REŞHA: Arkadaş! O zâtı harekete getirip o inkılabları kendisine yaptıran ancak bir kuvve-i kudsiyedir. Evet bilhâssa Ceziret-ül Arab'da yaptığı inkılab ve icraata bak!..

O sahralarda, o çöllerde, âdetlerini muhafazada çok mutaassıb ve asabiyetlerinde fevkalâde inadcı ve kasavet-i kalb ve merhametsizlikte emsalsiz ve hattâ diri diri kızlarını toprağa gömüp öldürürlerken müteessir bile olmayan pek çok vahşi kavimler oturmakta idiler. O zât-ı nuranî kısa bir zamanda o kavimlerin ahlâk-ı seyyielerini kaldırarak ahlâk-ı hasene ile tebdil ettirdi. Hattâ o zât-ı mürşidin (A.S.M.) telkin ettiği iman nuru sayesinde, o vahşi insanlar, insan âleminde insanlara muallim oldular. Ve medeniyet dünyasında, medenîlere üstad oldular. O zâtın (A.S.M.) şu kadar geniş ve azîm saltanatı, yalnız zahirî bir saltanat değildir. Daha geniş ve daha derin yerde saltanat-ı bâtıniyesi vardır ki, bütün kalbleri ve akılları kendisine cezb ve celbetmiştir. Ve bütün ruhları ve nefisleri teshir etmiştir ki, kalblere mahbub, akıllara muallim ve tenvir edici ve nefislere mürebbi ve ruhlara sultan olmuş ve olmaktadır.

SEKİZİNCİ REŞHA: Arkadaş! Bilirsin ki, sigara gibi küçük bir âdeti, bir şeyi tiryakisinden ref'etmek pek zahmettir. Hattâ büyük bir hâkim, büyük bir azim ile küçük bir kavimde itiyad edilen bir hasleti kaldırmakta büyük müşkilâta rastgelir. Halbuki bu zât-ı nuranî, pek çok âdetleri, pek çok asabî, inadcı kavimlerden, cüz'î bir kuvvetle, kısa bir zamanda kaldırarak, yerlerini yüksek, nezih ahlâk ve âdetler ile doldurmuştur.

Evet Hazret-i Ömer İbn-ül Hattab (Radıyallahü teâlâ anh)ın İslâmiyetten evvel ve sonraki halleri bu mes'eleye güzel bir misaldir. Bunun gibi icraat-ı esasiyesinden binlerce hârikalar vardır. O zâtın o zamandaki icraatına hârika diyoruz. Acaba bu zamanın yüzlerce feylesofları, o zamanda o vahşet-âbâd cezireye gidip, pek uzun zamanlarda o vahşileri ıslah için çalışsalar, o zât-ı mürşidin

bir senede muvaffak olduğu kadar, onlar elli senede muvaffak olabilirler mi? Hâşâ!..

DOKUZUNCU REŞHA: Arkadaş! Aklı başında olan bir adam münazaralı davalarda yalan söyleyemez. Çünki bilâhere yalanının açığa çıkıp mahcub olmasından korkar. Ve keza bir insan yalan söylediği takdirde pervasız, lâübali bir tarzda söyleyemez. Ve keza serbest, heyecanlı söylenmesine girişemez. Velev âdi bir mes'ele, küçük bir cemaat içinde, küçük bir vazifede bulunan küçük bir şahıs olsun.

Acaba büyük bir vazife ile vazifedar, pek büyük bir mes'elede, pek büyük bir şeref ve haysiyet sahibi, pek büyük bir cemaat içinde, pek şedid hasımların karşısında iddia ettiği bir davada yalan ve hilaf-ı hakikat söyleyebilir mi?

İşte o zât-ı nuranî, okuduğu o hutbe-i ezeliyeyi öyle bir tarz ile okuyor; ne tereddüdü var ne hicabı, ne korkusu var ne teessürü... Hem samimî bir safa-i kalble, hâlis bir ciddiyetle, hasımlarının damarlarına dokundurmak üzere akıllarını tezyif, nefislerini tahkir edip, izzetlerini kırıyor. Acaba böyle bir davada, böyle bir makamda, böyle bir şahıstan zerre miskal bir hilenin bu mes'eleye karışmasına imkân var mıdır? Hâşâ, اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْىٌ يُوحَى Evet hak hileye muhtaç değil, hakkı söylemekte hile ve iğfal ihtimali yoktur. Hakikatı gören bir nazar halkı iğfal etmez, hilaf-ı hakikat söylemez, hayal ile hakikatı temyiz eder; aralarında iltibas olamaz.

ONUNCU REŞHA: Arkadaş! O zât-ı mürşid, nev'-i beşeri korkutmak için pek müdhiş hakikatlerden bahsediyor. Ve insanları tebşir için, kalbleri cezb ve akılları celbeden mes'elelerden haber veriyor.

Yahu! Hakaik ve garaibi keşf için insanlarda öyle bir şevk, öyle bir merak vardır ki, garib bir hakikati keşif yolunda canlarını, mallarını feda ediyorlar. Bu Zât'ın (A.S.M.) keşf ve ihbar ettiği hakaika ne için ehemmiyet vermiyorlar? Halbuki bütün enbiya ve evliya ve sıddıkîn gibi

ehl-i şuhud ve ashab-ı ihtisas, bilittifak o zâtı tasdik etmiş ve ediyorlar.

Bu zât (A.S.M.), öyle bir sultanın şuunundan bahsediyor ki, kamer Onun mülkünde bir sinek gibidir. Acib hârikalardan bahsettiği gibi, pek müdhiş infilâk ve inkılablardan da haber veriyor. Bakınız! O hutbe-i ezeliyede اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ❊ اِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ❊ اِذَا زُلْزِلَتِ اْلاَرْضُ زِلْزَالَهَا gibi tilavet ettiği âyetlere dikkat ediniz!

Ve beşer için öyle bir istikbalden haber veriyor ki, dünyevî istikbal ona nisbeten bir katre hükmündedir. Ve öyle bir saadetten müjde veriyor ki, dünya saadetleri ona nazaran rü'yalar gibi olur. Evet bu kâinatın perdesi altında çok acaib şeyler vardır, bizleri bekliyorlar. Biz de onları intizar ediyoruz. Binaenaleyh o acaibi görüp bize keyfiyetlerini hikâye etmek için hârikulâde bir insan lâzımdır ki, o hârika garaibi görsün ve gördüğü gibi bize de söylesin.

Ve keza o zât, Hâlıkımızın bizden taleb ettiği şeylerden bahsediyor ve çok hakikatlerden, mes'elelerden haber veriyor ki onlardan kurtuluş yoktur. Feya acaba! Ekser nâs neden böyle hak şeylerden göz yumuyorlar, hakikatlerden kulak tıkıyorlar?.

ONBİRİNCİ REŞHA: Arkadaş! Şu minber-i âlîde Hutbe-i Ezeliyeyi okuyan ve şahsiyet-i maneviyesiyle bizlere meşhud ve yüksek şuunatıyla âlemde meşhur olan Zât-ı Nuranî (A.S.M.), vahdaniyet-i İlahiyeye bir bürhan-ı sadık-ı nâtık ve tevhidin hakikat olduğuna bir delil-i hak ve saadet-i ebediyenin de vücuda gelmesine kat'î bir delil ve zahir bir bürhandır.

Ve keza o zât, insanları hidayete davet etmekle saadet-i ebediyenin (husulüne sebeb olduğu gibi), vusulüne de sebebdir.

Ve keza o zât, duasıyla, ubudiyetiyle o saadetin vücuduna ve icadına vesiledir. Evet bak! O zât, nev'-i beşere imamdır. Mescidi, yalnız Ceziret-ül Arab değildir, küre-i arzdır. Cemaati de yalnız o zamanın insanları değildir. Belki Âdem

zamanından kıyamete kadar her bir asrın halkı bir saf olup, bütün asırlar safları onun arkasında, onun duasına “Âmîn” diyorlar.

Bilhâssa o zât, o cemaat-ı uzmada umum zevilhayata şamil pek şedid bir ihtiyac-ı azîm için dua eder. Ve onun duasına, yalnız o cemaat değil, belki arz ve sema ve bütün mevcudat “Âmîn” söyler. Yani “Yâ Rabbena! Onun duasını kabul eyle. Biz de o duayı ediyoruz. Biz de onun taleb ettiğini taleb ediyoruz.”

Bilhâssa o cemaat-ı uzma önünde kıldırdığı namazda, öyle bir tazarru’ ve tezellül ile, öyle bir iştiyakla, öyle bir hüzün ile niyaz ve dua eder ki, kâinat bile heyecana gelir; O Zât’ın duasına iştirak eder. Evet öyle bir maksad için niyaz eder ki, eğer o maksad husule gelmezse, yalnız mahlukat değil âlem bile kıymetsiz kalır, esfel-i safilîne düşer. Çünki o zâtın matlubuyla mevcudat yüksek kemalâta erişir. Acaba o zât, o matlubu kimden istiyor? Evet öyle bir zâttan taleb eder ki, en gizli ve en küçük bir hayvanın cüz’î bir ihtiyacı için lisan-ı haliyle yaptığı duayı işitir, kabul eder, ihtiyacını yerine getirir.

Ve keza en edna bir emeli, en edna bir gaye için en edna bir zîhayatta görür ve onu ona yetiştirmekle ikram ve merhamet eder. Bu duaların neticesinde yapılan terbiye ve tedbirler öyle bir intizamla cereyan eder ki, o terbiyelerin ancak bir Semi’ ve Basîr, bir Alîm ve Hakîm’den olduğuna şübhe bırakmaz.

Acaba o zât, o minberde arşa müteveccihen ellerini kaldırarak yaptığı dua ile ne istiyor ki bütün mahlukat “Âmîn” söylüyor?

Evet o zât, Cenab-ı Hakk’ın rızasını ve Cennet’te mülâkat ve rü’yetiyle saadet-i ebediyeyi istiyor. Bu istenilen şeylerin icadına rahmet, hikmet, adalet gibi sayısız esbab olmadığı takdirde, o zât-ı nuranînin tek duası ve tazarru’ ile niyaz etmesi, Cennet’in icadına ve i’tasına kâfidir. Binaenaleyh o zât’ın risaleti, imtihan ve ubudiyet için şu dünyanın kurulmasına

sebeb olduğu gibi, o zâtın ubudiyetinde yaptığı dua, mükâfat ve mücazat için dâr-ı âhiretin icadına sebeb olur.

Evet bu yüksek intizam ve geniş rahmet ve güzel san'at ve kusursuz cemal ile zulüm ve çirkinlik arasında tezad vardır. İçtimaları mümkün değildir.

Evet edna bir sesi, edna bir kimseden, âdi bir iş için işitip kabul etmekle; en yüksek bir savtı, en büyük bir iş için işitip kabul etmemek, emsalsiz bir kubh ve çirkinlik ve bir kusurdur. Bu ise, mümkün değildir. Çünki hüsn-ü zâtî, kubh-u zâtîye inkılab eder. İnkılab-ı hakaik ise muhaldir.

ONİKİNCİ REŞHA: Arkadaş! O hatib-i mürşidden gördüğün, işittiğin kâfidir. Çünki ahvalini tamamıyla ihata etmek mümkün değildir. Öyle ise, ondan sonra gelen asırların o zâttan aldıkları feyizlere dikkat etmek üzere geri dönelim. Bak arkadaş! Bütün bu asırlar, o Asr-ı Saadet'in güneşinden Ebu Hanife, Şafiî, Ebu Yezid, Cüneyd-i Bağdadî, Abdülkādir-i Geylanî, İmam-ı Gazalî, Muhyiddin-i Arabî, Ebu Hasen-i Şazelî, Şah-ı Nakşibend, İmam-ı Rabbanî (Radıyallahü anhüm ecmaîn) gibi binlerle nuranî ziyadar yıldızlar ayrılıp, âlem-i beşeri tenvir etmişlerdir.

Meşhudatımızın tafsilâtını başka vakte te'hir ederek mu'cizat sahibi o zât-ı nuranî Aleyhissalâtü Vesselâm'a bir salât ü selâm getirelim.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَ سَلِّمْ عَلَى هٰذَا الذَّاتِ النُّورَانِىِّ الَّذِى اُنْزِلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ الْحَكِيمُ مِنَ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ مِنَ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ اَعْنِى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ اَلْفُ اَلْفِ صَلاَةٍ وَ اَلْفُ اَلْفِ سَلاَمٍ بِعَدَدِ حَسَنَاتِ اُمَّتِهِ عَلَى مَنْ بَشَّرَ بِرِسَالَتِهِ التَّوْرَيةُ وَ الاِنْجِيلُ وَ الزَّبُورُ وَ بَشَّرَ بِنُبُوَّتِهِ الاِرْهَاصَاتُ وَ هَوَاتِفُ الْجِنِّ وَ اَوْلِيَاءُ الاِنْسِ وَ كَوَاهِنُ الْبَشَرِ وَانْشَقَّ بِاِشَارَتِهِ الْقَمَرُ سَيِّدِنَا وَ مَوْلاَنَا مُحَمَّدٍ اَلْفُ اَلْفِ صَلاَةٍ وَ اَلْفُ اَلْفِ سَلاَمٍ بِعَدَدِ اَنْفَاسِ اُمَّتِهِ عَلَى مَنْ جَائَتْ لِدَعْوَتِهِ الشَّجَرُ وَ نَزَلَ سُرْعَةً بِدُعَائِهِ الْمَطَرُ وَ اَظَلَّتْهُ الْغَمَامَةُ مِنَ الْحَرِّ وَ شَبِعَ مِنْ صَاعٍ مِنْ طَعَامِهِ مِئَاتٌ مِنَ الْبَشَرِ وَ نَبَعَ الْمَاءُ مِنْ بَيْنِ اَصَابِعِهِ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ كَالْكَوْثَرِ وَ سَبَّحَ فِى كَفَّيْهِ الْحَصَاةُ وَ الْمَدَرُ وَ اَنْطَقَ اللّٰهُ لَهُ الضَّبَّ وَ الظَّبْىَ وَ الذِّئْبَ وَ الْجِذْعَ وَ الذِّرَاعَ وَ الْجَمَلَ وَ الْجَبَلَ وَ الْحَجَرَ وَ الشَّجَرَ صَاحِبُ الْمِعْرَاجِ وَ مَا زَاغَ الْبَصَرُ سَيِّدِنَا وَ مَوْلاَنَا وَ شَفِيعِنَا مُحَمَّدٍ اَلْفُ اَلْفِ صَلاَةٍ وَ اَلْفُ اَلْفِ سَلاَمٍ بِعَدَدِ كُلِّ الْحُرُوفِ الْمُتَشَكِّلَةِ فِى الْكَلِمَاتِ الْمُتَمَثِّلَةِ بِاِذْنِ الرَّحْمنِ فِى مَرَايَا تَمَوُّجَاتِ الْهَوَاءِ عِنْدَ

قِرَائَةِ كُلِّ كَلِمَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ قَارِءٍ مِنْ اَوَّلِ النُّزُولِ اِلَى آخِرِ الزَّمَانِ وَ اغْفِرْلَنَا وَارْحَمْنَا يَا اِلهَنَا بِكُلِّ صَلاَةٍ مِنْهَا آمِينَ آمِينَ آمِينَ

Arkadaş! Risalet-i Ahmediye’yi isbat eden deliller pek büyük bir yekûn teşkil ediyor. Ondokuzuncu Söz namındaki risalemde o delillerden bir kısmı zikredilmiştir. O zâtın izhar ettiği bine yakın mu’cizeleriyle Yirmibeşinci Söz namındaki eserimde tafsil edilen kırk vech-i i’caza baliğ olan Kur’an, risalet-i Ahmediyeye (A.S.M.) şehadet ettiği gibi, bu kâinat da -âyâtıyla- o zâtın nübüvvetine delalet eder. Evet kâinatta yazılan sayısız âyetler Zât-ı Ehad’in vahdaniyetine şehadet ettikleri gibi risalet-i Ahmediyeye de (A.S.M.) delalet ve şehadet ederler.

Ezcümle: Kâinatta görünen hüsn-ü san’at dahi risalet-i Ahmediyeye (A.S.M.) delalet ve şehadet eden kat’î bir delildir. Zira, şu zînetli masnuatın cemali, hüsn-ü san’at ve zîneti izhar eder. San’at ve suretin güzelliği, Sâni’de güzelleştirmek ve zînetlendirmek isteği mevcud olduğuna delalet eder. Güzelleştirmek ve zînetlendirmek sıfatları, Sâni’in san’atına olan muhabbetine delalet eder. Bu muhabbet ise, masnuatın en ekmeli insan olduğuna delildir. Çünki o muhabbetin mazhar ve medarı insandır. İnsan dahi masnuatın en câmi’ ve en garibi olduğundan şecere-i hilkate bir semere-i şuuriyedir. İnsan bir semere gibi olduğu cihetle kâinatın eczası arasında en câmi’ ve baîd bir cüz’dür. İnsan zîşuur ve câmi’ olduğu cihetle, nazarı âmm, şuuru küllî olur. Nazarı âmm olduğundan şecere-i hilkati tamamıyla görür; şuuru da küllî olduğundan Sâni’in makasıdını bilir. Öyle ise, insan Sâni’in muhatab-ı hâssıdır.

Evet âmm ve şümullü olan nazar ve şuurunu Sâni’in ibadetine ve muhabbetine sarf ve san’atını istihsan, takdir ve teşhirine tevcih ve nimetlerinin şükrüne istimal eden bir ferd, verdiği nimetlere karşı şükür isteyen ve yarattığı mahlukatı ibadete, şükre davet eden Sâni’in has muhatab ve habibidir.

Ey insanlar! Zikredilen ahval ve şuunatla muttasıf olan Hazret-i Muhammed’in (A.S.M.) Sâni’in o ferd-i ferîd

dediğimiz muhatab-ı hâssı olmamasına imkân var mıdır? Ve tarihinizin gösterdiği nev'-i beşerden en büyük insanlar arasında, bu makama daha lâyık diğer bir şahıs var mıdır?

Ey gözleri sağlam ve kalbleri kör olmayan insanlar! Bakınız, insan âleminde iki daire ve iki levha vardır:

Birinci daire: Rububiyet dairesidir.

İkinci daire: Ubudiyet dairesidir.

Birinci levha: Hüsn-ü san'attır.

İkinci levha ise: Tefekkür ve istihsandır.

Bu iki daire ile iki levha arasındaki münasebete bakınız ki: Ubudiyet dairesi bütün kuvvetiyle rububiyet dairesi hesabına çalışıyor. Tefekkür, teşekkür, istihsan levhası da bütün işaretleriyle hüsn-ü san'at ve nimet levhasına bakıyor. Bu hakikatı gözün ile gördükten sonra, rububiyet ve ubudiyet dairelerinin reisleri arasında en büyük bir münasebetin bulunmamasına aklınca imkân var mıdır? Ve Sâni'in makasıdına kemal-i ihlas ile hizmet eden ubudiyet reisinin Sâni' ile azîm bir münasebeti ve kavî bir intisabı ve o intisab ile her iki daire reisleri arasında bir muarefe ve mükâleme ve alış-verişin olmamasına ihtimal var mıdır? Öyle ise bilbedahe tahakkuk etti ki; ubudiyet reisi, rububiyetin has mahbub ve makbulüdür.

Ey insan! Bu süslü masnuatı enva'-ı mehasinle tezyin eden ve bütün zîhayat olanların zevklerine, iştihalarına göre bu kadar nimetleri in'am eden Sâni'in en kâmil, en cemil ve ibadetine kemal-i iştiyakla teveccüh eden ve Sâni'in mehasin-i san'atına takdir ve istihsanatıyla arş ve ferşi taraba, sevinmeye getiren ve Sâni'in ihsanatına yaptığı teşekkürat ve tekbirat ile berr ve bahri cezbeye getiren şu güzel mahluk ve masnuuna iltifat edip sözünü nazar-ı itibara almaması ve teşekküratına mukabele etmemesi ve teveccüh edip kendisiyle konuşmaması ve iktidarına göre bütün mahlukata bir imam ve mürşid yapmaması imkânı var mıdır?

LÂSİYYEMALAR

[Onuncu Söz'ün bir cihette esası ve Yirmisekizinci Söz'ün Arabî ikinci makamıdır.]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

Kâinatın bütün zerratı -müctemian ve münferiden- lisan-ı acz ve fakr ile vücub-u vücud ve vahdetine şehadet ettikleri Sâni'-i Hakîm'e hamdler, senalar, şükürler olsun. Ve kâinatın tılsımını açıp, âyâtını keşf ve beyan eden Resulü ile âl ü ashabına ve sair enbiya ve mürselîn ihvanına ve ibad-ı sâlihîne salât ü selâmlar olsun…

Arkadaş! Tabiat ve esbab, bazı insanlara şükür kapısını kapatıp şirk ve küfür kapısını açmıştır. Halbuki, şirkin temeli sayısız muhalâttan kurulmuş olduğundan haberleri yok. O muhalâttan bir taneyi beyan edeyim ki, şirkin ne kadar fena bulunduğunu kör gözleriyle görsünler. Şöyle ki:

Şirk sahibi, cehalet sarhoşluğunu terk ve ilim gözüyle küfrüne baktığı zaman, o küfrü iman ve iz'an edebilmek için, bir zerre-i vâhideye bir ton ağırlığında bir yük yükletmeğe ve her zerrede sayısız matbaaları icad edip tabiat ve esbabın eline vermeğe ve bütün masnuatta bütün san'at inceliklerini tabiata ders vermeğe muztar ve mecbur olur. Zira hava unsurundan (meselâ) her bir zerre bütün nebatlar, çiçekler, semereler üstünde konup bünyelerinde vazifesini yapmak salahiyetindedir. Eğer bu zerreler, yaptıkları vazifelerde memur olup Cenab-ı Hakk'ın emir ve iradesine tâbi oldukları kâfirane inkâr edilirse, o zerre herhangi bir bünyeye girse, o bünyenin bütün cihazatını, keyfiyetiyle teşekkülünü bilmesi lâzımdır. Bu bilginin o zerrede bulunmasını ancak o kâfir itikad edebilir.

Maahâza bir semere, bir şecerenin bir misal-i musaggarıdır. Ve o semeredeki çekirdek, o şecerenin defter-i a’malidir. O ağacın tarih-i hayatı o çekirdekte yazılıdır. Bu itibar ile, bir semere şecerenin tamamına, belki o şecerenin nev’ine, belki küre-i arza nâzırdır. Öyle ise, bir semerenin san’atındaki azamet-i maneviyesi, arzın cesameti nisbetindedir. O zerreyi, san’atça hâvi olduğu o azamet-i maneviye ile bina eden, arzı haml ve bina etmekten âciz olmayacaktır. Acaba o kâfir münkir, kalbinde böyle bir küfrü taşımakla, akıl ve zekâ iddiasında bulunması kadar bir ahmaklık var mıdır?

Arkadaş! Her bir şey için iki suret ve şekil vardır:

Biri: Maddiyedir ki, âdeta bir gömlek gibi, her şeyin vücuduna göre kaderin takdiriyle biçilmiş şu görünen suretlerdir.

Diğeri: Makuledir ki, bir şeyin yaşadığı bir ömürde mürur-u zamanla değiştirdiği muhtelif maddî suretlerin içtimaından tasavvur edilen bir suret-i vehmiyedir.

Bir ateşin sür’atle tedvirinden hasıl olan daire-i vehmiye gibi, her şeyin tarih-i hayatını bildiren ve kadere medar olan ve mukadderat-ı eşya denilen şu ikinci suret, makuledir. Suret-i maddiye itibariyle her şeyin bir nihayeti, bir gayesi olduğu gibi, suret-i maneviye itibariyle de bir nihayeti ve gizli bazı hikmetler için bir gayesi de vardır. **Binaenaleyh her şeyin suret-i maddiyesinde kudret-i Rabbanî ustadır, kader mühendistir. Suret-i maneviyesinde ise, kader mistardır, yani, teşekkülâtın çizgilerini çizer, kudret masdardır, yani o çizgiler üstünde yapılan teşekkülât, kudretten sudûr eder.**

Ey kâfir! Bunu işittikten sonra iyice düşün! **Bir zerreye, bir terzilik san’atını öğretmeye kudretin var mıdır? Kendine Hâlık ittihaz ettiğin tabiat ve esbab, her şeyin muhtelif ve mütenevvi’ suretlerini biçip dikmesine kudretleri var mıdır?**

Bak, ey gözden mahrum kâfir! **Şecere-i hilkatin semeresi ve kuvvet ve ihtiyarca esbabtan üstün olan**

insan, terziliğin bütün kabiliyetlerini, bilgilerini cem'edip dikenli bir şecerenin a'zâlarına uygun bir gömleği dikemez. Halbuki, Sâni'-i Hakîm her şeyin neması zamanında pek muntazam, cedid ve taze taze gömlekleri ve yeşil yeşil hulleleri kemal-i sür'at ve sühuletle yapar, giydirir. Fesübhanallah!...

Evet münezzehtir, her şeyin vücudu emrine bağlı olan Allah münezzehtir.

Her şeyin içyüzü elinde bulunan Sâni' münezzehtir. Bütün mahlukata merci' olan Sâni' münezzehtir.

Arkadaş! Her bir mevcudun üstünde, Sâni'-i Ehad u Samed'in bir sikkesi, bir hâtemi olup, o mevcudun Sâni'-i Ehad u Samed'in mülkü ve eser-i san'atı olduğuna şehadet ediyorlar. Evet gayr-ı mütenahî ehadiyet sikkelerinden ve Samediyet hâtemlerinden, yalnız bahar mevsiminde sahife-i arza darbedilen sikkeye bak ki; şu zikredilecek müteselsil fıkralar, cümleler o sikkeyi güneş gibi gösteriyorlar ve izhar ediyorlar.

Evet sahife-i arzda pek garib, hakîmane bir icad görünüyor. Bu görünen icadın gösterdiği kuvvet ve faaliyeti görmek istersen şu gelen fıkralara dikkat et:

1- O icad fiili, pek azîm ve geniş bir sehavet-i mutlakadan geliyor.

2- Bir sühulet-i mutlaka ile bir kuvvet-i mutlakadan çıkıyor.

3- Mutlak bir intizamla, sür'at-i mutlakada meydana geliyor.

4- Mevzun ve mizanlı olarak bir vüs'at-i mutlakada bulunuyor.

5- Güzel bir eser-i san'at olmakla beraber, mutlak bir ucuzlukta görünüyor.

6- Taalluk ettiği şeyler pek karışık olmakla beraber, büyük bir imtiyaz-ı mutlak ve adem-i iltibas ile yapılıyor.

7- Mahall-i taalluku gayr-ı mütenahî olmakla beraber, eserlerinde çirkinlik görünmez, ahsen şekilde husule gelir.

8- Efrad ve enva’ arasında, bu’d-u mutlak ile beraber, tevafuk-u mutlak var.

Arkadaş! Bu fıkraların her birisi tek başına da o sikkeyi izhar etmeye kâfidir. Bakınız, en hârika bir sehavetle en hârika bir hüsn-ü san’at, muhit bir kudretin hâssasıdır. Ve intizamla beraber hârika bir sühulet hiçbir şeyden âciz olmayan muhit bir ilim sahibine mahsustur. Tartılmış gibi gayet mizanlı olmakla beraber, mu’cizane bir sür’at-i mutlaka, her şeyi emrine ve kudretine teshir eden zâta mahsustur. Nevilerin pek dağınık bulunmasından, pek geniş bir tasarruf ile hârika bir hüsn-ü san’at ilim ve kudretiyle her şeyin yanında bulunan zâta hastır. Kesret ve mebzuliyet ile beraber her ferdin san’at itibariyle kıymetdar olması, sonsuz bir zenginlikle gayr-ı mütenahî hazinelere mâlik olan zâta mahsustur. Efradın ziyadesiyle karışık olmasıyla beraber iltibassız ve fevkalâde imtiyaz ve teşahhuslara mazhar olmaları, her şeye basîr ve her şeye şehid ve her bir fiili kendisini diğer bir fiilden menetmeyen zâta mahsustur.

Ve keza arzda dağınık bulunan efrad arasındaki uzaklıkla beraber suretçe, vücudca, teşkilâtça aralarında husule gelen tevafuk, küre-i arz yed-i tasarrufunda, ilminde, hükmünde, hikmetinde bulunan zâta mahsustur.

Ve keza nev’in kesret-i efradıyla beraber her ferdin hârikulâde bir hüsn-ü hilkate mâlik olması, Kadîr-i Mutlak’a hastır ki, az-çok, küçük ve büyük her şey ona nisbeten birdir.

Geçen fıkraların her birisinde, her şeyin tek bir Sâni’in sun’u ve san’atı olduğuna delalet eden başka bir âyet daha vardır. Evet sehavet ile kuvve-i iktisadiye arasında ve sür’at ile mizanlı olmak arasında ve ucuzlukla kıymetli olmak arasında ve karışık olmakla mümtaz bulunmak arasında tezad vardır. Bu zıdları bir fiilinde cem’ etmek, ancak kudreti hadsiz bir Sâni’-i Kadîr’e mahsustur.

Hülâsa: Herbir fıkra, tek başına hâtem-i ehadiyeti izhara kâfi olduğu takdirde, fıkraların heyet-i içtimaiyesi pek zahir bir tarîk-i evlâ ile hâtem-i ehadiyeti gösterir. İşte

bu izahtan, وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّموَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولَنَّ اللّهُ âyet-i kerimesinin sırrı zahir oldu. Yani, o inadlı münkire “Hâlık-ı Semavat ve Arz kimdir?” diye sorulduğu zaman çâr u nâçâr “Allah’tır.” diyecektir.

Arkadaş! Uluhiyet, risalet, âhiret, kâinat arasında hakikatta telazum vardır. Yani, bunlardan birisinin vücud ve sübutu, ötekisinin de vücud ve sübutunu istilzam eder. Birisine iman, ötekisine de imanı îcabettirir. Evet meselâ, her bir kelimesi bir kitabı ve her bir harfi bir satırı içerisinde tutan bir kitabın, kâtibsiz vücudu mümkün değildir. Kâinat kitabı da Nakkaş-ı Ezelî’nin vücub-u vücuduna bağlıdır. Sarhoş olmayanlar ancak Nakkaş-ı Ezelî’ye iman etmekle kitab-ı kâinata şahid olabilirler.

Ve keza pek çok san’at hârikalarına ve nakış ve zînetlerin garaibine müştemil olan bir binanın bâni ve sâni’siz vücudu mümkün olmadığı gibi, bu âlemin vücudu da Sâni’in vücuduna tâbidir. Dalalet sarhoşluğuyla sarhoş olmayanlar, onu bunsuz tasdik edemezler.

Ve keza deniz ve nehirlerin yüzünde, şemsin aksini gösteren kabarcıklardaki güneşin parıltısı, şemsin vücudunu inkâr etmekle mümkün olmadığı gibi, aklı bozuk olmayanlar için, kemal-i intizam ile tahavvül ve teceddüd eden şu kâinatın şuhudu, Bâni ve Sâni’in vücub-u vücudunun tasdikiyle olabilir. Çünki şu muhteşem kâinatı, meşiet ve hikmetiyle tesis ve kaza ve kaderinin düsturlarıyla tafsil ve âdetinin kanunlarıyla tanzim ve inayet ve rahmetinin namuslarıyla tezyin ve esma ve sıfâtının cilveleriyle tenvir eden ancak ve ancak Bâni ve Sâni’dir. Evet Hâlık-ı Vâhid kabul edilmediği takdirde, kâinatın zerrat ve mürekkebatı adedince sonsuz ilahların kabulüne mecburiyet hasıl olur. Ve aynı zamanda, her bir ilahın şu kâinatı halketmeğe kādir olması lâzımdır. Çünki zîhayatın her bir cüz’îsi, zevilhayatın küllüne (yani umumuna) bir fihristedir. Cüz’îyi halkeden, küllîyi de halketmeğe kādir olmalıdır…

Ve keza ziyasız güneşin vücudu mümkün olmadığı gibi, uluhiyet de tezahürsüz olamaz. Tezahürü ise, irsal-i rusül ile olur. Ve keza hadd-i kemale baliğ olan en yüksek bir cemalin bilinmesi, görünmesi, gösterilmesi için resullerin tarifi lâzımdır.

Ve keza kemal-i cemale baliğ olan kemal-i hüsn-ü san'at, resullerin delaletiyle olur.

Ve keza rububiyet-i âmme, ubudiyet-i külliye ister. Bu da zülcenaheyn resullerin vahdet-i İlahiyeyi halka ilân etmeleri ile mümkün olur.

Ve keza bir hüsn sahibinin isteği olmasa ve bir âyine bulunmasa ve tarif edici bir şahıs tavassut etmezse, onun hüsnünün görünmesi, gösterilmesi mümkün değildir. Bu da ancak resuller vasıtasıyla olur. Çünki resul, ubudiyetiyle Hâlık'ın hüsnüne âyinedir; risaleti cihetiyle de halka izhar ve ilân eder.

Ve keza bir zâtın cevahirle, zîkıymet eşya ile dolu hazinelerini açıp halka göstermek ve arzetmekle o zâtın kudretini, zenginliğini, saltanatını ilân etmek için ancak o zâtın müsaadesiyle ve iradesiyle emir ve tayin edilmiş bir memur lâzımdır. İşte o memur resuldür.

Arkadaş! Bu sıfatları haiz, bu vazifeleri en mükemmel görebilecek Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'dan başka âlemde bir şahıs yoktur. En câmi', en kâmil, en fâzıl o zâttır. Tam tamına teşhir, tebliğ, tarif, tavsif, izhar, ilân eden o zâttır.

Aziz arkadaş! "**İman-ı Billah**" ile "**Âhiret imanı**" arasındaki telazuma geldik. Hazır ol, dinle!

Bir sultan, itaat edenlere mükâfat ve isyan edenlere de mücazat etmezse, saltanatı inhidama yüz çevirir. Ve keza bir sultanın sağında lütuf ve merhamet ve solunda kahr ve terbiye lâzımdır. Mükâfat, merhametin iktizasıdır. Terbiye de mücazatı ister. Mükâfat ve mücazat menzilleri âhirettir.

Ve keza yüksek bir hikmet ve adalet sahibi olan bir sultan saltanatının şânını kusurdan saklamak üzere, kendisine iltica edenleri taltif ve hâkimiyetinin haşmetini göstermek

için milletinin hukukunu muhafaza eder. **Bu cihetlerin mühim bir kısmı âhirette olur.**

Ve keza lebâleb dolu hazinelere mâlik ve sehavet-i mutlakaya sahib olan bir sultan için umumî ve daimî bir dâr-ı ziyafet lâzımdır. Ve ayrı ayrı ihtiyaç sahiblerinin devam ve bekalarını ister. **Bu da ancak âhirette olur.**

Ve keza bir cemal sahibi, daima hüsn ve cemalini görmek ve göstermek ister. Bu ise, âhiretin vücudunu ister. **Çünki daimî bir cemal, zâil ve muvakkat bir müştaka razı olmaz. Onun da devamını ister. Bu da âhireti ister.**

Ve keza yardım isteyenlere yardım ve dua edenlere cevab vermek hususunda, pek rahîmane bir şefkat sahibi olan bir sultan -ki edna bir mahlukun edna bir isteğini derhal yapar, verir- elbette bütün mahlukatın en büyük bir ihtiyacını kemal-i sühuletle yapar. **Böyle umumî ve en mühim bir ihtiyaç ancak âhirettir.**

Ve keza icraatından, faaliyetinden anlaşılan pek hârika bir ihtişam içinde bir saltanatı varken, milletinin içtimaları için yalnız dar bir misafirhane yapılmış; daimî olarak milleti istiab edemez, daima dolar boşalır. Ve bir imtihan meydanı var; her vakit değişir, tebeddül eder. Ve sultanın bazı âsâr-ı san'atına ve ihsanatına bazı nümuneler göstermek için meclisleri var; zaman zaman tahavvül eder.

Bu vaziyet, bu dar menzil ve meydan ve meşherden sonra daimî bir menzil, sabit saraylar, açık hazineler bulunup ve sâkinleri sabit ve daimî kalacaklarına bilbedahe delalet eder.

Ve keza dikkat sahibi bir sultan ki, milletinin bütün a'mallerini, ef'allerini, hizmetlerini, hacetlerini tamamıyla yazar ve yazdırır ve mülkünde cereyan eden her bir hâdise ve her bir vakıanın suretlerini, fotoğraflarını alıp tesbit ve hıfzederse, elbette bu vaziyet, bir muhasebenin, bir muhakemenin, bir mükâfat ve mücazatın vukua geleceğine kat'î bir surette delalet eder.

Ve keza mükâfat ve mücazat hakkında tekrar ile pek çok va'dleri ve tehdidleri olursa ve o va'd u vaîd edilen şeyler

kudretine ağır gelmezse ve o şeyler raiyeti için pek ehemmiyetli olursa, elbette söz verdiği şeylerde hilaf olmayacaktır. Çünki hulf-ül va'd, kudretin izzetine zıddır.

Ve keza hadd-i tevatüre baliğ olan muhbirlerin ittifak ve icmalarına göre, o muhteşem ve azîm saltanatın medarı ve cevelangâhı ancak âhiret memleketidir. Bu küçük menziller, meydanlar o azamete daimî bir mekân olamaz. Çünki bu gibi zâil, mütebeddil şeyler, o müstekar saltanata makarr olamaz.

Evet o sultan şu küçük menzilde ve meydanda çok şeyleri, içtimaları, iftirakları gösteriyor. Fakat, bizzât maksad o şeyler değildir. Ancak âhiretin meydan-ı ekberinde vukua gelecek hallerin, emirlerin nümunelerini göstermektir. Çünki o mahşer-i azîmde yapılacak muameleler, bu küçücük nümunelere göre cereyan edecektir. Demek bu menzilde gösterilen fâni, zâil haller o âlemde bâki ve daimî semereler verecektir.

Evet o sultanın şu fâni menzillerde ve korkunç meydanlarda gösterdiği hikmet, inayet, adalet, rahmet ve şefkatin fevkinde bir derecenin tasavvuru imkân haricidir. Elbette bu kadar yüksek ve geniş hârika san'atlar, daimî mekânları, sabit meskenleri ve zevalsiz sâkinleri isterler ki, o büyük hikmet ve adaletin hakikatlarına mazhar olsunlar. Ve illâ şu görünen hikmet, inayet, merhametin inkârı lâzım gelir. Ve aynı zamanda, bu kadar hikmetinden ve inayetinden zuhur eden fiiller sahibinin -hâşâ- zalim, gaddar, sefih olduğuna zehab edilir. Bu ise, inkılab-ı hakaiki istilzam eder.

Ve keza şu muvakkat menzillerin saltanat-ı daimeye makarr olacak bir şekle gireceğine pek çok deliller, bürhanlar vardır. Maahâza, bu âlemi icad edip öteki âlemi icad etmemek ve bu kâinatı vücuda getirip öteki kâinatı getirmemek, bu dünyayı yaratıp öteki dünyayı yaratmamak imkânı yoktur. Çünki rububiyetin saltanatı mükâfat ve mücazatı ister.

Ve keza Sâni'-i Âlem'in her şeyi içine almış ve her şeyi istila ve istiab etmiş bir rahmet-i vasiası vardır. Vâlidelerin, hattâ bir cihette nebatatın evlâdına olan şefkatleri ve küçük, zayıf yavrularının sühulet-i rızkları, o rahmet deryasından bir katredir. O bahr-i rahmetin azametiyle, şu fâni dünyada, bu kısa ömürde, şu kadar zahmet ve belalar ile karışık, zâil ve gayr-ı sabit olan şu nimetler; ve ebedî bekayı isteyen insanlar arasında münasebet yoktur. Ve aynı zamanda, **iade edilmemek üzere zeval, nimeti nıkmete, şefkati zahmete, muhabbeti musibete ve lezzeti eleme ve rahmeti zıddına kalbeder.**

Ve keza âlemde görünen tasarrufattan anlaşılıyor ki, Sâni'-i Âlem'in pek yüksek, celalli, izzetli bir haysiyeti vardır ki, ubudiyetle Sâni'i ta'zim etmeyenlerin veya istihfaf edenlerin te'diblerini te'hir ve imhal etse bile ihmal etmez.

Ve keza o sultanın emirlerini, nehiylerini kıymetsiz görüp iman ile imtisal etmeyenler ve ibadetle kendilerini sevdirmeyenler ve şükran ile hürmette bulunmayanlar için rububiyetin ebedî karargâhında elbette bir dâr-ı mükâfat ve mücazat olacaktır.

Ve keza bütün mahlukatta görünen hüsn-ü san'atlar, intizamlar ve ihtimamlardan ve her şeyde takib edilmekte olan maslahat ve faidelerden anlaşılıyor ki; kâinat taht-ı tasarrufunda bulunan Sâni'-i Zülcelal'de pek büyük bir hikmet-i âmme vardır ki, itaat ile iltica edenlerin büyük taltif ve in'amlara mazhar olacakları o hikmet-i âmmenin iktizasındandır.

Ve keza görünüyor ki, her şey lâyık mevkiine vaz'ediliyor. Ve her hak, hak sahibine veriliyor. Ve her ihtiyaç sahibinin haceti, istediği gibi yapılır. Ve her sual edenlerin matlubları -bilhâssa istidad lisanıyla veya ihtiyac-ı fıtrî lisanıyla veya ızdırar ve zaruret lisanıyla olsun- cevablandırılıyor. Böyle eserleri görünen bir adalete bir mahkeme-i kübra lâzımdır ki, rububiyetin hâkimiyetiyle hukuk-u ibad muhafaza edilsin. Çünki fâni olan şu dünya menzili, o büyük adalet-i

hakikiyeye mazhar olamaz. Öyle ise, o büyük Sultan-ı Âdil için bir cennet-i bâkiye, bir cehennem-i daime lâzımdır.

Ve keza görünüyor ki, bu âlemin sahibi -yaptığı şu kadar fiillerin delaletiyle- hârika bir sehavete sahib olduğu gibi, nur ve ziya ile dolu güneşler ve meyve ve semereler ile hâmile eşcar ve ağaçlar misillü pek çok hazineleri vardır. Binaenaleyh bu ebedî sehavet, tükenmez servet ebedî bir ziyafetgâhı ister ve devam ile muhtaçların da devam-ı vücudunu iktiza eder. Zira nihayet bir sehavet, hârika bir kerem, daima halka ihsan ve in'am etmek iktiza eder. Bu ise, ihsan ve in'amlara minnetdar ve muhtaç olanların devam-ı vücudlarını ister.

Ve keza şu mu'cizeli ve hikmetli ef'al-i kerimanenin tezahüratından anlaşılıyor ki, Sâni'-i Fâil'in pek gizli kemalâtı vardır. Ve daima o kemalâtı, enzar-ı âleme arz ve teşhir etmek ister. Çünki daimî bir kemal, daimî bir tezahür ile takdir edicilerin devam-ı vücudlarını iktiza eder. Çünki adem-i mutlaka namzed olan insan, kemalâta kıymet vermez ve istihsan ve takdire bedel istiskal ve tahkir eder.

Ve keza bu güzel, müzeyyen, münevver masnuatın Sâni'i için mücerred manevî bir cemal vardır. Ve Onun, o mahfî hüsn ü cemal için pek çok mehasin ve letaifi vardır ki, kısa akıllarımız ile idrak edemeyiz. Ezcümle, o cemalin kesif âyinelerinden biri sath-ı arzdır. Bu sath-ı arz her asırda, her mevsimde, her vakitte daima tecelli etmekte olan o cilvelerin gölgelerini teşhir, tavsif, ilân ve izhar eder.

Ve keza hakaik-i sabitedendir ki, yüksek bir cemal sahibi bizzât kendi gözüyle ve bilvasıta başkasının gözüyle, cemalini ve cemalinin inceliklerini görmek istiyor. Binaenaleyh cemal sermedî ve daim olursa, behemehal onun inceliklerini gösteren âyinelerinin de ebedî ve daimî olması zarurîdir. Çünki bâki bir hüsn, fâni bir müştaka razı olamaz. Ve zâil ve fâni bir âşıkın, ebedî ve bâki olan mahbubuna muhabbeti adavete kalbolur. Evet insan, eli veya fehmi yetişmediği güzel bir şeyi, kendisini teselli için

takbih eder. Bu itibarla bu âlem Sâni'i istilzam ettiği gibi, Sâni' de âlem-i âhireti istilzam eder.

Ve keza bu âlemin Sâni'inde pek rahîmane bir şefkat vardır. Zira görüyoruz ki: Bu âlemde yardım isteyen bir musibetzedeye kemal-i sür'atle yardım ediliyor. Dergâh-ı izzete iltica eden kurtuluyor. Sual eden sâillerin istekleri veriliyor. En âdi bir zîhayatın sesi işitiliyor ve haceti kabul ediliyor. İşte böyle bir şefkat sahibi, nev'-i beşerin en büyük, en lâzım, en zarurî, şedid bir haceti hakkında, bütün insanlar namına yaptığı duada istediği Cennet'i ve saadet-i ebediyeyi ve **ba'sü ba'de-l mevt**'i yapacaktır. Bilhâssa o reis-i muhteremin şu umumî duasına, bütün zevilhayat, bütün mahlukat "Âmîn! Âmîn!" diyorlar.

Bak, o zât öyle bir maksad, öyle bir gaye için saadet isteyip dua ediyor ki, insanı ve bütün mahlukatı, esfel-i safilîn olan fena-yı mutlaka sukuttan, kıymetsizlikten, faidesizlikten, abesiyetten a'lâ-yı illiyyîn olan kıymete, bekaya, ulvî vazifeye, mektubat-ı samedaniye olması derecesine çıkarıyor. Bak, hem öyle yüksek bir fizar-ı istimdadkârane ile istiyor ve öyle tatlı bir niyaz-ı istirhamkârane ile yalvarıyor ki, güya bütün mevcudata, semavata, arşa işittirip, vecde getirip, duasına "Âmîn! Allahümme âmîn!" dedirtiyor.

Acaba bütün benî-Âdemi arkasına alıp, şu arz üstünde durup, arş-ı a'zama müteveccihen el kaldırıp, nev'-i beşerin hülâsa-i ubudiyetini câmi' hakikat-ı ubudiyet-i Ahmediye (A.S.M.) içinde dua eden şu şeref-i nev'-i insan ve ferîd-i kevn ü zaman olan Fahr-i Kâinat ne istiyor, dinleyelim. Bak, kendine ve ümmetine saadet-i ebediye istiyor, beka istiyor, Cennet istiyor. Hem mevcudat âyinelerinde cemallerini gösteren bütün esma-i kudsiye-i İlahiye ile beraber istiyor; o esmadan şefaat taleb ediyor, görüyorsun.

Eğer, âhiretin hesabsız esbab-ı mûcibesi, delail-i vücudu olmasa idi, yalnız şu zâtın tek duası, baharımızın icadı kadar Hâlık-ı Rahîm'in kudretine hafif gelen şu Cennet'in binasına sebebiyet verecekti. Demek nasılki o zâtın risaleti, şu dâr-ı imtihanın açılmasına sebebiyet verdi, لَوْلاَكَ لَوْلاَكَ لَمَا خَلَقْتُ اْلاَفْلاَكَ sırrına mazhar oldu; onun gibi, ubudiyeti dahi öteki dâr-ı saadetin açılmasına sebebiyet verdi.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَ سَلِّمْ عَلَى ذلِكَ الْحَبِيبُ الَّذِى هُوَ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَ فَخْرُ الْعَالَمَيْنِ وَ حَيَاتُ الدَّارَيْنِ وَ وَسِيلَةُ السَّعَادَتَيْنِ وَ ذُو الْجَنَاحَيْنِ وَ رَسُولُ الثَّقَلَيْنِ وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ اَجْمَعِينَ وَ عَلَى اِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ آمِينَ

Ve keza bu âlemin geliş ve gidişatında ve bütün mahlukatın bir hedefe sevkinde ve semavî, süflî bütün ecramın bir kudrete bağlı ve müsahhar olmasında pek büyük bir saltanat eseri görünüyor. Ve bundan anlaşılıyor ki, bu mevcudatta tasarruf eden Sâni'in azîm rububiyetinde hârika bir saltanatı vardır. Halbuki bu dünya menzili tahavvülâta, zevale maruzdur. Sanki misafirler için yapılmış bir handır ki daima dolup boşalıyor. Ne kendisinin sabit bir şekli vardır ve ne de içinde oturanların bir kararı vardır. Ve Sâni'-i Âlem'in garib ve acib san'atlarının nümunelerini teşhir ve ilân için tahavvülden hâlî kalmayan bir meşherdir. Bu itibarla o handa ve o meşherde içtima eden insanlar sabit kalacak değiller. Çünki meskenleri sabit değildir.

İşte bu hal ve şu vaziyet, bu fâni menzilden sonra o sermedî saltanata karargâh olmak üzere, sabit, bâki, ebedî, sermedî saadetlerin, cennetlerin ve sarayların olacağına kat'î bir delaletle şehadet eder. Çünki fâni, bâkiye makam ve medar olamaz. Evet bir melikin gelip giden misafirleri için yolda yaptığı şu menzile ve o menzilde oturan misafirlere bakıldığı zaman görülüyor ki, milyonlarca lira ile yapılan o menzil, pek az bir zaman içindir. Ve ondaki zînetler, kıymetli şeyler, hep suret ve örneklerdir. Ve misafirler o nefis taam ve yemeklerin yalnız tadına bakıp, karınlarını doyuracak derecede yemiyorlar. Ve her bir misafir, hususî makinesiyle o menzildeki zînetlerin

resimlerini alırlar. Ve melikin de gizli memurları onların bütün harekât, ef'al ve muamelelerini yazıyorlar.

Ve o melik, her mevsimde milyonlarca o zînetleri, o güzel şeyleri yeni gelecek misafirler için tahrib ve tecdid ediyor.

Ve hâkeza pek çok garib ve acib şeyler görünüyor. İşte bu vaziyet gösterir ki, o muvakkat menzil sahibinin pek yüksek kıymetli menzilleri, daireleri ve ebedî, sermedî sarayları vardır. Bu küçük menzilde görünen şeyler, haller misafirleri ebedî menzillerdeki yüksek şeylere teşvik için gösterilen nümunelerdir.

Kezalik bu dünya menzilinin ve içinde oturan insanların ahvaline dikkat edilirse anlaşılıyor ki: **Bu dünya ebedî kalmak için yaratılmış bir menzil değildir. Ancak Cenab-ı Hakk'ın ebedî ve sermedî olan "Dâr-üs selâm" menziline davetlisi olan mahlukatın içtimaları için bir han ve bir bekleme salonudur. Bu dünya menzilinde görünen leziz şeyler, lezzet ve zevk için değildir. Çünki visallerinin lezzeti, firaklarının elemine mukabil gelmez.**

Maahâza o lezzetlerden hiç kimse tam manasıyla muradına nâil olamaz. Ya o lezzetlerin ömürleri kısa olur veya insanın ömrü kısa olduğundan muradına yetişemez. Ancak, o lezzetler ve o nefis şeyler ibret ve şükre sevk içindir. Çünki onlar Cenab-ı Hakk'ın ehl-i iman için cennetlerde ihzar ettiği hakikî nimetlere nümunelerdir. Ve o müzeyyen masnuat-ı fâniye, fena ve adem için değildir. Ancak, onların suretleri ve misalleri, manaları, neticeleri alınır; âlem-i bekada, ehl-i beka için ebedî manzaraların yapılmasına medar olurlar. Yahut ebedî âlemde Sâni'-i Ebedî istediği şekillere sokar. Çünki o masnuat, beka içindir. Onların o zahirî ölüm ve fenaları; vazifelerinden terhistir, i'dam değildir.

Evet onların ölümleri fena olsa bile, yalnız bir cihetten fenaya gider, çok cihetlerden bâki kalır. Meselâ, Kudret-i Ezeliyenin yarattığı şu gül çiçeğine bak! Evet nasıl bir kelime ağızdan çıkar çıkmaz zahiren fenaya giderse de,

Allah'ın izniyle kulaklarda, kâğıtlarda, kitablarda milyonlarca timsalleri kaldığı gibi, akıllarda da akıllar adedince manaları kalır.

Kezalik o gül kısa bir zamanda vazifesi tamam olur olmaz solar, ölür gider. Amma onu gören bütün insanların kuvve-i hâfızalarında ve halefiyle hâmile olan tohumlarında suretleri, manaları bâkidir. Demek o gülün tohumu olsun, kuvve-i hâfızalar olsun, o gül çiçeğinin suretini, zînetini, menzilini hıfz için sanki birer fotoğraf ve bekası için birer menzildir.

Ey arkadaş! İnsan da başıboş, serseri, sahibsiz bir hayvan değildir. Ancak onun da bütün harekât ve ef'ali yazılıyor, tesbit ediliyor ve a'malinin neticeleri hıfzediliyor ki, muhasebe-i kübrada ona göre derece alsın. Hülâsa, her güz mevsiminde yapılan tahribat, gelecek bahar mevsimlerinde gelen yeni misafirler için yer tedarik etmek ve bir nevi terhis ve izinlerdir.

Ve keza bu âlemde tasarruf eden Sâni'in öyle bir kitab-ı mübini vardır ki, ne küçük ve ne büyük, o kitabda yazılıp hıfzedilmemiş hiçbir şey yoktur. O kitabın maddelerinden âlemde görünen yalnız nizam ve mizan maddelerine bak! Evet görüyoruz ki, herhangi muvazzaf bulunan bir şey, vazifesinden terhis edilmekle daire-i vücuddan çıkarsa, Fâtır-ı Hakîm onun çok suretlerini "Levh-i Mahfuz"larda tesbit eder. Ve tarih-i hayatını, tohumunda ve neticesinde nakşeder ve pek çok gaybî âyinelerde ibka eder. Meselâ: Bir şecere, meyvesiyle hâmile olduğu gibi, tohumu da meyve ile hâmiledir. Demek, ağacın bünyesinde semeresi mevcud olduğu gibi, tohumunda da semere mevcuddur. Ve keza vücuddan çıkmış pek çok şeyler, insanın kuvve-i hâfızasında mevcud kalır.

İşte bu misallerden, hıfz ve hafîziyet kanunu ne derece ihatalı olduğu anlaşıldı. Evet bu mevcudatın sahibi pek büyük bir ihtimam ile mülkünde cereyan eden her şeyi taht-ı hıfz ve muhafazasına almıştır. Ve hâkimiyetinin muhafazası için sonsuz bir dikkati vardır. Ve rububiyetinde tam bir

intizam ve saltanat vardır ki, edna bir hâdiseyi, âdi bir hizmeti yazar ve yazdırır. İşte bu derece ihatalı, ihtimamlı bir hıfz kanunu, elbette âlem-i âhirette yapılacak bir divan-ı muhasebata bakar. Şu muhafaza kanunu, bütün eşyada cari olduğu gibi, mahlukatın en eşrefi olan insana da şamildir. Çünki insan Cenab-ı Hakk'ın rububiyetine ait şuunat ve ahvaline şâhiddir. Ve mahlukatın cemaatleri içinde Allah'ın birliğine dellâldır. Ve mevcudatın tesbihatına müşahid ve hilafet-i kübra ile tekrim ve teşrif edilmiştir. İnsan bu keramete, bu şerefe nâil olduğu halde, kendisini başıboş ve gayr-ı mes'ul zannetmesin. Onun da divan-ı muhasebatta pek karışık hesabları vardır. Ondan kurtulduktan sonra, müstehak olduğu yere gidecektir.

Evet kudret-i ezeliyeye nisbetle, ölümden sonra haşrin gelmesi, güzden sonra baharın gelmesi gibidir. Evet nebatat gibi insanın da bir güzü, bir de baharı vardır. Evet geçmiş zamanda vukua gelmiş olan mu'cizat-ı kudret, Sâni'in bütün imkânat-ı istikbaliyeye kādir olduğuna kat'î şahid ve bürhanlardır.

Ve keza bu âlemin mâliki, kendi kudretine pek kolay ve pek ehven ve ibadına fevkalâde mühim ve pek şedid-ül ihtiyaç olan haşrin tekrar be tekrar va'dinde bulunmuştur. Malûmdur ki, hulf-ül va'd kudretin izzetine, rububiyetin merhametine zıddır. Zira va'din hilafını yapmak, cehlin veya aczin alâmetidir. Bu ise Kadîr-i Mutlak, Hakîm-i Mutlak olan zâta muhaldir.

Maahâza, insanların haşri nebatatın haşri gibidir. Bunu gören onu nasıl inkâr eder? Haşrin icadına olan va'di ise, bütün enbiyanın tevatürüyle ve büyük insanların icmaiyle sabit olduğu gibi Kur'an-ı Kerim'in lisanıyla da sabittir.

Ezcümle: اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لاَ رَيْبَ فِيهِ وَ مَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيثًا olan âyet-i kerime, büyük bir şiddet ve kuvvetle haşrin icadına söz veriyor. Fakat, bazı insan pek nankördür ki; bütün mevcudat, sıdkına ve hak olduğuna delalet ettiği o Mâlik-ül Mülk'ün sözlerini tasdik etmez, kendi hezeyanına ve ahmaklığına itimad eder.

Ve keza bu âlemde pek ihtişamlı bir rububiyet âsârıyla şaşaalı bir saltanatın şuaları görünmektedir. Evet görüyoruz ki: Koca arz -sekenesiyle beraber- ehlî, zelil, muti' bir hayvan gibi o rububiyetin emri altında beslenir. Güzde ölmesi, baharda dirilmesi ve bir Mevlevî gibi raks ve hareketi ve sair bütün işleri o emre tâbi olduğu gibi, şemsin de seyyaratıyla tanzim ve teshiri ve sair vaziyetleri o emre bağlıdır. Halbuki, azametli şu rububiyet-i sermediye ve bu saltanat-ı ebediye şöyle zaîf, zâil, muvakkat temeller ve esaslar üzerine bina edilemez. Ve bu mütebeddil, belalı, kederli, fâni dünya üzerine kaim olamaz. Ancak, bu dünya o azametli rububiyetin pek azîm ve geniş dairesi içinde insanları tecrübe ve imtihan, kudretin mu'cizelerini teşhir ve ilân için kurulmuş muvakkat bir menzildir ki, tahrib edilip pek muazzam, geniş, ebedî ve bâki bir âleme cüz' olmak için tebdil edilecektir. Binaenaleyh bu tebeddülât ma'rezi olan âlemin Sâni'i için diğer tegayyürsüz, sabit bir âlemin vücudu zarurîdir.

Maahâza, zahirden hakikata geçen ervah-ı neyyire ashabı ve kulûb-ü münevvere aktabı ve ukûl-ü nuraniye erbabı ve kurb-u huzur-u İlahîde dâhil olanlar, o Zât-ı Zülcelal'in muti'ler için bir dâr-ı mükâfat ve âsiler için bir dâr-ı mücazat ihzar ettiğini ve pek metin va'dler ile şedid tehdidleri olduğunu kat'î ihbar ediyorlar. Malûmdur ki, va'dleri îfa etmemek bir zülldür. Hâlık-ı Âlem züll ve zilletlerden münezzehtir. Ve aynı zamanda, o hakikatı ihbar eden ehl-i hakikat ve enbiya ve evliya ve asfiya cemaatlerine kâinat bütün âyâtıyla, kelimatıyla zahir olarak ihbarlarını teyid ve takviye ediyor. Ey insan! Bu haberden daha doğru bir haber ve bu sözden daha doğru bir söz var mıdır?

Ve keza bu âlemin mutasarrıfı, dar ve muvakkat şu arz meydanında, âlem-i âhiretin büyük meydanının çok misallerini, nümunelerini her vakit gösteriyor.

Ezcümle: Bahar mevsiminde arzın sathında yapılan nebatî haşirlere dikkat lâzımdır. Evet altı gün zarfında, o karışık nebatatın tohumlarından ölmüş, çürümüş,

kaybolmuş olan cesedleri galatsız, haltsız kema-fi-s sâbık inşa ve iade etmekle, arz meydanında nebatî haşirleri yapan kudret, semavat ve arzı altı günde halketmesinden âciz değildir. Ve o kudrete nazaran göz işareti kadar kolay olan haşr-i insanîyi yapmamak imkânı var mıdır? Evet haşr-i nebatîde kelimeleri, yazıları tamamen silinmiş üçyüz bin kadar sahifeleri, birlikte, bilâ-halt ve bilâ-galat kısa bir zamanda eski yazılarını iade eden bir kudrete, tek bir sahifeden ibaret bulunan haşr-i insanî ağır gelir mi? Hâşâ!

İşte o kudret sahibi, lisan-ı Kur'an ile emrettiği فَانْظُرْ اِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِى الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِى الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ âyet-i kerimesi bu mes'elenin hakikat olduğuna sarahat ile şehadet ediyor.

Ey aziz arkadaş! Cenab-ı Hakk'ın şu tasarrufatından ve şuunatından anlaşıldı ki, arz meydanında yapılan nebatî haşirler ve neşirler ve sair içtima ve iftiraklar maksud-u bizzât değildir. Çünki öteki âlemin meydan-ı kebirinde yapılan o büyük ve mühim ihtifaller ile kısa bir zamanda yapılan şu cüz'î gayr-ı sabit bu semereler arasında münasebet yoktur. Ancak bu cüz'î semereler, bir takım misal ve nümunelerdir ki, bunların suret ve neticelerine o mecma-i kebirde muameleler tatbik ve icra edilsin. Demek bu fâni şeylerin suretleri o âlemde bâki semereleri meyve verecektir.

Ve keza görüyoruz ki: Sâni'-i Sermedî, Sultan-ı Ebedî, şu inhidama meyyal menzillerde ve zevale mahkûm meydanlarda öyle bir hikmet-i bahirenin ve bir inayet-i zahirenin ve bir adalet-i âliyenin ve bir merhamet-i câmianın âsârını izhar ediyor ki, kalbi paslanmamış, gözü kör olmamış bir insan, aynelyakîn ile anlar ki, o hikmetten daha ekmel bir hikmet olamaz. Ve o âsârı görünen inayetten daha ecmel bir inayet kabil değil. Ve emaratı görünen adaletten daha ecell bir adalet yoktur. Ve o semeratı görünen merhametten daha eşmel bir merhamet tasavvur edilemez. Öyle ise, o sultanın memleketinde daimî mekânlar, sabit meskenler, daimî ve mukim sâkinler

bulunmazsa, şu görünen hikmet, inayet, merhamet ve adaletin, kalb ve fikir sahiblerince inkârları lâzım gelir. Ve aynı zamanda o ef'al-i hakîmane sahibinin, -hâşâ- sefih, zalim olmasını istilzam eder. Bu ise, hakikatı zıddına kalbeden bir muhaldir.

Ey sözlerimi dinleyen arkadaş! Haşrin vücuduna ve vukuuna dair delillerin, şu zikredilen kısma, emarelere münhasır olduğunu zannetme. Kur'an-ı Kerim'in gösterdiği gayr-ı mütenahî emarelerden istihrac edilen hakikat şudur ki: Hâlıkımız, şu muvakkat dünya meşherlerinde daimî olan rububiyetinin sabit karargâhına bizleri nakledecektir. Ve bu seyyal memleketi sermedî bir memlekete tebdil edecektir. Ve yine zannetme ki, haşir ve âhireti iktiza eden, esma-i hüsnadan yalnız "Hakîm, Kerim, Rahîm, Âdil, Hafîz" isimleridir. Belki kâinatın tedbiriyle alâkadar olan her bir isim, âhiret ve haşri iktiza eder.

Hülâsa: Haşir mes'elesi öyle bir hakikattır ki, celaliyle, cemaliyle, esmasıyla Hâlık-ı Zîşan, bütün kütüb-ü semaviye ile enbiya ve evliya ve asfiyanın icmalarını tazammun eden Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan ve Fahr-i Kâinat Hazret-i Muhammed (A.S.M.) -ekmel-ül halk ve eşref-ül insan- haşrin geleceğine ittifakla hükmettikleri gibi, şu kâinat dahi, bütün âyâtıyla ve kelimatıyla haşrin vücud ve icadına şehadet ediyor. Hattâ her bir cüz'ün, cüz'î olsun küllî olsun, cüz' olsun küll olsun, iki vechi vardır. Bir vecihle Hâlıka bakar, vahdaniyete delalet eder. Diğer vecihle de âhirete nâzırdır ki, haşrin, âhiretin vücudlarını ister.

Meselâ: Bir insan kendi vücuduyla, hüsn-ü san'atıyla Sâni'in vücub-u vücuduna ve vahdetine delalet ettiği gibi; âmâl ve istidadları ebede kadar uzandığı halde pek sür'atle ölüm ve zevali, âhiretin vücuduna delalet eder. Bütün mevcudatta görünen intizam-ı hikmet, tezyin-i inayet, taltif-i rahmet, tevzin-i adalet, Sâni'-i Hakîm'in vücud ve vahdetine şahid oldukları gibi, âhiretin ve saadet-i ebediyenin de icad ve vücudlarına delalet ederler.

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ اَهْلِ السَّعَادَةِ وَاحْشُرْنَا فِى زُمْرَةِ السُّعَدَاءِ وَ اَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ السُّعَدَاءِ بِشَفَاعَةِ نَبِيِّكَ الْمُخْتَارِ فَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ كَمَا يَلِيقُ بِرَحْمَتِكَ وَ بِحُرْمَتِهِ آمِينَ آمِينَ آمِينَ.

KATRE

(Tevhid Denizinden)

İFADE-İ MERAM

Malûmdur ki insan, hasb-el kader çok yollara sülûk eder. Ve o yolda çok musibet ve düşmanlara rastgelir. Bazan kurtulursa da bazan da boğulur. Ben de kader-i İlahînin sevkiyle pek acib bir yola girmiştim. Ve pek çok belalara ve düşmanlara tesadüf ettim. Fakat, acz ve fakrımı vesile yaparak Rabbime iltica ettim. İnayet-i ezeliye beni Kur'ana teslim edip Kur'anı bana muallim yaptı. İşte Kur'andan aldığım dersler sayesinde o belalardan halâs olduğum gibi nefis ve şeytan ile yaptığım muharebelerden de muzafferen kurtuldum. Bütün ehl-i dalaletin vekili olan nefis ve şeytanla ilk müsademe, سُبْحَانَ اللّٰهِ وَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَ اللّٰهُ اَكْبَرُ وَ لاَ حَوْلَ وَ لاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللّٰهِ kelimelerinde vuku buldu. Bu kelimelerin kal'alarında tahassun ederek o düşmanlarla münakaşalara giriştim. Her bir kelimede otuz defa meydan muharebesi vukua geldi. Bu risalede yazılan her bir kelime, her bir kayıd, kazandığım bir muzafferiyete işarettir.

Bu risalede yazılan hakikatler, zıdlarına bir imkân-ı vehmî kalmayacak derecede yazılmıştır. Uzun bir hakikate (delili ile beraber) bir kayıd veya bir sıfatla işaret yapılıyor…

İhtar: ***Bu zamanın cereyanı, benim gibi çoklarını vehmî tehlikelere atmıştır. İnşâallah, bu eser Allah'ın izniyle onları kurtaracak ümidindeyim.***

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ الصَّلاَةُ عَلَى نَبِيِّهِ

(Bu risale, dört Bab ile bir Hâtime ve bir Mukaddeme üzerine tertib edilmiştir.)

Mukaddeme

Kırk sene ömrümde, otuz sene tahsilimde yalnız dört kelime ile dört kelâm öğrendim; tafsilen beyan edilecektir. Burada yalnız icmalen işaret edilecektir. Kelimelerden maksad: Mana-yı harfî, mana-yı ismî, niyet, nazardır. Şöyle ki:

Cenab-ı Hakk'ın masivasına (yani kâinata) mana-yı harfiyle ve Onun hesabına bakmak lâzımdır. Mana-yı ismiyle ve esbab hesabına bakmak hatadır.

Evet her şeyin iki ciheti vardır. Bir ciheti Hakk'a bakar. Diğer ciheti de halka bakar. Halka bakan cihet, Hakk'a bakan cihete tenteneli bir perde veya şeffaf bir cam parçası gibi, altında Hakk'a bakan cihet-i isnadı gösterecek bir perde gibi olmalıdır. Binaenaleyh nimete bakıldığı zaman Mün'im, san'ata bakıldığı zaman Sâni', esbaba nazar edildiği vakit Müessir-i Hakikî zihne ve fikre gelmelidir.

Ve keza nazar ile niyet, mahiyet-i eşyayı tağyir eder. Günahı sevaba, sevabı günaha kalbeder. Evet niyet âdi bir hareketi ibadete çevirir. Ve gösteriş için yapılan bir ibadeti günaha kalbeder. Maddiyata esbab hesabıyla bakılırsa cehalettir. Allah hesabıyla olursa, marifet-i İlahiyedir.

Birinci Kelâm: اِنِّى لَسْتُ مَالِكِى Ben kendime mâlik değilim. Ancak mâlikim kâinatın mâlikidir. Fakat kendime mâlik nazarıyla bakıyorum ki, Mâlik-i Hakikî'nin sıfâtını ve sıfatların bir derece mahiyetini ve hududunu bileyim. Evet mevhum, mütenahî hududum ile Mâlik-i Hakikî'nin sıfatlarının bir cihette gayr-ı mütenahî hududunu bildim.

İkinci Kelâm: اَلْمَوْتُ حَقٌّ Ölüm haktır. Evet bu hayat ve bu beden şu azîm dünyaya direk olacak kabiliyette değildir. Zira onlar demir ve taştan değildir. Ancak et, kan ve kemik gibi mütehalif şeylerden terekküb etmiş. Kısa bir zamanda tevafukları, içtimaları varsa da, iftirakları ve dağılmaları her vakit melhuzdur.

Üçüncü Kelâm: رَبِّى وَاحِدٌ Rabbim birdir. Evet herkesin bütün saadetleri, bir Rabb-ı Rahîm'e olan teslimiyete

bağlıdır. Aksi takdirde pek çok rablere muhtaç olur. Çünki insan, câmiiyeti itibariyle bütün eşyaya ihtiyacı ve alâkası vardır. Ve her şeye karşı (hissederek veya etmeyerek) teessürü elemleri vardır. Bu ise tam cehennem gibi bir halettir. Fakat erbab tevehhüm edilen esbab yed-i kudretine bir perde olan Rabb-ı Vâhid'e teslimiyet, firdevsî bir vaziyettir.

Dördüncü Kelâm: أَنَا ile tabir edilen benlik, yani kendisine bir vücud, bir kıymet vermektir ki; bu ene, Cenab-ı Hakk'ın sıfâtını, şuunatını bilmek için bir santral ve bir vâhid-i kıyasîdir.

Birinci Bab

لاَ اِلهَ اِلاَّ اللّٰهُ beyanındadır.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

Allah'tan başka hak bir İlah'ın bulunmadığını kalben tasdik ve lisanen ikrar ettiğime, bütün gören ve görünen eşyayı şahid gösteriyorum.

Öyle bir Allah ki, vücub-u vücuduna ve Vâhid, Ehad, Ferd, Samed olduğuna Hazret-i Muhammed (A.S.M.) bir şahid-i sadık ve bir bürhan-ı nâtıktır.

Öyle Muhammed (A.S.M.) ki, icma ve tasdiklerine mazhar olmakla, enbiya ve mürselîne siyadet ünvanını; ve ittifak ve tahkiklerini almakla, imam-ül evliya ve'l-ülema lakabını almıştır. Ve öyle Muhammed (A.S.M.) ki, âyât-ı bahire, mu'cizat-ı katıa ve secaya-yı sâmiye ve ahlâk-ı âliye sahibi olmakla mehbit-i vahy-i İlahî olmuştur. Ve öyle bir Muhammed (A.S.M.) ki, âlem-i gayb ve melekûtu seyr ve ziyaret etmekle, ervahı müşahede ve melaike ile musahabe, cin ve insanlara irşad vazifesini almıştır. Ve öyle bir Muhammed (A.S.M.)dır ki, şahsiyet-i maneviyesiyle kâinatın kemaline bir fihriste olmakla, bütün saadetlerin ve medeniyetlerin düsturlarını hâvi bir şeriata sahibdir. Ve öyle bir Muhammed (A.S.M.)dır ki, âlem-i şehadette iken gaybiyattan haber verir bir beşîr ve nezîr olup bütün kuvvetiyle, kemal-i ciddiyetle ve vüsuk ile, itminan ile yüksek bir iman ile nev'-i beşere karşı "Tevhid Dini"ni لاَ اِلهَ اِلاَّ اللّٰهُ ile ilân ve i'lam ediyor.

Ve keza öyle bir Allah ki, vücub ve vücuduna, celal ve cemaline, Vâhid-i Ehad olduğuna şehadet edenlerden birisi de "Furkan-ı Hakîm"dir.

Ve öyle bir Furkan-ı Hakîm'dir ki, bütün enbiya kitablarının tasdiklerine mazhardır. Ve öyle bir Furkan-ı Hakîm'dir ki, bütün akıllar ve kalbler, hükümlerini kabul ve tasdike icma ettikleri ve cihat-ı sittesinden nur-efşan bir kitabdır.

Ve öyle bir Furkan-ı Hakîm'dir ki, mazhar-ı vahy olan resullerce, mahz-ı vahydir. Ehl-i keşf ve ilhamca ayn-ı hidayettir. Maden-i iman ve mecma-i hakaiktir. Hükümleri delail-i akliye ile müeyyed ve fıtrat-ı selimenin şehadetiyle musaddaktır. Lisan-ül gayb olup, âlem-i şehadette nev'-i beşeri فَاعْلَمْ اَنَّهُ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ ile tevhide emir ve davet ediyor.

Öyle bir Allah ki, vücub-u vücud ve vahdetine, şu kitab-ı kebir denilen âlem, bütün yazıları ve fasıllarıyla, sahifeleriyle, satırlarıyla, cümleleriyle, harfleriyle şehadet ettiği gibi; şu insan-ı kebir denilen kâinat da, bütün a'zâsıyla, cevarihiyle, hüceyratıyla, zerratıyla, evsafıyla, ahvaliyle delalet eder. Yani bu kâinat, ihtiva ettiği bütün enva'ıyla لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ ve o âlemlerin erkânıyla لاَ خَالِقَ اِلاَّ هُوَ ve o erkânın a'zâsıyla لاَ صَانِعَ اِلاَّ هُوَ ve o a'zânın eczasıyla لاَ مُدَبِّرَ اِلاَّ هُوَ ve o eczanın cüz'iyatıyla لاَ مُرَبِّىَ اِلاَّ هُوَ ve o cüz'iyatın hüceyratıyla لاَ مُتَصَرِّفَ اِلاَّ هُوَ ve o hüceyratın zerratıyla لاَ خَالِقَ اِلاَّ هُوَ ve o zerratın tarlası olan esîriyle لاَ اِلَهَ اِلاَّ هُوَ söyleyerek; bütün enva'ıyla, erkânıyla, a'zâsıyla, eczasıyla, hüceyratıyla, zerratıyla, esîriyle (ellibeş lisan ile) vücub-u vücud ve vahdetine şehadet ve delalet eder. Şu lisanların tafsili gelecektir. Şimdi icmal ile zikredeceğim. Şöyle ki:

Kâinat terkiblerindeki intizam, cereyan-ı ahvaldeki nizam, suretlerdeki garabet, nakışlarındaki zînet, yüksek hikmetler, eşyadaki muhalefet ve mümaselet, camidattaki muavenet, birbirinden uzak olan şeylerdeki tesanüd, hikmet-i âmme, inayet-i tâmme, rahmet-i vasia, rızk-ı âmm, hayatlar, tasarruf, tahvil, tağyir, tanzim, imkân, hudûs, ihtiyaç, za'f, mevt, cehil, ibadet, tesbihat, daavat ve hâkeza pek çok sıfatlar lisanlarıyla Hâlık-ı Kadîm-i Kadîr'in vücub ve vücuduna ve evsaf-ı kemaliyesine şehadet ettikleri gibi; esma-i hüsnayı tilavet ederek, Cenab-ı Hakk'a tesbih ve

Kur'an-ı Hakîm'i tefsir ve Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) ihbaratını tasdik ediyorlar.

Geçen lisanların tafsiline geçiyoruz. Şöyle ki:

Kâinatta görünen tanzimat, nizamat, müvazenat kabza-i tasarrufunda bir mizan ve nizam bulunan Hâlık'ın vücub-u vücuduna delalet etmekle اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ cümlesini okur.

Ve keza kâinatta intizam ve ıttırad hüküm-fermadır. Bu iki sıfat, mutasarrıfın vahdetine ve bir olduğuna şehadet etmekle اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ hakikatini ilân ediyor.

Ve keza semavat sahifesini güneş ve yıldızlarla yazan kudretle, bal arısıyla karıncanın sahifelerini hüceyrat ve zerrat ile yazan kudret bir olduğundan اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ ile (mes'elenin ilânıyla) Hâlıkın bir olduğuna delalet ve şehadet eder.

Ve keza meselâ bulut ile arz gibi camid ve mütehalif şeylerde tecavüb ve muavenet, yani birbirinin hacetine cevab vermek ve seyyarat gibi şemsten pek uzak olan yıldızların şemse veya birbirine tesanüd etmeleri, bütün eşyanın bir Müdebbirin idaresinde bulunduğuna şehadet ederek اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ ile ilân eder.

Ve keza semavatın yıldızlar gibi âsâr-ı muntazamadaki müşabehet ve arzın birbirine benzeyen çiçeklerinde, hayvanatındaki münasebet, Hâlıkın bir olduğuna delaletle şehadetini اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ ile ilân eder.

Ve keza her bir zîhayat, çok isim ve sıfatların tecellisine mazhardır. Meselâ, bir zîhayat vücuda geldiğinde Bari' isminin cilvesine, teşekkülünde Musavvir sıfatının cilvesine, gıdalandığı zaman Rezzak isminin cilvesine; hastalıktan şifa bulduğunda, Şâfî isminin tecellisine ve hâkeza tesirde mütesanid, âsârda mütehalif, çok sıfat ve isimlere mazhardır. Bu sıfatların ve isimlerin hedefleri bir olduğundan, elbette müsemmaları da bir olur. İşte her bir zîhayat, şu mazhariyetle Hâlık'ın bir olduğuna dair olan şehadetini اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ ile ilân eder.

Ve keza manzume-i şemsiye ile bal arısının gözleri arasındaki irtibat ve keyfiyetçe birbiriyle münasebetleri,

ikisinin bir Nakkaş'ın nakşı olduğuna olan delaletlerini اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ ile i'lam ediyorlar.

Ve keza zerrat arasındaki cazibenin, güneş ve yıldızlar arasında bulunan cazibeye kardeş olması, her iki kısmın da bir kalem-i vâhidin yazısı olduğunu اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ ile izhar ediyorlar.

Ve keza terkib ve mürekkebatta görünen intizam, o mürekkebattaki her zerrenin, lâyık mevziine konulmasıyla hasıl olmuştur. Binaenaleyh o zerreleri, aralarındaki münasebetler bozulmamak şartıyla, lâyık mevkilerine koyabilmek, ancak bütün o mürekkebatı yaratabilecek bir kudret sahibine hastır. İşte zerrattaki intizam ve şu vaziyetin lisanıyla Allahüekber diyerek اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ yu okur.

Ve keza bir neviden bir ferdin, bütün efraddan imtiyazını temin edecek teşahhus ve taayyününün kalem-i kudretle yazılması, bütün nev'-i beşerin, meselâ efradının nazar-ı kudrette meşhud ve melhuz olduğunu istilzam eder. Çünki bir ferd, alâmet-i farikası cihetiyle bütün efrada muhalif olacaktır. Eğer bütün efrad hazır bulunmazsa, taayyünlerinde, alâmatlarında muhalefetin bulunmaması ihtimali vardır. Bu ihtimal ise bâtıldır. Öyle ise, bir ferdin Hâlıkı, bir nev'in Hâlıkı olacaktır.

Ve keza bir nev'e Hâlık olabilmek, cinse de Hâlık olabilmeye mütevakkıftır. En nihayet iş اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ da nihayet bulur.

Ve keza hilkat ve yaratılışın Vâcib-ül Vücud'a isnad edilmesini, nazarları çok kısa olanlar, baîd, garib, külfetli olduğunu tevehhüm etmekle inkârına zehab ediyorlar. Halbuki esbaba isnad edilir ise onların tevehhüm ettikleri bu'd, garabet, külfet kat kat muzaaf olarak hakikate inkılab eder. Çünki vâcibe daha kolay olur. Meselâ, bir adamdan birkaç şeyin sudûru, birkaç adamdan bir şeyin sudûrundan daha ehvendir. Meselâ bal arısının hilkati, kudret-i İlahiyeye isnad edilmezse nihayetsiz müşkilât olur.

Maahâza, vâhidin kesrete yaptığı vaziyet ve maslahatı, kesret çok meşakkatlerden sonra yapabilir. Meselâ, bir

kumandanın pek çok neferlere verdiği intizam vaziyeti, o neferlere verilse sühuletle yapamazlar. Demek Hâlık-ı Vâhid'e yapılan isnadda, zahiren bu'd ve garabet varsa da esbab ve kesrete edilen isnadda, muzaaf olarak müteselsil muhaller vardır. Şöyle ki:

Her bir zerrede, Vâcib-ül Vücud'un sıfatlarını farzetmek lâzım geliyor. Çünki nakıştaki kemal, san'attaki hüsün o sıfatları ister. Hem şirketi kabul etmeyen vücub hakkında, gayr-ı mütenahî şeriklerin farzı lâzımdır. Hem her bir zerrenin, bütün zerrelere hem hâkim-i mutlak, hem mahkûm-u mutlak olması lâzım geliyor. Çünki nizam ve intizam öyle ister. Hem her bir zerrede, ihatalı bir şuur, tam bir ilim lâzımdır. Çünki zerreler arasında tesanüd ve müvazene vardır. Bu tesanüd ve müvazene ise ilim ile olur.

İşte, eşyayı esbaba isnad etmekte bu kadar muhaller vardır. Amma sahib-i hakikî olan Vâcib-ül Vücud'a isnad edildiği vakit, o zerreler şöyle bir vaziyete girerler ki, şemsin cilvelerine, timsallerine, lem'alarına mazhar olan su katreleri gibi; kudret-i ezeliyenin nuranî tecellisine, cilvelerine, lem'alarına o zerreler de mazhar olup, sahib-i kudretin izniyle, gayr-ı mütenahî olan ilim ve iradesiyle, o zerrelerde teşekkülât ve terkibat yapılır. Binaenaleyh kudret-i ezeliyenin bir lem'ası kudretin hâsiyetine mâlik olduğundan, esbabın binler lem'asından ve esbabın sultanından daha tesirlidir. Çünki bunda tecezzi ve inkısam vardır, kudret-i ezeliyede ise yoktur.

Ve keza külfet ve uğraşmak da yoktur. Çünki kudret Sâni'in zâtına zâtîdir, arazî değildir. Acz, kudretine tahallül edemez. Kudretin bir lem'asına zerreler, şemsler mütesavidir. Büyük, küçükten ağır ve zahmetli değildir. Ve keza hayat, vücud, nur gibi şeylerin zahir ve bâtınları şeffaf olduğundan, icadları zamanında, vesait-i esbab altında kudretin tasarrufu görünür. Evet hayatın vaziyetlerine ve derecelerine dikkat edilirse, kudretin tasarrufu görünür.

Meselâ: Bir salkım üzümün yapılması için ince, camid bir dal ve bir cam parçasında şemsin timsalini tersim için küçük

bir delikten ziyanın geçmesi ve bir evi tenvir için bir kibrit tavassut ediyor. Ve bu gibi basit esbab altında yapılan o azîm ve garib işlerde kudretin tasarrufu gündüz gibi görünmesi aşikârdır.

Ve keza eşyanın esbaba isnadındaki istib'addan ve istiğrabdan hasıl olan inkârdan neş'et eden dalaletlerden hasıl olan ızdırabat, bütün akılları, ruhları Vâcib-ül Vücud'a firar ve iltica etmeye mecbur eder. Çünki **ancak Onun kudretiyle, iradesiyle her müşkil hallolur ve kapalı kapılar açılır. Ve Onun zikriyle kalbler mutmain olurlar. Binaenaleyh necat ve halas ancak Allah'a iltica ile olur.** فَفِرّوُا اِلَى اللّٰهِ ❊ اَلاَ بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ İşte kâinat şu hakikatın lisanıyla اَللّٰهُ لاَ اِلهَ اِلاَّ هُوَ yu söylüyor.

Ve keza esbab-ı zahiriye pek basit, mahdud, fakir, camid, şuursuz, iradesiz ve kanunlar kısmı da itibarî, mevhum şeylerdir. Müsebbebatta bulunan hârika nakışlar, zînetler, garib ve acib san'atların o gibi kıymetsiz esbab ile kat'iyyen münasebetleri yoktur. Binaenaleyh meselâ bedenin hüceyratındaki nizamlı, intizamlı teşekkülâtı, ekmek yemesine; ve kuvve-i hâfızada yazılan gayr-ı mahdud muntazam nakışları, kulaktaki ve baştaki telâfife; ve konuşmakta, tefekkürde, harflerin teşekkülâtına ve suver-i zihniyenin husulüne, lisan ve zihnin hareketleri gibi esbaba isnadları ahmakçasına bir hükümdür. Ancak o gibi müsebbebat, gayr-ı mütenahî bir kudret ile bir ilim ve bir iradeyi iktiza ediyorlar. Bu hakikate binaen sabittir ki, kevn ü vücudda müessir-i hakikî, ancak kudreti gayr-ı mütenahî bir Hâlık-ı Kadîr'dir. Esbab ise bahanelerdir, vesait de perdelerdir.

Havas ve hâsiyetler dahi kudretin tecelliyatına ve lem'alarına isim ve ünvanlardır.

Hem kanunlar ve nevamis denilen şeyler, ancak ilim ile irade ve emrin enva'a olan tecellilerinin isimleridir. Evet kanun emirdendir, namus iradedendir. İşte kâinat müsebbebatın lisanıyla اَللّٰهُ لاَ اِلهَ اِلاَّ هُوَ ile Hâlık-ı Hakikî'yi ilân ediyor.

Ve keza kâinat sahifesinde pek büyük bir itina ve ihtimam ile hârika bir tarzda yazılan nakışlar, münferiden ve müçtemian, gayr-ı mütenahî bir kudreti iktiza ettiklerinden, kâinat da bir Vâcib-ül Vücud, bir Hâlık-ı Kadîr'in vücuduna bizzarure delalet eder ki, o Hâlık'ın tesir-i kudretine nihayet olmadığından, şeriklerden bilbedahe müstağnidir, şerike ihtiyacı yoktur.

Maahâza, şerik hadd-i zâtında mümteni'dir. Bir ferdinin vücudu mümkün değildir. Çünki kudret-i kâmilenin tesiri gayr-ı mütenahîdir. Şerik olduğu takdirde, kudretin tesiri mahdud olur. Mütenahî olmadığı halde mütenahî olur, inkıtaa uğrar. Bu ise, birkaç cihetten muhaldir. Öyle ise istiklal ve infirad, uluhiyet için zâtî hâssalardır.

Maahâza şerike bir mahal, bir makam, bir imkân-ı zâtî yoktur. Ve şerikin vücudu hakkında ne bir delil ve ne de bir delilden neş'et eden bir ihtimal ve ne de bir emare ve kâinatın hiçbir cihetinde şerike bir mevzi yoktur. Bilakis hangi şeye, hangi cihete bakılırsa tevhid sikkesi görünür. Demek müessir-i hakikî ancak ve ancak Allah'tır.

Evet insan kâinatın en eşrefi ve esbab içinde ihtiyarı en geniş olduğu halde, ef'al-i ihtiyarîsi içinde yemek ve içmek gibi en âdi bir fiilinde, yüz cüz'ünden ancak bir cüz'ü insana ait olabilir. Esbabın sultanı olan insan, böyle eli bağlı, tesirsiz olursa öteki esbab-ı camide ne halt edebilir?

İşte kâinat şu hakikatten tebarüz eden vücud ve vahdet lisanıyla اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ yu tilavet eder.

Ve keza kâinatın bütün ecza ve zerratına tecelli eden esma-i İlahiye arasındaki tesanüd, yani birbirine dayanarak tecelli ettikleri bir temazüç, yani elvan-ı seb'a gibi birbiriyle memzuc olarak eşyayı cilvelendirdikleri eserleri bir olduğu gibi, müsemmalarının da vâhid, ehad olduğuna şehadet eder. Ve bu şehadet lisanıyla, kâinat اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ diyerek ilân ediyor.

Ve keza kâinatın -küllî ve cüz'î- ihtiva ettiği bütün eczasını istila eden bir hikmet-i âmme görünür. Ve bu hikmet-i âmme, kasd, şuur, irade, ihtiyar sıfatlarını

tazammun ediyor. Bu sıfatlar, bir Hakîm-i Mutlak'ın vücub-u vücuduna delalet eder. Çünki kâinat mef'ul ve münfaildir. Mef'ul fâilsiz olamadığı gibi, mef'ulün camid bir cüz'ü de fâil olamaz.

Ve keza kâinat sahifesinde bir inayet-i tâmme parlıyor. Bu inayet, tazammun ettiği hikmet, lütuf, tahsin sıfatlarıyla bir Hâlık-ı Kerim'in vücub-u vücuduna delalet eder. Çünki in'am ve ihsan, mün'im ve muhsinsiz olamaz.

Ve keza kâinatı müştemilâtıyla beraber içine alan pek geniş bir merhamet görünüyor. Bu merhamet, rahmet, hikmet, inayet, in'am gibi çok sıfatları tazammun ediyor. Bu sıfatlar, bir Rahman-ı Rahîm'in vücub-u vücuduna şehadet eder. Çünki sıfat mevsufsuz olamaz.

Ve keza zevilhayat ve canlı mahlukata tevzi edilen bir rızk-ı âmm vardır. Ve bu rızk sıfatı, geçen sıfatları istilzam etmekle bir Rezzak-ı Rahîm'in vücuduna delalet eder. Çünki fiil fâilsiz olamaz.

Ve keza bütün kâinatta intişar eden bir hayat vardır. Bu hayat sıfatı dahi, geçen sıfatları iktiza etmekle bir Hayy-u Kayyum, bir Muhyî ve Mümit Hâlık'ın vücub-u vücuduna delalet eder. Arkadaş! Elvan-ı seb'a gibi memzuc olan şu beş hakikat, kâinata bir Rab, Kadîr, Alîm, Hakîm, Kadîm, Rahîm, Rahman, Rezzak, Hayy-u Kayyum zarurî olduğuna bilbedahe delalet ve şehadet eder. Ve kâinat bu şehadetlerini اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ ile ilân eder.

Ve keza kâinat yüzünde hüsn-ü zâtîyi gösteren bir hüsn-ü arazî ve bir cemal-i mücerredi gösteren bir cemal-i hazîn ve mahbub-u hakikîye işaret eden bir aşk-ı sadık ve bütün esrarı cezbeden bir hakikat-ı cazibeye işaret eden bir cezbe ve bir incizab vardır. Bu hakikatler, kâinata bir Rabb-i Vâcib-ül Vücud lâzım ve zarurî olduğuna şehadet ettiklerini, kâinat اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ ile talim ve i'lam ediyor.

Ve keza bütün enva'ın cüz'iyatında bir tasarruf var. Bu tasarruf, faideli iş ve maslahatlar içindir. Ve nebatat ve hayvanatta bir tebeddül ve tahavvül var. Bu da pek çok menfaatler içindir. Küre-i arzda gece ve gündüz cihetiyle bir

tağyir var. Bu dahi büyük büyük gayeler içindir. Kâinatta hükümferma olan nizam ve intizamla beraber, faaliyet hususunda elvan-ı seb'a gibi tebarüz eden şu hakikatler, bilbedahe bir mutasarrıf-ı hakîm, kadîr, fâil-i muhtar gibi bütün evsaf-ı kemaliye ile muttasıf bir Hâlık'ın vücub-u vücuduna yaptıkları delaleti, kâinat اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ ile tebliğ ediyor.

Ve keza kâinatın ihtiva ettiği bütün enva' ve ecza ve zerratı istila eden hudûs, bir muhdis ve bir mûcidi iktiza eder.

Ve keza kâinat bütün eczasıyla beraber gayr-ı mütenahî eşkâl ve vaziyetlere kabiliyeti, ihtimali, imkânı varken bu şekl-i hazıra girmesi, elbette bir Hâlık-ı Vâcib-ül Vücud'un ihtiyar, irade ve tercihiyle olmuştur.

Ve keza büyük bir fakr u ihtiyaçta bulunan kâinatın enva' ve eczasına lâzım olan işlerini, hacetlerini evkat-ı münasibde مِنْ حَيْثُ لاَ يَحْتَسِبُ îfa ve is'af etmek, bir Rezzak-ı Kerim'in vücub-u vücuduna delalet eder.

Ve keza kâinat, umumî ve hususî, maddî ve manevî pek büyük ihtiyaçlar içindedir. Gerek vücuduna ve gerek bekasına lâzım şeyleri, işleri görmekten âcizdir. Bu gibi matlublarının şuuru olmaksızın yerine getirilmesi, elbette Rahman-ı Rahîm ve Vâcib-ül Vücud bir Sâni'-i Hakîm tarafındandır.

Ve keza kevn ü vücudda, imkân, kesret, infial mertebeleri vardır. İmkân mertebesi, vücub mertebesine bakar ve onu istilzam eder. Kesret mertebesi, vahdet mertebesine nâzırdır, onu iktiza eder. İnfial mertebesi, fâiliyet mertebesine mütevakkıftır. Bu mertebeler arasındaki istilzam, bizzarure vâcib, vâhid, fa'al bir Hâlık'ı iktiza ve istilzam eder.

Ve keza bakıyoruz ki, kâinatta herhangi bir şey, hadd-i kemale vâsıl olmayınca hareket etmekten durmuyor. Kemaline vâsıl olduğu zaman hareketi terk edip sükûnda oturur. Bundan anlaşılıyor ki, vücud kemali ister, kemal de sübutu iktiza eder. Öyle ise, vücudun vücudu kemal iledir.

Kemalin kemali de devam ile olur. Öyle ise, bir Vâcib-i Sermedî, Kâmil-i Mutlak var ki, mümkinatın bütün kemalâtı, onun nur-u kemalinin cilvelerine birer gölgedir. Öyle ise Cenab-ı Hak zâtında, sıfâtında, ef'alinde kâmil-i mutlaktır.

Ve keza her şeyin bâtını zahirinden daha latif, daha şeffaftır. Bu ise, Sâni'in o şeyden hariç ve baîd olmamasına delalet eder. O şeyin sair eşya ile nizam ve müvazenesinin Sâni'i tarafından temin edildiği cihetle de, Sâni'in o şeyde dâhil olmamasını iktiza eder. Öyle ise, bir masnuun zâtına bakılırsa, Sâni'in ilim ve hikmeti görünür. Gayrısıyla birlikte bakılırsa, Sâni'in fevk-al küll bir sem' ve basara mâlik olduğu görünür. Bu hakikatten anlaşıldı ki: Sâni'-i Âlem, âlemde dâhil olmadığı gibi âlemden hariç de değildir. İlmi ve kudreti ile herşeyin içinde olduğu gibi, her şeyin fevkindedir. Bir şeyi gördüğü gibi, bütün eşyayı da beraber görür.

Bu hakikatler, kavs-i kuzah renkleri gibi macun, bir takım nuranî âyetlerdir. Kâinat bütün evsaf-ı kemaliye ile muttasıf bir Hâlık'ın vücub-u vücud ve vahdetine delalet eder. Evet kâinat o Hâlık'ın nurunun gölgesi, esmasının tecelliyatı, ef'alinin âsârıdır.

Arkadaş! Kâinatın şu geçen hakikatların lisanıyla söylediği اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ delailiyle لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللّٰهِ ı isbat eder. Ve keza فَاعْلَمْ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ hakikatı مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ ı istilzam ediyor. مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ da, imanın beş rüknünü tazammun ettiği gibi, sıfat-ı rububiyete de mazhar ve mir'attır. Bu sırra binaendir ki, مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ imanın mizan ve terazisinde لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ ile karin ve müvazi olmuştur. Nübüvvet, sıfat-ı rububiyete nâzır ve mazhar olduğundan, umumî bir câmiiyete mâliktir. Velayet ise, hususî ve cüz'îdir. Aralarındaki nisbet رَبُّ الْعَالَمِينَ ile رَبِّى arasındaki nisbet gibidir ki, birisinde izafe umumîdir, ötekisinde hususîdir. Veya arzdan arşa olan mi'racla secdedeki mi'rac arasında veya arş ile kalb arasındaki nisbet gibidir.

Arkadaş! Şu yüksek olan matluba zikrettiğimiz bürhanlar, matlubu ihata eden bir dairedir. Matlub olan

vücub-u vücud ve vahdet o dairenin merkezindedir. Daireyi teşkil eden bürhanların her birisi, parmağını uzatıp, matlubun hak ve sadık olduğuna imza atıyorlar. O bürhanlardan zayıf olanların aralarında tesanüd vardır. Yani, birbirini teyid ve takviye etmekle, zayıf bürhanların za'fiyeti zâil olur. Zâil olmasa bile itibardan düşmez. İtibardan düşse bile, dairenin bozulmasına sebeb olmaz. Ancak daire küçülür.

Maahâza bürhanların heyet-i mecmuasına terettüb eden matlubun kuvvet ve vuzuhunu her ferdden istemek ve her ferdde aramak, aklın hastalığına, zihnin cüz'iyetine işaret olup, matlubu red ve inkâr için bir zemin teşkil ediyor. Binaenaleyh bir bürhana bakıldığı zaman za'fiyetten dolayı vehimler başgösterirse, öteki bürhanlardan süzülen kuvvet ile ortada za'fiyet kalmaz, vehimler de dağılır.

Maahâza bazı bürhanlar suya benziyor, bir kısmı da havaya benziyor, bir kısmı da ziya gibidir. Binaenaleyh bu gibi bürhanları gayet latif ve dikkatli ince bir fikir ile arayıp tutmalıdır ki; dökülmesin, sönmesin, uçmasın!..

Takriz

(Fâzıl-ı muhterem Meclis-i Mesahif ve Tedkik-i Müellefat-ı Şer'iye Reis-i Âlîsi Şeyh Safvet Efendi Hazretlerinin takrizidir.)

Cenab-ı Hakk'a hamd ve kendisine Kur'an nâzil olan Peygamberimize ve dinin binasını tahkim ve temhid eden âl ü ashabına salât ü selâm olsun!

"Tevhid Denizinden Bir Katre" namındaki risale gözüme tecelli etti. O denizle bu katre arasında bir fark göremedim. Çünki o katre, hakikatte o denizden geliyor ve o denize dökülüyor. Tevhid denizinden avuçla su içmekte ve İslâmiyet memesinden süt emmekte kardeşimiz olan allâme Bedîüzzaman Said Nursî'nin sa'yinden dolayı Cenab-ı Hakk'a hadsiz şükürler olsun!

El-fakir, türab-u akdam-il ülema
SAFVET
(Rahmetullahi Aleyh)

Hâtime

(Şu hâtime, dört çeşit hastalıkları beyan eder ve tedavi çarelerini gösterir.)

Birinci Hastalık: “**Ye’s**”tir.

Arkadaş! Amele ve taate muvaffak olamayan azabdan korkar, yeise düşer. Böyle bir me’yusun gözüne, dinî mes’elelere münafî edna ve zayıf bir emare, kocaman bir bürhan görünür. Böyle birkaç emareyi elde eder etmez, diğer emarelerin saikasıyla ilân-ı isyan ederek İslâm dairesinden çıkar, şeytanın ordusuna iltihak eder. Binaenaleyh a’male muvaffak olamayanlar, yeise düşmemek için şu âyete müracaat etsin:

قُلْ يَا عِبَادِىَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلَى اَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

İkinci Hastalık: “**Ucb**”dur.

Arkadaş! Ye’se düşen adam, azabdan kurtulmak için, istinad edecek bir noktayı aramaya başlar. Bakar ki, bir miktar hasenat ve kemalâtı var, hemen o kemalâtına bel bağlar. Güvenerek der ki: “**Bu kemalât beni kurtarır, yeter.**” diye bir derece rahat eder. Halbuki **a’male güvenmek ucbdur. İnsanı dalalete atar. Çünki insanın yaptığı kemalât ve iyiliklerde hakkı yoktur; mülkü değildir, onlara güvenemez.**

Hem insanın vücudu ve cesedi bile onun değildir. Çünki kendisinin eser-i san’atı değildir. O vücudu yolda bulmuş, lakîta olarak temellük de etmiş değildir. Kıymeti olmayan şeylerden olduğu için yere atılmış da insan almış değildir. Ancak o vücud hâvi olduğu garib san’at, acib nakışların şehadetiyle, bir Sâni’-i Hakîm’in dest-i kudretinden çıkmış kıymetdar bir hane olup, insan o hanede emaneten oturur.

O vücudda yapılan binlerce tasarrufattan ancak bir tane insana aittir.

Ve keza esbab içerisinde en eşref, en kuvvetli bir ihtiyar sahibi insan iken, ef'al-i ihtiyariye namıyla kendisine mal zannettiği ef'alin ekl, şürb gibi en âdi bir fiilin husulünde, yüz cüz'ünden ancak bir cüz'ü insana aittir.

Ve keza insanın elindeki ihtiyar pek dardır. Havâssının en genişi hayal olduğu halde, o hayal akıl ve aklın semerelerini ihata edemez. Bunları, bu kadar büyük iken, nasıl daire-i ihtiyarına idhal edip, onlarla iftihar ediyorsun?

Ve keza şuurî olmaksızın, senin lehine ve aleyhine çok fiiller cereyan etmektedir. O fiiller şuurî oldukları halde, şuurun taalluk etmediğinden sabit olur ki, o fiillerin fâili bir Sâni'-i Zîşuur'dur. Ne sen fâilsin ve ne senin esbabın... **Binaenaleyh mâlikiyet davasından vazgeç. Kendini mehasin ve kemalâta masdar olduğunu zannetme. Ve kat'iyyen bil ki, senden sana yalnız noksan ve kusur vardır. Çünki sû'-i ihtiyarınla, sana verilen kemalâtı bile tağyir ediyorsun. Senin hanen hükmünde bulunan cesedin bile emanettir. Mehasinin hep mevhubedir; seyyiatın meksûbedir. Binaenaleyh لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللّٰهِ de.**

Üçüncü Hastalık: "**Gurur**"dur.

Evet gurur ile insan maddî ve manevî kemalât ve mehasinden mahrum kalır. Eğer gurur saikasıyla başkaların kemalâtına tenezzül etmeyip, kendi kemalâtını kâfi ve yüksek görürse, o insan nâkıstır. Böyle insanlar, malûmat ve keşfiyatlarını daha yüksek görmekle, eslaf-ı izamın irşadat ve keşfiyatlarından mahrum kalırlar. Ve evhama maruz kalarak bütün bütün çizgiden çıkarlar. Halbuki eslaf-ı izamın kırk günde yaptıkları bir keşfiyatı, bunlar kırk senede bulamazlar.

Dördüncü Hastalık: "**Sû'-i zan**"dır.

Evet insan hüsn-ü zanna memurdur. İnsan, herkesi kendisinden üstün bilmelidir. Kendisinde bulunan sû'-i ahlâkı, sû'-i zan saikasıyla başkalara teşmil etmesin. Ve

başkaların bazı harekâtını, hikmetini bilmediğinden, takbih etmesin. Binaenaleyh eslaf-ı izamın hikmetini bilmediğimiz bazı hallerini beğenmemek, sû’-i zandır. Sû’-i zan ise, maddî ve manevî içtimaiyatı zedeler.

Arkadaş! Taht-el arz yaptığım hayalî bir seyahatta gördüğüm bazı hakikatları zikredeceğim:

Birinci Hakikat: Arkadaş! Mâlik-i Hakikî’den gaflet, nefsin firavunluğuna sebeb olur. Evet taht-ı tasarrufunda bulunan bütün eşyanın Mâlik-i Hakikîsini unutan, kendisini kendisine mâlik zannederek hâkimiyet tevehhümünde bulunur. Ve başkaları da, bilhâssa esbabı kendisine kıyas ile, hâkim ve mâlik defterine kaydeder. Ve bu vesile ile, Allah’ın mülkünü, malını kendilerine taksim ederek ahkâm-ı İlahiyeye karşı muaraza ve mübarezeye başlar.

Halbuki Cenab-ı Hak tarafından insanlara verilen benlik ve hürriyet, uluhiyet sıfatlarını fehmetmek üzere bir vâhid-i kıyasî vazifesini görüyor. Maalesef sû’-i ihtiyar ile hâkimiyet ve istiklaliyete âlet ederek tam bir firavun olur.

Arkadaş! Bu ince hakikat, tam vuzuh ve zuhuruyla şöyle bana göründü ki: Gaflet suyu ile tenebbüt eden benlik, Hâlık’ın sıfatlarını fehmetmek için bir vâhid-i kıyastır. Çünki insanlar görmedikleri şeyleri kıyas ve temsiller ile bilirler. Meselâ: Bir adam Cenab-ı Hakk’ın kudretini anlamak için bir taksimat yapar: “**Buradan buraya benim kudretimdedir, bundan o yanı da Onun kudretindedir.**” diye vehmî bir çizgi çizmekle mes’eleyi anlar. Sonra mevhum hattı bozar, hepsini de ona teslim eder. Çünki nefis, nefsine mâlik olmadığı gibi cismine de mâlik değildir. Cismi, ancak acib bir makine-i İlahiyedir. Kaza ve kader kalemiyle kudret-i ezeliye (bir cilveciği) o makinede çalışıyor. Binaenaleyh insan o firavunluk davasından vazgeçmekle, mülkü mâlikine teslim etsin, emanete hıyanet etmesin! Eğer hıyanetle bir zerreyi nefsine isnad ederse, Allah’ın mülkünü esbab-ı camideye taksim etmiş olacaktır.

İkinci Hakikat: Ey nefs-i emmare, kat'iyyen bil ki, senin hususî ama pek geniş bir dünyan vardır ki; âmâl, ümid, taallukat, ihtiyacat üzerine bina edilmiştir. **En büyük temel taşı ve tek direği, senin vücudun ve senin hayatındır. Halbuki o direk kurtludur. O temel taşı da çürüktür. Hülâsa, esastan fasid ve zayıftır. Daima harab olmağa hazırdır.**

Evet bu cisim ebedî değil, demirden değil, taştan değil.. ancak et ve kemikten ibaret bir şeydir. Âni olarak senin başına yıkılıyor, altında kalıyorsun. Bak zaman-ı mazi senin gibi geçmiş olanlara geniş bir kabir olduğu gibi, istikbal zamanı da geniş bir mezaristan olacaktır. Bugün sen iki kabrin arasındasın; artık sen bilirsin!...

Arkadaş! Bildiğimiz, gördüğümüz dünya bir iken, insanlar adedince dünyaları hâvidir. Çünki her insanın tam manasıyla hayalî bir dünyası vardır. Fakat, öldüğü zaman dünyası yıkılır, kıyameti kopar.

Üçüncü Hakikat: Şu gördüğün dünyayı, bütün lezaiziyle, sefahetleriyle, safalarıyla pek ağır ve büyük bir yük gördüm. Ruhu fasid, kalbi hasta olanlardan başka kimse o ağır yükün altına giremez. Çünki bütün kâinatla alâkadar olmaktansa ve her şeyin minnetine girmektense ve bütün esbab ve vesaite el açıp arz-ı ihtiyaç etmektense, bir Rabb-ı Vâhid, Semi' ve Basîr'e iltica etmek daha rahat ve daha kârlı değil midir?

Dördüncü Hakikat: Ey nefis [2](*) Kâinatın uzak çöllerine gidip Sâni'in isbatına deliller toplamaya ihtiyaç yoktur. Bir kulübecik hükmünde bulunan içerisinde oturduğun cisim kafesine bak! Senin o kulübenin duvarlarına asılan icad silsilelerinden, hilkatin mu'cizelerinden ve hârika san'atlarından, kulübeden harice uzatılan ihtiyaç ellerinden ve pencerelerinden yükselen "Ah!, Oh!" ve enînler lisan-ı haliyle istenilen yardımlarından anlaşılır ki, o kulübeyi müştemilâtıyla beraber yaratan

Hâlık'ın o âh u enînleri işitir, şefkat ve merhamete gelir, hacat ve âmâlin ne varsa taht-ı taahhüde alır. Zira sineğin kafasındaki o küçük küçük hüceyratın nidalarına "Lebbeyk" söyleyen o Sâni'-i Semi' ve Basîr'in, senin dualarını işitmemesi ve o dualara müsbet cevablar vermemesi imkân ve ihtimali var mıdır?

Binaenaleyh ey bu küçük hüceyrelerden mürekkeb ve "ene" ile tabir edilen hüceyre-i kübra! O kulübeciğin küçüklüğüyle beraber, dolu olduğu hârika icadlarını gör, imana gel! Ve: "**Yâ İlahî! Yâ Rabbî! Yâ Hâlıkî! Yâ Musavvirî! Yâ Mâlikî ve yâ men lehülmülkü velhamd! Senin mülkün ve emanetin ve vedîan olan şu kulübecikte misafirim, mâlik değilim.**" de; o bâtıl temellük davasından vazgeç! Çünki o temellük davası, insanı pek elîm elemlere maruz bırakır. [3](**)

Nükte

Arkadaş! İman bütün eşya arasında hakikî bir uhuvveti, irtibatı, ittisali ve ittihad rabıtalarını tesis eder.

Küfür ise, bürudet gibi bütün eşyayı birbirinden ayrı gösterir ve birbirine ecnebi nazarıyla baktırır. Bunun içindir ki, mü'minin ruhunda adavet, kin, vahşet yoktur. En büyük bir düşmanıyla bir nevi kardeşliği vardır. Kâfirin ruhunda hırs, adavet olduğu gibi nefsini iltizam ve nefsine itimadı vardır. Bu sırra binaendir ki, dünya hayatında bazan galebe kâfirlerde olur. Ve keza kâfir, dünyada hasenatının mükâfatını (filcümle) görür. Mü'min ise, seyyiatının cezasını görür.

Bunun için dünya kâfire cennet (yani âhirete nisbeten), mü'mine cehennemdir (yani saadet-i ebediyesine nisbeten). Yoksa dünyada dahi mü'min yüz derece ziyade mes'uddur, denilmiştir.

Ve keza iman, insanı ebediyete, Cennet'e lâyık bir cevhere kalbeder. Küfür ise ruhu, kalbi söndürür, zulmetler içinde bırakır. Çünki iman, kabuğunun içerisindeki lübbü

gösterir. Küfür ise, lüb ile kabuğu tefrik etmez. Kabuğu aynen lübb bilir ve insanı cevherlik derecesinden kömür derecesine indirir.

Nokta

Arkadaş! Kalb ile ruhun hastalığı nisbetinde felsefe ilimlerine meyil ve muhabbet ziyade olur. O hastalık marazı da, ulûm-u akliyeye tevaggul etmek nisbetindedir. Demek manevî olan hastalıklar, insanları aklî ilimlere teşvik ve sevk eder. Ve akliyat ile iştigal eden, emraz-ı kalbiyeye mübtela olur.

Ve keza dünyanın iki yüzünü gördüm:

Bir yüzü: Az çok zahirî bir ünsiyet, bir güzelliği varsa da, bâtını ve içi daimî bir vahşet ile doludur.

İkinci yüzü: Filcümle zahiren vahşetli ise de, bâtınen daimî bir ünsiyetle doludur. Kur'an-ı Azîmüşşan, nazarları âhiret ile muttasıl olan ikinci veche tevcih eder. Birinci vecih ise âhiretin zıddı olup ademle muttasıldır.

Ve keza mümkinatın da iki vechi vardır:

Birisi: Enaniyet ile vücuddur. Bu ise, ademe gider ve ademe kalbolur.

İkincisi: Enaniyetin terkiyle ademdir. Bu ise Vâcib-ül Vücud'a bakar bir vücud kazanır. **Binaenaleyh vücud istersen, mün'adim ol ki vücudu bulasın!..**

Nükte

(Mukaddemede zikredilen dört kelimeden, niyet hakkındadır.)

Arkadaş! Bu niyet mes'elesi, benim kırk senelik ömrümün bir mahsulüdür. Evet niyet öyle bir hâsiyete mâliktir ki, âdetleri, hareketleri ibadete çeviren pek acib bir iksir ve bir mâyedir.

Ve keza niyet, ölü ve meyyit olan haletleri ihya eden ve canlı, hayatlı ibadetlere çeviren bir ruhtur.

Ve keza niyette öyle bir hâsiyet vardır ki; seyyiatı hasenata ve hasenatı seyyiata tahvil eder. Demek niyet, bir

ruhtur. O ruhun ruhu da ihlastır. Öyle ise necat, halas ancak ihlas iledir. İşte bu hâsiyete binaendir ki; az bir zamanda çok ameller husule gelir. Buna binaendir ki; az bir ömürde, Cennet bütün lezaiz ve mehasiniyle kazanılır. Ve niyet ile insan, daimî bir şâkir olur, şükür sevabını kazanır.

Ve keza dünyadaki lezzet ve nimetlere iki cihetle bakılır:

Bir cihette, o nimetlerin bir mün'im tarafından verildiği düşünülür. Ve nazar, o lezzetten in'am edene döner; onu düşünür. Mün'imi düşünmek lezzeti, nimeti düşünmekten daha lezizdir.

İkinci cihet, nimeti görür görmez nazarını ona hasrederek, o nimeti ganîmet telakki ederek minnetsiz yer. Halbuki birinci cihette lezzet, zeval ile zâil olsa bile ruhu bâkidir. Çünki Mün'im'i düşünür. Mün'im ise merhametlidir, daima bu nimetleri bana verir diye ümidvar olur. İkinci cihette, nimetin zevali ölüm değildir ki, ruhu kalsın. Ruhu da söner, ancak dumanı kalır. Musibetlerin ise; zevalinden sonra dumanları söner, nurları kalır. Lezzetlerin zevalinden sonra kalan dumanları, günahlarıdır.

Arkadaş! Dünya ve âhiretteki lezzet ve nimetlere, iman ile bakılırsa, bunlarda bir hareket-i devriye görülür ki; emsaller birbirini takib eder. Biri gider, yerine onun misli gelir. Bu sayede o nimetlerin mahiyeti sönmez. Ancak teşahhusat-ı cüz'iyede firak ve iftirakları vardır. Bunun içindir ki**; lezaiz-i imaniye, firak ve iftirak ile müteessir ve mükedder olmuyor.** Fakat ikinci cihette, her bir lezzetin zevali var. Ve o zeval hadd-i zâtında elem olduğu gibi, düşünmesi de elemdir. Çünki bu ikinci cihette, hareket devriye değildir, müstakimdir. Lezzet, ebedî bir ölüm ile mahkûm olur…

Nokta

Arkadaş! Esbab ve vesaiti insan kucağına alıp yapışırsa, zillet ve hakarete sebeb olur. Meselâ: Kelb, bütün hayvanlar içerisinde birkaç sıfat-ı hasene ile muttasıftır ve o sıfatlar ile iştihar etmiştir. Hattâ sadakat ve vefadarlığı darb-ı mesel

olmuştur. Bu güzel ahlâkına binaen, insanlar arasında kendisine mübarek bir hayvan nazarıyla bakılmağa lâyık iken, maalesef insanlar arasında mübarekiyet değil necis-ül ayn addedilmiştir.

Tavuk, inek, kedi gibi sair hayvanlarda, insanların onlara yaptıkları ihsanlara karşı şükran hissi olmadığı halde, insanlarca aziz ve mübarek addedilmektedirler. Bunun esbabı ise, kelbde hırs marazı fazla olduğundan esbab-ı zahiriyeye öyle bir derece ihtimam ile yapışır ki, Mün'im-i Hakikî'den bütün bütün gafletine sebeb olur. Binaenaleyh vasıtayı müessir bilerek Müessir-i Hakikî'den yaptığı gaflete ceza olarak necis hükmünü almıştır ki tahir olsun. Çünki hükümler, hadler günahları afveder. Ve beyn-en nâs tahkir darbesini, gaflete keffaret olarak yemiştir.

Öteki hayvanlar ise, vesaiti bilmiyorlar ve esbaba o kadar kıymet vermiyorlar. Meselâ: Kedi seni sever, tazarru' eder, senden ihsanı alıncaya kadar. İhsanı aldıktan sonra öyle bir tavır alır ki, sanki aranızda muarefe yokmuş ve kendilerinde sana karşı şükran hissi de yoktur. Ancak Mün'im-i Hakikî'ye şükran hisleri vardır. Çünki fıtratları Sâni'i bilir ve lisan-ı halleriyle ibadetini yaparlar. Şuur olsun olmasın…

Evet kedinin "**mır-mır**"ları "**Yâ Rahîm! Yâ Rahîm! Yâ Rahîm**"dir.

Nükte

Yine gördüm ki: Eğer her şey Cenab-ı Hakk'a isnad edilmezse, bir ân-ı vâhidde, gayr-ı mütenahî ilahların isbatı lâzım gelir. Ve bütün zerrat-ı kâinattan daha çok olan şu ilahların her birisi, bütün ilahlara hem zıd, hem misil olması lâzım geliyor. Ve aynı zamanda, her birisi, bütün kâinata elini uzatmış tasarrufatta bulunuyor gibi bir vaziyet alması lâzım gelir. Meselâ: Bal arısının bir ferdini yaratan bir kudretin hükmü, bütün kâinata cari ve nafiz olması lâzımdır. Zira, o bal arısı kâinatın unsurlarına nümunedir, eczasını kâinattan alıyor. Halbuki vücud sahasında mahal ve makam, yalnız ve yalnız Vâcib-ül Ehad'a mahsustur. Eğer eşya kendi

nefislerine isnad edilirse, her bir zerreye bir uluhiyet lâzımdır. Meselâ: Ayasofya'nın bânisi inkâr edildiği takdirde, her bir taşı bir Mimar Sinan olması lâzım geliyor. Öyle ise kâinatın Sâni'a olan delaleti, kendi nefsine olan delaletinden daha vâzıh, daha zahir, daha evlâdır.

Öyle ise, kâinatın inkârı mümkün olsa bile, Sâni'in inkârı mümkün değildir...

Nokta

Gafletten neş'et eden dalalet, pek garib ve acibdir. Mukareneti illiyete kalbeder. İki şey arasında bir mukarenet olursa, yani daima beraber vücuda gelirlerse, birisinin ötekisine illet gösterilmesi o dalaletin şe'nindendir. Halbuki devamlı mukarenet, illiyete delil olamaz.

Nükte

Arkadaş! نَعْبُدُ deki "nun"un ifade ettiği cem' ve cemaat, fikri ve kalbi ayık olan musallînin nazarında sath-ı arzı bir mescid şekline getirir. Ve bütün mü'minlerden teşekkül etmiş, şarktan garba kadar dizilmiş safları hâvi o cemaat-ı kübra içinde namaz kıldığını ihtar ettirir.

Ve keza لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ olan kelime-i zikriyeyi bir insan vird-i zeban ettiği zaman, zamanı bir halka-i zikir tahayyül etmekle o halkanın sağ tarafı olan mazi cihetinde enbiyanın, sol tarafı olan istikbal cihetinde de evliyanın oturup cemaatle zikrettiklerini ve kendisi de o cemaat-ı uzma içinde bulunarak şu kubbe-i minayı dolduran yüksek İlahî ve tatlı sadâlarına iştirak ettiğini tahayyül etsin. Kuvve-i hayaliyesi daha keskin olanlar da kâinat mescidinde bütün masnuatın teşkil ettikleri halka-i zikirlerine girsin, şu fezayı velvelelendiren o sadâları dinlesin.

Nokta

Cenab-ı Hakk'ın masivasına yapılan muhabbet iki çeşit olur. Birisi, yukarıdan aşağıya nâzil olur. Diğeri, aşağıdan yukarıya çıkar. Şöyle ki:

Bir insan en evvel muhabbetini Allah'a verirse, onun muhabbeti dolayısıyla Allah'ın sevdiği herşeyi sever ve mahlukata taksim ettiği muhabbeti, Allah'a olan muhabbetini tenkis değil, tezyid eder.

İkinci kısım ise, en evvel esbabı sever ve bu muhabbetini Allah'ı sevmeğe vesile yapar. Bu kısım muhabbet, topluluğunu muhafaza edemez, dağılır. Ve bazan da kavî bir esbaba rast gelir. Onun muhabbetini mana-yı ismiyle tamamen cezbeder, helâkete sebeb olur. Şayet Allah'a vâsıl olsa da, vusulü nâkıs olur…

Nükte

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِى اْلاَرْضِ اِلاَّ عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا âyet-i kerimesiyle, rızk taahhüd altına alınmıştır. Fakat, rızk dediğimiz iki kısımdır: Hakikî rızk, mecazî rızk. Yani zarurî var, gayr-ı zarurî var.

Âyetle taahhüd altına alınan, zarurî kısmıdır. Evet hayatı koruyacak derecede gıda veriliyor. Cisim ve bedenin semizliği ve za'fiyeti, rızkın çok ve az olduğuna bakmaz. Denizin balıklarıyla karanın patlıcanları şahiddir. Mecazî olan rızk ise, âyetin taahhüdü altında değildir. Ancak sa'y ve kesbe bağlıdır.

Nokta

Arkadaş! Masum bir insana veya hayvanlara gelen felâketlerde, musibetlerde, beşer fehminin anlayamadığı bazı esbab ve hikmetler vardır. Yalnız meşiet-i İlahiyenin düsturlarını hâvi şeriat-ı fıtriye ahkâmı, aklın vücuduna tâbi değildir ki, aklı olmayan bir şeye tatbik edilmesin. O şeriatın hikmetleri kalb, his, istidada bakar. Bunlardan husule gelen fiillere, o şeriatın hükümleri tatbik ile tecziye edilir. Meselâ: Bir çocuk, eline aldığı bir kuş veya bir sineği öldürse, şeriat-ı fıtriyenin ahkâmından olan hiss-i şefkate muhalefet etmiş olur. İşte bu muhalefetten dolayı, düşüp başı kırılırsa müstehak olur. Çünki bu musibet, o muhalefete cezadır. Veya dişi bir kaplan, öz evlâdlarına olan şiddet-i şefkat ve himayeyi nazara almayarak, zavallı ceylanın yavrucuğunu

parçalayarak yavrularına rızık yapar. Sonra bir avcı tarafından öldürülür. İşte hiss-i şefkat ve himayeye muhalefet ettiğinden, ceylana yaptığı aynı musibete maruz kalır.

İhtar: Kaplan gibi hayvanların helâl rızıkları, ölü hayvanlardır. Sağ hayvanları öldürüp rızık yapmak, şeriat-ı fıtriyece haramdır.

İTİZAR

Arkadaş! Bu risale, Kur'anın bazı âyâtını şuhudî bir tarzda beyan eden bir nevi tefsirdir. Ve hâvi olduğu mesail, Furkan-ı Hakîm'in cennetlerinden koparılmış bir takım gül ve çiçekleridir. Fakat ibaresindeki işkal ve îcazdan tevahhuş edip, mütalaasından vazgeçme... Mütalaasına tekrar ile devam edilirse, me'luf ve me'nus bir şekil alır. Kezalik nefsin temerrüdünden de korkma. Çünki benim nefs-i emmarem bu risalenin satvetine dayanamıyarak inkıyada mecbur olduğu gibi, şeytanım da اَيْنَ الْمَفَرُّ diye bağırdı. Sizin nefis ve şeytanlarınız benim nefis ve şeytanımdan daha âsi, daha tâgi, daha şakî değiller.

Kezalik Birinci Bab'da tevhidin beyanı için zikredilen delillerde vaki' olan tekrarları, faidesiz zannetme. Hususî makamlarda, ihtiyaca binaen zikredilmişlerdir. Evet hatt-ı harbde siperde oturup müdafaa eden bir nefer, etrafında bulunan boş siperlere gitmeyip, bulunduğu siper içinde diğer bir pencereyi açması elbette bir ihtiyaca binaendir.

Kezalik bu risalelerin ibarelerindeki işkal ve iğlakın, keyf için ihtiyarımdan çıkmış olduğunu zannetme. Çünki bu risale, dehşetli bir zamanda, nefsimin hücumuna karşı yapılan âni ve irticalî bir münakaşadır. Kelimeleri, o müdhiş mücadele esnasında zihnimin eline geçen dikenli kelimelerdir. O ateşle nurun karıştıkları bir hengâmda, başım dönmeğe başlıyordu. Kâh yerde, kâh gökte, kâh minarenin dibinde, kâh minarenin şerefesinde kendimi görüyordum. Çünki takib ettiğim yol, akıl ile kalb arasında yeni açılan berzahî bir yoldur. Akıldan kalbe, kalbden akıla

inip çıkmaktan bîzar olmuştum. Bunun için, bir nur bulduğum zaman, hemen üstüne bir kelime bırakıyordum. Fakat o nurların üstüne bıraktığım kelime taşları, delalet için değildi. Ancak kaybolmamak için birer nişan ve birer alâmet olarak bırakırdım. Sonra baktım ki, o zulmetler içinde bana yardım eden o nurlar, Kur’an güneşinden ilham edilen misbah ve kandillerdi.

اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْآنَ نُورًا لِعُقُولِنَا وَ قُلُوبِنَا وَ اَرْوَاحِنَا وَ مُرْشِدًا لِاَنْفُسِنَا آمِينَ
آمِينَ آمِينَ.

KATRE'NİN ZEYLİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

Remz

Arkadaş! Vaktin evvelinde, Kâ'be'yi hayalen nazara almakla namaz kılmak mendubdur ki, birbirine giren daireler gibi Beyt'in etrafında teşekkül eden safları görmekle, yakın saflar Beyt'i ihata ettikleri gibi, en uzak safların da âlem-i İslâmı ihata etmiş olduğunu hayal ile görsün. Ve o saflara girmekle, o cemaat-ı uzmaya dâhil olsun ki, o cemaatın icma ve tevatürü, onun namazda söylediği her davaya ve her bir sözüne bir hüccet ve bir bürhan olsun.

Meselâ: Namaz kılan اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ dediği zaman, sanki o cemaat-ı uzmayı teşkil eden bütün mü'minler "Evet doğru söyledin." diye onun o sözünü tasdik ediyorlar. Ve bu tasdikler, hücum eden evham ve vesveselere karşı manevî bir kalkan vazifesini görür. Ve aynı zamanda, bütün hâsseleri, latifeleri, duyguları o namazdan zevk ve hisselerini alırlar. Yalnız musallînin Kâ'be'ye olan şu hayalî nazarı, kasdî değil tebaî bir şuurdan ibaret bulunmalıdır.

İhtar: Sath-ı Arz mescidini mütehalif ve muntazam harekâtıyla tezyin eden o cemaat-ı uzmanın, satırları andıran saflarının o güzel manzarası muhafaza edilmek üzere, âlem-i misal sahifesinde kalem-i kader ile, İlahî bir fotoğrafla tersim ve terkim edilmekte olduğu ihtimal ve imkândan halî değildir.

Remz

Arkadaş! Vesvese ve evham zulmetleri içinde yürürken, **Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) sünnetleri birer yıldız, birer lâmba vazifesini gördüklerini gördüm. Herbir sünnet veya bir hadd-i şer'î, zulmetli dalalet yollarında güneş gibi parlıyor. O yollarda insan, zerre-miskal o sünnetlerden inhiraf ve udûl ederse; şeytanlara mel'ab, evhama merkeb, ehval ve korkulara ma'rez ve dağlar kadar ağır yüklere matiyye olacaktır.**

Ve keza o sünnetleri, sanki semadan tedelli ve tenezzül eden ipler gibi gördüm ki, onlara temessük eden yükselir, saadetlere nâil olur. Muhalefet edip de akla dayananlar ise, uzun bir minare ile semaya çıkmak hamakatında bulunan Firavun gibi bir firavun olur…

Remz

Arkadaş! Nefiste öyle dehşetli bir nokta ve açılmaz bir ukde var ki, zıdları birbirinden tevlid eder. Ve aleyhte olan her bir şeyi lehte zanneder. Meselâ güneşin eli sana yetişir, ziyasıyla başını okşar. Fakat senin elin ona yetişemez ve senin keyfin üzerine hareket etmez. Demek şemsin sana karşı iki ciheti vardır: Biri **kurb**, diğeri **bu'd**. Eğer senin ondan baîd olduğun cihetle "O bana tesir edemez." ve onun sana karib olduğu cihetle "Ona tesir edebilirim." desen, cehlini ilân etmiş olursun.

Kezalik Hâlık ile nefis arasında da bir kurb ve bu'd vardır. Kurb Hâlıkındır, bu'd nefsindir. Eğer nefis uzaklığı cihetiyle enaniyet ile Hâlıka bakıp, "**Bana tesir edemez.**" diye bir ahmaklıkta bulunursa dalalete düşer. Ve keza nefis mükâfatı gördüğü zaman "**Keşke ben de öyle yapaydım, böyle olaydım.**" der. Mücazatın şiddetini de gördüğü vakit, teâmî ve inkâr ile kendisini teselli eder.

Ey ahmak nokta-i sevda! Hâlıkın ef'ali sana nâzır değildir. Ancak Ona bakar. Kâinatı senin hendesen üzerine yapmış değildir. Ve seni hilkat-i âlemde şahid tutmamıştır. İmam-ı Rabbanî'nin (R.A.) dediği gibi: "**Melikin atiyyelerini, ancak matiyyeleri taşıyabilir.**"

Remz

Arkadaş! Bilhâssa muztar olanların dualarının büyük bir tesiri vardır. Bazan o gibi duaların hürmetine, en büyük bir şey en küçük bir şeye müsahhar ve muti’ olur. Evet kırık bir tahta parçası üzerindeki fakir ve kalbi kırık bir masumun duası hürmetine, denizin fırtınası, şiddeti, hiddeti inmeye başlar. Demek dualara cevab veren Zât, bütün mahlukata hâkimdir. Öyle ise, bütün mahlukata dahi Hâlıktır.

Remz

Kardeşlerim! Nefsin en mühim bir hastalığı da şudur ki; küllü cüz’de, büyüğü küçükte görmek istiyor. Göremediği takdirde red ve inkâr eder. Meselâ: Küçük bir kabarcıkta, güneşin tamamıyla tecelliyatını ister. Bunu göremediği için, o kabarcıktaki cilvenin güneşten olduğunu inkâr eder. Halbuki şemsin vahdeti, tecelliyatının da vahdetini istilzam etmez.

Ve keza delalet etmek tazammun etmeği iktiza etmez. Meselâ: Kabarcıktaki güneşin cilvesi güneşin vücuduna delalet eder, fakat güneşi tazammun edemez, yani içine alamaz. Ve keza bir şeyi bir şeyle tavsif edenin, o şeyle muttasıf olması lâzım gelmez. Meselâ, şeffaf bir zerre, şemsi tavsif eder, fakat şems olamaz. Bal arısı Sâni’-i Hakîm’i vasıflandırır, amma Sâni’ olamaz…

Remz

Arkadaş! Küfür yolunda yürümek, buzlar üzerinde yürümekten daha zahmetli ve daha tehlikelidir. İman yolu ise, suda, havada, ziyada yürümek ve yüzmek gibi pek kolay ve zahmetsizdir. Meselâ: Bir insan, gövdesinin cihat-ı sittesini güneşlendirmek istediği zaman, ya bir Mevlevî gibi dönerek gövdesinin her tarafını güneşe karşı getirir veya güneşi o mesafe-i baîdeden celb ile gövdesinin etrafında döndürecektir. Birinci şık, tevhidin kolaylığına misaldir. İkincisi de, küfrün zahmetlerine misaldir.

Sual: Şirk bu kadar zahmetli olduğu halde ne için kâfirler kabul ediyorlar?

Cevab: Kasden ve bizzât kimse küfrü kabul etmez. Yalnız şirk heva-i nefislerine yapışır. Onlar da içine düşer; mülevves, pis olurlar. Ondan çıkması müşkilleşir. İman ise, kasden ve bizzât takib ve kabul edilmekle kalbin içine bırakılır.

Remz

Arkadaş! Bir kelime-i vâhidenin işitilmesinde, bir adam, bin adam birdir. Yaratılış hususunda da -Kudret-i Ezeliyeye nisbeten- bir şey, bin şey birdir. Nev' ile ferd arasında fark yoktur.

Remz

Arkadaş! Bütün zamanlarda, bütün insanların maddî ve manevî ihtiyaçlarını temin için nâzil olan Kur'anın hârikulâde haiz olduğu câmiiyet ve vüs'at ile beraber, tabakat-ı beşerin hissiyatına yaptığı müraat ve okşamalar, bilhâssa en büyük tabakayı teşkil eden avam-ı nâsın fehmini okşayarak, tevcih-i hitab esnasında yaptığı tenezzülât, Kur'anın kemal-i belâgatına delil ve bahir bir bürhan olduğu halde, hasta olan nefislerin dalaletine sebeb olmuştur. Çünki zamanların ihtiyaçları mütehaliftir. İnsanlar fikirce, hisce, zekâca, gabavetçe bir değildir. Kur'an mürşiddir, irşad umumî oluyor. Bunun için, Kur'an'ın ifadeleri zamanların ihtiyaçlarına, makamların iktizasına, muhatabların vaziyetlerine göre ayrı ayrı olmuştur. Hakikat-ı hal bu merkezde iken, en yüksek, en güzel ifade çeşitlerini Kur'anın herbir ifadesinde aramak hata olduğu gibi; muhatabın hissine, fehmine uygun olan bir üslûbun mizan ve mirsadıyla mütekellime bakan elbette dalalete düşer.

Remz

Arkadaş! Dünyanın üç vechi vardır:

Birisi: Âhirete bakar. Çünki onun mezraasıdır.

İkincisi: Esma-i hüsnaya bakar. Çünki onların mekteb ve tezgâhlarıdır.

Üçüncüsü: Kasden ve bizzât kendi kendine bakar. Bu vecihle insanların hevesatına, keyiflerine ve bu fâni hayatın tekâlifine medar olur. Nur-u imanla dünyanın evvelki iki

vechine bakmak, manevî bir cennet gibi olur. Üçüncü vecih ise, dünyanın fena yüzüdür ki zâtî ve ehemmiyetli bir kıymeti yoktur…

Remz

Arkadaş! İnsanın vücudu, bedeni, emval-i mîriyeden bir neferin elinde bulunan bir hayvan gibidir. O nefer, o hayvanı beslemeğe ve hizmetine mükellef olduğu gibi, insan da o vücudu beslemeğe mükelleftir.

Aziz kardeşlerim! Burada bana bu sözü söylettiren, nefsimle olan bir münakaşamdır. Şöyle ki:

Mehasiniyle mağrur olan nefsime dedim ki:

– Sen bir şeye mâlik değilsin, nedir bu gururun?

Dedi ki:

– Madem mâlik değilim, ben de hizmetini görmem.

Dedim ki:

– Yahu bu sineğe bak! Gayet küçücük zarif elleriyle kanatlarını, gözlerini siler süpürür. Her işini görür. sen de lâakal onun kadar vücuduna hizmet etmelisin, diye ikna ettim. Takdis ederiz o zâtı ki, bu sineğe nezafeti ilhamen öğretir, bana da üstad yapar. Ben de onun ile nefsimi ikna ve ilzam ederim.

Remz

İnsanı dalaletlere sürükleyen cihetlerden biri de şudur ki: İsm-i **Zahir** ile ism-i **Bâtın**’ın hükümleri ayrı ayrı oluyor; bunları birbirine karıştırıp merci’lerini kaybetmek mahzurludur.

Kezalik kudretin levazımı ile hikmetin levazımı bir değildir. Birisine ait levazımatı ötekisinden taleb etmek hatadır.

Ve keza daire-i esbabın iktizası ile daire-i itikad ve tevhid’in iktizası bir değildir. Onu bundan istememeli.

Ve keza kudretin taallukatı ayrı, vücudun cilveleri veya sair sıfatın tecelliyatı ayrıdır. Birbirine iltibas edilmemeli. Meselâ: Dünyada vücudun tedricîdir. Berzahî âyinelerde âni ve def’îdir. Çünki icad ile tecelli arasında fark vardır.

Remz

Arkadaş! İslâmiyet, bütün insanlara bir nur, bir rahmettir. Kâfirler bile onun rahmetinden istifade etmişlerdir. Çünki İslâmiyet'in telkinatıyla küfr-ü mutlak, inkâr-ı mutlak; şek ve tereddüde inkılab etmiştir. O telkinatın kâfirlerde de yaptığı in'ikas ve tesirat sayesinde, kâfirlerin, hayat-ı ebediye hakkında ümidleri vardır. Bu sayede, dünya lezzetleri ve saadeti onlarca tamamıyla zehirlenmez. Bütün bütün o lezzetler elemlere inkılab etmez. Yalnız tereddüdleri vardır. Tereddüd ise, her iki tarafa baktırır. Deve kuşu gibi, tam manasıyla ne kuş olur ve ne de deve olur. Ortada kalarak her iki tarafın zahmetinden kurtulur.

Remz

Arkadaş! Nefis, tenbellik saikasıyla vazife-i ubudiyetini terk ettiğinden tesettür etmek istiyor. Yani, onu görecek bir rakibin gözü altında bulunmasını istemiyor. Bunun için bir Hâlıkın, bir Mâlikin bulunmamasını temenni eder. Sonra mülahaza eder. Sonra tasavvur eder. Nihayet, ademini, yok olduğunu itikad etmekle dinden çıkar. Halbuki, kazandığı o hürriyetler, adem-i mes'uliyetler altında ne gibi zehirler, yılanlar, elîm elemler bulunduğunu bilmiş olsa derhal tövbe ile vazifesine avdet eder.

Remz

Arkadaş! Her bir insanın bir nokta-i istinadı bulunduğuna nazaran, istinad noktalarının tefavütüne göre insanların yapabileceği işler de tefavüt eder. Meselâ: Büyük bir sultana istinadı olan bir nefer, bir şahın yapamadığı bir işi yapar. Çünki nokta-i istinadı şahtan büyüktür. Evet kudret-i ezeliye tarafından memur edilen baûda yani sivrisineğin Nemrud'a olan galebesi; ve bir çekirdeğin "Fâlik-ul Habbi Ve-n Neva" tarafından verilen izin ve kuvvete binaen koca bir ağacın cihazatını, malzemesini tazammun etmesi, yani içine alması bu hakikatı tenvir eden bir hakikattır.

Remz

Arkadaş! “**Katre**” namındaki eserimde Kur’an’dan ilhamen takib ettiğim yol ile ehl-i nazar ve felsefenin takib ettikleri yol arasındaki fark şudur:

Kur’andan tavr-ı kalbe ilham edilen **Asâ-yı Musa** gibi, manevî bir asâ ihsan edilmiştir. Bu asâ ile, kitab-ı kâinatın herhangi bir zerresine vurulursa, derhal mâ-i hayat çıkar. Çünki müessir ancak eserde görünebilir. Manevî asansör hükmünde olan murakabeler ile mâ-i hayatı bulmak pek müşkildir.

Vesaite lüzum gösteren ehl-i nazar ise, etraf-ı âlemi arşa kadar gezmeleri lâzımdır. Ve o uzun mesafede hücum eden vesveselere, vehimlere, şeytanlara mağlub olup caddeden çıkmamak için, pekçok bürhanlar, alâmetler, nişanlar lâzımdır ki yolu şaşırtmasınlar.

Kur’an ise, bize asâ-yı Musa gibi bir hakikat vermiştir ki; nerede olsam, hattâ taş üzerinde de bulunsam, asâyı vuruyorum, mâ-i hayat fışkırıyor. Âlemin haricine giderek uzun seferlere ve su borularının kırılmaması ve parçalanmaması için muhafazaya muhtaç olmuyorum. Evet وَ فِى كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى اَنَّهُ وَاحِدٌ beytiyle, bu hakikat hakikatıyla tebarüz eder. [4](*)

Remz

Arkadaş! Nefsin vücudunda bir körlük vardır. O körlük vücudunda zerre-miskal kaldıkça hakikat güneşinin görünmesine mani’ bir hicab olur. Evet müşahedemle sabittir ki; kat’î, yakînî bürhanlar ile deliller dolu olan büyük bir kal’ada, küçük bir taşta bir za’fiyet görünürse, o kör olası nefis o kal’ayı tamamen inkâr eder. Altını üstüne çevirir. İşte nefsin cehaleti, hamakati, bu gibi insafsızca tahribattan anlaşılır.

Remz

Ey insan! Senin vücudunun sahasında yapılan fiiller ve işlerden senin yed-i ihtiyarında bulunan, ancak binde bir nisbetindedir. Bâki kalan Mâlik-ül Mülk’e aittir. Binaenaleyh kendi kuvvetine göre yük al. Yoksa altında ezilirsin. Kıl

kadar bir şuur ile, büyük taşları kaldırmak teşebbüsünde bulunma. Mâlikinin izni olmaksızın, O'nun mülküne el uzatma. Binaenaleyh gafletle, kendi hesabına bir iş yaptığın zaman, haddini tecavüz etme. Eğer Mâlikin hesabına olursa istediğin şeyi al ve yap. Fakat izin ve meşiet ve emri dairesinde olmak şartıyla. İzin ve meşietini de şeriatından öğrenirsin.

Remz

Ey şan ve şerefi, nam ve şöhreti isteyen adam! Gel, o dersi benden al. Şöhret ayn-ı riyadır ve kalbi öldüren zehirli bir baldır. Ve insanı insanlara abd ve köle yapar. O bela ve musibete düşersen اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ de, o beladan kurtul...

HUBAB

(Kur'an-ı Hakîm'in ummanından)

خُدَاىِ پُرْ كَرَمْ خُودْ مُلْكِ خُودْ رَا مِى خَرَدْ اَزْ تُو بَرَاىِ تُو نِگَهْ دَارَدْ بَهَاىِ بِى گِرَانْ دَادَه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

İ'lem ey zikreden ve namaz kılan kardeş!

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ve مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ ve اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ gibi mübarek kelimeler ile ilân ettiğin bir hüküm ve iddia ettiğin bir dava ve işhad ettiğin bir itikad, lisanından çıkar-çıkmaz milyonlarca mü'minlerin tasdik ve şehadetlerine iktiran eder.

Ve keza İslâmiyetin hak ve hakikat olduğuna ve hükümlerinin doğru ve sadık olduklarına delalet eden bütün deliller, şahidler, bürhanlar, senin o davanın ve itikadının hak olduğuna delalet ederler.

Ve keza söylediğin o mübarek ve mukaddes kelâmlara pek büyük yümünler, feyizler ve berekât-ı İlahiye terettüb eder.

Ve keza cumhur-u mü'minîn ve muvahhidînin o kelimat-ı mübarekeden kalben zevkettikleri mâ-i hayatı ve şarab-ı cenneti, sen de o mukaddes maşrapalardan içersin…

İ'lem! Kavaid-i usûliyedendir ki: Bir mes'ele hakkında isbat edenin sözü nefyedenin sözüne müreccahtır. Çünki isbat edenin yardımcıları var, sözünde kuvvet olur. Nefyedenin yardımcısı olmadığından tek kalır, sözünde kuvvet yoktur. Hattâ bin adam bir şeyi nefyederse, bir adam gibidir. Bin adam da isbat ederse, isbat edenlerin her birisi bin olur. Çünki hepsi bir şeye bakıyorlar. Ve bir noktaya

parmak bastıklarından birbirini takviye ediyorlar. Nefyedenlerde birbirini takviye etmek yoktur, her birisi tek kalır.

Meselâ: Bin pencereden bir yıldızı görüp isbat eden bin adamın her birisi ötekisine yardımcı olur, sözünü takviye eder. Çünki o bin adam, parmakla işaret eder gibi, o şeyi isbat ediyorlar. Nefyedenler öyle değildir. Çünki nefy için sebeb lâzımdır. Sebebler de ayrı ayrı olur. Meselâ: Birisi "**Gözümde za'fiyet var, göremedim.**", ötekisi "**Evimizde pencere yok.**", ötekisi "**Soğuktan başımı kaldırıp bakamadım.**" der. Ve hâkeza… Her birisi nefyine, müddeasına ayrı bir sebeb gösterdiğinden, kendisince yıldızın bulunmaması, nefs-ül emirde de yıldızın bulunmamasına delalet etmez ki birbirine yardımcı olsun.

Binaenaleyh bir mes'ele-i imaniyenin nefyi hakkında ehl-i dalaletin ittifakları haber-i vâhid hükmündedir, tesiri yoktur. Amma ehl-i hidayetin mesail-i imaniyede olan sözleri, her birisi ötekisine yardımcıdır, takviye eder…

İ'lem Eyyühel-Aziz! (=Ey aziz kardeşim bil ki) Bir küll ne şeye muhtaç ise, cüz'ü de o şeye muhtaçtır. Meselâ: Bir şecerenin meydana gelmesi için ne lâzım ise, bir semerenin vücuduna da lâzımdır. Öyle ise, semerenin Hâlıkı, şecerenin de Hâlıkı o oluyor. Hattâ arzın ve şecere-i hilkatin de Hâlıkı, o Hâlık olacaktır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İki tarafı birbirinden gayet uzak bir mes'ele var ki, her bir tarafı bir çekirdek gibi sünbül vermiş; ağaç olmuş, dal budak salmış. Böyle bir mes'ele üzerine, şükûk ve evhamın konmaması lâzımdır. Çünki bir çekirdek diğer bir çekirdekle, çekirdek olarak toprak altında kaldıkları müddetçe iltibas edilebilir. Amma ağaç olduktan, meyve verdikten sonra şek edersen, bütün meyveler senin aleyhinde şehadet ederler. Eğer bu başka bir çekirdektir diye tevehhüm etsen, o ağacın bütün meyveleri seni tekzib ederler. Elma ağacına inkılab etmiş bir çekirdeği, hanzale ağacının çekirdeği farzetmek sana müyesser olmaz. Ancak tevehhümle veya bütün elmaların

hanzaleye tebdil edilmiş olmasıyla mümkündür ki, bu da muhaldir.

Binaenaleyh nübüvvet öyle bir çekirdektir ki: İslâmiyet şeceresi bütün semeratıyla, çiçekleriyle o çekirdekten çıkmıştır. Kur'an dahi, seyyar yıldızları ismar eden şems gibi, İslâmiyetin onbir rüknünü intac etmiştir. Acaba, bu cihanbaha semerelere bakıp gördükten sonra, çekirdeğinde şübhe ve tereddüd yeri kalır mı? Hâşâ…

İ'lem Eyyühel-Aziz! Tavus kuşu gibi pek güzel bir kuş, yumurtadan çıkar, tekâmül eder, semalarda tayarana başlar. Âfâk-ı âlemde şöhret kazandıktan sonra, yerde kalan yumurtasının kabuğu içerisinde o kuşun güzelliğini, kemalâtını, terakkiyatını arayıp bulmak isteyen adamın ahmak olduğunda şübhe yoktur. Binaenaleyh tarihlerin naklettikleri Peygamberimizin (A.S.M.) bidayet-i hayatına maddî, sathî, surî bir nazar ile bakan bir adam şahsiyet-i maneviyesini idrak edemez ve derece-i kıymetine vâsıl olamaz. Ancak bidayet-i hayatına ve levazım-ı beşeriyetine ve ahval-i zahiriyesine ince bir kışır, nazik bir kabuk nazarıyla bakılmalıdır ki, o kışır içerisinden, iki âlemin güneşi ve tûbâ gibi şecere-i Muhammediye (A.S.M.) çıkmıştır. Ve feyz-i İlahî ile sulanmış ve fazl-ı Rabbanî ile tekâmül etmiştir. Binaenaleyh Nebiyy-i Zîşan'ın (A.S.M.) mebde-i hayatına ait ahval-i suriyesinden zaîf bir şey işitildiği zaman üstünde durmamalı; derhal başını kaldırıp etraf-ı âleme neşrettiği nurlara bakmalı.

Maahâza mebde-i hayatına şek ve şübhe ile bakan adam herhalde masdar ile mazhar, menba' ile makes, zâtî ile tecelli aralarını fark edemiyor. Ve bu yüzden şübheye düşer. Evet Nebiyy-i Zîşan (A.S.M.) tecelliyat-ı İlahiyeye mazhar ve makestir; masdar ve menba' değildir. Çünki o zât yalnız âbiddir ve ibadetçe herkesten ileridir. Demek bu kadar görünen terakkiyat, kemalât onun zâtî malı değildir. Ancak hariçten verilen Rahman-ı Rahîm'in tecellileridir. Evvelce beyan edildiği gibi, hiçbir şey, bir zerreye bile, mana-yı ismiyle masdar olamaz. Amma bir zerre, mana-yı harfiyle

semanın yıldızlarına mazhar olur. Yalnız gaflet ile o zerrenin masdar olduğu zannıyla bakıldığından, san'at-ı İlahiyeyi tagutî bir tabiata malederler.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Dualar, tevhid ve ibadetin esrarına nümunedir. Tevhid ve ibadette lâzım olduğu gibi, dua eden kimse de, "**Kalbinde dolaşan arzu ve isteklerini Cenab-ı Hak işitir.**" deyip, kādir olduğuna itikad etmelidir. Bu itikad, Allah'ın her şeyi bilir ve herşeye kādir olduğunu istilzam eder.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Şu âlemi ziyalandıran şemsin, bir sineğin gözüne tecelli ile girip ışıklandırması mümkündür. Ve ateşten bir kıvılcımın gözüne girip tenvir etmesi imkân haricidir. Çünki gözü patlatır.

Kezalik bir zerre, Şems-i Ezelî'nin tecellisine mazhar olur. Fakat Müessir-i Hakikî'ye zarf olamaz…

İ'lem ey mağrur, mütekebbir, mütemerrid nefis! Sen öyle bir za'fiyet, acz, fakirlik, miskinlik gibi hallere mahalsin ki, ciğerine yapışan ve çok defa büyülttükten sonra ancak görülebilen bir mikroba mukavemet edemezsin; seni yere serer, öldürür…

İ'lem Eyyühel-Aziz! Hardale ile tabir edilen, bir darı habbesi hükmünde olan kuvve-i hâfızanın ihata ettiği meydanda gezintiler yapılırken o kadar büyük bir sahraya inkılab eder ki, gezmekle bitmez bir şekil alır. Acaba o hardalenin içindeki meydanı bitiremeyen, o hardalenin dairesini ne suretle bitirecektir? Aklın nazarında hardalenin vaziyeti böyle ise, aklın gezdiği daire nasıldır? Aklı da dünyayı yutar. Fesübhanallah! Cenab-ı Hak hardaleyi, akıl için dünya ve dünyayı da akıl için bir hardale gibi yapmıştır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanların en büyük zulümlerinden biri de şudur ki: Büyük bir cemaatin mesaîsine terettüb eden hasenatı intac eden semeratı, bir şahsa isnad ve ona malederler. Bu zulümde bir şirk-i hafî vardır. Çünki bir cemaatin cüz'-i ihtiyarîsiyle kesbettikleri mahsulâtı bir şahsa atfetmek, o şahsın icad derecesinde hârikulâde bir kudrete mâlik olduğuna delalet eder. Hattâ eski Yunanîlerin

ve Vesenîlerin ilaheleri, böyle zalimane tasavvurat-ı şeytaniyenin mahsulüdür.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Zikreden adamın feyz-i İlahîyi celbeden muhtelif latifeleri vardır. Bir kısmı, kalb ve aklın şuuruna bağlıdır. Bir kısmı da şuursuz, yani şuurlara tâbi değildir. مِنْ حَيْثُ لاَ يَشْعُرُ husule gelir. **Binaenaleyh gaflet ile yapılan zikirler dahi feyizden hâlî değildir.**

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hak, insanı pek acib bir terkibde halketmiştir. Kesret içinde vahdeti, terkib içinde besateti, cemaat içinde ferdiyeti vardır. İhtiva ettiği a'zâ, havâss ve letaifin her birisi için müstakil lezzetler, elemler olduğu gibi; aralarında görülen sür'at-i teavün ve imdaddan anlaşıldığı üzere, her birisi arkadaşlarının lezzet, elem ve teessüratından da hisse alıyorlar. **Bu hilkat sayesinde, insan eğer ubudiyet yoluna giderse; bütün lezzet, nimet, kemalât nevilerinin bir kısımlarına mazhar olmaya şâyandır. Ve keza eğer enaniyet yolunu takib ederse, çeşit çeşit elem ve azablara da mahal olmaya müstehaktır.**

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kelime-i Tevhid'in tekrar ile zikrine devam etmek, kalbi pek çok şeylerle bağlayan bağları, ipleri kırmak içindir. Ve nefsin tapacak derecede sanem ittihaz ettiği mahbublardan yüzünü çevirtmektir. Maahâza, zâkir olan zâtta bulunan hâsse ve latifelerin ayrı ayrı tevhidleri olduğuna işaret olduğu gibi; onların da onlara münasib şerikleriyle olan alâkalarını kesmek içindir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanın bir akrabasına (meselâ) okuduğu bir Fatiha-i Şerife'den hasıl olan sevabda istifade etmekte, bir ile bin müsavidir. Nasıl ki ağızdan çıkan bir lafzın işitilmesinde, bir cemaat ile bir ferd bir olur. Çünki latif şeyler matbaa gibidir. Basılan bir kelimeden bin kelime çıkar.

Ve keza nuranî şeylerde vahdet ile beraber tekessür olduğuna, yani bir nuranî şeyde bin sevab bulunduğuna bir işarettir…

İ'lem Eyyühel-Aziz! Nebiyy-i Zîşan'ın (A.S.M.) Makam-ı Mahmud'u İlahî bir maide ve Rabbanî bir sofra hükmündedir. Evet tevzi' edilen lütuflar, feyizler, nimetler o sofradan akıyor. Resul-i Zîşan'a (A.S.M.) okunan salavat-ı şerife, o sofraya edilen davete icabettir.

Ve keza salavat-ı şerifeyi getiren adam Zât-ı Peygamberîyi (A.S.M.) bir sıfatla tavsif ettiği zaman, o sıfatın nereye taalluk ettiğini düşünsün ki, tekrar be tekrar salavat getirmeye müşevviki olsun.

İ'lem ey din âlimi! [5](*) Ücretim az, ilmime rağbet yok, diye mahzun olma. Çünki mükâfat-ı dünyeviye ihtiyaca bakar, kıymet-i zâtiyeye bakmaz. Meziyet-i zâtiye ise mükâfat-ı uhreviyeye nâzırdır.

Öyle ise, zâtî olan meziyetini mükâfat-ı uhreviyeye sakla, birkaç kuruşluk dünya metaına satma.

İ'lem ey hitabet-i umumiye sıfatı ile gazete lisanıyla konferans veren muharrir! Sen, kendi nefsini aşağı göstermeye ve nedamet ederek kusurlarını ilân etmeye hakkın var. Fakat şeair-i İslâmiyeye zıd ve muhalif olan herzeler ile İslâmiyeti lekelendirmeğe kat'iyyen hakkın yoktur.

Seni kim tevkil etmiştir? Fetvayı nereden alıyorsun? Hangi hakka binaen milletin namına, ümmetin hesabına İslâmiyet hakkında hezeyanları savurarak dalaletini neşr ve ilân ediyorsun? Milleti, ümmeti kendin gibi dâll zannetme. Dalaletini kime satıyorsun? Burası İslâmiyet memleketidir, Yahudi memleketi değildir. Cumhur-u mü'minînin kabul etmediği bir şeyin gazete ile ilânı, milleti dalalete davettir, hukuk-u ümmete tecavüzdür. Bir adamın hukukuna tecavüze cevaz-ı kanunî olmadığı halde, koca bir milletin belki âlem-i İslâmın hukukuna hangi cesarete binaen tecavüz ediyorsun? Ağzını kapat!..

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kâfirlerin, müslümanlara ve ehl-i Kur'ana düşman olmaları küfrün iktizasındandır. Çünki

küfür imana zıddır. Maahâza Kur'an, kâfirleri ve âba ve ecdadlarını i'dam-ı ebedî ile mahkûm etmiştir.

Binaenaleyh müslümanlar ile ülfet ve muhabbetleri mümkün olmayan kâfirlere muhabbet boşa gidiyor. Onların muhabbetiyle karşılaşılamaz. Onlardan meded beklenilemez. Ancak حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ diye Cenab-ı Hakk'a iltica etmek lâzımdır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kâfirlerin medeniyeti ile mü'minlerin medeniyeti arasındaki fark:

Birincisi, medeniyet libasını giymiş korkunç bir vahşettir. Zahiri parlıyor, bâtını da yakıyor. Dışı süs içi pis, sureti me'nus sîreti ma'kûs bir şeytandır…

İkincisi, bâtını nur zahiri rahmet, içi muhabbet, dışı uhuvvet, sureti muavenet, sîreti şefkat, cazibedar bir melektir.

Evet mü'min olan kimse, iman ve tevhid iktizasıyla, kâinata bir mehd-i uhuvvet nazarıyla baktığı gibi; bütün mahlukatı, bilhâssa insanları, bilhâssa İslâmları birbiriyle bağlayan ip de, ancak uhuvvettir. Çünki iman bütün mü'minleri bir babanın cenah-ı şefkati altında yaşayan kardeşler gibi kardeş addediyor.

Küfür ise, öyle bir bürudettir ki, kardeşleri bile kardeşlikten çıkarır. Ve bütün eşyada bir nevi' ecnebilik tohumunu ekiyor. Ve her şeyi her şeye düşman yapıyor.

Evet hamiyet-i milliyelerinde bir uhuvvet varsa da, muvakkattır. Ve ezelî, ebedî iftirak ve firak ile muttasıl ve mahduddur. Amma kâfirlerin medeniyetinde görülen mehasin ve yüksek terakkiyat-ı sanayi, (bunlar) tamamen medeniyet-i İslâmiyeden, Kur'anın irşadatından, edyan-ı semaviyeden in'ikas ve iktibas edildiği "Lemaat" ile "Sünuhat" eserlerimde istenildiği gibi izah ve isbat edilmiştir…

رَاجِعْهُمَا تَرَى اَمْرًا عَظِيمًا غَفَلَ عَنْهُ النَّاسُ

İ'lem! Mesail-i diniyeden olan içtihad kapısı açıktır. Fakat, şu zamanda oraya girmeğe altı mani vardır…

Birincisi: Nasılki kışta fırtınaların şiddetli olduğu bir vakitte, dar delikler dahi seddedilir; yeni kapılar açmak hiçbir cihetle kâr-ı akıl değil. Hem nasılki büyük bir selin hücumunda tamir için duvarlarda delikler açmak gark olmağa vesiledir. Öyle de: Şu münkerat zamanında ve âdât-ı ecanibin istilası ânında ve bid'aların kesreti vaktinde ve dalaletin tahribatı hengâmında, içtihad nâmıyla kasr-ı İslâmiyetten yeni kapılar açıp duvarlarında muharriblerin girmesine vesile olacak olan delikler açmak, İslâmiyete cinayettir…

İkincisi: Dinin zaruriyatı ki içtihad onlara giremez. Çünki kat'î ve muayyendirler. Hem o zaruriyat, kut ve gıda hükmündedirler; şu zamanda terke uğruyorlar ve tezelzüldedirler. Ve bütün himmet ve gayreti onların ikamesine ve ihyasına sarfetmek lâzım gelirken, İslâmiyetin nazariyat kısmında ve selefin içtihadat-ı safiyane ve hâlisanesiyle bütün zamanların hacatına dar gelmeyen efkârları olduğu halde, onları bırakıp, heveskârane yeni içtihadlar yapmak; bid'atkârane bir hıyanettir.

Üçüncüsü: Her zamanın insanlarınca, kıymetli addedilerek efkârı celbeden cazibedar bir meta mergubdur. Meselâ: Bu zamanda en rağbetli, en iftiharlı, siyasetle iştigal ve dünya hayatını temin etmektir. Selef-i sâlihîn asrında ve o zaman çarşısında en mergub meta, Hâlık-ı Semavat ve Arz'ın marziyatlarını ve bizden arzularını kelâmından istinbat etmek ve nur-u nübüvvet ve Kur'an ile kapatılmayacak derecede açılan âhiret âlemindeki saadet-i ebediyeyi kazandırmak ve vesailini elde etmek idi. Bu itibarla, o zamanlarda bütün fikirler, kalbler, ruhlar marziyat-ı İlahiyeyi bilmek ve öğrenmeğe müteveccih idi. Bunun için, istidad ve iktidarı olanlar o zamanlarda vukua gelen bütün ahval ve vukuat ve muhaverattan ders almakla, içtihadlara zemin teşkil eden yüksek istidadlar vücuda gelirdi.

Şimdi ise, fikir ve kalblerin teşettütü, inayet ve himmetlerin za'fiyeti, insanların siyaset ve felsefeye ibtilâ ve

rağbetleri yüzünden, bütün istidadlar fünun-u hazıra ve hayat-ı dünyeviyeye müteveccihtir. Ahkâm-ı diniyeye sarfedilecek müstakim bir içtihad yoktur.

Dördüncüsü: İçtihad kapısından İslâmiyete girip mesailini genişlendirmeğe meyleden adamın maksadı, zaruriyata imtisal ile takva ve kemale mazhariyet ise güzeldir. Amma zaruriyatı terk ve hayat-ı dünyeviyeyi, hayat-ı uhreviyeye tercih eden adam ise, onun içtihada meyli, meyl-üt tahribdir. Tekliften çıkıp kaçmak için bir yol bulmaktır.

Beşincisi: Her şeyin, her hükmün vücuda gelmesi bir illete binaen olduğu gibi, bir maslahata dahi tâbi'dir. Fakat maslahat illet değildir. Ancak tercih edici bir hikmettir. Bu zamanın efkârı, bizzât saadet-i dünyaya müteveccihtir. Şeriatın nazarı ise, bizzât saadet-i uhreviyeye müteveccih olup, bittabi dünyaya da nâzırdır. Çünki dünya âhirete vesiledir.

Umumî bir beliyye olan ve nâsın ona mübtela olduğu çok işler vardır ki zaruriyattan olmuştur. O gibi işler sû'-i ihtiyar ile gayr-ı meşru meyillerden doğmuş olduklarından, mahzuratı ibahe eden zaruriyattan değildir. Ve ruhsat ve müsaade-i şer'iyenin şümulüne dâhil olamazlar. Meselâ: Bir adam sû'-i ihtiyarıyla haram bir tarzda kendini sarhoş etse, hal-i sekirde yaptığı tasarrufatta mazur olamaz. Bu zamanda bu gibi içtihadlar, semavî değil ancak arzî içtihadlardır.

Bu gibi içtihadlar ile Hâlık-ı Semavat ve Arz'ın hükümlerinde yapılan tasarrufat merduddur.

Meselâ: Bazı gafiller, hutbenin Türkçe okunmasını istihsan ediyorlar ki, halkın bilhâssa siyasî ahvalden haberleri olsun. Halbuki bu gibi ahval-i siyasiye yalandan, hileden, şeytanî fikirlerden hâlî değildir. Hutbe makamı ise, ahkâm-ı İlahiyenin tebliği için ittihaz edilmiş bir makamdır.

Sual: Avam-ı nâs Arabîden haberdar değildir, fehmedemez?

Cevab: Avam-ı nâs, zaruriyat ve müsellemat-ı diniyeye muhtaçtır. Ve hutbe makamı da bu gibi hükümlerin tebliği içindir. Bu hükümler kisve-i Arabiye içinde tafsilen değilse de icmalen avam-ı nâsa malûm ve maruftur. Maahâza lisan-ı Arabda bulunan şehamet, yükseklik, meziyet, satvet diğer lisanlarda yoktur…

İ'lem ey gafletli, sağır ve kör olarak, zulmetler içinde esbaba ibadet eden ahmaklar! Cenab-ı Hakk'ın vücub-u vücud ve vahdetine, kâinatın mürekkebatı ve zerratının ellibeş vecihle yaptıkları şehadetlerin bir vechini yazacağım. Şöyle ki:

Eşyanın icadı, ya nefislerine veya esbaba olan isnadı, hayret ve istiğrabı mûcibdir. Bu da red ve inkârı îcab eder. Bu dahi dalaletleri intac eder. Bu ise ızdırabat-ı ruhiye ve teşevvüşat-ı akliyeye sebeb olur. Bu da ruhları ve akılları firar ettirmekle Vâcib-ül Vücud'a iltica etmeye mecbur eder. Zira her müşkilât, Onun kudretiyle hallolur. Ve açılmaz düğümler, Onun iradesiyle açılır. Ve kalbler Onun zikriyle mutmain olur. Bu hakikatı şöyle bir müvazene ile izah edeceğim. Şöyle ki:

Mevcudatın fâili -yani eşyayı vücuda getiren- ya vâcib ve vâhiddir veyahut da mümkin ve kesîrdir. Fâil, vâcib ve vâhid olduğu takdirde, ne külfet var ne de garabet var. Olsa bile vehmî olur. Esbaba isnad edildiği takdirde, külfet ve garabet vehmîlikten çıkar; kat'î ve hakikî bir şekilde tahakkuk eder. Çünki kusur ve za'fiyetten hâlî olmayan esbab-ı kesîreden hiçbir sebeb, bir müsebbebi omuzuna kaldıramaz. Ve bir şeyin icadında gayr-ı mütenahî esbabın iştiraki lâzımdır. Meselâ: Bal arısı her şeyle alâkadar olduğundan, eğer icadı esbaba isnad edilirse, semavat ve arzın iştirakleri lâzımdır.

Maahâza, kesretin vâhidden sudûru, vâhidin kesretten sudûru kadar zahmet değildir, daha kolaydır. Meselâ: Bir kumandanın efrad-ı kesîreye verdiği intizam ve yaptırdığı işleri, o efrad-ı kesîre, kendi başlarına büyük bir müşkilâttan sonra yapabilirler.

Maahâza, icadın esbaba isnadında lâyüadd külfet, garabet olmakla beraber pek çok muhalata zemin teşkil ediyor.

1- Her bir zerrede Vâcib-ül Vücud’un sıfatlarının farzı lâzımdır.

2- Uluhiyette gayr-ı mütenahî şeriklerin iştiraki lâzım gelir.

3- Her bir zerrenin hem hâkim hem mahkûm olması lâzım gelir. Kubbeli binalarda birbirine dayanmakla düşmekten kurtulan taşlar gibi.

4- Şuur, irade ve kudret gibi sıfatların her zerrede bulunması lâzım gelir. Çünki hüsn-ü san’at bu sıfatları iktiza eder. Şu hakikati izah için birkaç misal söyleyeceğiz:

Birincisi: Şems şeffafiyet sırrına binaen, şişelerin zerrelerinde, arzın denizlerinde, semanın seyyarelerinde müsavat üzerine tecelli eder.

İkincisi: Mukabele sırrına binaen, merkezdeki bir lâmbanın daireyi teşkil eden âyinelere nisbet-i in’ikası birdir.

Üçüncüsü: Nurdan veya nuranî bir şeyden tenevvür etmek ve ziya almak hususunda, bir ile bin birdir. Nuranînin iktizası öyledir.

Dördüncüsü: Müvazene sırrına binaen, hassas bir terazinin iki kefesinde iki ceviz veyahut iki güneş bulunsa; hangi kefesine bir şey ilâve edilirse, o aşağı iner; ötekisi havaya kalkar.

Beşincisi: Büyük bir sefine ile gayet küçük bir sefineyi sevk ve tahrik hususunda fark yoktur. -Kaptan; ister bir çocuk olsun, ister büyük olsun- çünki intizam vardır.

Altıncısı: Hayvan-ı nâtık gibi bir mahiyet-i mücerredenin küçük ve büyük efradına nisbeti, birdir.

Hülâsa: Kalil ile kesîr, küçük ile büyük arasında bir şey-i vâhide isnadlarında tefavüt olmadığı, imkân dairesinde olduğu şu misaller ile tavazzuh etti. Binaenaleyh eşyada bulunan intizam, müvazene, evamir-i tekviniyeye karşı imtisal, itaat, kudret-i ezeliyenin nuraniyeti, eşyanın

içyüzünün şeffafiyeti gibi sırlardan dolayı; bir sinekle arzın ihyası, bir ağaç ile semavatın icadı, bir zerre ile güneşin yaratılışı Vâcib-ül Vücud'a nisbetle mütesavidir. Evet müsavat ve adem-i tefavütü göz ile görünür. Bak! Mahiyeti meçhul, mu'cizatıyla malûm olan kudret-i ezeliyenin, bilhâssa semerat ve sebzelerdeki nakışları, san'atları, esbaba havale edilirse, esbab altında ezilecektir.

Elhasıl: Hayatî, vücudî, nuranî şeylerin icadında üç nokta var:

Birinci Nokta: Kudretin umûr-u hasise ile zahiren mübaşereti görünmemek için perde olmak üzere esbab vaz'edilmiştir.

İkinci Nokta: Hayat, vücud ve nurun, dışları gibi içleri de şeffaf olduğundan, kesif perdeler hükmünde olan esbab vaz'edilmemiştir. Yalnız pek ince, nazik perdeleri andıran vesait varsa da altında dest-i kudret görünür.

Üçüncü Nokta: Kudret-i ezeliyenin tesirinde, tasniinde külfet yoktur. Evet bir incir çekirdeğinden koca bir incir ağacını ve ince bir sap ile koca bir kavunu bağlayıp çıkaran kudrete hiçbir şey ağır gelmez. Şöyle mu'cizatıyla malûm olan kudret sahibinin vücudu, zuhuru; kâinatın vücudundan, zuhurundan daha zahirdir. Çünki her bir masnu, kendi nefsine birkaç vecihle aynen delalet eder. Fakat Sâni'ine, hem aynen, hem aklen çok vecihler ile delaletleri vardır. Ve hangi bir masnuun vücudu esbabdan istenilirse, bütün esbab toplanıp birbirine yardımları olsa bile, o masnuun benzerini yapamazlar…

İ'lem Eyyühel-Aziz! ***İnsanın akıl ve fikir meydanı öyle bir vüs'attedir ki, ihatası mümkün değildir; ve o kadar dardır ki, iğneye mahal olamaz. Evet bazan zerre içinde dönüyor, katre içerisinde yüzüyor, bir noktada hapsoluyor. Bazan de, âlemi bir karpuz gibi eline alır ve kâinatı misafireten getirir, akıl odasında misafir eder. Bazan de o kadar haddini tecavüz eder, yükseğe çıkar ki; Vâcib-ül Vücud'u görmeğe çalışır. Bazan da küçülür, zerreye benzer. Bazan da semavat***

kadar büyür. Bazan da bir katreye girer. Bazan da fıtrat ve hilkati içine alır...

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hakk'ın insana verdiği nimetler, ister âfâkî olsun ister enfüsî olsun, bazı şerait altında insana gelip vusul buluyor. Meselâ: Ziya, hava, gıda, savt ve sadâ gibi nimetlerden insanın istifade edebilmesi ancak göz, kulak, ağız, burun gibi vesaitin açılmasıyla olur. Bu vesait, Allah'ın halk ve icadıyla olur. İnsanın eli, kesb ve ihtiyarında yalnız o vesaiti açmaktır.

Binaenaleyh o nimetleri yolda bulmuş gibi sahibsiz, hesabsız olduğunu zannetmesin. Ancak Mün'im-i Hakikî'nin kasdıyla gelir, insan da ihtiyarıyla alır. Sonra ihtiyaca göre in'am edenin iradesiyle bedeninde intişar eder.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Herhangi bir şeyin sonu ve âhiri intizam ve güzellikçe evvelinden aşağı olmadığı gibi; zahiri ve sureti de san'at ve hikmetçe bâtınından güzel değildir. Öyle ise eşyanın içyüzlerini ve nihayetlerini sahibsiz zannedip, tesadüflere havale etme. Çiçekle, çiçekten çıkan semeredeki eser-i san'at ve hikmet; çekirdekle, çekirdekten çıkan filizin eser-i san'at ve nakşından aşağı değildir. Binaenaleyh Sâni'-i Zülcelal hem evveldir hem âhir, hem zahirdir hem bâtın... وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kur'anın i'cazı tahrifine bir seddir. Evet madem Kur'an mu'cizedir, beşer onun taklidini yapamaz. Âyetleri başka kelâmlar ile tebdil edilmekle tahrif ve tağyiri mümkün değildir. Çünki müfessir, müellif, mütercim, muharrif; üslûblarını, kisvelerini âyâtın kisvesiyle iltibas ettiremezler. Âyetlerde i'caz damgası vardır. O damganın altında olmayan kelâmlar âyet addedilemez. Öyle ise i'caz, tahrif ve tağyiri kabul etmez.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kur'an-ı Kerim nimetleri, âyetleri, delilleri ta'dad ederken فَبِاَىِّ آلاَءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ âyet-i celilesi tekrar ile zikredilmekte olduğundan şöyle bir delalet vardır ki: Cin ve insin en çok isyanlarını, en şedid tuğyanlarını, en azîm küfranlarını tevlid eden şöyle bir vaziyetleridir ki; nimet içinde in'amı görmüyorlar. İn'amı görmediklerinden

Mün'im-i Hakikî'den gaflet ederler. Mün'imden gafletleri saikasıyla o nimetleri esbaba veya tesadüfe isnad ederek, Allah'tan o nimetlerin geldiğini tekzib ediyorlar. Binaenaleyh herbir nimetin bidayetinde, mü'min olan kimse Besmeleyi okusun. Ve o nimetin Allah'tan olduğunu kasdetmekle, kendisi ancak

Allah'ın ismiyle, Allah'ın hesabına aldığını bilerek, Allah'a minnet ve şükranla mukabelede bulunsun.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsan kalben ve fikren hakaik-i İlahiyeye bakıp düşündüğü zaman, bilhâssa namaz ve ibadet esnasında, gerek şeytan tarafından, gerek nefsi tarafından pek fena, pis ve çirkin vesveseler, hatıralar, sinekler gibi kalbe, akla hücum ederler. Bu gibi hevaî, vehmî ve çirkin şeylerin def'iyle uğraşan adam, o vesveselere mağlub olur. Ancak onları mağlub edip kaçırmak çaresi, müdafaayı terk edip onlar ile uğraşmamaktır. Evet arılar ile uğraşıldıkça onlar hücumlarını arttırırlar. Onlara karışılmadığı takdirde, insanı terkeder, giderler. Hem de o gibi vesveselerin, ne hakaik-i İlahiyeye ve ne de senin kalbine bir mazarratı yoktur. Evet pis bir menzilin deliklerinden semanın güneş ve yıldızlarına, cennetin gül ve çiçeklerine bakılırsa, o deliklerdeki pislik ne bakana ve ne de bakılana bulaşmaz. Ve fena bir tesir etmez. [6](Haşiye)

İ'lem Eyyühe's-Said! Nedir bu gurur ve nedir bu gaflet? Nedir bu haşmet, nedir bu istiğna, nedir bu azamet? Elindeki ihtiyar bir kıl kadardır ve iktidarın bir zerre kadardır. Ve hayatın söndü, ancak bir şu'le kaldı. Ömrün geçti, şuurun söndü, bir lem'a kaldı. Şöhretin gitti, ancak bir an kaldı...

Zamanın geçti kabirden başka mekânın var mı? Bîçare! Aczine ve fakrına bir had var mı? Emellerin nihayetsizdir, ecelin yakındır. Evet böyle acz ve fakrınla iktidar ve ihtiyardan hâlî bir insanın ne olacak hali? Hazain-i rahmet sahibi Hâlık-ı Rahman-

ür Rahîm'e, böyle bir acz ile itimad etmek lâzımdır. Odur herkese nokta-i istinad. Odur her zaîfe cihet-i istimdad...

هذِهِ الْمُنَاجَاةُ تَخَطَّرَتْ فِى الْقَلْبِ هكَذَا بِالْبَيَانِ الْفَارِسِى

يَارَبْ بَشَشْ جِهَتْ نَظَرْ مِيكَرْدَمْ دَرْدِ خُودْرَا دَرْمَانْ نَمِى دِيدَمْ
دَرْ رَاسْتْ مِى دِيدَمْ كِه دِى رُوزْ مَزَارِ پَدَرِ مَنَسْتْ
وَ دَرْ چَپْ دِيدَمْ كِه فَرْدَا قَبْرِ مَنَسْتْ
وَ اِيمْرُوزْ تَابُوتِ جِسْمِ پُرْ اِضْطِرَابِ مَنَسْتْ
بَرْسَرِ عُمْرْ جَنَازَهءِ مَنْ اِيسْتَادَه اَسْتْ
دَرْ قَدَمْ آبِ خَاكِ خِلْقَتِ مَنْ وَ خَاكِسْتَرِ عِظَامِ مَنَسْتْ
چُونْ دَرْ پَسْ مِينِگَرَمْ بِينَمْ اِينْ دُنْيَاءِ بِى بُنْيَادْ هِيچْ دَرْ هِيچَسْتْ
وَ دَرْ پِيشْ اَنْدَازَهءِ نَظَرْ مِيكُنَمْ دَرِ قَبِرْ كُشَادَه اَسْتْ
وَ رَاهِ اَبَدْ بَدُورِ دِرَازْ بَدِيدَارَسْتْ
مَرَا جُزْ جُزْءِ اِخْتِيَارِى چِيزِى نِيسْتْ دَرْ دَسْتْ
كِه اُو جُزْءْ هَمْ عَاجِزْ هَمْ كُوتَاه و هَمْ كَمْ عَيَارَسْتْ
نَه دَرْ مَاضِى مَجَالِ حُلُولْ نَه دَرْ مُسْتَقْبَلْ مَدَارِ نُفُوذْ اَسْتْ
مَيْدَانِ اُو اِينْ زَمَانِ حَال و يَكْ آنِ سَيَّالَسْتْ
بَا اِينْ هَمَه فَقْرْهَا وَ ضَعْفْهَا قَلَمِ قُدْرَتِ تُو آشِكَارَه
نُوِشْتَه اَسْتْ دَرْ فِطْرَتِ مَا مَيْلِ اَبَدْ وَ اَمَلِ سَرْمَدْ
بَلْكِه هَرْ چه هَسْتْ ، هَسْتْ
دَائِرَهءِ اِحْتِيَاجْ مَانَنْدِ دَائِرَهءِ مَدِّ نَظَرْ بُزُرْگِى دَارَسْتْ
خَيَالْ كُدَامْ رَسَدْ اِحْتِيَاجْ نِيزْ رَسَدْ
دَرْ دَسْتْ هَرْچِه نِيسْتْ دَرْ اِحْتِيَاجْ هَسْتْ
دَائِرَهءِ اِقْتِدَارْ هَمْچُو دَائِرَهءِ دَسْتِ كُوتَاهْ كُوتَاهَسْتْ
پَسْ فَقْر و حَاجَاتِ مَا بَقَدْرِ جِهَانَسْتْ
وَ سَرْمَايَهءِ مَا هَمْ چُو جُزْءِ لاَيَتَجَزَّا اَسْتْ
اِينْ جُزْءْ كُدَامْ وَ اِينْ كَائِنَاتِ حَاجَاتْ كُدَامَسْتْ
پَسْ دَرْ رَاهِ تُوَ اَزْ اِينْ جُزْءْ نِيزْ بَازْ مِى گُذَشْتَنْ چَارَهءِ مَنْ اَسْتْ
تَا عِنَايَتِ تُو دَسْتْگِيرِ مَنْ شَوَدْ رَحْمَتِ بِى نِهَايَتِ تُو پَنَاهِ مَنْ اَسْتْ
آنْ كَسْ كِه بَحْرِ بِى نِهَايَتِ رَحْمَتْ يَافْتْ اَسْتْ تَكْيَه نَه كُنَدْ بَرْ اِينْ جُزْءِ
اِخْتِيَارِى كِه يَكْ قَطْرَه سَرَابَسْتْ
اَيْوَاهْ اِينْ زِنْدِگَانِى هَمْ چُو خَابَسْتْ
وِينْ عُمْرِ بِى بُنْيَادْ هَمْ چُو بَادَسْتْ

اِنْسَانْ بَزَوَالْ دُنْيَا بَفَنَا اَسْتْ آمَالْ بِى بَقَا آلاَمْ بَبَقَا اَسْتْ
بِيَا اَىْ نَفْسِ نَافَرْجَامْ وُجُودِ فَانِى ىِ خُودْرَا فَدَا كُنْ
خَالِقِ خُودْرَا كِه اِينْ هَسْتِىِ وَدِيعَه هَسْتْ
وَ مُلْكِ اُو وَ اُو دَادَه فَنَا كُنْ تَا بَقَا يَابَدْ
اَزْ آنْ سِرِّى كِه ، نَفْىِ نَفْىْ اِثْبَاتْ اَسْتْ
خُدَاىِ پُرْكَرَمْ خُودْ مُلْكِ خُودْرَا مِى خَرَدْ اَزْ تُو
بَهَاىِ بِى گِرَانْ دَادَه بَرَاىِ تُو نِگَاهْ دَارَسْتْ

(**Haşiye**): Bu Farisî münacat, kısalığına rağmen çok uzun hakikatleri ihtiva etmektedir. Ankara’da otuzbeş sene evvel tab’ edildiği vakit, Afgan Sefiri Sultan Ahmed çok beğenmiş ve Afgan Şah’ına bir aded bu münacattan hediye göndermiştir. Türkçe tercümesi “İhtiyarlar Risalesi”nde ve “Onyedinci Söz”de olduğundan tercüme edilmedi.

1339 tarihinde, Meclis-i Meb’usana hitaben yazdığım bir hutbenin suretidir

(Bu kısım, müellifin kendi Türkçesidir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِنَّ الصَّلَوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا

Ey mücahidîn-i İslâm! Ey ehl-i hall ü akd! Bu fakirin bir mes’elede on sözünü, birkaç nasihatını dinlemenizi rica ediyorum.

Evvelâ: Şu muzafferiyetteki hârikulâde nimet-i İlahiye bir şükran ister ki devam etsin, ziyade olsun. Yoksa, nimet şükrü görmezse gider. Mademki Kur’an’ı, Allah’ın tevfikiyle düşmanın hücumundan kurtardınız; Kur’anın en sarih ve en kat’î emri olan “Salât” gibi feraizi imtisal etmeniz lâzımdır. Tâ onun feyzi böyle hârika suretinde üstünüzde tevali ve devam etsin.

Sâniyen: Âlem-i İslâmı mesrur ettiniz, muhabbet ve teveccühünü kazandınız. Lâkin o teveccüh ve muhabbetin idamesi, şeair-i İslâmiyeyi iltizam ile olur. Zira, Müslümanlar İslâmiyet hesabına sizi severler.

Sâlisen: Bu âlemde evliyaullah hükmünde olan gazi ve şühedalara kumandanlık ettiniz. Kur’an’ın evamir-i kat’iyyesine imtisal etmekle, öteki âlemde de o nuranî güruha refik olmağa çalışmak, sizin gibi himmetlilerin şe’nidir. Yoksa, burada kumandan iken orada bir neferden istimdad-ı nur etmeğe muztar kalacaksınız. **Bu dünya-yı deniyye, şan ve şerefiyle öyle bir meta değil ki, sizin gibi insanları işba’ etsin, tatmin etsin ve maksud-u bizzât olsun.**

Râbian: Bu millet-i İslâmın cemaatleri -çendan bir cemaat namazsız kalsa, fâsık da olsa yine- başlarındakini

mütedeyyin görmek ister. Hattâ umum Kürdistan’da, umum memurlara dair en evvel sordukları sual bu imiş: “**Acaba namaz kılıyor mu?**” derler. Namaz kılarsa mutlak emniyet ederler; kılmazsa, ne kadar muktedir olsa nazarlarında müttehemdir. Bir zaman, Beytüşşebab aşairinde isyan vardı. Ben gittim, sordum: “**Sebeb nedir?**” Dediler ki: “**Kaymakamımız namaz kılmıyordu, rakı içiyordu. Öyle dinsizlere nasıl itaat edeceğiz?**” Bu sözü söyleyenler de namazsız, hem de eşkiya idiler.

Hâmisen: Enbiya’nın ekseri şarkta ve hükemanın ağlebi garbda gelmesi kader-i ezelînin bir remzidir ki, şarkı ayağa kaldıracak din ve kalbdir, akıl ve felsefe değil. Şarkı intibaha getirdiniz, fıtratına muvafık bir cereyan veriniz. Yoksa, sa’yiniz ya hebaen gider veya muvakkat, sathî kalır…

Sâdisen: Hasmınız ve İslâmiyet düşmanı olan firenkler dindeki lâkaydlığınızdan pek fazla istifade ettiler ve ediyorlar. Hattâ diyebilirim ki, hasmınız kadar İslâma zarar veren, dinde ihmalinizden istifade eden insanlardır. Maslahat-ı İslâmiye ve selâmet-i millet namına, bu ihmali a’male tebdil etmeniz gerektir. Görülmüyor mu ki, İttihadcılar o kadar hârika azm ü sebat ve fedakârlıklarıyla, hattâ İslâm’ın şu intibahına da bir sebeb oldukları halde, bir derece dinde lâübalilik tavrını gösterdikleri için, dâhildeki milletten nefret ve tezyif gördüler. Hariçteki İslâmlar dindeki ihmallerini görmedikleri için hürmeti verdiler.

Sâbian: Âlem-i küfür, bütün vesaitiyle, medeniyetiyle, felsefesiyle, fünunuyla, misyonerleriyle âlem-i İslâma hücum ve maddeten uzun zamandan beri galebe ettiği halde, -âlem-i İslâma- dinen galebe edemedi. Ve dâhilî bütün fırak-ı dâlle-i İslâmiye de, birer kemmiye-i kalile-i muzırra suretinde mahkûm kaldığı; ve İslâmiyet metanetini ve salabetini sünnet ve cemaatle muhafaza eylediği bir zamanda, lâübaliyane, Avrupa medeniyet-i habise kısmından süzülen bir cereyan-ı bid’atkârane, sinesinde yer tutamaz. Demek âlem-i İslâm içinde mühim ve inkılabvari bir iş görmek, İslâmiyetin desatirine inkıyad ile olabilir,

başka olamaz. Hem olmamış, olmuş ise de çabuk ölüp, sönmüş…

Sâminen: Za'f-ı dine sebeb olan Avrupa medeniyet-i sefihanesi yırtılmağa yüz tuttuğu bir zamanda ve medeniyet-i Kur'anın zuhura yakın geldiği bir anda, lâkaydane ve ihmalkârane müsbet bir iş görülmez. Menfîce, tahribkârane iş ise, bu kadar rahnelere maruz kalan İslâm zâten muhtaç değildir.

Tâsian: Sizin bu "**İstiklal Harbi**"ndeki muzafferiyetinizi ve âlî hizmetinizi takdir eden ve sizi can u dilden seven, cumhur-u mü'minîndir. Ve bilhâssa tabaka-i avamdır ki sağlam müslümanlardır. Sizi ciddî sever ve sizi tutar ve size minnetdardır ve fedakârlığınızı takdir ederler. Ve, intibaha gelmiş en cesîm ve müdhiş bir kuvveti size takdim ederler. Siz dahi, evamir-i Kur'aniyeyi imtisal ile onlara ittisal ve istinad etmeniz maslahat-ı İslâm namına zarurîdir. Yoksa, **İslâmiyetten tecerrüd eden bedbaht, milliyetsiz Avrupa meftunu firenk mukallidleri, avam-ı müslimîne tercih etmek, maslahat-ı İslâma münafî olduğundan, âlem-i İslâm nazarını başka tarafa çevirecek ve başkasından istimdad edecek…**

Âşiren: Bir yolda dokuz ihtimal-i helâket, tek bir ihtimal-i necat varsa; hayatından vazgeçmiş, mecnun bir cesur lâzım ki o yola sülûk etsin. Şimdi, yirmidört saatten bir saati işgal eden farz namaz gibi zaruriyat-ı diniyede, yüzde doksandokuz ihtimal-i necat var. Yalnız, gaflet ve tenbellik haysiyetiyle, bir ihtimal zarar-ı dünyevî olabilir. Halbuki feraizin terkinde, doksandokuz ihtimal-i zarar var. Yalnız gaflet ve dalalete istinad, tek bir ihtimal-i necat olabilir. Acaba dine ve dünyaya zarar olan ihmal ve feraizin terkine ne bahane bulunabilir? Hamiyet nasıl müsaade eder?

Bahusus bu güruh-u mücahidîn ve bu yüksek meclisin ef'ali taklid edilir. Kusurlarını millet ya taklid veya tenkid edecek; ikisi de zarardır. Demek onlarda hukukullah, hukuk-u ibadı da tazammun ediyor. Sırr-ı tevatür ve icmaı tazammun eden hadsiz ihbaratı ve delaili dinlemeyen ve

safsata-i nefis ve vesvese-i şeytandan gelen bir vehmi kabul eden adamlarla, hakikî ve ciddî iş görülmez.

Şu inkılab-ı azîmin temel taşları sağlam gerek. Şu meclis-i âlînin şahsiyet-i maneviyesi, sahib olduğu kuvvet cihetiyle mana-yı saltanatı deruhde etmiştir. Eğer şeair-i İslâmiyeyi bizzât imtisal etmek ve ettirmekle mana-yı hilafeti dahi vekaleten deruhde etmezse, hayat için dört şeye muhtaç, fakat an'ane-i müstemirre ile günde lâakal beş defa dine muhtaç olan, şu fıtratı bozulmayan ve lehviyat-ı medeniye ile ihtiyacat-ı ruhiyesini unutmayan bu milletin hacat-ı diniyesini Meclis tatmin etmezse; bilmecburiye mana-yı hilafeti, tamamen kabul ettiğiniz isme ve lafza verecek. O manayı idame etmek için kuvveti dahi verecek. Halbuki meclis elinde bulunmayan ve meclis tarîkıyla olmayan böyle bir kuvvet, inşikak-ı asâya sebebiyet verecektir. İnşikak-ı asâ ise, وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا âyetine zıddır. Zaman cemaat zamanıdır. Cemaatın ruhu olan şahs-ı manevî daha metindir ve tenfiz-i ahkâm-ı şer'iyeye daha ziyade muktedirdir. Halife-i şahsî, ancak ona istinad ile vezaifi deruhde edebilir. Cemaatın ruhu olan şahs-ı manevî eğer müstakim olsa, ziyade parlak ve kâmil olur. Eğer fena olsa, pek çok fena olur. Ferdin, iyiliği de fenalığı da mahduddur. Cemaatin ise gayr-ı mahduddur. Harice karşı kazandığınız iyiliği, dâhildeki fenalıkla bozmayınız. Bilirsiniz ki ebedî düşmanlarınız ve zıdlarınız ve hasımlarınız, İslâmın şeairini tahrib ediyorlar. Öyle ise zarurî vazifeniz, şeairi ihya ve muhafaza etmektir. Yoksa şuursuz olarak şuurlu düşmana yardımdır. Şeairde tehavün, za'f-ı milliyeti gösterir. Za'f ise düşmanı tevkif etmez, teşci' eder…

حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ❊ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ

* * *

İ'lem Eyyühel-Aziz!

(Ey aziz kardeşim bil ki!)

İ'lem Eyyühel-Aziz! Hakaik-i imaniyeyi isbat için îrad edilen bürhan ve delilleri tedkik ederken, şu kocaman neticeyi bu zaîf, nahif delil intac edemez diye tenkidatta bulunma. Zira za'fiyetiyle ittiham ettiğin o delilin sağında ve solunda bulunan takviye kuvvetleri ve kıt'aları pek çoktur. Evet İslâmiyet'in sıdkına delalet eden şahidlerden, şehidlerden, bürhanlardan, delillerden, emarelerden her birisi, o müdafaa meydanında arkadaşını himaye etmekle sıhhat raporunu imzalayarak sağlam olduğunu tasdik eder. O da, onun ilim ve haberine ehl-i vukuf olur. Çünki hakaik-i imaniyede hedef sübuttur, nefy değildir. Sabit olan bir şeyi gösterenlerin biri, bin gibidir. Zira sübutta gösterenlerin gösterme tarzları birbirine uygun ve muvafık olduğundan, her birisi ötekileri tezkiye ve tasdik etmiş olur. Nefy cihetinde, nefyedenlerin şehadetlerinde tevafuk yoktur. Nefylerine mütehalif esbab gösterirler. Bunun için, şehadetleri birbirinin sıhhatine delil olamaz. Çünki tevafuk yok.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bazan bir şeye şiddetli muhabbet, o şeyin inkârına sebeb olur. Ve keza şiddet-i havf ve gayet azamet ve aklın ihatasızlığı da inkâra sebeb olur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Hanzalenin çekirdeğinde hanzale ağacı mündemiç ve dâhil olduğu gibi, Cehennem'in de küfür ve dalalet tohumunda müstetir bulunduğunu, şuhudî bir yakîn ile müşahede ettim. Ve keza nasılki hurmanın çekirdeği, hurma ağacına hâmiledir. Aynen öyle de, **iman habbesinde de Cennet'in mevcud olduğunu hads-i kat'î ile gördüm. Çünki o çekirdeklerin ağaçlara tahavvül ve inkılabları garib olmadığı gibi, küfür ve dalalet manası da tazib edici bir Cehennem'i, iman ve hidayet de bir Cennet'i intac edeceğinde istib'ad yoktur.**

İ'lem Eyyühel-Aziz! Tohum olacak bir habbenin kalbi, yani içi delindiği zaman, elbette sünbüllenip neşv ü nema bulamaz; ölür gider. **Kezalik ene ile tabir edilen**

enaniyetin kalbi, Allah Allah zikrinin şua ve hararetiyle yanıp delinirse, büyüyüp gafletle firavunlaşamaz. Ve Hâlık-ı Semavat ve Arz'a isyan edemez. O zikr-i İlahî sayesinde, ene mahvolur.

İşte Nakşibendîler, zikir hususunda ittihaz ettikleri zikr-i hafî sayesinde kalbin fethiyle, ene ve enaniyet mikrobunu öldürmeğe ve şeytanın emirberi olan nefs-i emmarenin başını kırmağa muvaffak olmuşlardır. Kezalik Kādirîler de zikr-i cehrî sayesinde tabiat tagutlarını târumâr etmişlerdir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Âlemde her şeyin yüzünde hikmet eserleri göründüğü gibi en uzak, en geniş, en ince kesretin tabakaları üstünde de hikmet, ihtimam eserleri görülmektedir. Evet kesret ve tekessürün müntehası ve neticesi olan insanın sahife-i vechinde, cebhesinde, cildinde, ellerinin içlerinde kalem-i kader ile pek çok çizgiler, hatlar, nakışlar, nişanlar yazılmıştır. Malûmdur ki, insanın şu sahifelerinde yazılan o kelimeler, harfler, noktalar, harekeler, ruh-u insanîde bulunan manalara, maneviyatlara delalet ettikleri gibi, fıtratında kader tarafından yazılan mektublara da işaretleri vardır. Arkadaş, insanın geçen sahifelerine kaderin yazdığı haşiye, tesadüf ve ittifakın duhûlüne bir menfez bırakmamıştır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Şu dünya hayatına muhabbetle mübtela olan bazı insanlar, o hayatın vücuda gelmesinden maksad ve gaye, yalnız o hayata hizmet ve o hayatın bekası olup, başka bir faidesi olmadığını, yani Fâtır-ı Hakîm'in zevilhayatta ve cevher-i insaniyette vedia olarak koyduğu bütün cihazat-ı acibe ve techizat-ı hârikanın, seri-üz zeval olan şu hayatın hıfzı ile bekası için verildiğini zannediyorlar. Halbuki kaziye öyle olduğu takdirde, kâinattaki gayr-ı mütenahî nizamların şehadetleriyle, sath-ı âlemde görünen hikmet, inayet, intizam, adem-i abesiyete olan delil ve bürhanların, makûse olarak abesiyete, israfa, intizamsızlığa, adem-i hikmete delil ve bürhan olmaları lâzım gelecektir.

Arkadaş! Şu dünyevî hayatın faideleri pek çoktur. O faidelerden, hayat sahibine -tasarruf ve hizmeti nisbetinde-

bir hisse ayrıldıktan sonra bâki kalan gayeler, semereler Fâtır-ı Hakîm'e raci'dir. **Evet insan ve insanın hayatı esma-i İlahiyenin tecelliyatına bir tarladır. Ve Cennet'te rahmet-i İlahiyenin enva'ının cilvelerine mazhardır. Ve hayat-ı uhreviyenin hârika ve gayr-ı mütenahî semereleri için bir fidanlık veya bir çekirdektir. Demek insan bir sefine kaptanı gibidir. Sefinenin gayr-ı mahdud faidelerinden, kaptanın alâka ve hizmeti nisbetinde kendisine verilir. Bâki kalan kısmı sultana raci'dir. İnsan da, sefine-i vücuduyla alâkası derecesinde o vücudun hayatdar semeratından hissesini alır. Mütebâkisi, Sultan-ı Ezelî'ye aittir...**

İ'lem Eyyühel-Aziz! Dünyanın lezzetleri, zevkleri ve zînetleri, Hâlıkımızı, Mâlikimizi ve Mevlâmızı bilmediğimiz takdirde cennet olsa bile cehennemdir. Evet öyle gördüm ve öyle de zevkettim. Bilhâssa şefkatin ateşini söndürecek, marifetullahtan başka bir şey var mıdır? Evet marifetullah olduktan sonra, dünya lezzetlerine iştiha olmadığı gibi Cennet'e bile iştiyak geri kalır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Dünyada cereyan eden ve husule gelen her bir şeyin iki vechi vardır. Biri âhirete bakar ki, nefs-ül emirde en sabit, en ağır bu vecihdir. İkincisi dünyaya, nefsine ve hevaya bakar. Bu vecih, hakaret, hıffet ve zevalden öyle bir mevkidedir ki, kalbin teessürüne, teellümüne, ızdırabına, düşüncelerine bâis olacak bir kıymette değildir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanların öyle eblehleri vardır ki, şeffaf bir zerrede şemsin timsalini veya bir çiçeğin renginde şemsin tecellisini görse; şemsin o timsal ve tecellisinden, hakikî şemsin bütün levazımatını, hattâ âleme merkez olmasını ve seyyarata olan cezbini taleb edip isterler. Maahâza, o zerrede veya o çiçekte gördüğü timsal ve tecellinin bir ârızadan dolayı kayboldukları zaman, basar ve basiretinin körlüğü dolayısıyla hakikî şemsin inkârına zehab

ederler. Ve keza o eblehler tecelli ile husule gelen vücud-u zıllîyi, vücud-u hakikî ve aslîden fark edemezler, birbiriyle iltibas ederler. Bunun için, bir şeyde şemsin timsalini, gölgesini gördükleri zaman, şemsin hararetini, ziyasını ve sair hususiyatını da istemeye başlarlar.

Ve keza o eblehler sinek, böcek ve sair küçük ve hasis şeylere bakarken, onlarda pek yüksek bir eser-i san'at ve hikmet görmekle, derler: "Sâni' bunlara pek fazla ehemmiyet vermiştir. Bir sineğin ne kıymeti olabilir ki bu kadar masraflara, külfetlere mahal olsun?"

Arkadaş! Bu gibi eblehleri ikna' ve işkallerini def' için, dört şeyin bilinmesi lâzımdır.

Birincisi: Cenab-ı Hakk'ın rububiyetinin kemaliyle alâkadar olan her şey Onu tavsif eder. Fakat o şeyin, rububiyetine mazhar olduğu münasebetiyle, kemalinin de mahall-i tecellisi olur. Fakat, o kemal ile muttasıf olamaz.

İkincisi: Her şeyden Cenab-ı Hakk'ın nuruna bir kapı açılır. Bu kapılardan birisinin kapanması, gayr-ı mütenahî sair kapıların da kapanmasını istilzam etmez. Fakat, hepsinin bir miftah ile açılması mümkündür.

Üçüncüsü: İlm-i muhitten in'ikas eden kader, her şeyde esma-i nuriyeden bir hisse tersim etmiştir.

Dördüncüsü: اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ❊ مَا خَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ اِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ

Bu âyetlerin sarahatine göre, her şeyin vücudu "**Kün**" emriyle bağlı olduğu gibi; bütün eşyanın icad ve sonradan ihyaları, bir nefs-i vâhidenin icad ve ihyası gibidir. Demek icad Cenab-ı Hakk'a isnad edilirse, bu kadar rahat ve kolay olur. Amma esbaba veya eşyanın kendilerine isnad edildiği zaman, bütün ukalânın ve eblehlerin hükümlerinden neş'et eden muhalâtı kabul etmeleri lâzım gelir…

sh:106

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, hakikatları durub-u emsal ile beyan ediyor. Çünki daire-i uluhiyete ait hakaik-i mücerrede, daire-i mümkinatta ancak misaller ile temessül ve tavazzuh eder. Mümkin ve miskin

olan insan da, daire-i imkânda misallere bakarak, fevkinde bulunan daire-i vücubun şuunatını, ahvalini düşünür.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Her şeyin içine melekût, dışına da mülk denir. Bu itibarla insan ile kalb, birbirine hem zarf, hem mazruf olur. Çünki insan mülk cihetiyle kalbe zarf olur. Melekût cihetiyle de mazruf olur.

Bu kaide arş ile kevn hakkında da tatbik edilir. Şöyle ki: Arş; Zahir, Bâtın, Evvel, Âhir isimlerinin halita ve karışığıdır. Bu halitada dâhil olan İsm-i Zahir itibariyle arş, mülk; kevn, melekût olur. İsm-i Bâtın itibariyle arş, melekût; kevn, mülk olur. Demek arşa ism-i Zahir nazarı ile bakılırsa; kendisi zarf, kevn de mazruf olur. İsm-i Bâtın gözü ile bakılırsa; kendisi mazruf, kevn zarf olur. Ve keza ism-i Evvel itibariyle وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ âyetinin işaret ettiği kevnin bidayetini içine alıyor. Ve ism-i Âhir itibariyle سَقْفُ الْجَنَّةِ عَرْشُ الرَّحْمنِ hadîs-i şerifinin îma ettiği kevnin nihayetini içine alıyor.

Demek Arş öyle bir halitadır ki, şu dört isimden aldığı hisseler ile kevn ve vücudun sağını, solunu, üstünü ve altını ihata etmiş olur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Acz, nidanın madenidir. İhtiyaç duanın menbaıdır.

Feyâ Rabbî, yâ Hâlıkî, yâ Mâlikî! Seni çağırmakta hüccetim hacetimdir. Sana yaptığım dualarda uddetim fâkatimdir. Vesilem fıkdan-ı hile ve fakrımdır. Hazinem aczimdir. Re's-ül malım, emellerimdir. Şefiim, Habibin (Aleyhissalâtü Vesselâm) ve rahmetindir. Afveyle, mağfiret eyle ve merhamet eyle yâ Allah yâ Rahman yâ Rahîm! Âmîn!

ZEYL-ÜL HUBAB

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

Öyle bir Allah'a hamd, medh ü senalar ederiz ki, şu âlem-i kebir onun icadıdır. Ve insan denilen şu küçük âlem de onun ibdaıdır. Biri inşası, diğeri binasıdır. Biri san'atı, diğeri sıbgasıdır. Biri nakşı, diğeri zînetidir. Biri rahmeti, diğeri nimetidir. Biri kudreti, diğeri hikmetidir. Biri azameti, diğeri rububiyetidir. Biri mahluku, diğeri masnuudur. Biri mülkü, diğeri memlukküdür. Biri mescidi, diğeri abdidir. Evet bütün bu şeyler, eczasıyla beraber Allah'ın mülkü ve malı olduğu, i'cazvari sikke ve mühürleriyle sabittir...

اَللّٰهُمَّ يَا قَيُّومَ اْلاَرْضِ وَ السَّمَاءِ اِنَّا نُشْهِدُكَ وَ جَمِيعَ مَصْنُوعَاتِكَ وَ جَمِيعَ خَلْقِكَ بِاَنَّكَ اَنْتَ اللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اَنْتَ وَحْدَكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ وَ نَسْتَغْفِرُكَ وَ نَتُوبُ اِلَيْكَ وَ نَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَ رَسُولُكَ اَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَ سَلِّمْ عَلَيْهِ كَمَا يُنَاسِبُ حُرْمَتَهُ وَ كَمَا يَلِيقُ بِرَحْمَتِكَ وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Her kim kendisini Allah'a mal ederse, bütün eşya onun lehinde olur. Ve kim Allah'a mal olmasa, bütün eşya onun aleyhinde olur. Allah'a mal olmak ise, bütün eşyayı terk ve her şeyin ondan olduğunu ve ona rücu ettiğini bilmekle olur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hakk'ın sana in'am ettiği vücud ile vücuda lâzım olan şeyler, temlik suretiyle değildir. Yani, senin mülkün ve malın olup istediğin gibi tasarruf etmek için verilmemiştir. Ancak o gibi nimetlerde, Allah'ın rızasına muvafık tasarruf edilebilir.

Evet bir misafir, ev sahibinin iznine ve rızasına muvafık olmayacak derecede, yemeklerde ve sair şeylerde israf

edemez.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Gözleri küsuf tutmuş bazı adamlar, gözleri önünde vukua gelen gayr-ı mahdud hususî haşr u neşirleri kör gözleriyle gördükleri halde, kıyamet-i kübrayı ve haşr-i umumiyeyi nasıl istiğrab ediyorlar? Acaba çiçek açıp, semere veren ağaçlarda her sene icad edilen meyvelerin haşr u neşirlerini gördükten sonra haşr-i umumîyi istib'ad eden sıkılmaz mı? Eğer onlar şuhudî bir yakîn ile haşr-i umumîyi görmek isterlerse, -akıllarını da beraber bulundurmak şartıyla- yaz mevsiminde küre-i arz bahçesine girsinler. Acaba ağaç dallarından sallanan o tatlı, ballı, nazif, latif kudret mu'cizeleri o mahlukat-ı latife, evvelkisinin yani ölüp giden semeratın aynı veya misli değil midir?

Eğer insanlarda olduğu gibi o meyvelerde de vahdet-i ruhiye olmuş olsa idi, geçmiş ve gelen yeni meyveler birbirinin aynı olmaz mıydı? Fakat ruhları olmadığı için aralarında ayniyete yakın öyle bir misliyet vardır ki, **ne aynıdır ve ne de gayr** keyfiyeti gösterir. Acaba semerattaki bu vaziyeti gören haşri istib'ad edebilir mi?

Ve keza manevî asansörler ile lâzım olan erzak ve gıdalarını ağacın yüksek dallarına çıkartmakla, tebessümleriyle arz-ı dîdar eden dut ve kayısı gibi meyveleri kuru ve camid bir ağaçtan ihraç ve icad etmekle o kuru ağacı acib bir vaziyete ve hayatdar antika bir şekle koyan kudret-i ezeliyeye haşr-i umumî ağır gelir mi? Hâşâ! Bu latif, nazik masnuatı o kuru ağaçlardan ihraç eden kudrete hiçbir şey ağır gelmez. Bu bedihî bir mes'eledir. Fakat gözleri kör olanlar göremiyorlar.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın her bir suresi, bütün Kur'anın münderecatını icmalen ihtiva ettiği gibi, sair surelerde zikredilen makasıd ve mühim kıssaları da tazammun etmiştir. Bundaki hikmet, Kur'an'ı tamamen okumaya vakti müsaid olmayan veya ancak bir kısmını veya bir suresini okuyabilen insanlar, Kur'anın hepsini okumaktan hasıl olan sevabdan mahrum kalmamasıdır.

Evet mükellefîn arasında bulunan ümmiler ancak bir sureyi okuyabilirler. İ'caz-ı Kur'an onları da tam sevab kazanmaktan mahrum etmemek için, bu nükte-i i'caziyeyi takib ederek bir sureyi tam Kur'an hükmünde kılmıştır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Maddiyattan olmayan, bilhâssa mahiyetleri mütebayin olan bir çoklukta tasarruf eden bir zâtın, o çokluğun her birisiyle bizzât mübaşeret ve mualecesi lâzım değildir.

Evet asker neferatı arasında bir kumandanın tasarrufatı, tanzimatı, ancak emir ve iradesiyle husule gelir. Eğer o kumandanlık vazifeleri ve işleri neferata havale edilirse, her bir neferin bizzât mübaşeret ve hizmetiyle veya her bir neferin bir kumandan kesilmesiyle vücud bulacaktır.

Binaenaleyh Cenab-ı Hakk'ın mahlukatındaki tasarrufu, yalnız bir emir ve irade ile olur. Bizzât mübaşereti yoktur. Şemsin kâinatı tenvir ettiği gibi.

İ'lem Eyyühel-Aziz! [7](*) İnsan, yaşayış vaziyetince, bir dağdan kopup sel içine düşen veya yüksek bir apartmandan düşüp yuvarlanan bir şahıs gibidir.

Evet hayat apartmanı yıkılıyor. Ömür tayyaresi şimşek gibi geçiyor. Zaman da sel dolaplarını sür'atle çalıştırıyor. Arz sefinesi de, sür'atle giderken تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ âyetini okuyor. Sefine-i arz sür'atle yürürken, dünyanın gayr-ı meşru lezzetlerine uzatılan ellere zehirli dikenlerin batacağı düşünülsün. Binaenaleyh o zehirli dünya oklarına bakıp el uzatma. Firakın elemi, telaki lezzetinden ağırdır.

Ey nefs-i emmarem! Sana tâbi' değilim. Sen istediğin şeye ibadet et ve istediğin şeyin peşine düş; ben ancak ve ancak beni yaratıp, şems ve kamer ve arzı bana müsahhar eden Fâtır-ı Hakîm-i Zülcelal'e abd olurum.

Ve keza kader muhitinde uçan tayyare-i ömre veya hayat dağları arasında açılan uhdud ve tünellerinden şimşekvari geçen zamanın şimendiferine bindirerek, ebed-ül âbâd memleketinin iskelesi hükmünde olan kabir tünelinin

kapısına sevkeden Hâlık-ı Rahman-ür Rahîm’den meded istiyorum.

Ve keza hiçbir şeyi dualarıma, istigaselerime ve niyazlarıma hedef ittihaz etmem. Ancak küre-i arzı harekete getiren felek çarklarını durdurmağa ve şems ve kamerin birleştirilmesiyle zamanın hareketini teskin ettirmeğe ve vücudun şâhikalarından yuvarlanıp gelen şu dünyayı sâkin kılmağa kādir olan kudreti nihayetsiz Rabb-i Zülcelal’e dualarımı, niyazlarımı arz ve takdim ediyorum. Çünki her şeyle alâkadar âmâl ve makasıdım vardır.

Ve keza kalbime vaki’ olan en ince, en gizli hatıraları işittiği ve kalbimin müyul ve emellerini tatmin ettiği gibi; akıl ve hayalimin de temenni ettikleri saadet-i ebediyeyi vermeğe kādir olan Zât-ı Akdes’ten maada kimseye ibadet etmiyorum. Evet dünyayı âhirete kalbetmekle kıyameti koparan kudret muktedirdir, âciz değildir. Bir zerre o kudretin nazarında gizlenemez. Şems, büyüklüğüne güvenerek o kudretin elinden kurtulamaz. Evet onun marifetiyle elemler lezzetlere inkılab eder. Evet Onun marifeti olmazsa, ulûm evhama tahavvül eder. Hikmetler illet ve belalara tebeddül eder. Vücud ademe inkılab eder. Hayat ölüme ve nurlar zulmetlere ve lezaiz günahlara tahavvül eder. Evet Onun marifeti olmazsa, insanın ahbabı ve mal ve mülkü insana a’da ve düşman olurlar. Beka bela olur, kemal heba olur, ömür heva olur. Hayat azab olur, akıl ikab olur. Âmâl, âlâma inkılab eder.

Evet Allah’a abd ve hizmetkâr olana her şey hizmetkâr olur. Bu da, her şey Allah’ın mülk ve malı olduğuna iman ve iz’an ile olur.

Evet kudret, insanı çok dairelerle alâkadar bir vaziyette yaratmıştır. En küçük ve en hakir bir dairede, insanın eli yetişebilecek kadar insana bir ihtiyar, bir iktidar vermiştir. Ferşten arşa, ezelden ebede kadar en geniş dairelerde insanın vazifesi, yalnız duadır.

Evet قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّى لَوْلاَ دُعَاؤُكُمْ âyet-i kerimesi, bu hakikatı tenvir ve isbata kâfidir. Öyle ise, çocuğun eli

yetişemediği bir şeyi peder ve vâlidesinden istediği gibi; abd de, acz ve fakrıyla Rabbına iltica eder ve Hâlıkından ister.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Eşyada görünen nev'î ve ferdî vahdetler, Sâni'deki sırr-ı vahdetten neş'et etmiştir. Çünki kuvvet dağılmıyor. Bir kısmına çok, bir kısmına az sarfedilmekle kudrette, kuvvetin tecezzi ve inkısamı olmuyor. Eğer vahdet olmasa idi, kudretin yaptığı sarfiyatta tefavüt olsa idi, masnuatta da tefavüt ve intizamsızlık olurdu. Demek kudretin vahdetle beraber masnuata yaptığı tasarrufu, şemsin tenviri gibidir ki, bir şems-i vâhid, cüz' ve küllü bilâ-tefavüt her şeyi ziyalandırdığı gibi, tecellisiyle de her şeyin yanında mevcuddur. Binaenaleyh mümkinat dairesi efradından tavzif edilen miskin, camid, meyyit ve ism-i Nur'a mazhar Şems'te sırr-ı vahdet sayesinde bu kadar intizamlı tasarruf olursa; Şems-i Ezelî, Sultan-ı Ebedî, Kayyum-u Sermedî, Vâcib-ül Vücud, Vâhid-i Ehad'in masnuata tasarrufu nasıl olacaktır?

İ'lem Eyyühel-Aziz! Sâni'in vahdetine en sadık şahidlerden birincisi: Cüz'î ve küllî eşyalarda görünen vahdetlerdir. Çünki herhangi bir şey zerreden âleme kadar vahdet ile muttasıf ve alâkadardır. Öyle ise, Sâni'de de vahdet var. Öyle ise, Sâni' ehaddir.

İkincisi: Her şeyde kabiliyetinin liyakatına göre bir kemal-i ittikan vardır. En âdi, küçük nebatî ve hayvanî bir şeyde kör gözler bile gördükleri öyle bir antika eser-i san'at vardır ki, insanları hayrette bırakır.

Üçüncüsü: Herşeyin icad ve inşasındaki sühulettir. Gözle görünen san'attaki sühulet isbata, delile muhtaç değildir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Küre-i arz mağazasından me'kulât ve meşrubat ve libas ve sair ihtiyaçlarınızı temin ediyorsunuz. Parasız aldığınız bu malları İlahî hazineden almayıp birer birer esbaba yaptıracak olursanız, acaba bir nar tanesini ne kadar zamanlarda elde edip, ne kadar pahalı alacaksınız? Çünki o nar, bütün eşya ile alâkadardır.

Az bir zamanda, az bir kıymetle husule gelmesi imkân haricidir. Ve aynı zamanda ondaki zînet, intizam, san’at, rayiha, tat ve koku gibi latif şeylerden anlaşılıyor ki, o nar tanesi öyle bir Sâni’in masnuudur ki, icadında külfet ve mübaşeret yoktur.

Mes’ele böyle olduğu halde, haşeratın zevk ve heveslerini tatmin için her bir noktasında bin türlü i’caz nükteleri bulunan o küre-i arz mağazasındaki eşyanın Sâni’i ya şuursuz, hissiz, iradesiz, ilimsiz, ihtiyarsız, kemalsizdir ki, bu kadar bol zîkıymet antika eşyayı parasız dağıtıyor. Bu bâtıl ihtimal, isbata muhtaç olmayan bedihî bir hakikattir. Veya o hazine sahibi o hazineyi âhirete gitmek üzere gelip muvakkaten kalan insanlara İlahî ve Rahmanî bir sofra olarak yaratmıştır. O hazine-i gaybda eşyanın icadı “**Kün**” emri ile bağlıdır.

Ve bütün eşyanın melekûtiyetleri santral gibi Hakîm, Kadîr, Mürîd, Alîm bir Vâcib-ül Vücud’un yed-i kudretindedir.

Maahâza o İlahî sofradaki eşya yalnız insan ve hayvanların lezzet ve zevklerinin tatmini için değildir. Her bir ferd-i müstehlikte zevilhayata ait cüz’î faidelerden başka esma-i İlahiyenin tecelliyatına ve faaliyetteki esrar ve şuunatına ait gayr-ı mütenahî hikmetler, gayeler vardır. Öyle ise, bu ziyafet-i âmme ve bu feyz-i âmmın bir kör kuvvetten neş’et etmesi ve bu eşyanın semeratı sel gibi akıp ittifakı ve tesadüfün eline havalesi muhaldir. Çünki o eşyanın intizamlı hakîmane teşahhusatı ve şuurkârane muhkem hususiyatı kör tesadüf ve ittifakı reddediyor. Öyle de: O sofra-i rahmetteki ucuzluk ve kolaylık ve çokluk o eşyanın bir Cevvad-ı Mutlak’tan, bir Hakîm-i Mutlak’tan, bir Kadîr-i Mutlak’tan geldiğini gösteren şahidlerdir.

İ’lem ey esbaba mübtela insan! Bil ki, sebebin halkı ve sebebiyetinin takdiri ve müsebbebin vücuduna lâzım olan şeylerle techizi, kudretine nisbetle zerreler ve şemsler müsavi olan Zât’ın “**Kün**” emriyle müsebbebi halketmesinden daha kolay, daha ekmel, daha a’lâ değildir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Dünyada görülen bilhâssa nebatî ve hayvanî hayatlarda müşahede edilen ademler, i'damlar, tebeddül ve teceddüd-ü emsalden ibarettir. İmanlı olan kimselere göre zeval ve firakın acısı değil, yerlerine gelen emsalleriyle visalin lezzeti hasıl oluyor. Öyle ise, **imana gel ki, elemden emin olasın. Kadere teslim ol ki, selâmette kalasın.**

İ'lem Eyyühel-Aziz! Asabiyet-i cahiliye, birbirine tesanüd edip yardım eden gaflet, dalalet, riya ve zulmetten mürekkeb bir macundur. Bunun için milliyetçiler, milliyeti mabud ittihaz ediyorlar. **Hamiyet-i İslâmiye ise, nur-u imandan in'ikas edip dalgalanan bir ziyadır.**

İ'lem Eyyühel-Aziz! Ehl-i ilhad ile ve bilhâssa Avrupa mukallidleriyle münazara ile iştigal edenler büyük bir tehlikeye maruzdurlar. Çünki nefisleri tezkiyesiz ve emniyetsiz olması ihtimaliyle tedricen hasımlarına mağlub olur ki, bîtarafane muhakeme denilen münsifane münazarada nefs-i emmareye emniyet edilemez. Çünki insaflı bir münazır, hayalî bir münazara sahasında, arasıra hasmının libasını giyer, ona bir dâva vekili olarak onun lehinde müdafaada bulunur. Bu vaziyetin tekrarıyla, dimağında bir tenkid lekesinin husule geleceğinden, zarar verir. Lâkin niyeti hâlis olur ve kuvvetine güvenirse, zararı yoktur. Böyle vaziyete düşen bir adamın çare-i necatı, tazarru' ve istiğfardır. Bu suretle o lekeyi izale edebilir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bu küre-i arz misafirhanesi, insanların mülk ve malı değildir. Ancak insanlar, amele gibi o misafirhanenin çeşit çeşit işlerinde ve tezyinatında çalışırlar. Eğer küre-i arzın haricinden yabancı birisi gelip misafirhanenin bir mu'cize ve hârika olduğuna ve insanların da âciz, fakir, muhtaç olduklarına dikkat ederse, bu insanlar bu binaya sahib ve sâni' olacak bir iktidarda değildir, ancak böyle hârika bir masnuun sâni'i de mu'ciznüma olduğuna kat'iyyetle hükmedecektir. Ve bu insanlar, o Sultan-ı Ezelî'nin makasıdına çalışan amelelerdir. Bu ameleler, aldıkları ücretlerinden maada bu binadan bir şeye mâlik ve

sahib olmadıklarına tekraren hükmedecektir. Ve keza o çiçeklerin zevilhayata karşı gösterdiği teveddüdlerine ve tahabbüblerine ve tebessümlerine dikkat eden anlar ki: Bir Hakîm-i Kerim tarafından misafirlerine hizmetle muvazzaf bir takım hedaya ve behayadır ki, Sâni' ile masnu arasında bir vesile-i tearüf ve tahabbüb olsun.

Eyyühen-nefs! Sen her bir eserde müessirin azametini görmek istiyorsun; fakat, haricî olan manaları zihnî manalarda arıyorsun. Esma-i hüsnanın her birisinde bütün esmanın şuaatını görmek istiyorsun. Her bir latifenin zevkiyle bütün letaifin zevklerini zevketmek istiyorsun. Her bir hisse tâbi olan işleri ve hacetleri îfa ederken, bütün hislerinin işlerini beraber görmek istiyorsun. Bundan dolayı evhama maruz kalıyorsun.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bir nimetin umumî ve herkese şamil olması, kıymetinin azlığına ve ehemmiyetsizliğine delalet etmez. Ve o nimetin bir kasd ve iradeden gelmemesine emare olamaz. Meselâ: Göz nimetinin bütün hayvanlarda bulunması, senin göze olan şiddet-i ihtiyacını tahfif etmediği gibi, gözün kıymetini tenkis etmeye de sebeb olamaz. Ve keza hususî ve tek bir nimetin tesadüfü mümkün olsa bile, umumî bir nimet behemehal bir mün'imin eser-i kasd ve iradesidir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Her bir zîhayatın hayatında gayr-ı mütenahî gayeler vardır. Bu gayelerden zîhayata ait ancak binde birdir. Bâki kalan gayeler, gayr-ı mütenahî olan mâlikiyeti nisbetinde hayatı icad eden zâta aittir. Öyle ise, büyük bir mahlukun küçük bir mahluka tekebbür etmeye hakkı yoktur. Ve hakikate nazaran abesiyet de yoktur. Çünki bir hayatın bütün faideleri, bir zîhayata ait değildir ki, abes olsun. Evet sath-ı arzda her sene yapılan ziyafet-i âmme-i İlahiye nev'-i beşere halife olduğu münasebetiyle bir ikramdır. Yoksa hepsi onun istifadesi için değildir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanın zihnine bazan şöyle bir vesvese gelir, der: "Sen de âdi ve böcek gibi bir hayvansın. Hayvanlardan fazla ne kıymetin var? Hem de semavat ve

arzı yed-i kudretine alan Hâlık-ı Zülcelal'e karşı ne meziyetin ve ne gibi bir hizmetin var ki, seninle meşgul olsun?" Bu vesveseye karşı şöyle bir hakikatı düşünmek lâzım:

1- İnsan gayr-ı mütenahî acz ve fakrıyla beraber Cenab-ı Hakk'a imanıyla, kudret ve gına ve izzetine mazhar olmuştur. İşte bu mazhariyetten dolayı insan, hayvaniyetten terakki edip halife-i zemin olmuştur.

2- Cenab-ı Hak ihata-i kudret ve azametiyle insanın duasını işitir, hacatını görür. Ve semavat ve arzın tedbiri, o insanı da düşünmeye mani değildir.

Sual: Cenab-ı Hakk'ın cüz'iyat ve hasis emirler ile iştigali, azametine münafîdir?

Elcevab: O iştigal, azametine münafî değildir. Bilakis, adem-i iştigali azamet-i rububiyetine bir nakîsedir. Meselâ: Şemsin ziyasından bazı şeylerin mahrum ve hariç kalması, şemse bir nakîse olur. Maahâza bütün şeffaf şeylerde görünen şemsin timsallerinin her birisi, "Şems benimdir. Şems yanımdadır. Şems bendedir." diyebilir. Ve zerreler ile şems arasında müzahame yoktur. Bütün mahlukat -bilhâssa insanlarda ferdî olsun, nev'î olsun, şerif olsun hasis olsun- ilim, irade, kudret itibariyle Cenab-ı Hakk'ın tecellisine mazhardır. Herbir şey, herbir insan, "Allah yanımdadır." diyebilir. Bilhâssa insanın za'fı, fakrı, aczi nisbetinde Cenab-ı Hakk'ın kurbiyeti ve her bir şeyin Cenab-ı Hak'la münasebeti olmakla beraber, o da münasebetdardır. Ve gayr-ı mütenahî acz ve fakrı olan insan, gayr-ı mütenahî kudret ve gına ve azameti olan Cenab-ı Hak'la münasebeti ne kadar latiftir.

Takdis ederiz o zâtı ki, en büyük lütfu en büyük azamete, en yüksek şefkati en yüksek ceberuta idhal ettiği gibi, nihayetsiz kurbu nihayetsiz bu'd ile cem'edip, zerreler ile şemsler arasında uhuvveti tesis etmiştir. Birbirine zıd olan bu şeyleri cem'etmekle derece-i azametini bir derece göstermiştir.

İ’lem Eyyühel-Aziz! İmana ait bilgilerden sonra en lâzım ve en mühim a’mal-i sâlihadır. Sâlih amel ise, maddî ve manevî hukuk-u ibada tecavüz etmemekle, hukukullahı da bihakkın îfa etmekten ibarettir. Ecnebilerden alınan maddî bilgiler, san’at ve terakkiyata ait ise lâzımdır. Sefahete dair ise muzırdır.

اَللّٰهُمَّ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ ارْحَمْ اُمَّةَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَ السَّلاَمُ وَ نَوِّرْ
قُلُوبَ اُمَّةِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ بِنُورِ اْلاِيمَانِ وَ الْقُرْآنِ وَ نَوِّرْ بُرْهَانَ
الْقُرْآنِ وَ عَظِّمْ شَرِيعَةَ اْلاِسْلاَمِ آمِينَ

HABBE

(Cennet-i Kur'aniyenin semeratından bir semerenin ihtiva ettiği)

حَبَّه مِى گُويَدْ

مَنْ شَاخِ دِرَخْتَمْ پُرْ اَزْ مَيْوَهءِ تَوْحِيدْ يَكْ شَبْنَمَمْ اَزْ يَمْ پُرْ اَزْ لُؤْلُؤِ تَمْجِيدْ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى دِينِ اْلاِسْلاَمِ وَ كَمَالِ اْلاِيمَانِ وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى مُحَمَّدٍ

الَّذِى هُوَ مَرْكَزُ دَائِرَةِ اْلاِسْلاَمِ وَ مَنْبَعُ اَنْوَارِ اْلاِيمَانِ وَعَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

مَا دَامَ الْمَلَوَانِ وَمَا دَارَ الْقَمَرَانِ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Şu gördüğün büyük âleme büyük bir kitab nazarıyla bakılırsa, Nur-u Muhammedî (A.S.M.) o kitabın kâtibinin kaleminin mürekkebidir. Eğer o âlem-i kebir, bir şecere tahayyül edilirse, Nur-u Muhammedî hem çekirdeği, hem semeresi olur. Eğer dünya mücessem bir zîhayat farzedilirse, o nur onun ruhu olur. Eğer büyük bir insan tasavvur edilirse, o nur onun aklı olur. Eğer pek güzel şaşaalı bir cennet bahçesi tahayyül edilirse, Nur-u Muhammedî onun andelibi olur. Eğer pek büyük bir saray farzedilirse, Nur-u Muhammedî o Sultan-ı Ezelî'nin makarr-ı saltanat ve haşmeti ve tecelliyat-ı cemaliyesiyle âsâr-ı san'atını hâvi olan o yüksek saraya nâzır ve münadi ve teşrifatçı olur. Bütün insanları davet ediyor. O sarayda bulunan bütün antika san'atları, hârikaları ve mu'cizeleri tarif ediyor. Halkı o saray sahibine, sâni'ine iman etmek üzere cazibedar, hayret-efza davet ediyor.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Hilkat şeceresinin semeresi insandır. Malûmdur ki, semere bütün eczanın en ekmeli ve kökten en uzağı olduğu için bütün eczanın hâsiyetlerini, meziyetlerini hâvidir. Ve keza hilkat-i âlemin ille-i gaiye hükmünde olan çekirdeği yine insandır.

Sonra, o şecerenin semeresi olan insandan bir tanesini şecere-i İslâmiyete çekirdek ittihaz etmiştir. Demek o çekirdek, âlem-i İslâmiyetin hem bânisidir, hem esasıdır, hem güneşidir. Fakat o çekirdeğin çekirdeği kalbdir. Kalbin ihtiyacat saikasıyla âlemin enva'ıyla, eczasıyla pek çok alâkaları vardır. Esma-i hüsnanın bütün nurlarına ihtiyaçları vardır. Dünyayı dolduracak kadar o kalbin hem emelleri, hem de düşmanları vardır. Ancak, Ganiyy-i Mutlak ve Hâfız-ı Hakikî ile itminan edebilir.

Ve keza o kalbin öyle bir kabiliyeti vardır ki, bir harita veya bir fihriste gibi bütün âlemi temsil eder. Ve Vâhid-i Ehad'den başka merkezinde bir şeyi kabul etmiyor. Ebedî, sermedî bir bekadan maada bir şeye razı olmuyor.

İnsanın çekirdeği olan kalb, ubudiyet ve ihlas altında İslâmiyet ile iska edilmekle imanla intibaha gelirse, nuranî, misalî âlem-i emirden gelen emr ile öyle bir şecere-i nuranî olarak yeşillenir ki; onun cismanî âlemine ruh olur. Eğer o kalb çekirdeği böyle bir terbiye görmezse, kuru bir çekirdek kalarak nura inkılab edinceye kadar ateş ile yanması lâzımdır.

Ve keza o habbe-i kalb için, pek çok hizmetçi vardır ki, o hâdimler kalbin hayatıyla hayat bulup inbisat ederlerse, kocaman kâinat onlara tenezzüh ve seyrangâh olur. Hattâ kalbin hâdimlerinden bulunan hayal -meselâ- en zaîf, en kıymetsiz iken, hapiste ve zindanda kayıdlı olan sahibini bütün dünyada gezdirir, ferahlandırır. Ve şarkta namaz kılanın başını Hacer-ül Esved'in altına koydurur. Ve şehadetlerini Hacer-ül Esved'e muhafaza için tevdi ettirir.

Madem benî-Âdem kâinatın semeresidir. Nasılki, bir harmanda başaklar döğülür; tasfiye neticesinde semereler istibka ve iddihar edilir. Binaenaleyh **haşir meydanı da bir harmandır. Kâinatın başak ve semeresi olan benî-Âdemi intizar etmektedir.**

İ'lem Eyyühel-Aziz! Şu görünen umumî âlemde her insanın hususî bir âlemi vardır. Bu hususî âlemler, umumî âlemin aynıdır. Yalnız umumî âlemin merkezi şemstir.

Hususî âlemlerin merkezi ise şahıstır. Her hususî âlemin anahtarları o âlemin sahibinde olup letaifiyle bağlıdır. O şahsî âlemlerin safveti, hüsnü ve kubhu, ziyası ve zulmeti, merkezleri olan eşhasa tâbidir. Evet âyinede irtisam eden bir bahçe hareket, tegayyür ve sair ahvalinde âyineye tâbi olduğu gibi, her şahsın âlemi de merkezi olan o şahsa tâbidir. Gölge ve misal gibi.

Binaenaleyh **cisminin küçüklüğüne bakıp da günahlarını küçük zannetme. Çünki kalbin kasavetinden bir zerre, senin şahsî âleminin bütün yıldızlarını küsufa tutturur.**

İ'lem Eyyühel-Aziz! Otuz seneden beri iki tagut ile mücadelem vardır. Biri insandadır, diğeri âlemdedir. Biri "Ene"dir, diğeri "Tabiat"tır. Birinci tagutu gayr-ı kasdî, gölgevari bir âyine gibi gördüm. Fakat o tagutu kasden veya bizzât nazar-ı ehemmiyete alanlar, Nemrud ve Firavun olurlar.

İkinci tagut ise, onu İlahî bir san'at, Rahmanî bir sıbgat, yani nakışlı bir boya şeklinde gördüm. Fakat gaflet nazarıyla bakılırsa, tabiat zannedilir ve maddiyyunlarca bir ilah olur. Maahâza o tabiat zannedilen şey, İlahî bir san'attır. **Cenab-ı Hakk'a hamd ve şükürler olsun ki, Kur'anın feyziyle, mezkûr mücadelem her iki tagutun ölümüyle ve her iki sanemin kırılmasıyla neticelendi.**

Evet **Nokta, Katre, Zerre, Şemme, Habbe, Hubab** Risalelerimde isbat ve izah edildiği gibi; mevhum olan tabiat perdesi parçalanarak altında şeriat-ı fıtriye-i İlahiye ve san'at-ı şuuriye-i Rahmaniye güneş gibi ortaya çıkmıştır. Ve keza firavunluğa delalet eden "Ene"den, Sâni'-i Zülcelal'e raci' olan "Hüve" tebarüz etti.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Dünyada sana ait çok emirler vardır. Amma ne mahiyetlerinden ve ne akibetlerinden haberin olmuyor. Biri, ceseddir. Evet cesedin genç iken latif, zarif ve güzel gül çiçeğine benzerse de, ihtiyarlığında kuru ve uyuşmuş kış çiçeğine benzer ve tahavvül eder.

Biri de, hayat ve hayvaniyettir. Bunun da sonu ölüm ve zevaldir.

Biri de insaniyettir. Bu ise, zeval ve beka arasında mütereddiddir. Daim-i Bâki'nin zikri ile muhafazası lâzımdır.

Biri de ömür ve yaşayıştır. Bunun da hududu tayin edilmiştir. Ne ileri ve ne de geri bir adım atılamaz. Bunun için elem çekme, mahzun olma. Tahammülünden âciz, tâkatinden hariç olduğun tûl-i emel yükünü yüklenme!

Biri de, vücuddur. Vücud zâten senin mülkün değildir. Onun mâliki ancak Mâlik-ül Mülk'tür. Ve senden daha ziyade senin vücuduna şefkatlidir. Binaenaleyh Mâlik-i Hakikî'nin daire-i emrinden hariç o vücuda karıştığın zaman zarar vermiş olursun. (Ümidsizliği intac eden hırs gibi.)

Biri de bela ve musibetlerdir. Bunlar zâildir, devamları yoktur. Zevalleri düşünülürse, zıdları zihne gelir, lezzet verir.

Biri de, sen burada misafirsin ve buradan da diğer bir yere gideceksin. Misafir olan kimse, beraberce götüremediği bir şeye kalbini bağlamaz. Bu menzilden ayrıldığın gibi, bu şehirden de çıkacaksın. Ve keza bu fâni dünyadan da çıkacaksın. Öyle ise, aziz olarak çıkmaya çalış. Vücudunu Mûcidine feda et. Mukabilinde büyük bir fiat alacaksın. Çünki feda etmediğin takdirde, ya bâd-i heva zâil olur, gider; veya Onun malı olduğundan yine Ona rücu eder.

Eğer vücuduna itimad edersen, ademe düşersin. Çünki ancak vücudun terkiyle vücud bulunabilir. Ve keza vücuduna kıymet vermek fikrinde isen, o vücuddan senin elinde ancak bir nokta kalabilir. Bütün vücudun cihat-ı erbaasıyla ademler içerisinde kalır. Amma, o noktayı da elinden atarsan vücudun tam manasıyla nurlar içinde kalır.

Biri de dünyanın lezzetleridir. Bu ise, kısmete bağlıdır. Talebinde kalâka düşer. Ve sür'at-i zevali itibariyle aklı başında olan onları kalbine alıp kıymet vermez.

Dünyanın akibeti ne olursa olsun, lezaizi terketmek evlâdır. Çünki akibetin ya saadettir, saadet ise şu fâni lezaizin terkiyle olur. Veya şekavettir. Ölüm ve i'dam

intizarında bulunan bir adam, sehpanın tezyin ve süslendirilmesinden zevk ve lezzet alabilir mi? Dünyasının akibetini küfür saikasıyla adem-i mutlak olduğunu tevehhüm eden adam için de, terk-i lezaiz evlâdır. Çünki o lezaizin zevaliyle vukua gelen hususî ve mukayyed ademlerden adem-i mutlakın elîm elemleri her dakikada hissediliyor. Bu gibi lezzetler, o elemlere galebe edemez.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Mer'ayı tecavüz eden koyun sürüsünü çevirtmek için çobanın attığı taşlara musab olan bir koyun, lisan-ı haliyle: "**Biz çobanın emri altındayız. O bizden daha ziyade faidemizi düşünür. Madem onun rızası yoktur, dönelim.**" diye kendisi döner, sürü de döner.

Ey nefis! Sen o koyundan fazla âsi ve dâll değilsin. Kaderden sana atılan bir musibet taşına maruz kaldığın zaman, اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ söyle ve Merci-i Hakikî'ye dön, imana gel, mükedder olma. O seni senden daha ziyade düşünür.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kalbin umûr-u dünyeviye ile kasden iştigal etmek için yaratılmış olmadığı şöylece izah edilebilir:

Görüyoruz ki, kalb hangi bir şeye el atarsa, bütün kuvvetiyle, şiddetiyle o şeye bağlanır. Büyük bir ihtimam ile eline alır, kucaklar. Ve ebedî bir devamla onun ile beraber kalmak istiyor. Ve onun hakkında tam manasıyla fena olur. Ve en büyük ve en devamlı şeylerin peşindedir, talebindedir. Halbuki umûr-u dünyeviyeden herhangi bir emir olursa, kalbin istek ve âmâline nazaran bir kıl kadardır. Demek kalb, ebed-ül âbâda müteveccih açılmış bir penceredir. Bu fâni dünyaya razı değildir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kur'an, semadan nâzil olmuştur. Ve Onun nüzuluyla semavî bir maide ve bir sofra-i İlahiye de nâzil olmuştur. Bu maide, tabakat-ı beşerin iştiha ve istifadelerine göre ayrılmış safhaları hâvidir. O maidenin sathında, yüzünde bulunan ilk safha tabaka-i avama aittir.

Meselâ: اَنَّ السَّموَاتِ وَٱلاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا âyet-i kerimesi, beşerin birinci tabakasına şu manayı ifham ve ifade ediyor:

Semavat, ayaz, bulutsuz, yağmuru yağdıracak bir kabiliyette olmadığı gibi, arz da kupkuru, nebatatı yetiştirecek bir şekilde değildir. Sonra ikisinin de yapışıklıklarını izale ve fetk ettik. Birisinden sular inmeğe, ötekisinden nebatat çıkmağa başladı. Mezkûr âyetin ifade ettiği şu manaya delalet eden وَ جَعَلْنَاَ مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَىٍّ âyet-i kerimesidir. Çünki hayvanî ve nebatî olan hayatları koruyan gıdalar ancak arz ve semanın izdivacından tevellüd edebilir.

Mezkûr âyetin tabaka-i avama ait safhasının arkasında şöyle bir safha da vardır ki: Nur-u Muhammediye'den (A.S.M.) yaratılan madde-i aciniyeden, seyyarat ile şemsin o nurun macun ve hamurundan infisal ettirilmesine işarettir. Bu safhayı, delaletiyle teyid eden اَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ نُورِى olan hadîs-i şerifidir.

İkinci misal: اَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ ٱلاَوَّلِ بَلْ هُمْ فِى لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ olan âyet-i kerimenin tabaka-i avama ait safhasında şu mana vardır.

"**Onlar, daha acib olan birinci yaratılışlarını şehadetle ikrar ettikleri halde, daha ehven, daha kolay ikinci yaratılışlarını uzak görüyorlar.**" Şu safhanın arkasında haşir ve neşrin pek kolay olduğunu tenvir eden büyük bir bürhan vardır.

Ey haşir ve neşri inkâr eden kafasız! Ömründe kaç defa cismini tebdil ediyorsun. Sabah ve akşam elbiseni değiştirdiğin gibi her senede bir defa tamamıyla cismini tebdil ve tecdid ediyorsun, haberin var mıdır? Belki her senede, her günde cisminden bir kısım şeyler ölür, yerine emsali gelir. Bunu hiç düşünemiyorsun. Çünki kafan boştur. Eğer düşünebilseydin, her vakit âlemde binlerce nümuneleri vukua gelen haşir ve neşri inkâr etmezdin. Doktora git, kafanı tedavi ettir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Nefsin belâhet ve hamakatine bak ki, bir Rabb-i Muhtar-ı Hakîm tarafından terbiye edildiğini

ve o Rabb-i Hakîm'in memluk ve masnuu olduğunu bildiğine ve bu temellük ve terbiyenin bütün efrad, enva', ecnasta cari olmakla mes'elenin bir kaide-i külliye şeklini aldığına ve bu feyzin şümullü olmakla bir nevi icma ve fiilî bir tasdika mazhar olduğuna nazaran kanun ve düstur şeklinde olan hâdiseye ve kesb-i külliyet eden kaideye bakarak kanaat ve itminan etmesi lâzım iken, bütün âfâkı cilvelendiren tecelliyat-ı esmayı -kendisi de o cilvelerde hissedar olduğu halde- vasıta-i tesettür ve alâmet-i ihmal sanıyor. Güya o nefsin fevkinde onun bütün ahvalini kontrol eden kimse yoktur. Ve kendisini, yaptığı fiillerinde fiil içinde müstetir "Hu" gibi görüyor. Tecelliyatın genişliğini imtinaa, büyüklüğünü ademe hamletmekle şeytanı bile yaptığı mugalatadan utandırıyor.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Nefis daima ızdırablar, kalâklar içinde evhamdan kurtulup tevekküle yanaşmıyor. Hükm-ü Kadere razı olmuyor. Halbuki şemsin tulû' ve gurubu muayyen ve mukadder olduğu gibi, insanın da bu dünyada tulû' ve gurubu ve sair mukadderatı, kalem-i kader ile cebhesinde yazılıdır. İsterse başını taşa vursun ki, o yazıları silsin; fakat başı kırılır, yazılara bir şey olmaz hâ!

Ve illâ muhakkak bilsin ki: Semavat ve Arz'ın haricine kaçıp kurtulamayan insan, Hâlık-ı Külli Şey'in rububiyetine muhabbetle rıza-dâde olmalıdır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bir şeyin sâni'i, o şeyin içinde olursa, aralarında tam bir münasebet lâzımdır. Ve masnuatın adedince sâni'lerin çoğalması lâzımdır. Bu ise muhaldir. Öyle ise sâni', masnu içinde olamaz. Meselâ: Matbaa ile teksir edilen bir kitab, yine bir adamın kalemiyle yazılıyor. O kitabın nakışları, harfleri; kendisinden sünbüllenmez. Kâtib de o kitabet san'atı içinde değildir. Ve illâ, intizamdan çıkar. Öyle ise, masnuun nakışları kendisinden değildir. Ancak, kudret kalemiyle kaderin takdiri üzerine yazılıyor.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Aklın pek garib bir hali vardır. Öyle bir yed-i tûlâ sahibidir ki, bazan kâinatı ihata etmekle

kucağına alıyor. Bazan daire-i imkândan çıkar, en yüksek dairelere müdahaleye çalışır. Bazan da bir katre suda boğulur, bir zerre içinde yok olur, bir kılda kaybolur. Maahâza hangi şeyde fena ve kaybolursa, bütün varlığı o şeye münhasır olduğunu bilir. Ve hangi bir noktaya girse, bütün âlemi beraberce götürmek isteğindedir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Eğer dünyanın veya vücudun mülkiyeti, zılliyeti sende ise taahhüd, tahaffuz, korku külfetleriyle nimetlerden lezzet alamazsın, daima rahatsız olursun. Çünki noksanları tedarik, mevcudları telef olmaktan muhafaza ile daima evham, korkular, meşakkatlere mahal olursun. Halbuki o nimetler, Mün'im-i Kerim'in taahhüdü altındadır. Senin işin onun sofra-i ihsanından yeyip içmekle şükretmektir. Şükürde bir zahmet yoktur. Bilakis nimetin lezzetini arttırır. Çünki şükür, nimette in'amı görmek demektir. İn'amı görmek, nimetin zevalinden hasıl olan elemi def'eder. Zira nimet zâil olduğunda, Mün'im-i Hakikî onun yerini boş bırakmaz, misliyle doldurur ve teceddüdünden lezzet alırsın.

Evet وَ آخِرُ دَعْوَيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ olan âyet-i kerime, hamdin ayn-ı lezzet olduğuna delalet eder. Çünki hamd, in'am şeceresini, nimet semeresinde gösterir. Ve bu vesile ile zeval-i nimetin tasavvurundan hasıl olan elem zâil olur. Çünki şecerede çok semere vardır, biri giderse ötekisi yerine gelir. Demek hamd, ayn-ı lezzettir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Âfâkî malûmat, yani hariçten, uzaklardan alınan malûmat, evham ve vesveselerden hâlî olamıyor. Amma bizzât vicdanî bir şuura mahal olan enfüsî ve dâhilî malûmat ise, evham ve ihtimallerden temizdir. Binaenaleyh merkezden muhite, dâhilden harice bakmak lâzımdır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Küre-i Arzı bir köy şekline sokan şu medeniyet-i sefihe ile gaflet perdesi pek kalınlaşmıştır. Ta'dili, büyük bir himmete muhtaçtır. Ve keza beşeriyet ruhundan dünyaya nâzır pek çok menfezler açmıştır.

Bunların kapatılması ancak Allah'ın lütfuna mazhar olanlara müyesser olur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bir zerre, kocaman şemsi tecelli ile, yani in'ikas itibariyle istiab eder, içine alır. Fakat küçücük iki zerreyi bizzât yani hacimleri itibariyle içine alamaz. Binaenaleyh yağmurun şemsin timsaline ma'kes olan katreleri gibi, kâinatın zerrat ve mürekkebatı, ilim ve iradeye müstenid kudret-i nuraniye-i ezeliyenin -tecelli ve in'ikas itibariyle- lem'alarına mazhar olabilirler. Fakat gözün içindeki bir hüceyre zerresi, "a'sab, evride, şerayin"de tesirleri görünen bir kudret, şuur ve iradeye menba olamaz. Bu acib san'at, muntazam nakış, ince hikmetin iktizasına göre kâinatın her bir zerresi, herbir mürekkebatı, uluhiyete mahsus muhit ve mutlak sıfatlara menba ve masdar olması lâzım gelir. Veya o sıfatlar ile muttasıf Şems-i Ezelî'nin tecelliyat lem'alarına ma'kes olmaları lâzımdır.

Birinci şıkta kâinatın zerratı adedince muhalât vardır. Binaenaleyh her bir zerre o büyük yükün tahammülünden âciz olduğunu ikrar ile "**Mûcid, Hâlık, Rab, Mâlik, Kayyum ancak Allah'tır.**" diye şehadetini ilân eder. Ve keza her bir zerre, her bir mürekkebat, muhtelif lisan ve delaletleriyle şu beyti terennüm ediyorlar:

عِبَارَاتُنَا شَتَّى وَ حُسْنُكَ وَاحِدٌ وَ كُلٌّ اِلَى ذَاكَ الْجَمَالِ يُشِيرُ

Evet her bir harf kendi vücuduna bir vecihle delalet eder. Amma kâtibinin, sâni'inin vücuduna çok vecihlerle delalet eder. Evet...

تَاَمَّلْ سُطُورَ الْكَائِنَاتِ فَاِنَّهَا ❊ مِنَ الْمَلاِ الْاَعْلَى اِلَيْكَ رَسَائِلُ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cam, su, hava, âlem-i misal, ruh, akıl, hayal, zaman vesaire gibi, tecelli-i timsal akislere mahal ve mazhar olan çok şeyler vardır. Maddiyat-ı kesifenin timsalleri hem münfasıl, hem ölü hükmündedirler. Çünki asıllarına gayr oldukları gibi, asıllarının hâsiyetlerinden de mahrumdurlar. Nuranîlerin timsalleri ise, asıllarıyla muttasıl ve asıllarının hâsiyetlerine mâlik ve asıllarına gayr değillerdir. Binaenaleyh Cenab-ı Hak şemsin hararetini hayat, ziyasını şuur, ziyadaki renkleri duygu gibi

yapmış olsa idi, senin elindeki âyinede temessül eden şemsin timsali seninle konuşacaktı. Çünki o, timsalinde oldukça harareti, ziyası, renkleri olurdu. Hararetiyle hayat bulurdu. Ziyasıyla şuurlu olurdu. Renkleri ile de duygulu olurdu. Böyle olduktan sonra, seninle konuşabilirdi. Bu sırra binaendir ki, Resul-i Ekrem (A.S.M.) kendisine okunan bütün salavat-ı şerifeye bir anda vâkıf olur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Sübhanallah ve **Elhamdülillah** cümleleri, Cenab-ı Hakk'ı Celal ve Cemal sıfatlarıyla zımnen tavsif ediyorlar. "**Celal**" sıfatını tazammun eden "**Sübhanallah**", abdin ve mahlukun Allah'tan baîd olduklarına nâzırdır.

Cemal sıfatını içine alan "**Elhamdülillah**", Cenab-ı Hakk'ın rahmetiyle abde ve mahlukata karib olduğuna işarettir. Meselâ biri kurb, diğeri bu'd olmak üzere bize nâzır şemsin iki ciheti vardır. Kurb cihetiyle hararet ve ziyayı veriyor. Bu'd cihetiyle insanların mazarratlarından tahir ve safi kalıyor. Bu itibarla insan şemse karşı yalnız kabil olabilir, fâil ve müessir olamaz.

Kezalik –bilâ-teşbih- **Cenab-ı Hak rahmetiyle bize karib olduğu cihetle ona hamdediyoruz. Biz ondan uzak olduğumuz cihetle onu tesbih ediyoruz. Binaenaleyh rahmetiyle kurbüne bakarken hamdet. Ondan baîd olduğuna bakarken, tesbih et.** Fakat her iki makamı karıştırma ve her iki nazarı birleştirme ki, hak ve istikamet mültebis olmasın. Lâkin iltibas ve mezc olmadığı takdirde, her iki makamı ve her iki nazarı hem tebdil, hem cem'edebilirsin. Evet "**Sübhanallahi ve bihamdihi**" her iki makamı cem'eden bir cümledir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Dört şey için dünyayı kesben değil, kalben terketmek lâzımdır:

1- Dünyanın ömrü kısa olup, sür'atle zeval ve guruba gider. Zevalin elemiyle, visalin lezzeti zeval buluyor.

2- Dünyanın lezaizi zehirli bala benzer. Lezzeti nisbetinde elemi de vardır.

3- Seni intizar etmekte ve senin de sür'atle ona doğru gitmekte olduğun "kabir", dünyanın zînetli, lezzetli şeylerini hediye olarak kabul etmez. Çünki dünya ehlince güzel addedilen şey, orada çirkindir.

4- Düşmanlar ve haşerat-ı muzırra arasında bir saat durmakla dost ve büyükler meclisinde senelerce durmak arasındaki müvazene, kabir ile dünya arasındaki aynı müvazenedir. Maahâza, Cenab-ı Hak da bir saatlik lezzeti terketmeye davet ediyor ki, senelerce dostlarınla beraber rahat edesin. Öyle ise, kayıdlı ve kelepçeli olarak sevkedilmezden evvel, Allah'ın davetine icabet et.

Fesübhanallah, Cenab-ı Hakk'ın insanlara fazl u keremi o kadar büyüktür ki, insana vedia olarak verdiği malı, büyük bir semeni ile insandan satın alır, ibka ve himaye eder. Eğer insan o malı temellük edip Allah'a satmazsa, büyük bir belaya düşer. Çünki o malı uhdesine almış oluyor. Halbuki, kudreti taahhüde kâfi gelmiyor. Çünki arkasına alırsa, beli kırılır; eli ile tutarsa, kaçar, tutulmaz. En nihayet meccanen fena olur gider, yalnız günahları miras kalır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Geceye benzeyen gençliğim zamanında gözlerim uyumuş idi, ancak ihtiyarlık sabahıyla uyandım, mealinde olan:

وَ عَيْنِى قَدْ نَامَتْ بِلَيْلِ شَبِيبَتِى ❊ وَ لَمْ تَنْتَبِهْ اِلاَّ بِصُبْحِ مَشِيبِ

şiirin şümulüne dâhilim. Çünki gençliğimde en yüksek bir intibah şâhikasına çıktığımı sanıyordum. Şimdi anlıyorum ki, o intibah intibah değilmiş. Ancak uykunun en derin kuyusunda bulunmaktan ibaret imiş. Binaenaleyh medenîlerin iftihar ile dem vurdukları tenevvür-ü intibahları, benim gençlik zamanımdaki intibah kabîlesinden olsa gerektir.

Onların misali, rü'yasında güya uyanıp, rü'yasını halka hikâye eden naim meselidir. Halbuki rü'yasında onun o intibahı, uykunun hafif perdesinden derin ve kalın bir perdeye intikal ettiğine işarettir. Böyle bir naim ölü gibidir. Yarıbuçuk uykuda bulunan insanları nasıl ikaz edebilir?

Ey uykuda iken kendilerini ayık zannedenler! Umûr-u diniyede müsamaha veya teşebbühle medenîlere yanaşmayın. Çünki aramızdaki dere pek derindir. Doldurup hatt-ı muvasalayı temin edemezsiniz. Ya siz de onlara iltihak edersiniz veya dalalete düşer boğulursunuz.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Masiyetin mahiyetinde, bilhâssa devam ederse, küfür tohumu vardır. Çünki o masiyete devam eden, ülfet peyda eder. Sonra ona âşık ve mübtela olur. Terkine imkân bulamayacak dereceye gelir. Sonra o masiyetinin ikaba mûcib olmadığını temenniye başlar. Bu hal böylece devam ettikçe, küfür tohumu yeşillenmeye başlar. En nihayet, gerek ikabı ve gerek dâr-ül ikabı inkâra sebeb olur.

Ve keza masiyete terettüb eden hacaletten dolayı, o masiyetin masiyet olmadığını iddia etmekle, o masiyete muttali olan melekleri bile inkâr eder. Hattâ şiddet-i hacaletten yevm-i hesabın gelmeyeceğini temenni eder.

Şayet yevm-i hesabı nefyeden edna bir vehmi bulursa, o vehmi kocaman bir bürhan addeder. En nihayet nedamet edip terketmeyenlerin kalbi küsufa tutulur, mahvolur gider. -El'iyazü billah-

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın i'caz ve belâgatına dair "Lemaat" namındaki eserimde izah edilen bazı lem'aları dinleyeceksin:

1- Kur'anın okunuşunda yüksek bir selaset vardır ki, lisanlara ağır gelmez.

2- Büyük bir selâmet vardır ki, lafzan ve manen hatadan sâlimdir.

3- Âyetler arasında büyük bir tesanüd vardır ki, kârgir binalar gibi, âyetleri birbirine dayanarak bünye-i Kur'aniyeyi sarsılmaktan vikaye ediyor.

4- Büyük bir tenasüb, tecavüb, teavün vardır ki; âyetleri birbirine ecnebi olmadığı gibi, birbirinin vuzuhuna yardım, istizahına cevab veriyor.

5- Parça parça, ayrı ayrı zamanlarda nâzil olduğu halde, şiddet-i tenasübden sanki bir defada nâzil olmuştur.

6- Esbab-ı nüzul ayrı ayrı ve mütebayin olduğu halde, şiddet-i tesanüdden sanki sebeb birdir.

7- Mükerrer mütefavit suallere cevab olduğu halde, şiddet-i imtizac ve ittihaddan sanki sual birdir.

8- Müteaddid, mütegayir hâdisata beyan olduğu halde, kemal-i intizamdan sanki hâdise birdir ve bir hâdiseye cevabdır.

9- "Tenezzülât-ı İlahiye" ile tabir edilen muhatabların fehimlerine yakın ve münasib üslûblar üzerine nâzil olmuştur.

10- Bütün zaman ve mekânlarda gelip geçen insanlara tevcih-i kelâm ettiği halde, sühulet-i beyandan dolayı sanki muhatab birdir.

11- İrşadın gayelerine îsal için tekrarları tahkik ve takriri ifade eder. Maahâza, tekrarları halel vermez. İadesi, zevki izale etmez. Tekerrür ettikçe misk gibi kokar.

12- Kur'an kalblere kut ve gıdadır. Ruhlara şifadır. Gıdanın tekrarı kut'u artırır. Tekerrür etmekle daha me'luf ve me'nus olduğundan, lezzeti artar.

13- İnsan maddî hayatında; her anda havaya, her vakit suya, her zaman ve her gün gıdaya, her hafta ziyaya muhtaçtır. Bunların tekerrürü haddizâtında tekerrür olmayıp, ihtiyaçların tekerrürü içindir. Kezalik insan hayat-ı ruhiyesi cihetiyle Kur'anda zikredilen bütün nevilere muhtaçtır. Bazı nevilere her anda muhtaçtır. "**Hüvallah**" gibi. Çünki ruh bunun ile nefes alıyor. Bazı nevilere her vakit, bazılarına her zaman muhtaçtır. İşte hayat-ı kalbiyenin ihtiyaçlarına binaen Kur'an tekrarlar yapıyor. Meselâ: "**Bismillah**", hava-i nesîmî gibi kalbi ve ruhu tatmin ettiğinden kesret-i ihtiyaca binaen Kur'anda çok tekrar edilmiştir.

14- Kıssa-i Musa gibi bazı hâdisat-ı cüz'iyenin tekrarı, o hâdisenin büyük bir düsturu tazammun ettiğine işarettir.

Hülâsa: Kur'an hem zikirdir, hem fikirdir, hem hikmettir, hem ilimdir, hem hakikattir, hem şeriattır, hem sadırlara şifa, mü'minlere hüda ve rahmettir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Fıtrat-ı insaniyenin garib bir hali, gaflet zamanında letaif ile havâssın hükümlerini, iltibas ile birbirine benzetir, tefrik edemez. Meselâ: El ile gözü birbirine benzetip hizmetlerini ve vazifelerini tefrik edemeyen bir mecnun, yüksekte gözüyle gördüğü bir şeyi almak için elini uzatıyor. El gözün komşusu olduğu münasebetle, onun yaptığı işi, el de yapabilir zanneder.

Kezalik insan-ı gafil, kendi şahsına ait edna, cüz'î bir tanzimden âciz olduğu halde gururuyla, hayaliyle Cenab-ı Hakk'ın ef'aline tahakküm ile el uzatıyor.

Yine insanın fıtratında acib bir hal: İnsanın efradı arasında cismen ve sureten ayrılık varsa da pek azdır. Amma manen ve ruhen, aralarında zerre ile şems arasındaki ayrılık kadar bir ayrılık vardır. Fakat sair hayvanat öyle değildir. Meselâ balık ile kuş, kıymet-i ruhiyece birbirine pek yakındırlar. En küçüğü en büyüğü gibidir. Çünki insanın kuvve-i ruhiyesi tahdid edilmemiştir. Enaniyet ile o kadar aşağı düşerler ki, zerreye müsavi olur. Ubudiyet ile de o kadar yükseğe çıkıyor ki, iki cihanın güneşi olur. -Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm gibi.-

İ'lem Eyyühel-Aziz! Eşyada esas bekadır, adem değildir. Hattâ ademe gittiklerini zannettiğimiz kelimat, elfaz, tasavvurat gibi seri-üz zeval olan bazı şeyler de ademe gitmiyorlar. Ancak suretlerini ve vaziyetlerini değişerek zevalden masun kalıp bazı yerlerde tahassunla adem-i mutlaka gitmezler. Fen dedikleri hikmet-i cedide, bu sırra vâkıf olmuş ise de, vuzuhuyla vâkıf olamamıştır. Ve aynı zamanda "Âlemde adem-i mutlak yoktur. Ancak terekküb ve inhilal vardır." diye ifrat ve hata etmiştir. Çünki âlemde Cenab-ı Hakk'ın sun'uyla terkib vardır. Allah'ın izniyle tahlil vardır. Allah'ın emriyle icad ve i'dam vardır. يَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ وَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kabir, âlem-i âhirete açılmış bir kapıdır. Arka ciheti rahmettir, ön ciheti ise azabdır. Bütün dost ve sevgililer o kapının arka cihetinde duruyorlar. Senin

de onlara iltihak zamanın gelmedi mi? Ve onlara gidip onları ziyaret etmeğe iştiyakın yok mudur? Evet vakit yaklaştı. Dünya kazuratından temizlenmek üzere bir gusül lâzımdır. Yoksa onlar istikzar ile ikrah edeceklerdir.

Eğer İmam-ı Rabbanî Ahmed-i Farukî bugün Hindistan'da hayattadır diye ziyaretine bir davet vuku' bulsa, bütün zahmetlere ve tehlikelere katlanarak ziyaretine gideceğim. **Binaenaleyh İncil'de "Ahmed", Tevrat'ta "Ahyed" Kur'anda "Muhammed" ismiyle müsemma, iki cihanın güneşi, kabrin arka tarafında milyonlarca Farukî Ahmedler ile muhat olarak sâkindir. Onların ziyaretlerine gitmek için niye acele etmiyoruz? Geri kalmak hatadır.**

Şu esasata dikkat lâzımdır:

1- Allah'a abd olana her şey müsahhardır. Olmayana her şey düşmandır.

2- Her şey kader ile takdir edilmiştir. Kısmetine razı ol ki, rahat edesin.

3- Mülk Allah'ındır. Sende emaneten duruyor. O emaneti ibka edip senin için muhafaza edecek. Sende kalırsa, meccanen zâil olur gider.

4- Devam olmayan bir şeyde lezzet yoktur. Sen zâilsin. Dünya da zâildir. Halkın dünyası da zâildir. Kâinatın şu şekl-i hazırı da zâildir. Bunlar sâniye ve dakika ve saat ve gün gibi birbirini takiben zevale gidiyorlar.

5- Âhirette seni kurtaracak bir eserin olmadığı takdirde, fâni dünyada bıraktığın eserlere de kıymet verme.

İ'lem Eyyühel-Aziz! "**Sübhanallah**", "**Elhamdülillah**", "**Allahü Ekber**" bu üç mukaddes cümlenin faidelerini ve mahall-i istimallerini dinle:

1- Kalbinde hayat bulunan bir insan kâinata, âleme bakarken idrakinden âciz bilhâssa şu boşlukta yapılan İlahî manevraları görmekle hayretler içinde kalır. İşte bu gibi hayret ve dehşetengiz vaziyetleri ancak "**Sübhanallah**" cümlesinden nebean eden mâ-i zülali içmekle o hayret ateşi söner.

2- Aynı o insan, gördüğü leziz nimetlerden duyduğu zevkleri izhar etmekle, “**Hamd**” ünvanı altında in’amı nimette ve mün’imi in’amda görmekle idame-i nimet ve tezyid-i lezzet talebinde bulunarak “**Elhamdülillah**” cümlesiyle nimetler definesini bulan adam gibi nefes alıyor.

3- Aynı o insan, mahlukat-ı acibe ve harekât-ı garibeden aklının tartamadığı ve zihninin içine alamadığı şeyleri gördüğü zaman, “**Allahü Ekber**” demekle rahat bulur. Yani, Hâlıkı daha azîm ve daha büyüktür. Onların halk ve tedbirleri kendisine ağır değildir.

İ’lem Eyyühel-Aziz! İnsan seyyiatıyla, Allah’a zarar vermiş olmuyor. Ancak nefsine zarar eder. Meselâ: Hariçte, vaki’de ve hakikatte Allah’ın şeriki yoktur ki, onun hizbine girmekle Cenab-ı Hakk’ın mülküne ve âsârına müdahale edebilsin. Ancak, şeriki zihninde düşünür, boş kafasında yerleştirir. Çünki hariçte şerikin yeri yoktur. O halde o kafasız, kendi eliyle kendi evini yıkıyor.

İ’lem Eyyühel-Aziz! Allah’a tevekkül edene Allah kâfidir. Allah, kâmil-i mutlak olduğundan lizâtihî mahbubdur. Allah mûcid, vâcib-ül vücud olduğundan kurbiyetinde vücud nurları, bu’diyetinde adem zulmetleri vardır. Allah melce ve mencedir. Kâinattan küsmüş, dünya zînetinden iğrenmiş, vücudundan bıkmış ruhlara melce ve mence odur. Allah bâkidir, âlemin bekası ancak onun bekasıyladır. Allah mâliktir, sendeki mülkünü senin için saklamak üzere alıyor. Allah ganiyy-i mugnidir, her şeyin anahtarı ondadır. Bir insan Allah’a hâlis bir abd olursa, Allah’ın mülkü olan kâinat, onun mülkü gibi olur.

İ’lem Eyyühel-Aziz! Aklı başında olan insan, ne dünya umûrundan kazandığına mesrur ve ne de kaybettiği şeye mahzun olmaz. Zira dünya durmuyor, gidiyor. İnsan da beraber gidiyor. Sen de yolcusun. Bak, ihtiyarlık şafağı, kulakların üstünde tulû’ etmiştir. Başının yarısından fazlası beyaz kefene sarılmış. Vücudunda tavattun etmeye niyet eden hastalıklar, ölümün keşif kollarıdır. Maahâza, ebedî ömrün önündedir. O ömr-ü bâkide göreceğin rahat ve

lezzet, ancak bu fâni ömürde sa’y ve çalışmalarına bağlıdır. Senin o ömr-ü bâkiden hiç haberin yok. Ölüm sekeratı uyandırmadan evvel uyan!

İ’lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hakk’a malûm ve maruf ünvanıyla bakacak olursan, meçhul ve menkûr olur. Çünki bu malûmiyet, örfî bir ülfet, taklidî bir sema’dır. Hakikatı i’lam edecek bir ifade de değildir. Maahâza, o ünvan ile fehme gelen mana, sıfât-ı mutlakayı beraberce alıp zihne ilka edemez. Ancak Zât-ı Akdes’i mülahaza için bir nevi ünvandır. Amma Cenab-ı Hakk’a mevcud-u meçhul ünvanıyla bakılırsa, marufiyet şuaları bir derece tebarüz eder. Ve kâinatta tecelli eden sıfat-ı mutlaka-i muhita ile, bu mevsufun o ünvandan tulû’ etmesi ağır gelmez.

İ’lem Eyyühel-Aziz! Esma-i hüsnanın her birisi, ötekileri icmalen tazammun eder. (Ziyanın elvan-ı seb’ayı tazammun ettiği gibi). Ve keza her birisi ötekilere delil olduğu gibi, onların her birisine de netice olur. Demek esma-i hüsna mir’at ve âyine gibi birbirini gösteriyor. Binaenaleyh neticeleri beraber mevsul kıyaslar gibi veya delilleri beraber neticeler gibi okuması mümkündür.

Tazarru’ ve niyaz

اِلهِى لاَزِمٌ عَلَىَّ اَنْ لاَ اُبَالِىَ وَ لَوْ فَاتَ مِنِّى حَيَاتُ الدَّارَيْنِ وَ عَادَتْنِى الْكَائِنَاتُ
بِتَمَامِهَا اِذْ اَنْتَ رَبِّى وَ خَالِقِى وَ اِلهِى اِذْ اَنَا مَخْلُوقُكَ وَ مَصْنُوعُكَ لِى جِهَةُ
تَعَلُّقٍ وَ اِنْتِسَابٍ مَعَ قَطْعِ نِهَايَةِ عِصْيَانِى وَ غَايَةِ بُعْدِى لِسَائِرِ رَوَابِطِ الْكَرَامَةِ
فَاَتَضَرَّعُ بِلِسَانِ مَخْلُوقِيَّتِى يَا خَالِقِى ❊ يَا رَبِّى يَا رَازِقِى يَا مَالِكِى يَا مُصَوِّرِى
❊ يَا اِلهِى اَسْئَلُكَ بِاَسْمَائِكَ الْحُسْنَى وَ بِاِسْمِكَ اْلاَعْظَمِ وَ بِفُرْقَانِكَ الْحَكِيمِ وَ
بِحَبِيبِكَ اْلاَكْرَمِ وَ بِكَلاَمِكَ الْقَدِيمِ وَ بِعَرْشِكَ اْلاَعْظَمِ وَ بِاَلْفِ اَلْفِ قُلْ هُوَ اللّهُ
اَحَدٌ اِرْحَمْنِى يَا اَللّهُ يَا رَحْمنُ يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ يَا دَيَّانُ اِغْفِرْلِى يَا غَفَّارُ يَا سَتَّارُ
يَا تَوَّابُ يَا وَهَّابُ اِعْفُ عَنِّى يَا وَدُودُ يَا رَؤُفُ يَا عَفُوُّ يَا غَفُورُ ❊ اُلْطُفْ بِى يَا
لَطِيفُ يَا خَبِيرُ يَا سَمِيعُ يَا بَصِيرُ وَ تَجَاوَزْ عَنِّى يَا حَلِيمُ يَا عَلِيمُ يَا كَرِيمُ يَا رَحِيمُ
اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ يَا رَبِّ يَا صَمَدُ يَا هَادِى جُدْ عَلَىَّ بِفَضْلِكَ يَا بَدِيعُ يَا
بَاقِى يَا عَدْلُ يَا هُوَ اَحْيِ قَلْبِى وَ قَبْرِى بِنُورِ اْلاِيمَانِ وَ الْقُرْآنِ يَا نُورُ يَا حَقُّ يَا
حَىُّ يَا قَيُّومُ يَا مَالِكَ الْمُلْكِ يَا ذَا الْجَلاَلِ وَ اْلاِكْرَامِ يَا اَوَّلُ يَا آخِرُ يَا ظَاهِرُ يَا
بَاطِنُ يَا قَوِىُّ يَا قَادِرُ يَا مَوْلاَىَ يَا غَافِرُ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اَسْئَلُكَ بِاِسْمِكَ
اْلاَعْظَمِ فِى الْقُرْآنِ وَ بِمُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَ السَّلاَمُ اَلَّذِى هُوَ سِرُّكَ اْلاَعْظَمُ
فِى كِتَابِ الْعَالَمِ اَنْ تَفْتَحَ مِنْ هذِهِ اْلاَسْمَاءِ الْحُسْنَى كُوَاةً مُفِيضَةً اَنْوَارَ اْلاِسْمِ
اْلاَعْظَمِ اِلَى قَلْبِى فِى قَالِبِى وَ اِلَى رُوحِى فِى قَبْرِى فَتَصِيرَ هذِهِ الصَّحِيفَةُ
كَسَقْفِ قَبْرِى وَ هذِهِ اْلاَسْمَاءُ كَكُوَاتٍ تُفِيضُ اَشِعَّةَ شَمْسِ الْحَقِيقَةِ اِلَى
رُوحِى اِلهِى اَتَمَنَّى اَنْ يَكُونَ لِى لِسَانٌ اَبَدِىٌّ يُنَادِى بِهذِهِ اْلاَسْمَاءِ اِلَى قِيَامِ
السَّاعَةِ فَاَقْبَلْ هذِهِ النُّقُوشَ الْبَاقِيَةَ بَعْدِى نَائِبًا عَنْ لِسَانِىَ الزَّائِلِ ❊
اَللّهُمَّ صَلِّ وَ سَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلاَةً تُنْجِينَا بِهَا مِنْ جَمِيعِ اْلاَهْوَالِ وَ
اْلآفَاتِ وَ تَقْضِى لَنَا بِهَا جَمِيعَ الْحَاجَاتِ وَ تُطَهِّرُنَا بِهَا مِنْ جَمِيعِ السَّيِّئَاتِ وَ تَغْفِرَ
لَنَا بِهَا جَمِيعَ الذُّنُوبِ وَ الْخَطِيئَاتِ يَا اَللّهُ يَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ اِجْعَلْ لِى فِى مُدَّةِ
حَيَاتِى وَ بَعْدَ مَمَاتِى فِى كُلِّ آنٍ اَضْعَافَ اَضْعَافِ ذلِكَ اَلْفُ اَلْفِ صَلاَةٍ وَ سَلاَمٍ
مَضْرُوبِينَ فِى مِثْلِ ذلِكَ وَ اَمْثَالِ اَمْثَالِ ذلِكَ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِهِ وَ
اَصْحَابِهِ وَ اَنْصَارِهِ وَ اَتْبَاعِهِ وَاجْعَلْ كُلَّ صَلاَةٍ مِنْ كُلِّ ذلِكَ تَزِيدُ عَلَى اَنْفَاسِىَ
الْعَاصِيَةِ فِى مُدَّةِ عُمْرِى وَ اغْفِرْلِى وَ ارْحَمْنِى بِكُلِّ صَلاَةٍ مِنْهَا بِرَحْمَتِكَ يَا
اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ آمِينَ

ZEYL-ÜL HABBE

Arkadaş! Şu müşevveş eserlerim ile büyük bir şeyin etrafını kazıyorum. Amma bilmiyorum keşfedebildim mi? Veyahut sonra inkişaf edecektir. Veyahut bilâhere zuhur edecek. Keşfine yol açıp gösteriyorum.

لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللّٰهِ ❊ حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ❊ نِعْمَ الْمَوْلَى وَ نِعْمَ النَّصِيرُ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى نِعْمَةِ ٱلاِيمَانِ وَٱلاِسْلاَمِ بِعَدَدِ قَطَرَاتِ ٱلاَمْطَارِ وَاَمْوَاجِ الْبِحَارِ وَثَمَرَاتِ ٱلاَشْجَارِ وَنُقُوشِ ٱلاَزْهَارِ وَنَغَمَاتِ ٱلاَطْيَارِ وَلَمَعَاتِ ٱلاَنْوَارِ وَالشُّكْرُ لَهُ عَلَى كُلِّ مِنْ نِعَمِهِ فِى ٱلاَطْوَارِ بِعَدَدِ كُلِّ نِعَمِهِ فِى ٱلاَدْوَارِ وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى سَيِّدِ ٱلاَبْرَارِ وَٱلاَخْيَارِ مُحَمَّدٍ الْمُخْتَارِ وَعَلَى آلِهِ ٱلاَطْهَارِ وَاَصْحَابِهِ نُجُومِ الْهِدَايَةِ ذَوِى ٱلاَنْوَارِ مَادَامَ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Misafir olan bir kimse seferinde çok yerlere, menzillere uğrar, Uğradığı her yerin âdetleri ve şartları ayrı ayrı olur.

Kezalik Allah'ın yolunda sülûk eden zât çok makamlara, mertebelere, hallere, perdelere rastgelir ki, bunların da her birisi için kendine mahsus şartlar ve vaziyetler vardır. Bu şartları ve perdeleri, birbirine haltedip karıştıran, galat ve yanlış hareket eder. Meselâ: Bir ahırda atın kişnemesini işiten bir adam, yüksek bir sarayda andelibin terennümünü, güzel sadâsını işitir. Eğer o terennüm ile atın kişnemesini farketmeyip andelibden kişnemeyi taleb ederse, kendi nefsiyle mugalata etmiş olur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Dünya hayatını güzelleştiren esbabdan biri, dünya âyinesinde temessül ile parlayan hidayet nurları ve büyük insanların sevgili ve sevimli timsalleridir. Evet müstakbel mazinin âyinesidir. Mazi berzaha, yani öteki âleme intikal ve inkılab ettiğinde

suretini ve şeklini ve dünyasını istikbal âyinesine, tarihe, insanların zihinlerine vedia ediyor. Onlara olan manevî ve hayalî muhabbetleriyle dünya muhabbeti tatlı olur. Meselâ: Arkadaşlarının ve akrabasının timsallerini ve fotoğraflarını hâvi büyük bir âyineyi yolunda bulan bir adam, şark cihetine giden adamların memleketlerine gidip onlara iltihak etmek için çalışmayıp da, o âyinenin içindeki timsaller ile uğraşır, muhabbet eder. İşte bu adam gafletten ayıldığı zaman: “Eyvah, ne ediyorum! Bunlar şarab değil serabdır. Bunlar ile uğraşmak azb değil azabdır.” der, arkadaşlarına yetişmek üzere şark seferine tedarikatta bulunmaya başlar.

İ’lem Eyyühel-Aziz! Kur’an-ı Mu’ciz-ül Beyan’ın hak ve hakikat olduğuna en sadık deliller:

1- Tevhidin bütün iktizalarını ve lâzımlarını mertebeleriyle muhafaza etmesidir.

2- Esma-i hüsnanın tenasüb ve iktizası üzerine hakaik-i âliye-i İlahiyedeki müvazeneyi müraat etmesidir.

3- Rububiyet ve uluhiyete ait şuunatı kemal-i müvazene ile cem’etmesidir.

Kur’anın bu hâsiyeti beşerin eserlerinde bulunmadığı gibi, melekût cihetine geçen evliya ve sair büyüklerin netaic-i fikirlerinde de bulunamamıştır. Ve eşyanın bâtınında dalmış olan İşrakiyyun ve âlem-i gayba nüfuz eden Ruhaniyyun dahi, Kur’anın bu hâsiyetini bulamamışlardır. Zira onların nazarları mukayyed olduğundan hakikat-ı mutlakayı ihata edemez. Bunlar ancak hakikatın bir tarafını bulur ve ifrat-tefrit ile tasarrufa başlarlar. Bunun için tenasübü bozup, müvazeneyi ihlâl ediyorlar.

Meselâ: Enva’-ı cevahiri hâvi zînetli ve kıymetli bir defineyi keşfetmek için birkaç adam denizin dibine dalarlar. Denizin dibinde araştırma yaparken birisinin eline uzunca bir parça elmas geçer. Definenin müştemilâtını tamamen bu gibi elmaslardan ibaret olduğunu hükmeder. Sonra arkadaşlarından başka çeşit cevherin bahsini işittiğinde onların bulundukları cevahirin kendi bulduğu elmasın

nakışları olduklarını tahayyül eder. Diğeri kürevî bir yakutu bulur. Öteki arkadaşı da başka bir çeşidini buluyor. Ve hâkeza her birisi definenin esas müştemilâtı kendi bulduğu çeşitten ibaret olduğunu ve arkadaşlarının buldukları çeşitler de definenin zevaid ve teferruatından olduğunu itikad eder. Mes'ele bu şekle girmekle müvazene kayıp ve tenasüb zâil olur. Sonra mes'elenin hakikatını keşf ve izah için tevilat ve tekellüfata başlarlar. Hattâ definenin inkârına bile zehab eden olur.

Evet sünnet-i seniye ile müvazene yapılmazdan evvel, hemen meşhudatına itimad eden İşrakiyyun ile mutasavvifenin eserlerini teemmül eden zâtlar, şu söylediğime hak verir. Bilâ-tereddüd kabul ederler.

Arkadaş! Kur'an da o defineyi keşfetmek için o denize dalmıştır. Fakat Kur'anın gözü açık olduğundan, defineyi tamamıyla ihata ile görmüştür. Ve hakikata uygun bir tarzda tenasüb ve müvazeneye riayet ederek kemal-i intizam ve ıttırad ile hakikatı izhar etmiştir.

Arkadaş! Nev'-i beşerde envaen dalalete düşen fırkaların sebeb-i dalaletleri, imamlarının kusurudur. Evet imamları bâtından bahsetmişlerse de, meşhudatlarına itimad ve iktifa ederek esnâ-i tarîkten dönmüşlerdir. Ve حَفَظْتَ شَيْئًا وَ غَابَتْ عَنْكَ اَشْيَاءُ kavline mâsadak olmuşlardır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hak seni ademden vücuda ve vücudun pek çok eşkâl ve vaziyetlerinden en yükseği müslim sıfatıyla insan suretine getirmiştir. Mebde-i hareketin ile son aldığın suret arasında müteaddid vaziyetlerin, menzillerin ve etvar ve ahvalin herbirisi sana ait nimetler defterine kaydedilmiştir. Bu itibarla, senin geçirmiş olduğun zaman şeridine elmas gibi nimetler dizilmiş, tam bir gerdanlık veya nimetlerin enva'ına bir fihriste şeklini veriyor.

Binaenaleyh geçirmiş olduğun vücudun her menzilinde ve vaziyetinde, etvarında, ahvalinde: "**Nasıl bu nimete vâsıl oldun? Ne ile müstehak oldun? Ve şükründe bulundun mu?**" diye suale çekileceksin. Çünki vukua

gelen haller suale tâbidir. Amma imkânda kalıp vukua gelmeyen şeyler suale tâbi değildir. Geçirmiş olduğun ahval, vukuattır. Gelecek ahvalin ademdir. Vücud mes'uldür, adem ise mes'ul değildir. **Öyle ise, mazide şükrünü eda etmediğin nimetlerin şükrünü kaza etmek lâzımdır.**

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanı havalandırıp başaşağı felâkete atan şöyle bir hal var:

İstihkak nazara alınmayarak, Hakk'ın takdiri hakkında tefrit veya ifrat yapılır. Ve kuvvetine, kıymetine bakılmayarak küçük veya büyük bir yük altına alınır gibi gayr-ı insanî haller insanı insaniyetten düşürür, ya zulme veya kizbe sevkeder.

Meselâ: Bir fırka askerin mümessili bir nefer, bütün askerlik umûrunu bilmek veya bir katre sudaki timsalinden, şemsin azametini göstermek talebinde bulunmak, en yüksek bir insafsızlıktır. Çünki vasıf ile ittisaf arasında fark vardır. Meselâ: Katredeki timsal, şemsin evsafını gösterir. Amma o evsaf ile muttasıf olamaz.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Vücud nev'inde tezahüm yoktur. Yani, pek çok âlemler, haller, vücud sahnesinde içtima eder, birleşirler. Meselâ: Gece zamanı duvarları camdan olan ve elektrik yanan bir odaya girdiğin vakit, âlem-i misale bir pencere hükmünde olan camlarda pek çok menzilleri, odaları göreceksin.

Sâniyen: Odada otururken, kemal-i sühuletle o misalî odalarda her çeşit tebdil, tağyir, tasarruf edebilirsin.

Sâlisen: Odadaki elektrik, elektrik misallerinin en uzağına en yakındır. Çünki o misalî misallerin kayyumu odur.

Râbian: Bu maddî vücudun bir habbesi, bir parçası, o misalî vücudun bir âlemini içine alabilir.

Bu dört hüküm, Vâcib ile âlem-i mümkinat arasında da caridir. Çünki mümkinatın vücudu, Vâcib'in nurundan bir gölge olduğu cihetle vehmî bir mertebededir. Vâcib'in emriyle vücud-u hariciyeye girer. Sabit ve müstekar kalır. Demek mümkinatın vücudu bizzât hakikî bir vücud-u haricî

olmadığı gibi, vehmî veya zâil bir zıll de değildir. Ancak, Vâcib-ül Vücud'un icadıyla bir vücuddur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bu güzel âlemin bir mâliki bulunmaması muhal olduğu gibi, kendisini insanlara bildirip tarif etmemesi de muhaldir. Çünki insan mâlikin kemalâtına delalet eden âlemin hüsnünü görüyor; ve kendisine beşik olarak yaratılan Küre-i Arzda istediği gibi tasarruf eden bir halifedir. Hattâ sema-i dünyada dahi aklıyla çalışıyor ve küçüklüğüyle, za'fiyetiyle beraber hârika tasarrufat-ı acibesiyle eşref-i mahlukat ünvanını almıştır. Ve elinde cüz-ü ihtiyarî bulunduğundan bütün esbab içerisinde en geniş bir salahiyet sahibidir. Binaenaleyh Mâlik-i Hakikî'nin rusül vasıtasıyla böyle yüksek fakat gafil abdlerine kendisini bildirip tarif etmesi zarurîdir ki, o Mâlik'in evamirine ve marziyatına vâkıf olsunlar.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanın vehim, farz, hayal duygularına varıncaya kadar bütün hâssaları bilâhere rücu' edip bil-ittifak Hakk'a iltica ettiklerini ve bâtıla hiçbir ihtimal ve imkânın kalmadığını ve kâinatın ancak ve ancak Kur'anın izah ettiği şekilde bulunduğunu gördüm.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Âlem-i ziya, âlem-i hararet, âlem-i hava, âlem-i kehrüba, âlem-i elektrik, âlem-i cezb, âlem-i esîr, âlem-i misal, âlem-i berzah gibi âlemler arasında müzahame ve yer darlığı yoktur. Bu âlemler, hepsi de ihtilâlsiz, müsademesiz küçük bir yerde içtima ederler.

Kezalik pek geniş gaybî âlemlerin de bu küçük arzda içtimaları, mümkündür. Evet hava, su, insanın yürüyüşüne, cam ziyanın geçmesine, şuaın röntgen vasıtasıyla kesif cisimlere bile nüfuzuna ve akıl nuruna, melek ruhuna, demirin içine hararetin akmasına, elektriğin cereyanına bir mani' yoktur.

Kezalik bu kesif âlemde ruhanîleri deverandan, cinnîleri cevelandan, şeytanları cereyandan, melekleri seyerandan men'edecek bir mani yoktur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Göz, lâmba, şems gibi nur ve nuranî şeylerde cüz'î küllî, cüz küll, bir bin müsavidir. Evet

şemse bak! Onun timsalleriyle seyyarat, denizler ve havuzlar, katre, kabarcıklar gibi bütün şeffaf şeyler, kemal-i sühuletle temessül ediyorlar. Kezalik Şems-i Ezelî şu kâinat kitabında bütün babları, fasılları, satırları, cümleleri, harfleri def'aten bilâ-külfet yazıyor. Ve ba'sü ba'de-l mevtte dahi aynı bu sühulet vardır. "Hilkatiniz ve ba'siniz, bir nefsin hilkat ve ba'si gibidir." diye Kur'an-ı Kerim emrediyor.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Her şeyi tahrik eden zerrat-ı müteharrikenin, muayyen hadlerine kadar hareket ettikten sonra tevakkuf ve durmalarına dikkat eden adam anlar ki: **Her şeyin hududunda daima harekette bulunan zerratı durdurup geri çeviren bir hudud bekçisi vardır. O zerratı taşmaktan men'ediyor. o bekçi ise, muhit bir ilmin tecellisidir ki, o tecelli kadere, kader de mikdara, mikdar da kalıba tahavvül eder. Demek, her şey içerisindeki zerrata bir kalıbdır.**

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kur'anın âyetleri birbirini tefsir ettiği gibi, bu kitab-ı âlemin de bir kısmı, diğer bir kısmını izah ediyor. Meselâ: Maddiyat âlemi Cenab-ı Hakk'ın envâr-ı nimetini cezbetmek için hakikî bir ihtiyaç ile şemse muhtaç olduğu gibi, âlem-i maneviyat dahi rahmet-i İlahiyenin ziyalarını almak için şems-i nübüvvete muhtaçtır. Binaenaleyh Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) nübüvveti, şemsin kat'iyyet ve vuzuhu derecesinde kat'î ve vâzıhtır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Zîhayatın vücuduna terettüb eden semereler, yalnız kendisine, menfaatına, bekasına, kemaline mahsus değildir. Ancak o semerelerden bir hisse kendisine aittir. Bâki kalan kısm-ı a'zamı Hâlıka raci'dir. Zîhayata ait uzun bir zaman sonra husule gelir. Hâlık'a raci' kısım ise, bir anda husule gelir. Meselâ: O zîhayat, esma-i hüsnanın tecelliyatına mazhariyetle Hâlıkı, evsaf-ı kemaliye ile tavsif ve lisan-ı haliyle hamdetmiş oluyor.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanın bir ferdi, ihata-i fikriyesiyle, aklıyla, kalbinin vüs'atiyle bir nevi külliyet kesbeder. Ve keza insanın bir ferdi, hilafet hususunda âlemin eczasıyla şuurca alâkadar olduğundan nebatî olsun

hayvanî olsun pek çok nevilerde tasarruf sahibi bulunduğundan, nev'i gibidir. Ve bu itibarla insanın bir ferdi nevi'ler sırasına geçer. Binaenaleyh gerek hayvanatın, gerek semeratın nevi'lerinde vukua gelen mükerrer kıyametler, hevam ve haşeratta vücuda gelen senevî haşir ve neşirler, insanın da her bir ferdinde caridir.

Hülâsa: Kur'anın âyetleriyle ebna-yı beşer için büyük kıyametin geleceğine kat'î delaletler olduğu gibi, kitab-ı âlemin âyât-ı tekviniyesiyle de kıyamet-i kübraya pek kat'î delaletler ve işaretler vardır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kur'an-ı Kerim okunurken istima'ında bulunduğun zaman muhtelif şekillerde dinleyebilirsin:

1- Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm, nübüvvet kürsüsüne çıkıp nev'-i beşere hitaben Kur'anın âyetlerini tebliğ ederken, kıraatini kalben ve hayalen dinlemek için kulağını o zamana gönder. O fem-i mübarekinden çıkar gibi dinlemiş olursun.

2- Veya Cebrail (A.S.) Hazret-i Muhammed'e (A.S.M.) tebliğ ederken her iki Hazretin arasında yapılan tebliğ-tebellüğ vaziyetini dinler gibi ol.

3- Veya Kab-ı Kavseyn makamında, yetmiş bin perde arkasında Mütekellim-i Ezelî'nin Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'a olan tekellümünü dinler gibi hayalî bir vaziyete gir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Senin şuur ve ilminin sana taalluku, ahval ve levazımat-ı ihtiyacatın nisbetindedir. Çünki sebeb ile müsebbeb, kuvvet ile amel arasında münasebet lâzımdır. Fazla noksan olmamalıdır. Senin sana olan şuur ve ilminin nisbeti, Hâlıkın sana olan nazar ve ilmine nisbetle bir kıl gibidir. Binaenaleyh pek cüz'î olan ilim ve şuurunla, Şems-i Ezelî'nin ilim ve nazarına mukabele etmekle gündüz ortasında güneşin altında, güneşin ziyasıyla mübarezeye çıkan ateş böceği gibi olma!

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hakk'ın ef'ali birbirine münasib, âsârı birbirine müşabih, esması birbirine âyine ve

ma’kes, sıfatı birbirine mütedâhil, şuunatı memzuc ise de, herbirisi için hususî bir tavır, bir hal vardır ki, maksud-u bizzât o hususî tavırdır. Sair tavırlar ise, tebaîdirler. Binaenaleyh meselâ Hâlık’ın âsârından cemadata baktığın zaman azamet ve kudreti, kasdına hedef yap. Başka isimlerin tecelliyatını teb’an düşün. Hayvanata bakarken merhamet kasdıyla bak. Sair tecelliyata tebaî bir nazar ile bak.

İ’lem Eyyühel-Aziz! Kur’an-ı Kerim bütün insanlara rahmettir. Çünki herbir insanın şu hakikî âlemden kendisine mahsus hayalî bir âlemi olduğu gibi, herkes kendi meşrebine göre Kur’andan fehm ve iktibas ettiği (hâfızasında) kendisine has bir Kur’an vardır ki, onun ruhunu terbiye, kalbini tedavi eder.

Ve keza Kur’an-ı Kerim’in bir meziyeti şudur ki: Bütün ülema ve ehl-i meşreb gibi herkes hidayeti için, şifası için müteaddid surelerden ayrı ayrı âyetleri ahzedebilir. Çünki bir âyetin sair âyât-ı Kur’aniye ile pek ince münasebetleri, ittisal cihetleri vardır. Aralarında vahşet yoktur. Bu itibar ile müteaddid surelerden alınan âyetler küçük bir Kur’an hükmünde olur.

İ’lem Eyyühel-Aziz! لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللّٰهِ cümle-i mukaddesesi, insanın zerre vaziyetinden, insan-ı mü’min suretine gelinceye kadar camidiyet, nebatiyet, hayvaniyet, insaniyet gibi geçirdiği etvar ve ahvaline nâzırdır. Şu menzillerde insanın letaifi pek çok elem ve emellere maruzdur. Maahâza havl ve kuvvetin müteallikleri zikredilmeyerek mutlak bırakılmıştır. Binaenaleyh bu cümle, teselli-bahş olup şümulü dâhilinde olan makamlara göre tefsir edilir. Meselâ:

1- لاَ حَوْلَ عَنِ الْعَدَمِ وَ لاَ قُوَّةَ عَلَى الْوُجُودِ Ademden çıkıp vücuda gelmek.

2- لاَ حَوْلَ عَنِ الزَّوَالِ وَ لاَ قُوَّةَ عَلَى الْبَقَاءِ Zevale gitmeyip bekada kalmak.

3- لاَ حَوْلَ عَنِ الْمَضَرَّةِ وَ لاَ قُوَّةَ عَلَى النَّفْعِ Mazarratı def’, menfaati celb.

4- لاَ حَوْلَ عَنِ الّمَصَائِبِ وَ لاَ قُوَّةَ عَلَى الّمَطَالِبِ Musibetten uzak olup, matluba nâil olmak.

5- لاَ حَوْلَ عَنِ الْمَعَاصِى وَ لاَ قُوَّةَ عَلَى الْعِبَادَةِ Maasiye düşmemek, ibadete devam etmek.

6- لاَ حَوْلَ عَنِ النِّقَمِ وَ لاَ قُوَّةَ عَلَى النِّعْمَةِ Azaba maruz kalmamak, nimete mazhar olmak.

7- لاَ حَوْلَ عَنِ الظُّلْمَةِ وَ لاَ قُوَّةَ عَلَى النُّورِ Zulmete düşmemek, nur ile tenevvür etmek.

Ve hâkeza her bir makamda insanın letaifine göre takyid ve tefsir edilebilir.

ZEYL-ÜZ ZEYL

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bazı insanların ağzında kemmiyeten az, keyfiyeten pek büyük üç kelime dolaşmaktadır:

Birincisi: Her şey kendi kendine teşekkül etmiştir.

İkincisi: Mûcid ve müessir esbabdır.

Üçüncüsü: Tabiat iktiza etti.

Bu üç kelimatın pek çok muhalâta zarf oldukları hakkında yapılan beyanatı dinle:

İnsan mevcuddur. Bu mevcud insan, birinci kelimeye nazaran hem sâni'dir, hem masnu.

İkinci kelimeye göre, esbabın tesiriyle vücuda gelmiştir.

Üçüncü kelimeye nazaran, mevhum tabiatın eseridir.

Dördüncü cihet ise, hak ve hakikatın istilzam ettiği gibi Allah'ın masnuudur.

Evvelki kelimenin gayr-ı mahsur muhalâtı:

1- O kelimenin iktizasına göre insanı teşkil eden zerrelerin her birisinde hem insanın içini, hem kâinatı görecek, bilecek bir göz, bir ilim ve sair sıfat-ı lâzımenin bulunması lâzımdır.

2- İnsanın bedeninde zerrattan teşekkül eden mütehalif mürekkebat adedince -matbaalarda hurufatı tertib etmek için kullanılan kalıblar gibi- kalıblar lâzımdır.

3- Kârgir kemerlerin taşları gibi, herbir zerrenin arkadaşlarına hem hâkim, hem mahkûm olması lâzım gelir. Ve keza her birisi, ötekilere hem zıd, hem misil, hem mutlak, hem mukayyed olması lâzımdır.

İkinci Kelimenin muhalâtı:

1- İnsanın me’hazi, yani insanı teşkil eden maddeler eczahanelerde bulunan ağızları mühürlü, ayrı ayrı, çeşit çeşit mütebayin ilâçlar gibi maddelerdir. Hiç kimsenin eli dokunmaksızın ihtiyaç nisbetinde kemal-i intizam ve müvazene ile o ilâçların şişelerden kendi kendine çıkıp hayatî bir macun vaziyetine gelmesi mümkün ise, insanın da sâni’siz esbab ve mevadd-ı camideden sudûru mümkündür diyebilir.

2- Bir şeyin kemal-i intizam ile gayr-ı mahdud, kör, sağır, camid, şuursuz esbabdan sudûrunun muhaliyeti nisbetinde sâni’siz insanın da o maddelerden yapılması muhaldir. Maahâza, maddî esbabın yalnız zahire taalluku vardır. Bâtındaki latif, ince, garib nakışlara, san’atlara nüfuzu yoktur.

3- O kelimenin iktizasına göre kemal-i ittifak ve intizam ile ihtiyacat nisbetinde gayr-ı mahsur esbabın bir cüzde, bir hüceyrede içtimaları lâzım gelir. Bu içtima, âlemin ecza ve erkânının azametiyle beraber senin elinin içine girip içtima etmeleri demektir.

Çünki insanın ustası esbab olduğu takdirde, âlemin bütün ecza ve erkânı insanla alâkadar olduğuna nazaran, insanın yapılışında âmil ve usta olmaları lâzım gelir. Bir usta yaptığı şeyin içerisinde bulunduktan sonra yapar. o halde, insanın bir hüceyresinde âlemin eczası içtima edebilir. Bu öyle bir muhaldir ki, muhallerin en mümteniidir.

Üçüncü kelimenin muhal ve butlanı ise:

Evet tabiatın iki ciheti vardır. Biri zahiridir ki, ehl-i gaflet ve dalaletçe hakikat zannedilmiştir. Diğeri bâtınıdır ki, san’at-ı İlahiye ve sıbga-i Rahmaniyedir. Tabiata ilâveten iddia edilen kuvvet ise, Hâlık-ı Hakîm-i Alîm’in cilve-i kudretidir. Ehl-i gafletin sâni’ olarak telakki ettikleri tabiata, cenah olarak yapıştırdıkları kör tesadüf ve ittifak ise, dalaletten neş’et eden ızdırar neticesinde şeytanların ihtira ettikleri hezeyanlardır. Çünki müteaddid eserlerimde kat’î bir surette isbat edildiği gibi, hârikaların hârikası olan şu san’at, ancak ve ancak bütün evsaf-ı kemaliye ile muttasıf

bir Habîr-i Basîr'in yed-i kudretinden çıkmamış ise, şu kesif, camid, mukayyed, miskin, mümkinin eliyle mi şu kâinata giydirilen gömlek yapılmıştır? Yoksa âlemlere giydirilen şu güzel teşekkülleri, nakışları baûda veya kaplumbağa mı yapmıştır? Hâşâ, sümme hâşâ!...

Evet insanda, her şeyde Sâni'-i Ezelî'nin masnuu olduklarına mevcudatın adedince şahidler vardır. Meselâ:

1- Kâinattır. Evet kâinatın ihtiva ettiği bütün zerrat ve mürekkebatın her birisi ellibeş lisan ile şehadet etmektedir.

2- Kur'andır. Evet Kur'an, bütün enbiya, evliya ve muvahhidînin kitablarıyla, sahife-i kevn ve vücudda yaratılan icadî ve tekvinî âyetler Hâlıkın hallakıyetine âdil şahidlerdir.

3- Mahlukatın reisi ve resulü, bütün enbiya, evliya, melaike ile birlikte, her şeyin sâni'i Allah olduğuna ilân-ı şehadet ediyorlar.

4- İns ve cin taifeleri envaen ihtiyacat-ı fıtriyesiyle şahiddirler.

5- Uluhiyet ve Hallakıyetin Allah'a mahsus ve münhasır olduğuna Allah da şehadet ediyor.

Arkadaş! San'atın, vücuh-u selâse-i mezkûre üzerine mümkine veya hakkın istilzam ettiğine nazaran Vâcib'e olan isnadı mes'elesi; semeredar bir ağaç mes'elesi gibidir. Şöyle ki: Ağacın o semereleri, ya vahdete isnad edilir. Yani neşv ü nema kanunuyla ağacın kökünden, kök de çekirdekten, çekirdek de evamir-i tekviniyeyi temessülden, evamir-i tekviniye de "Kün" emrinden, "Kün" emri dahi Vâhid-i Vâcib'den sâdır olmuştur.

O vakit, o ağaç bütün eczasıyla, yapraklarıyla, dallarıyla, semereleriyle yaratılış kolaylığında bir semere-i vâhide hükmünde olur. Çünki vahdete nisbeten küçük bir semere ağacıyla pek büyük ve çok semereli bir ağaç arasında fark yoktur. Bu adem-i fark, vahdette sühuletle yüsr, kesrette suubetle usrün bulunduğundan neş'et etmiştir.

Eğer kesrete isnad edilirse, her bir semere, her bir çiçek, herbir yaprak, herbir dal; tam ağacının vücuda

gelmesine lâzım olan bütün âlât, cihazat, esbab vesaireye ihtiyaç gösterecektir. Çünki küll cüz'de dâhildir. Ona ne lâzımsa buna da lâzımdır. Mes'ele bu iki şıktan hariç değildir. Biri vâcib, diğeri mümteni'dir.

Hülâsa: Bir hüceyrenin vücuda gelmesi kendisine isnad edilirse, kâinata muhit olan sıfatlar kendisinde lâzımdır. Esbaba isnad edilirse, âlemdeki bütün esbabın o hüceyrede içtimaları lâzım gelir. Halbuki sineğin iki eli sığmayan bir hüceyre, iki ilahın tasarrufuna mahal olabilir mi? Hâşâ!..

Maahâza hüceyreden tut, âleme kadar her bir şeyin bir nevi vahdeti vardır. Öyle ise, Sâni' de vâhid olacaktır. Çünki vâhid ancak vâhidden sudûr eder. Ve keza bir habbe şemsi ziyasıyla, rengiyle (tecelli suretiyle) içine alabilir. Fakat masdariyet itibariyle, bir habbe, iki habbeyi içine alıp onlara masdar olamaz. Ve keza vücud-u haricî, vücud-u misalîden daha sabit, daha muhkemdir. Vücud-u haricîden bir nokta, vücud-u misalîden bir dağı içine alabilir. Kezalik vücud-u vücubî; daha kavî, daha rasih, daha sabittir. Belki de vücud-u hakikî, vücud-u haricî ondan ibarettir.

Binaenaleyh ilm-i muhit-i ezelîde temessül eden imkânî vücudlar, vücud-u vücubînin tecelliyat-ı nuriyelerine âyine ve ma'kestirler. Öyle ise ilm-i ezelî, imkânî vücudlara âyine olduğu gibi, imkânî vücudlar da vücud-u vücubîye âyinedir. Sonra o imkânî vücudlar, ilm-i ezelîden vücud-u haricîye intikal etmişlerse de, vücud-u hakikî mertebesine vâsıl olmamışlardır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kevn ve vücud sahasında durup, ahval-i âleme dikkat eden adam, hadsî bir sür'atle anlar ki: Tesir ve fâiliyet; latif, nuranî, mücerred olan şeylerin şe'ni olduğu gibi; infial, kabiliyet, teessür de maddî, kesif, cismanî şeylerin hâssasıdır. Evet misal olarak semadaki nur ile yerdeki şu kocaman dağa bak. O nur semada iken ziyasıyla yerde iş görür, faaliyettedir. O dağ ise, azametiyle beraber faaliyetsiz yerinde oturuyor. Ne bir tesiri var ve ne de bir fiili var.

Ve keza eşya arasında vukua gelen fiillerden anlaşılıyor ki, hangi bir şey latif, nuranî ise, sebeb ve fâil olmaya kesb-i liyakat eder. Kesafeti nisbetinde de infial ve müsebbebiyet mertebesine yaklaşıyor. Bundan anlaşılıyor ki, esbab-ı zahiriyenin Hâlıkıyla, müsebbebatın mûcidi, ancak ve ancak Nur-ul Envâr, Sâni'-i Ezelî'dir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Tefekkür, gafleti izale eder. Dikkat, teemmül; evham zulümatını dağıtıyor. Lâkin nefsinde, bâtınında, hususî ahvalinde tefekkür ettiğin zaman derinden derine tafsilât ile tedkikat yap. Fakat âfâkî, haricî, umumî ahvalâta teemmül ettiğin vakit sathî, icmalî düşün, tafsilâta geçme. Çünki icmalde, fezlekede olan kıymet ve güzellik, tafsilâtında yoktur. Hem de âfâkî tefekkür, dipsiz denize benziyor, sahili yoktur. İçine dalma boğulursun.

Arkadaş! Nefsî tefekkürde tafsilâtlı, âfâkî tefekkürde ise icmalî yaparsan, vahdete takarrüb edersin. Aksini yaptığın takdirde kesret fikrini dağıtır, evham seni havalandırır. Enaniyetin kalınlaşır, gafletin kuvvet bulur, tabiata kalbeder. İşte dalalete îsal eden kesret yolu budur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsan ne kadar cahil ve gafildir. Ne kadar yolunu şaşırmış, nefsine zarar veriyor. Dokuz vecihle menfaatı muhakkak, yalnız bir vecihle zararı mevhum olan büyük bir hayr-ı azîmi terk, dalaleti irtikâb eder. Evet sofestaînin bir şübhesi için, binlerce menfaat delilleri olan hidayeti terkediyor.

Halbuki insan çok vehham, ihtiyatlı olduğuna nazaran, dünyevî bir işde onda bir zarar ihtimali varsa içtinab eder. Âhiret işi olursa onda dokuz zarar ihtimali olduğu halde, içtinab etmez. İşte cehalet bu kadar olur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Ruh-u insanî gayr-ı mütenahî ihtiyaçlara giriftar, gayr-ı mütenahî elemlere mahaldir. Gayr-ı mahsur lezzetlere iştihalıdır. Gayr-ı mahdud âmâli beslemektedir. Hattâ kalbin dalaletiyle beraber ruhtan fışkıran şefkat, gayr-ı mütenahî elemleri tazammun ediyor. Binaenaleyh "Ben neyim? Ne kıymetim var ki, benim için

kıyamet kopsun, mizan vaz'edilsin, hesab görülsün?" demeye hakkın yoktur.

Ey kemal-i gurur ile dalalet kürsüsünde oturan! Hayatına mağrur olma. Zira o hayat, bir mugalata ile kaimdir. Şöyle ki: O kürsüde oturan dâll, zeval ve fenanın dehşetini düşünüp korktuğu zaman saadet-i ebediye ihtimaline kaçar, tekâlif-i diniyenin terkinde de âhiretin olmayacağı ihtimaline kaçar. Bu mağlata ile her iki elemden kurtuluyor. Lâkin, kısa bir zamanda düğüm açılır, hakikat ortaya çıkar. Ne birinci ihtimal elemini izale eder ve ne de ikinci ihtimal yükünü tahfif eder.

Ve keza "**Musibet taammüm ettiğinde, elem hafif olur. Ben de emsalim gibiyim.**" diye yine yük altından kaçar. Fakat, musibet âmm olduğundan, elemi muzaaf olur, kat kat ziyade olur. Çünki kendisi gibi akrabası, ahbabı da o musibete dâhildir. Çünki insanın ruhu, ebna-yı cinsiyle alâkadardır. Ne kadar umumî olursa, o kadar da elemi fazla olur.

Ey şek cephesinde, gaflet gölgesinde istirahata çekilen bîçare! Gaflet serinliğinde, şek içinde zevkettiğin lezzeti lezzet sanma! O zehirli baldır. Az bir zaman sonra cehennemî bir azaba inkılab edecektir. Eğer âlâmın lezaize, nârın nura inkılab etmesi emelinde isen, evkat-ı hamsede rüku ve sücud kancasıyla gururun hortumunu bük, sık, başını kır, imanı doldur. Sonra âyâta tefekkür ile taate devam eyle ki, şek ve gaflet perdeleri yırtılsın. Bu dalalât acılığından, necatın halâveti tavazzuh ile münacat lezzeti ortaya çıksın.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Ubudiyette ancak teslimiyet vardır. Tecrübe, imtihan yoktur. Çünki seyyid, efendi; abdini, hizmetkârını tecrübe ve imtihan edebilir. Fakat, abd seyyidini imtihan etmek salahiyetinde değildir. Ve keza insan Rabbini, Hâlıkını tecrübe edemez.

ZÜHRE [8](*)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

Mukaddeme

Bu risalenin te'lifinden oniki sene evvel [9](Haşiye) inayet-i Rabbaniye ile, marifet-i İlahiyede bir hareket-i fikriye ve bir seyahat-ı kalbiye ve bir inkişafat-ı ruhiyede tezahür eden bazı lemaat-ı tevhidiyeyi Arabî olarak Notalar suretinde Zühre, Şu'le, Habbe, Şemme, Zerre, Katre gibi risalelerde kaydetmiştim. Uzun bir hakikatın yalnız bir ucunu göstermek ve parlak bir nurun yalnız bir şuaını irae etmek tarzında yazıldığından, yalnız kendi kendime birer hatıra ve birer ihtar şeklinde olduğundan, başkalarının istifadesi mahdud kalmıştı. Hususan en mümtaz ve en has kardeşlerimin kısm-ı a'zamı Arabî okumamışlar. Bunların ısrarı ve ilhahıyla o Notaların, o Lem'aların kısmen izahlı ve kısmen kısa bir mealini Türkçe olarak yazmağa mecbur oldum.

Bu Notalar ve Arabî risaleler, Yeni Said'in en evvel hakikat ilminden bir derece şuhud suretinde gördüğü için tağyir edilmeden mealleri yazıldı. Onun için bazı cümleler sair Sözlerde zikredilmekle beraber burada da zikrediliyor; ve bir kısmı gayet mücmel olmakla beraber izah edilmiyor, tâ letafet-i asliyesini kaybetmesin.

Said Nursî

BİRİNCİ NOTA: Kendi nefsime hitaben demiştim: Ey gafil Said! Bil ki: Şu âlemin fenasından sonra sana refakat etmeyen ve dünyanın harabıyla senden müfarakat eden bir şeye kalbini bağlamak sana lâyık değildir. Hususan senin asrının inkırazıyla seni terkedip arka çeviren ve bahusus

berzah seferinde arkadaşlık etmeyen ve hususan seni kabir kapısına kadar teşyi' etmeyen, hususan bir iki sene zarfında ebedî bir firak ile senden ayrılıp günahını senin boynuna takan, hususan senin rağmına olarak husulü anında seni terkeden fâni şeylerle kalbini bağlamak, kâr-ı akıl değildir. Eğer aklın varsa; uhrevî inkılabatında, berzahî etvarında ve dünyevî inkılabatının müsadematı altında ezilen, bozulan ve ebedî seferde sana arkadaşlığa muktedir olmayan işleri bırak, ehemmiyet verme, onların zevalinden kederlenme. Sen kendi mahiyetine bak ki: Senin latifelerin içinde öyle bir latife var ki, ebedden ve ebedî zâttan başkasına razı olamaz. Ondan başkasına teveccüh edemiyor, masivasına tenezzül etmez. Bütün dünyayı ona versen, o fıtrî ihtiyacı tatmin edemez. O şey ise, senin duygularının ve latifelerinin sultanıdır. Fâtır-ı Hakîm'in emrine muti' olan o sultanına itaat et, kurtul!..

İKİNCİ NOTA: Hakikatdar bir rü'yada gördüm ki, insanlara diyordum: "**Ey insan! Kur'anın desatirindendir ki, Cenab-ı Hakk'ın masivasından hiçbir şeyi ona taabbüd edecek bir derecede kendinden büyük zannetme. Hem sen kendini hiçbir şeyden tekebbür edecek derecede büyük tutma. Çünki mahlukat, mabudiyetten uzaklık noktasında müsavi oldukları gibi, mahlukıyet nisbetinde de birdirler.**"

ÜÇÜNCÜ NOTA: Ey gafil Said! Bil ki: Galat-ı his nev'inden gayet muvakkat dünyayı lâyemut ve daimî görüyorsun. Etrafına ve dünyaya baktığın zaman bir derece sabit ve müstemir gördüğünden, fâni nefsini de o nazar ile sabit telakki ettiğinden, yalnız kıyametin kopacağından dehşet alıyorsun. Güya kıyametin kopmasına kadar yaşayacaksın gibi, yalnız ondan korkuyorsun. Aklını başına al. Sen ve hususî dünyan, daimî zeval ve fena darbesine maruzsunuz. Senin bu galat-ı hissin ve mağlatan şu misale benzer ki:

Bir adam elinde olan âyinesini bir hane veya bir şehre veya bir bahçeye karşı tutsa; misalî bir hane, bir şehir, bir bahçe o âyinede görünür. Edna bir hareket ve küçük bir tegayyür âyinenin başına gelse, o hayalî hane ve şehir ve bahçede herc ü merc ve karışıklık düşer. Hariçteki hakikî hane, şehir ve bahçenin devam ve bekası sana faide vermez. Çünki senin elindeki âyinedeki hane ve sana ait şehir ve bahçe, yalnız âyinenin sana verdiği mikyas ve mizan iledir. Senin hayatın ve ömrün, âyinedir. Senin dünyanın direği ve âyinesi ve merkezi, senin ömrün ve hayatındır. Her dakikada o hane ve şehir ve bahçenin ölmesi mümkün ve harab olması muhtemel olduğundan, her dakika senin başına yıkılacak ve senin kıyametin kopacak bir vaziyettedir. Madem öyledir; sen, bu hayatına ve dünyana, çekemedikleri ve kaldıramadıkları yükleri yükletme!..

DÖRDÜNCÜ NOTA: Bil ki: Ekseriyetle Fâtır-ı Hakîm'in âdetidir, ehemmiyetli ve kıymetdar şeyleri aynıyla iade ediyor. Yani, ekser eşyanın misliyle tazelenmesi, mevsimlerin tebeddülünde, asırların değişmesinde o kıymetdar ehemmiyetli şeyleri aynıyla iade ediyor. Yevmî ve senevî ve asrî haşirlerin umumunda, şu kaide-i âdetullah ekseriyetle muttarid görünüyor. İşte bu sabit kaideye binaen deriz: **Madem fününun ittifakıyla ve ulûmun şehadetiyle, hilkat şeceresinin en mükemmel meyvesi insandır. Ve mahlukat içinde en ehemmiyetli insandır. Ve mevcudat içinde en kıymetdar insandır. Ve insanın bir ferdi, sair hayvanatın bir nev'i hükmündedir. Elbette kat'î bir hads ile hükmedilir ki, haşir ve neşr-i ekberde beşerin herbir ferdi aynıyla, cismiyle, ismiyle, resmiyle iade edilecektir.**

BEŞİNCİ NOTA: Şu notada Avrupa fününu ve medeniyeti, Eski Said'in fikrinde bir derece yerleştiği için, Yeni Said harekât-ı fikriyede seyrettiği zaman, Avrupa'nın fünun ve medeniyeti, o seyahat-ı kalbiyede emraz-ı kalbiyeye inkılab ederek ziyade müşkilâta medar olduğundan, bilmecburiye Yeni Said zihnini silkeleyip,

müzahref felsefeyi ve sefih medeniyeti atmak isterken, kendi ruhunda Avrupa'nın lehinde şehadet eden hissiyat-ı nefsaniyeyi susturmak için, Avrupa'nın şahs-ı manevîsi ile bir cihette gayet kısa, bir cihette uzun, gelecek muhavereye mecbur olmuştur.

Yanlış anlaşılmasın, Avrupa ikidir:

Birisi, İsevînin din-i hakikîden ve İslâmiyetten aldığı feyz ile hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye nâfi' san'atları ve adalet ve hakkaniyete hizmet eden fünunları takib eden Avrupa'ya hitab etmiyorum. Belki felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiatını mehasin zannederek, beşeri sefahete ve dalalete sevkeden bozulmuş ikinci Avrupa'ya hitab ediyorum. Şöyle ki:

O zaman, o seyahat-ı ruhiyede, mehasin-i medeniyet ve fünun-u nâfiadan başka olan malayani ve muzır felsefeyi ve muzır ve sefih medeniyeti elinde tutan Avrupa'nın şahs-ı manevîsine karşı demiştim:

Bil ey ikinci Avrupa! Sen sağ elinle sakîm ve dalaletli bir felsefeyi ve sol elinle sefih ve muzır bir medeniyeti tutup dava edersin ki, beşerin saadeti bu ikisi iledir. Senin bu iki elin kırılsın ve şu iki pis hediyen senin başını yesin.

Ey küfr ü küfranı dağıtıp neşreden bedbaht ruh! Acaba hem ruhunda, hem vicdanında, hem aklında, hem kalbinde dehşetli musibetlerle musibet-zede olmuş ve azaba düşmüş bir adamın cismiyle, zahirî bir surette aldatıcı bir zînet ve servet içinde bulunmasıyla saadeti mümkün olabilir mi? Ona mes'ud denilebilir mi? Âyâ görmüyor musun ki, bir adamın cüz'î bir emirden me'yus olması ve vehmî bir emelden ümidi kesilmesi ve ehemmiyetsiz bir işten inkisar-ı hayale uğraması sebebiyle tatlı hayaller ona acılaşıyor, şirin vaziyetler onu tazib ediyor, dünya ona dar geliyor, zindan oluyor. Halbuki senin şeametinle, kalbinin en derin köşelerinde ve ruhunun tâ esasında dalalet darbesini yiyen ve o dalalet cihetiyle bütün emelleri inkıtaa uğrayan ve bütün elemleri ondan neş'et eden bir bîçare insana hangi saadeti temin ediyorsun? **Acaba zâil, yalancı bir**

cennette cismi bulunan ve kalbi, ruhu cehennemde azab çeken bir insana mes'ud denilebilir mi? İşte sen bîçare beşeri böyle baştan çıkardın, yalancı bir cennet içinde cehennemî bir azab çektiriyorsun.

Ey nev'-i beşerin nefs-i emmaresi! Bu temsile bak, beşeri nereye sevkettiğini bil. Meselâ bizim önümüzde iki yol var. Birisinden gidiyoruz. Görüyoruz ki, her adım başında bîçare âciz bir adam bulunur. Zalimler hücum edip malını, eşyasını gasbederek kulübeciğini harab ediyorlar, bazan da yaralıyorlar. Öyle bir tarzda ki, acınacak haline sema ağlıyor. Nereye bakılsa hal bu minval üzere gidiyor. O yolda işitilen sesler, zalimlerin gürültüleri, mazlumların ağlayışları olduğundan umumî bir matem, o yolu kaplıyor. İnsan, insaniyet cihetiyle gayrın elemiyle müteellim olduğundan, hadsiz bir eleme giriftar oluyor. Halbuki vicdan bu derece teellüme tahammül edemediğinden; o yolda giden, iki şeyden birisine mecbur olur. Ya insaniyetten tecerrüd edip nihayetsiz vahşeti iltizam ederek öyle bir kalbi taşıyacak ki, kendi selâmetiyle beraber umumun helâketi onu müteessir etmesin veyahud kalb ve aklın muktezasını ibtal etsin.

Ey sefahet ve dalalette bozulmuş ve İsevî dininden uzaklaşmış Avrupa! Deccal gibi bir tek gözü taşıyan kör dehân ile ruh-u beşere bu cehennemî haleti hediye ettin! Sonra anladın ki: Bu öyle ilâçsız bir illettir ki, insanı a'lâ-yı illiyyînden, esfel-i safilîne atar. Hayvanatın en bedbaht derecesine indirir. Bu illete karşı bulduğun ilâç, muvakkaten ibtal-i his hizmeti gören cazibedar oyuncakların ve uyutucu hevesat ve fantaziyelerindir. Senin bu ilâcın, senin başını yesin ve yiyecek! İşte beşere açtığın yol ve verdiğin saadet, bu misale benzer.

İkinci yol ki: Kur'an-ı Hakîm, hidayetiyle beşere hediye etmiştir. Şöyledir: Görüyoruz ki o yolun her menzilinde, her mekânında, her şehrinde bir Sultan-ı Âdil'in müstakim askerleri her tarafta bulunuyor, geziyorlar. Arasıra o Sultan'ın emriyle o askerlerin bir kısmını terhis ediyorlar. Silâhlarını, atlarını ve mîrî levazımatlarını alıyorlar, onlara

izin tezkeresini veriyorlar. O terhis olunan neferler, çendan ünsiyet ettikleri at ve silâhların teslim alınmasından zahiren mahzun oluyorlar. Fakat hakikat noktasında terhisle müferrah olup, Sultan'ın ziyaretine ve padişahın payitahtına dönmesi ve padişahı ziyaret etmesi cihetinde gayet memnun oluyorlar. Bazan terhis memurları acemî bir nefere rastgeliyorlar. Nefer onları tanımıyor. "Silâhını teslim et!" diyorlar. Nefer diyor: "Ben padişahın askeriyim, onun hizmetindeyim; sonra onun yanına gideceğim. Siz neci oluyorsunuz? Eğer onun izin ve rızasıyla gelmiş iseniz, göz ve baş üstüne geldiniz, emrini gösteriniz; yoksa çekiliniz, benden uzak olunuz. Ben tek başımla kalsam, sizler binler dahi olsanız, yine sizinle döğüşeceğim. Kendi nefsim için değil, çünki nefsim benim değil, benim sultanımındır. Belki bendeki nefsim ve silâhım, mâlikimin emanetidir. Emaneti muhafaza ve Sultanımın haysiyetini himaye ve izzetini vikaye için size baş eğmeyeceğim!"

İşte o ikinci yoldaki medar-ı sürur ve saadet olan binler ahvalden bu hal bir nümunedir. Sair ahvali sen kıyas et. Bütün o ikinci yolun seferinde, "tevellüdat" namında sevinç ve şenlikle bir tahşidat ve sevkiyat-ı askeriye var ve "vefiyat" namında sürur ve muzıka ile terhisat-ı askeriye görünüyor. İşte Kur'an-ı Hakîm beşere bu yolu hediye etmiştir. Bu hediyeyi kim tam kabul etse, böyle iki cihanın saadetine giden bu ikinci yoldan gider. Ne geçmiş şeyden mahzun ve ne de gelecek şeyden havf eder.

Ey ikinci bozuk Avrupa! Senin çürük ve esassız esaslarının bir kısmı şunlardır ki: "En büyük melekten en küçük semeğe kadar her bir zîhayat kendi nefsine mâliktir ve kendi zâtı için çalışır ve kendi lezzeti için çabalar. Onun bir hakk-ı hayatı var. Gaye-i himmeti ve hedef-i maksadı, yaşamak ve bekasını temin etmektir." diyorsun. Ve Hâlık-ı Kerim'in kerem düsturlarından ve erkân-ı kâinatta kemal-i itaatla imtisal edilen düstur-u teavünle, nebatat hayvanatın imdadına ve hayvanat insanların yardımına koşmasından tezahür eden o umumî kanunun rahîmane, kerimane

cilvelerini cidal zannedip, “**Hayat bir cidaldir.**” diye ahmakane hükmetmişsin. Acaba o düstur-u teavünün cilvesinden olan zerrat-ı taamiyenin, kemal-i şevk ile beden hüceyrelerinin gıdalandırılması için koşmaları nasıl cidaldir? Nasıl bir çarpışmaktır? Belki o imdad ve koşmak, Kerim bir Rabb’in emriyle bir teavündür.

Hem çürük bir esasın: “**Herşey kendi nefsine mâliktir.**” diyorsun. Hiçbir şey kendi nefsine mâlik olmadığına kat’î bir delil şudur ki: Esbabın içinde en eşrefi ve ihtiyar noktasında en geniş iradelisi, insandır. Halbuki bu insanın düşünmek, söylemek ve yemek gibi en zahir ef’al-i ihtiyariyesinden yüz cüz’ünden onun dest-i ihtiyarına verilen ve daire-i iktidarına giren yalnız meşkuk tek bir cüz’dür. Böyle en zahir fiilin yüz cüz’ünden bir cüz’üne mâlik olmayan, nasıl kendine mâliktir denilir? Böyle en eşref ve ihtiyarı en geniş, bu derece hakikî tasarruftan ve temellükten eli bağlanmış bulunsa; “Sair hayvanat ve cemadat kendine mâliktir.” diyen, hayvandan daha ziyade hayvan ve cemadattan daha ziyade camid ve şuursuz olduğunu isbat eder.

Seni bu hataya atıp bu vartaya düşüren, bir gözlü dehândır. Yani hârika, menhus zekândır. O kör dehân ile, herşeyin Hâlık’ı olan Rabbini unuttun, mevhum bir tabiata isnad ettin, âsârını esbaba verdin, o Hâlık’ın malını bâtıl mabud olan tagutlara taksim ettin. Şu noktada ve o dehân nazarında her zîhayat, herbir insan, tek başıyla hadsiz a’daya karşı mukavemet etmek ve nihayetsiz hacatın tahsiline çabalamak lâzım geliyor. Ve zerre gibi bir iktidar, ince tel gibi bir ihtiyar, zâil lem’a gibi bir şuur, çabuk söner şu’le gibi bir hayat, çabuk geçer dakika gibi bir ömür ile, o hadsiz a’daya ve hacata karşı dayanmaya mecbur oluyor. Halbuki o bîçare zîhayatın sermayesi, binler matlublarından birisine kâfi gelmiyor. Musibete giriftar olduğu zaman; sağır, kör esbabdan başka derdine derman beklemiyor, وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ اِلاَّ فِى ضَلاَلٍ sırrına mazhar oluyor.

Senin karanlıklı dehân, nev'-i beşerin gündüzünü geceye kalbetmiş. Yalnız o sıkıntılı, zulümlü ve zulmetli geceye ısındırmak için; yalancı, muvakkat lâmbalarla tenvir ettin. O lâmbalar sürur ile beşerin yüzüne tebessüm etmiyor. Belki beşerin ağlanacak acı hallerindeki eblehane gülmesine, o ışıklar müstehziyane gülüp eğleniyor. Herbir zîhayat senin şakirdlerin nazarında zalimlerin hücumuna maruz, miskin birer musibetzededirler. Dünya bir matemhane-i umumiyedir. Dünyadaki sadâlar ölümlerden, elemlerden gelen vaveylâlardır. Senden tam ders alan şakirdin, bir firavun olur. Fakat en hasis şeye ibadet eden ve menfaat gördüğü her şeyi, kendine rab telakki eden bir firavun-u zelildir. Hem senin şakirdin mütemerriddir. Fakat bir lezzeti için nihayet zilleti kabul eden miskin bir mütemerriddir. Hasis bir menfaat için şeytanın ayağını öper derecede alçaklık gösterir. Hem cebbardır fakat kalbinde bir nokta-i istinad bulamadığı için, zâtında gayet âciz bir cebbar-ı hodfüruştur. O şakirdin gaye-i himmeti, hevesat-ı nefsaniyeyi tatmin ve hamiyet ve fedakârlık perdesi altında kendi menfaat-ı nefsini arayan ve hırs ve gururunu teskin etmeye çalışan bir dessastır. Nefsinden başka ciddî olarak hiçbir şeyi sevmiyor. Herşeyi nefsine feda ediyor.

Amma Kur'anın hâlis ve tam şakirdi ise, bir abddir. Fakat a'zam-ı mahlukata karşı da ubudiyete tenezzül etmez ve Cennet gibi en büyük ve a'zam bir menfaati gaye-i ubudiyet yapmaz bir abd-i azizdir. Hem halîm selimdir. Fakat Fâtır-ı Zülcelalinden başkasına, izni ve emri olmadan tezellüle tenezzül etmez bir halîm-i âlîhimmettir. Hem fakirdir fakat onun Mâlik-i Kerim'i ona ileride iddihar ettiği mükâfat ile bir fakir-i müstağnidir. Hem zaîftir fakat kudreti nihayetsiz olan Seyyidinin kuvvetine istinad eden bir zaîf-i kavîdir ki, Kur'an hakikî bir şakirdine cennet-i ebediyeyi dahi gaye-i maksad yaptırmadığı halde; bu zâil fâni dünyayı ona gaye-i maksad hiç

yapar mı? İşte iki şakirdin himmetlerinin ne derece birbirinden farklı olduğunu anla!

Hem felsefe-i sakîmenin şakirdleriyle Kur'an-ı Hakîm'in tilmizlerinin hamiyetkârlık ve fedakârlıklarını bununla müvazene edebilirsiniz. Şöyle ki:

Felsefenin şakirdi, kendi nefsi için kardeşinden kaçar, onun aleyhinde dava açar. Kur'anın şakirdi ise, semavat ve arzdaki umum sâlih ibadı kendine kardeş telakki ederek, gayet samimî bir surette onlara dua eder ve saadetleriyle mes'ud oluyor ve ruhunda şedid bir alâkayı onlara karşı hisseder. Hem en büyük şey olan Arş ve Şems'i, müsahhar birer memur ve kendi gibi bir abd, bir mahluk telakki eder.

Hem iki şakirdin ulviyet ve inbisat-ı ruhlarını bundan kıyas et ki: Kur'an, kendi şakirdlerinin ruhuna öyle bir inbisat ve ulviyet verir ki; doksan dokuz taneli tesbihe bedel, doksan dokuz Esma-i İlahiyenin cilvelerini gösteren doksan dokuz âlemlerin zerratını, birer tesbih taneleri olarak şakirdlerinin ellerine verir. "Evradlarınızı bununla okuyunuz." der. İşte Kur'anın tilmizlerinden Şah-ı Geylanî, Rufaî, Şazelî (R.A.) gibi şakirdleri, virdlerini okudukları vakit dinle, bak! Ellerinde silsile-i zerratı, katarat adedlerini, mahlukatın aded-i enfasını tutmuşlar, onunla evradlarını okuyorlar. Cenab-ı Hakk'ı zikir ve tesbih ediyorlar.

İşte Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın mu'cizane terbiyesine bak ki: Nasıl edna bir kederle ve küçük bir gam ile başı dönüp sersemleşen ve küçük bir mikroba mağlub olan bu küçük insan, terbiye-i Kur'aniye ile ne kadar teâli ediyor. Ve ne derece letaifi inbisat eder ki: Koca dünya mevcudatını, virdine tesbih olmakta kısa görüyor. Ve Cennet'i zikir ve virdine gaye olmakta az gördüğü halde, kendi nefsini Cenab-ı Hakk'ın edna bir mahlukunun üstünde büyük tutmuyor. Nihayet izzet içinde, nihayet tevazuu cem'ediyor. Felsefe şakirdlerinin buna nisbeten ne derece pest ve aşağı olduğunu kıyas edebilirsin.

İşte felsefe-i sakîme-i Avrupaiyeden yek-çeşm olan dehâsının yanlış gördüğü hakikatları; iki cihana bakan, gayb-aşina parlak iki gözü ile iki âleme nazar eden, beşer için iki saadete iki eliyle işaret eden hüda-yı Kur'anî der ki: "Ey insan! Senin elinde bulunan nefis ve malın senin mülkün değil, belki sana emanettir. O emanetin mâliki, herşeye kadîr, herşeyi bilir bir Rahîm-i Kerim'dir. O senin yanındaki mülkünü senden satın almak istiyor. Tâ senin için muhafaza etsin, zayi' olmasın. İleride mühim bir fiat sana verecek. Sen muvazzaf ve memur bir askersin. Onun namıyla çalış ve hesabıyla amel et. Odur ki, muhtaç olduğun şeyleri sana rızk olarak gönderiyor ve senin tâkatın yetmediği şeylerden seni muhafaza eder. Senin şu hayatının gayesi, neticesi; o Mâlik'in esmasına ve şuunatına bir mazhariyettir. Sana bir musibet geldiği vakit, de:

اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ Yani: **"Ben mâlikimin hizmetindeyim. Ey musibet! Eğer onun izin ve rızasıyla geldin ise, merhaba, safa geldin! Çünki elbette bir vakit ona döneceğiz ve onun huzuruna gideceğiz ve ona müştakız. Madem herhalde bir zaman bizi hayatın tekâlifinden âzad edecektir. Haydi ey musibet! O terhis ve o âzad etmek, senin elinle olsun, razıyım. Eğer benim emanet muhafazasında ve vazifeperverliğimi tecrübe suretinde sana emir ve irade etmiş, fakat sana teslim olmaklığıma izin ve rızası olmazsa; benim tâkatım yettikçe, emin olmayana Mâlikimin emanetini teslim etmem!"** der.

İşte binden bir nümune olarak, dehâ-yı felsefînin ve hüda-yı Kur'anînin verdikleri derslerin derecelerine bak. Evet iki tarafın hakikat-ı hali sâbıkan beyan edilen tarz ile gidiyor. Fakat hidayet ve dalalette insanların dereceleri mütefavittir. Gafletin mertebeleri de muhteliftir. Herkes her mertebede bu hakikatı tamamıyla hissedemez. Çünki gaflet, hissi ibtal ediyor. Ve bu zamanda öyle bir derecede ibtal-i his etmiş ki, bu elîm elemin acısını ehl-i medeniyet hissetmiyorlar. Fakat hassasiyet-i ilmiyenin tezayüdüyle ve

her günde otuzbin cenazeyi gösteren mevtin ikazatıyla o gaflet perdesi parçalanıyor. Ecnebilerin tagutlarıyla ve fünun-u tabiiyeleriyle dalalete gidenlere ve onları körükörüne taklid edip ittiba edenlere binler nefrin ve teessüfler!

Ey bu vatan gençleri! Firenkleri taklide çalışmayınız! Âyâ, Avrupa'nın size ettikleri hadsiz zulüm ve adavetten sonra, hangi akıl ile onların sefahet ve bâtıl efkârlarına ittiba edip emniyet ediyorsunuz? Yok! Yok! Sefihane taklid edenler, ittiba değil, belki şuursuz olarak onların safına iltihak edip kendi kendinizi ve kardeşlerinizi i'dam ediyorsunuz. Âgâh olunuz ki, siz ahlâksızcasına ittiba ettikçe, hamiyet davasında yalancılık ediyorsunuz!.. Çünki şu surette ittibaınız, milliyetinize karşı bir istihfaftır ve millete bir istihzadır!..

هَدَيَنَا اللّٰهُ وَ اِيَّاكُمْ اِلَى الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ

ALTINCI NOTA: Ey kâfirlerin çokluklarından ve onların bazı hakaik-i imaniyenin inkârındaki ittifaklarından telaşa düşen ve itikadını bozan bîçare insan! Bil ki: Kıymet ve ehemmiyet, kemmiyette ve aded çokluğunda değil. **Çünki insan eğer insan olmazsa, şeytan bir hayvana inkılab eder.** İnsan, bazı firenkler ve firenk-meşrebler gibi ihtirasat-ı hayvaniyede terakki ettikçe, daha şiddetli bir hayvaniyet mertebesini alır. Sen görüyorsun ki; hayvanatın kemmiyet ve aded itibariyle hadsiz bir çokluğu varken, ona nisbeten insan gayet az iken, umum enva'-ı hayvanat üstünde sultan ve halife ve hâkim olmuştur. İşte muzır kâfirler ve kâfirlerin yolunda giden sefihler, Cenab-ı Hakk'ın hayvanatından bir nevi habislerdir ki, Fâtır-ı Hakîm onları dünyanın imaratı için halketmiştir. Mü'min ibadına ettiği nimetlerin derecelerini bildirmek için, onları bir vâhid-i kıyasî yapıp, akibette müstehak oldukları Cehennem'e teslim eder.

İşte küffarın ve ehl-i dalaletin bir hakikat-ı imaniyeyi inkâr ve nefyetmelerinde kuvvet yoktur. Çünki nefiy sırrıyla ittifakları kuvvetsizdir. Bin nefyediciler, bir tek

hükmündedir. Meselâ: Bütün İstanbul ahalisi, Ramazanın başında ay'ı görmediğinden nefyetse, iki şahidin isbatıyla o cemm-i gafîrin nefiy ve ittifakı sukut eder. Madem küfrün ve dalaletin mahiyeti nefiydir ve inkârdır, cehildir ve ademdir, küffarın kesret ile ittifakı ehemmiyetsizdir. Ehl-i hakkın, hak ve sabit ve sübutu isbat olunan mesail-i imaniyede şuhuda istinad eden iki mü'minin hükmü, hadsiz ehl-i dalaletin ittifakına racih olur, galebe eder. Bu hakikatın sırrı şudur ki:

Nefyedenlerin davaları sureten bir iken, müteaddiddir; birbiriyle ittihad edemez ki kuvvetlensin. İsbat edicilerin davaları ittihad ediyor, birbirinden kuvvet alır. Çünki gökteki hilâl-i Ramazanı görmeyen der ki: "Benim nazarımda ay yoktur; benim yanımda görünmüyor." Başkası da, "Nazarımda yoktur." der. Daha başkası da öyle der. Herbiri kendi nazarında "yoktur" der. Herbirinin nazarları ayrı ayrı ve nazara perde olan esbab dahi ayrı ayrı olabildiği için, davaları da ayrı ayrı olur; birbirine kuvvet veremez. Fakat isbat edenler demiyor ki: "Benim nazarımda ve gözümde hilâl var." Belki "Nefs-ül emirde, göğün yüzünde hilâl vardır, görünür." der. Görenler bütün aynı davayı ve "nefs-ül emirde vardır" der. Demek bütün davalar birdir. Nefyedenlerin nazarları ayrı ayrı olduğundan, davaları da ayrı ayrı olur. Nefs-ül emre hükmedemiyorlar. Çünki nefs-ül emirde nefiy isbat edilmez. Çünki ihata lâzımdır. وَ الْعَدَمُ الْمُطْلَقُ لاَ يُثْبِتُ اِلاَّ بِمُشْكِلاَتٍ عَظِيمَةٍ bir kaide-i usûldür. Evet birşeyi dünyada var desen, yalnız o şeyi göstermek kâfi gelir. Eğer yok deyip nefyetsen, bütün dünyayı eleyip göstermek lâzım gelir ki, tâ o nefiy isbat edilsin.

İşte bu sırra binaen; ehl-i küfrün bir hakikatı nefyetmesi ise, bir mes'eleyi halletmek veyahud dar bir delikten geçmek veyahud bir hendekten atlamak misalindedir ki; bin de, bir de, birdir. Çünki birbirine yardımcı olamaz. Fakat isbat edenler nefs-ül emirde hakikat-ı hale baktıkları için, müddeaları ittihad ediyor. Kuvvetleri birbirine yardım eder. Büyük bir taşın kaldırmasına benzer ki, ne kadar eller

yapışsa daha ziyade kaldırması kolay olur ve birbirinden kuvvet alır.

YEDİNCİ NOTA: Ey müslümanları dünyaya şiddetle teşvik eden ve san'at ve terakkiyat-ı ecnebiyeye cebr ile sevkeden bedbaht hamiyet-füruş! Dikkat et, bu milletin bazılarının din ile bağlandıkları rabıtalar kopmasın! Eğer böyle ahmakane körükörüne topuzların altında bazıların dinden rabıtaları kopsa, o vakit hayat-ı içtimaiyede bir semm-i kātil hükmünde o dinsizler zarar verecekler. Çünki mürtedin vicdanı tamam bozulduğundan, hayat-ı içtimaiyeye zehir olur. Ondandır ki, ilm-i usûlde "Mürtedin hakk-ı hayatı yoktur. Kâfir eğer zimmî olsa veya musalaha etse, hakk-ı hayatı var." diye usûl-i Şeriatın bir düsturudur. Hem mezheb-i Hanefiyede, ehl-i zimmeden olan bir kâfirin şehadeti makbuldür. Fakat fâsık merdud-üş şehadettir, çünki haindir.

Ey bedbaht fâsık adam! Fâsıkların kesretine bakıp aldanma ve "Ekseriyetin efkârı benimle beraberdir." deme! Çünki fâsık adam, fıskı isteyerek ve bizzât taleb edip girmemiş; belki içine düşmüş çıkamıyor. Hiçbir fâsık yoktur ki, sâlih olmasını temenni etmesin ve âmirini ve reisini mütedeyyin görmek istemesin. İllâ ki, el'iyazü billah irtidad ile vicdanı tefessüh edip, yılan gibi zehirlemekten lezzet alsın.

Ey divane baş ve bozuk kalb! Zanneder misin ki, "Müslümanlar dünyayı sevmiyorlar veyahud düşünmüyorlar ki, fakr-ı hale düşmüşler ve ikaza muhtaçtırlar; tâ ki dünyadan hissesini unutmasınlar." Zannın yanlıştır, tahminin hatadır. Belki hırs şiddetlenmiş, onun için fakr-ı hale düşüyorlar. Çünki mü'minde hırs, sebeb-i hasarettir ve sefalettir. اَلْحَرِيصُ خَائِبٌ خَاسِرٌ durub-u emsal hükmüne geçmiştir. Evet insanı dünyaya çağıran ve sevkeden esbab çoktur. Başta nefis ve hevası ve ihtiyaç ve havâssı ve duyguları ve şeytanı ve dünyanın surî tatlılığı ve senin gibi kötü arkadaşları gibi çok dâîleri var. Halbuki bâki olan âhirete ve uzun hayat-ı ebediyeye davet eden azdır. Eğer

sende zerre mikdar bu bîçare millete karşı hamiyet varsa ve ulüvv-ü himmetten dem vurduğun yalan olmazsa, hayat-ı bâkiyeye yardım eden azlara imdad etmek lâzım gelir. Yoksa o az dâîleri susturup, çoklara yardım etsen şeytana arkadaş olursun.

Âyâ zanneder misin ki; bu milletin fakr-ı hali, dinden gelen bir zühd ve terk-i dünyadan gelen bir tenbellikten neş'et ediyor. Bu zanda hata ediyorsun. Acaba görmüyor musun ki, Çin ve Hind'deki Mecusi ve Berahime ve Afrika'daki zenciler gibi, Avrupa'nın tasallutu altına giren milletler bizden daha fakirdirler. Hem görmüyor musun ki, zarurî kuttan ziyade müslümanların elinde bırakılmıyor. Ya Avrupa kâfir zalimleri veya Asya münafıkları, desiseleriyle ya çalar veya gasbediyor.

Sizin cebren böyle ehl-i imanı mimsiz medeniyete sevketmekteki maksadınız, eğer memlekette asayiş ve emniyeti temin ve kolayca idare etmek ise, kat'iyyen biliniz ki; hata ediyorsunuz, yanlış yola sevkediyorsunuz. Çünki itikadı sarsılmış, ahlâkı bozulmuş yüz fâsıkın idaresi ve onlar içinde asayiş temini, binler ehl-i salahatın idaresinden daha müşkildir.

İşte bu esaslara binaen ehl-i İslâm, dünyaya ve hırsa sevk olunmaya ve teşvik edilmeye muhtaç değildirler. Terakkiyat ve asayişler, bununla temin edilmez. Belki mesaîlerin tanzimine ve mabeynlerindeki emniyetin tesisine ve teavün düsturunun teshiline muhtaçtırlar. Bu ihtiyaç da, dinin evamir-i kudsiyesiyle ve takva ve salabet-i diniye ile olur.

SEKİZİNCİ NOTA: Ey sa'y ve ameldeki lezzet ve saadeti bilmeyen tenbel insan! Bil ki:

Cenab-ı Hak, kemal-i kereminden, hizmetin mükâfatını, hizmet içinde dercetmiştir. Amelin ücretini, nefs-i amel içinde koymuştur. İşte bu sır içindir ki, mevcudat hattâ bir nokta-i nazarda camidat dahi, evamir-i tekviniye tabir edilen hususî vazifelerinde, kemal-i şevk ile ve bir çeşit lezzet ile evamir-i Rabbaniyeyi imtisal ederler. Arıdan, sinekten, tavuktan tut; tâ Şems ve Kamer'e

kadar her şey kemal-i lezzetle vazifesine çalışıyorlar. Demek hizmetlerinde bir lezzet var ki, akılları olmadığından akibeti ve neticeleri düşünmeden, mükemmel vazifelerini îfa ediyorlar.

Eğer desen: Zîhayatta lezzet kabildir, cemadatta nasıl şevk ve lezzet olabilir?

Elcevab: Cemadat kendi hesablarına değil, onlara tecelli eden esma-i İlahiye hesabına bir şeref, bir makam, bir kemal, bir güzellik, bir intizam isterler, arıyorlar. O vazife-i fıtriyelerinin imtisalinde, Nur-ul Envâr'ın isimlerine birer ma'kes, birer âyine hükmüne geçtiğinden tenevvür eder, terakki eder. Meselâ: Nasılki bir katre su, bir zerrecik cam parçası zâtında ziyasız, ehemmiyetsiz iken, sâfi kalbiyle Güneş'e yüzünü çevirse, o vakit o ehemmiyetsiz, ziyasız katre ve cam parçası, Güneş'in bir nevi arşı olup senin yüzüne de tebessüm eder. İşte bu misal gibi, zerrat-ı mevcudat, cemal-i mutlak ve kemal-i mutlak sahibi olan Zât-ı Zülcelal'in isimlerine vazifeperverlik cihetinde âyine olmalarıyla, o katre ve zerrecik şişe gibi gayet aşağı bir dereceden gayet yüksek bir derece-i zuhura ve tenevvüre çıkıyorlar. Madem vazife cihetinde gayet nuranî ve yüksek bir makam alıyorlar; lezzet mümkün ve kabil ise, yani hayat-ı âmmeden hissedar iseler, gayet lezzet ile o vazifeleri görüyorlar, denilebilir.

Vazifede lezzet bulunduğuna en zahir bir delil, sen kendi a'zâ ve duygularının hizmetlerine bak. Herbiri beka-i şahsî ve beka-i nev'î için ettikleri hizmetlerinde ayrı ayrı lezzetleri var. Nefs-i hizmet, onlara bir telezzüz hükmüne geçiyor. Hattâ hizmeti terketmek, o uzvun bir nevi azabıdır.

Hem en zahir bir delil dahi, horoz veya yavrulu tavuk gibi hayvanatın vazifelerinde gösterdikleri fedakârane ve merdane vaziyetleridir ki, horoz aç olduğu halde tavukları nefsine tercih edip bulduğu rızka onları çağırır; yemez, onlara yedirir. Ve bir şevk ve iftihar ve telezzüz ile o vazifeyi gördüğü, görünür. Demek o hizmette, yemekten fazla bir lezzet alır.

Hem küçük yavrularına çobanlık eden tavuk dahi, yavrularının hatırı için ruhunu feda eder, ite atılır. Kendini aç bırakıp onları doyurur. Demek o hizmette öyle bir lezzet alır ki; açlık acısına ve ölmek elemine tereccuh eder, ziyade gelir. Hayvanî vâlideler yavrularını, küçük iken vazifeleri bulunduğundan lezzetle himayeye çalışır. Büyük olduktan sonra vazife kalkar, lezzet de gider. Bazan yavrusunu döver, elinden taneyi alır. Yalnız, insan nev'indeki vâlidelerin vazifeleri bir derece devam eder. Çünki insanlarda za'f ve acz itibariyle daima bir nevi çocukluk var, her vakit de şefkate muhtaçtır. İşte umum hayvanatın horoz gibi çobanlık eden erkeklerine ve tavuk gibi vâlidelerine bak, anla ki; bunlar kendi hesabına ve kendileri namına, kendi kemalleri için o vazifeyi görmüyorlar. Çünki hayatını, vazifede lâzım gelse feda ediyorlar. Belki vazifeleri, onları o vazife ile tavzif eden ve o vazife içinde rahmetiyle bir lezzet derceden Mün'im-i Kerim'in hesabına ve Fâtır-ı Zülcelal'in namına görüyorlar.

Hem nefs-i hizmette ücret bulunduğuna bir delil de şudur ki: Nebatat ve eşcar, bir şevk u lezzeti ihsas eden bir tavır ile Fâtır-ı Zülcelal'in emirlerini imtisal ediyorlar. Çünki dağıttığı güzel kokular ve müşterilerin nazarını celbedecek zînetlerle süslenmeleri ve sünbülleri ve meyveleri için çürüyünceye kadar kendilerini feda etmeleri, ehl-i dikkate gösterir ki: Onların, emr-i İlahînin imtisalinde öyle bir lezzetleri var ki; nefislerini mahvedip çürütüyorlar.

Bak, başında çok süt konserveleri taşıyan Hindistan cevizi ve incir gibi meyvedar ağaçlar, rahmet hazinesinden lisan-ı hal ile süt gibi en güzel bir gıdayı ister, alır, meyvelerine yedirir; kendi bir çamur yer. Hem nar ağacı sâfi bir şarabı, hazine-i rahmetten alıp meyvesine yedirir; kendisi çamurlu ve bulanık bir suya kanaat eder.

Hattâ hububatta dahi sünbüllenmek vazifesinde zahir bir iştiyak görünür. Nasılki dar bir yerde hapsedilen bir zât, bir bostana ve geniş bir yere çıkmayı müştakane ister. Öyle de:

Hububatta, sünbüllenmek vazifesinde öyle sürurlu bir vaziyet, bir iştiyak görünüyor. İşte "**Sünnetullah**" tabir edilen, kâinatta cereyan eden bu sırlı uzun düsturdandır ki: İşsiz, tenbel, istirahatla yaşayan ve rahat döşeğinde uzananlar, ekseriyetle sa'yeden, çalışanlardan daha ziyade zahmet ve sıkıntı çekerler. Çünki daima işsizler ömürlerinden şikayet ederler; eğlenceler ile çabuk ömürlerinin geçmesini isterler. Sa'yedenler ve çalışanlar ise; şâkirdirler, hamdederler, ömürlerinin geçmesini istemezler. اَلْمُسْتَرِيحُ الْعَاطِلُ شَاكٍ مِنْ عُمْرِهِ وَ السَّاعِئُ الْعَامِلُ شَاكِرٌ küllî düsturdur.

Hem o sır iledir ki: "**Rahat, zahmette; zahmet, rahattadır.**" cümlesi darb-ı mesel olmuştur.

Evet cemadata dikkatle nazar edilse: Bilkuvve yalnız istidad ve kabiliyet cihetinde nâkıs kalıp inkişaf etmeyenlerin, gayet bir içtihad ve sa'y ile inbisat edip bilkuvveden bilfiil suretine geçmesinde, mezkûr sünnet-i İlahiye düsturuyla bir tavır görünüyor. Ve o tavır işaret eder ki: O vazife-i fıtriyede bir şevk ve o mes'elede bir lezzet vardır. Eğer o camidin umumî hayattan hissesi varsa, şevk kendisinin olur; yoksa, o camidi temsil eden, nezaret eden şeye aittir. Hattâ bu sırra binaen denilebilir ki: Latif, nazik su incimad emrini aldığı vakit, öyle şiddetli bir şevk ile o emre imtisal eder ki, demiri şakk eder, parçalar. Demek bürudet ve taht-es sıfır soğuğun lisanıyla ağzı kapalı demir kaptaki suya "Genişlen!" emr-i Rabbanîsi tebliğ edilince, şiddet-i şevk ile kabını parçalar, demiri bozar, kendisi buz olur. Ve hâkeza.. herşeyi buna kıyas et ki, güneşlerin deveranından ve seyr ü seyahatlarından tut, tâ zerrelerin mevlevî gibi devretmelerine ve dönmelerine ve ihtizazlarına kadar kâinattaki bütün sa'y ü hareket, kanun-u kader-i İlahî üzerine cereyan ediyor. Ve dest-i kudret-i İlahîden sudûr eden ve irade ve emir ve ilmi tazammun eden emr-i tekvinî ile zuhur eder.

Hattâ herbir zerre, herbir mevcud, herbir zîhayat, bir nefer askere benzer ki; orduda muhtelif dairelerde, o

neferin ayrı ayrı nisbetleri, vazifeleri olduğu gibi; herbir zerre, herbir zîhayatın dahi öyledir. Muselâ: Senin gözünde bir zerre, gözün hüceyresinde ve gözde ve a'sab-ı vechiyede ve bedenin şerayin tabir edilen damarlarında, birer nisbeti ve o nisbete göre birer vazifesi ve o vazifeye göre birer faidesi vardır. Ve hâkeza herşeyi ona kıyas et. Buna binaen herbir şey, bir Kadîr-i Ezelî'nin vücub-u vücuduna iki cihetle şehadet eder:

Biri: Tâkatının binler derece fevkinde vazifeleri görmekteki acz-i mutlak lisanıyla o Kadîr'in vücuduna şehadet eder.

İkincisi: Herbir şey, nizam-ı âlemi teşkil eden düsturlara ve müvazene-i mevcudatı idame eden kanunlara tatbik-i hareket etmekle, o Alîm-i Kadîr'e şehadet eder.

Çünki zerre gibi bir camid, arı gibi küçük bir hayvan, Kitab-ı Mübin'in mühim ve ince mes'eleleri olan nizam ve mizanı bilemez. Camid bir zerre ve arı gibi küçük bir hayvan nerede? Semavat tabakalarını bir defter sahifesi gibi açıp, kapayıp toplayan Zât-ı Zülcelal'in elindeki Kitab-ı Mübin'in mühim ince mes'elelerini okumak nerede? Eğer sen divanelik edip; zerrede, o kitabın ince hurufatını okuyacak kadar bir göz bulunduğunu tevehhüm etsen; o vakit o zerrenin şehadetini redde çalışabilirsin. Evet Fâtır-ı Hakîm, Kitab-ı Mübin'in düsturlarını gayet güzel bir surette ve muhtasar bir tarzda ve has bir lezzette ve mahsus bir ihtiyaçta icmal edip derceder. Herşey öyle has bir lezzet ve mahsus bir ihtiyaç ile amel etse, o Kitab-ı Mübin'in düsturlarını bilmeyerek imtisal eder. Meselâ: Hortumlu sivrisinek dünyaya geldiği dakikada hanesinden çıkar; durmayarak insanın yüzüne hücum eder, uzun asâsıyla vurur, âb-ı hayat fışkırtır, içer. Hücumdan kaçmakta, erkân-ı harb gibi meharet gösterir. Acaba bu küçük, tecrübesiz, yeni dünyaya gelen mahluka bu san'atı ve bu fenn-i harbi ve su çıkarmak san'atını kim öğretmiş ve nereden öğrenmiş? Ben, yani bu bîçare Said itiraf ediyorum ki: Eğer ben o hortumlu sineğin yerinde olsaydım; kerr u ferr harbini ve su

çıkarmak hizmetini çok uzun dersler ve çok müteaddid tecrübelerle ancak öğrenebilirdim.

İşte ilhama mazhar olan arı, örümcek ve yuvasını çorap gibi yapan bülbül gibi hayvanatı bu sineğe kıyas et. Hattâ nebatatı da aynen hayvanata kıyas edebilirsin. Evet Cevvad-ı Mutlak (Celle Celalühü), her ferd-i zîhayatın eline lezzet midadıyla ve ihtiyaç mürekkebiyle yazılmış bir tezkereyi vermiş. Onunla evamir-i tekviniyenin proğramını ve hizmetlerinin fihristesini tevdi' etmiştir. Bak o Hakîm-i Zülcelal'e; nasıl Kitab-ı Mübin'in düsturlarından arı vazifesine ait mikdarını bir tezkerede yazmış, arının başındaki sandukçaya koymuştur. O sandukçanın anahtarı da, vazifeperver arıya has bir lezzettir. Onunla sandukçayı açar, proğramını okur, emri anlar, hareket eder. وَ اَوْحَى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ âyetinin sırrını izhar eder. İşte eğer bu Sekizinci Nota'yı tamamen işittin ve tam anladınsa, bir hads-i imanî ile وَسِعَتْ رَحْمَتُهُ كُلَّ شَيْءٍ in bir sırrını, وَ اِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ nin bir hakikatını, اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ nun bir düsturunu, فَسُبْحَانَ الَّذِى بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ un bir nüktesini anlarsın.

DOKUZUNCU NOTA: Bil ki: Nev'-i beşerde nübüvvet, beşerdeki hayır ve kemalâtın fezlekesi ve esasıdır. Din-i Hak, saadetin fihristesidir. İman, bir hüsn-ü münezzeh ve mücerreddir. Madem şu âlemde parlak bir hüsün, geniş ve yüksek bir hayır, zahir bir hak, faik bir kemal görünüyor. Bilbedahe hak ve hakikat, nübüvvet içindedir ve Nebiler elindedir. Dalalet, şerr ve hasaret; onun muhalifindedir.

Mehasin-i ubudiyetin binlerinden yalnız buna bak ki: Nebi Aleyhissalâtüvesselâm, ubudiyet cihetiyle muvahhidînin kalblerini îd ve cuma ve cemaat namazlarında ittihad ettiriyor ve dillerini bir kelimede cem' ediyor. Öyle bir surette ki: Şu insan, Mabud-u Ezelî'nin azamet-i hitabına, hadsiz kalblerden ve dillerden çıkan sesler, dualar, zikirler ile mukabele ediyor. O sesler, dualar, zikirler birbirine tesanüd ederek ve birbirine yardım edip ittifak ederek öyle geniş bir surette Mabud-u Ezelî'nin uluhiyetine

karşı bir ubudiyet gösteriyor ki; güya Küre-i Arz kendisi o zikri söylüyor, o duayı ediyor ve aktarıyla namaz kılıyor ve etrafıyla semavatın fevkinde izzet ve azametle nâzil olan اَقِيمُوا الصَّلَوةَ emrini, Küre-i Arz imtisal ediyor. Bu sırr-ı ittihad ile, kâinat içinde bir zerre gibi zaîf, küçük bir mahluk olan şu insan, ubudiyetin azameti cihetiyle Hâlık-ı Arz ve Semavat'ın mahbub bir abdi ve Arz'ın halifesi, sultanı ve hayvanatın reisi ve hilkat-i kâinatın neticesi ve gayesi oluyor.

Evet eğer namazların arkasında hususan bayram namazlarında bir anda Allahü Ekber diyen yüzer milyon insanların sesleri, âlem-i gaybda ittihad ettikleri gibi, âlem-i şehadette dahi birbirleriyle ittihad edip içtima etse, Küre-i Arz tamamıyla büyük bir insan olup, azametine nisbeten büyük bir sadâ ile söylediği Allahü Ekber'e müsavi geldiğinden, o muvahhidînin ittihadı ile bir anda Allahü Ekber demeleri, Küre-i Arz'ın büyük bir Allahü Ekber'i hükmüne geçiyor. Âdeta bayram namazlarında âlem-i İslâmın zikr ü tesbihiyle zemin zelzele-i kübraya mazhar olup, aktar u etrafıyla Allahü Ekber deyip, kıblesi olan Kâ'be-i Mükerreme'nin samimî kalbiyle niyet edip, Mekke ağzıyla, Arefe diliyle Allahü Ekber diyerek, o tek kelime etraf-ı Arz'daki umum mü'minlerin mağara-misal ağızlarındaki havada temessül ediyor. Bir tek Allahü Ekber kelimesinin aks-i sadâsıyla hadsiz Allahü Ekber vuku bulduğu gibi, o makbul zikir ve tekbir, semavatı dahi çınlatıp berzah âlemlerine de temevvüc ederek sadâ veriyor.

İşte bu Arz'ı böyle kendine sâcid ve âbid ve ibadına mescid ve mahluklarına beşik ve kendine müsebbih ve mükebbir eden Zât-ı Zülcelal'e, yerin zerratı adedince hamd ve tesbih ve tekbir edip ve mevcudat adedince hamd ediyoruz ki; bize bu nevi ubudiyeti ders veren Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ına ümmet eylemiş.

ONUNCU NOTA: Bil ey gafil, müşevveş Said! Cenab-ı Hakk'ın nur-u marifetine yetişmek ve bakmak ve âyât ve şahidlerin âyinelerinde cilvelerini görmek ve berahin ve deliller mesamatıyla temaşa etmek iktiza ediyor ki; senin üstünden geçen, kalbine gelen ve aklına görünen herbir nuru tenkid parmaklarıyla yoklama ve tereddüd eliyle tenkid etme! Sana ışıklanan bir nuru tutmak için elini uzatma; belki gaflet esbabından tecerrüd et, onlara müteveccih ol, dur. Çünki ben müşahede ettim ki: Marifetullahın şahidleri, bürhanları üç çeşittir.

Bir kısmı: Su gibidir; görünür, hissedilir, lâkin parmaklarla tutulmaz. Bu kısımda hayalâttan tecerrüd etmek, külliyetle ona dalmak gerektir. Tenkid parmaklarıyla tecessüs edilmez; edilse akar, kaçar. O âb-ı hayat, parmağı mekân ittihaz etmez.

İkinci kısım: Hava gibidir; hissedilir, fakat ne görünür, ne de tutulur. Ona karşı sen yüzün, ağzın, ruhunla o rahmet nesimine karşı teveccüh et, kendini mukabil tut, tenkid elini uzatma, tutamazsın. Ruhunla teneffüs et. Tereddüd ile baksan, tenkid ile el atsan, o yürür gider; senin elini mesken ittihaz etmez, ona razı olmaz.

Üçüncü kısım ise: Nur gibidir; görünür, fakat ne hissedilir, ne de tutulur. Öyle ise sen kalbinin gözüyle, ruhunun nazarıyla kendini ona mukabil tut ve gözünü ona tevcih et, bekle; belki kendi kendine gelir. Çünki nur; el ile tutulmaz, parmaklar ile avlanmaz, belki o nur ancak basiret nuruyla avlanır. Eğer harîs ve maddî elini uzatsan ve maddî mizanlarla tartsan, sönmese de gizlenir. Çünki öyle nur, maddîde hapse razı olmadığı gibi, kayda giremez, kesifi kendine mâlik ve seyyid kabul etmez.

ONBİRİNCİ NOTA: Bil ki: Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın ifadesinde çok şefkat ve merhamet var. Çünki muhatablarının ekserîsi, cumhur-u avamdır. Onların zihinleri basittir. Nazarları dahi dakik şeyleri görmediğinden, onların besatet-i efkârını okşamak için tekrar ile, semavat ve arzın yüzlerine yazılan âyetleri tekrar

ediyor. O büyük harfleri kolaylıkla okutturuyor. Meselâ: Semavat ve arzın hilkati ve semadan yağmurun yağdırılması ve arzın dirilmesi gibi bilbedahe okunan ve görünen âyetleri ders veriyor. O huruf-u kebire içinde küçük harflerle yazılan ince âyâta nazarı nâdiren çevirir, tâ zahmet çekmesinler.

Hem üslûb-u Kur'anîde öyle bir cezalet ve selaset ve fıtrîlik var ki: Güya **Kur'an bir hâfızdır; kudret kalemiyle kâinat sahifelerinde yazılan âyâtı okuyor. Güya Kur'an, kâinat kitabının kıraatıdır ve nizamatının tilavetidir ve Nakkaş-ı Ezelîsinin şuunatını okuyor ve fiillerini yazıyor. Bu cezalet-i beyaniyeyi görmek istersen, hüşyar ve müdakkik bir kalb ile, Sure-i Amme ve قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ âyetleri gibi fermanları dinle!..**

ONİKİNCİ NOTA: Ey bu Notaları dinleyen dostlarım! Biliniz ki; ben hilaf-ı âdet olarak, gizlemesi lâzım gelen Rabbime karşı kalbimin tazarru' ve niyaz ve münacatını bazan yazdığımın sebebi; ölüm, dilimi susturduğu zamanlarda, dilime bedel kitabımın söylemesinin kabulünü rahmet-i İlahiyeden rica etmektir.

Evet kısa bir ömürde, hadsiz günahlarıma keffaret olacak, muvakkat lisanımın tövbe ve nedametleri kâfi gelmiyor. Sabit ve bir derece daim olan kitabımın lisanı daha ziyade o işe yarar. İşte bu notaların te'lifinden onüç sene evvel, dağdağalı bir fırtına-i ruhiye neticesinde, Eski Said'in gülmeleri, Yeni Said'in ağlamalarına inkılab edeceği hengâmda; gençliğin gaflet uykusundan ihtiyarlık sabahıyla uyandığım bir anda, şu münacat ve niyaz Arabî yazılmıştır. Bir kısmının Türkçe meali şudur ki:

Ey Rabb-i Rahîmim ve ey Hâlık-ı Kerimim! Benim sû'-i ihtiyarımla ömrüm ve gençliğim zayi' olup gitti. Ve o ömür ve gençliğin meyvelerinden elimde kalan, elem verici günahlar, zillet verici elemler, dalalet verici vesveseler kalmıştır. Ve bu ağır yük ve hastalıklı kalb ve hacaletli yüzümle kabre yakınlaşıyorum. Bilmüşahede göre göre, gayet sür'atle, sağa ve sola inhiraf etmeyerek, ihtiyarsız bir

tarzda, vefat eden ahbab ve akran ve akaribim gibi kabir kapısına yanaşıyorum. O kabir, bu dâr-ı fâniden firak-ı ebedî ile ebed-ül âbâd yolunda kurulmuş, açılmış evvelki menzil ve birinci kapıdır. Ve bu bağlandığım ve meftun olduğum şu dâr-ı dünyayı, kat'î bir yakîn ile anladım ki; hêliktir gider ve fânidir ölür. Ve bilmüşahede içindeki mevcudat dahi, birbiri arkasından kafile kafile göçüp gider, kaybolur. Hususan benim gibi nefs-i emmareyi taşıyanlara şu dünya çok gaddardır, mekkârdır. Bir lezzet verse, bin elem takar çektirir. Bir üzüm yedirse, yüz tokat vurur.

Ey Rabb-i Rahîmim ve ey Hâlık-ı Kerimim! كُلُّ آتٍ قَرِيبٌ sırrıyla ben şimdiden görüyorum ki: Yakın bir zamanda kefenimi giydim, tabutuma bindim, dostlarıma veda eyledim. Kabrime teveccüh edip giderken, senin dergâh-ı rahmetinde, cenazemin lisan-ı haliyle, ruhumun lisan-ı kāliyle bağırarak derim: "**El-Eman el-Eman! Yâ Hannan! Yâ Mennan! Beni günahlarımın hacaletinden kurtar!** "

İşte kabrimin başına ulaştım, boynuma kefenimi takıp kabrimin başında uzanan cismimin üzerine durdum. Başımı dergâh-ı rahmetine kaldırıp bütün kuvvetimle feryad edip nida ediyorum: "**El-Eman el-Eman! Yâ Rahman! Yâ Hannan! Yâ Mennan! Beni günahlarımın ağır yüklerinden halas eyle!** "

İşte kabrime girdim, kefenime sarıldım. Teşyi'ciler beni bırakıp gittiler. Senin afv ü rahmetini intizar ediyorum. Ve bilmüşahede gördüm ki: Senden başka melce' ve mence' yok. Günahların çirkin yüzünden ve masiyetin vahşi şeklinden ve o mekânın darlığından bütün kuvvetimle nida edip: **El-Eman, el-Eman! Yâ Rahman! Yâ Hannan! Yâ Mennan! Yâ Deyyan! Beni çirkin günahlarımın arkadaşlıklarından kurtar, yerimi genişlettir.**

İlahî! Senin rahmetin melceimdir ve Rahmeten lil-Âlemîn olan Habib'in (A.S.M.) senin rahmetine yetişmek için vesilemdir. Senden şekva değil, belki nefsimi ve halimi sana şekva ediyorum.

Ey Hâlık-ı Kerimim ve ey Rabb-ı Rahîmim! Senin Said ismindeki mahlukun ve masnuun ve abdin hem âsi, hem âciz, hem gafil, hem cahil, hem alîl, hem zelil, hem müsi’, hem müsinn, hem şakî, hem seyyidinden kaçmış bir köle olduğu halde, kırk sene sonra nedamet edip senin dergâhına avdet etmek istiyor. Senin rahmetine iltica ediyor. Hadsiz günah ve hatiatlarını itiraf ediyor. Evham ve türlü türlü illetlerle mübtela olmuş. Sana tazarru’ ve niyaz eder. Eğer kemal-i rahmetinle onu kabul etsen, mağfiret edip rahmet etsen; zâten o senin şânındır. Çünki Erhamürrâhimînsin. Eğer kabul etmezsen, senin kapından başka hangi kapıya gideyim? Hangi kapı var? Senden başka Rab yok ki, dergâhına gidilsin. Senden başka hak Mabud yoktur ki, ona iltica edilsin!..

لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اَنْتَ وَحْدَكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ آخِرُ الْكَلاَمِ فِى الدُّنْيَا وَ اَوَّلُ الْكَلاَمِ فِى الْآخِرَةِ وَ فِى الْقَبْرِ اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

ONÜÇÜNCÜ NOTA: Medar-ı iltibas olmuş beş mes’eledir.

Birincisi: Tarîk-ı hakta çalışan ve mücahede edenler, yalnız kendi vazifelerini düşünmek lâzım gelirken, Cenab-ı Hakk’a ait vazifeyi düşünüp, harekâtını ona bina ederek hataya düşerler. Edeb-üd Din Ve-d Dünya Risalesi’nde vardır ki: Bir zaman şeytan, Hazret-i İsa Aleyhisselâm’a itiraz edip demiş ki: “**Madem ecel ve herşey kader-i İlahî iledir; sen kendini bu yüksek yerden at, bak nasıl öleceksin.**”

Hazret-i İsa Aleyhisselâm demiş ki: اِنَّ لِلّٰهِ اَنْ يَخْتَبِرَ عَبْدَهُ وَ لَيْسَ لِلْعَبْدِ اَنْ يَخْتَبِرَ رَبَّهُ Yani: “**Cenab-ı Hak abdini tecrübe eder ve der ki: Sen böyle yapsan sana böyle yaparım, göreyim seni yapabilir misin? diye tecrübe eder. Fakat abdin hakkı yok ve haddi değil ki, Cenab-ı Hakk’ı tecrübe etsin ve desin: Ben böyle işlesem, sen böyle işler misin? diye tecrübevari bir surette Cenab-ı Hakk’ın rububiyetine karşı imtihan tarzı sû’-i edebdir, ubudiyete münafîdir.**”

Madem hakikat budur, insan kendi vazifesini yapıp Cenab-ı Hakk'ın vazifesine karışmamalı.

Meşhurdur ki: Bir zaman İslâm kahramanlarından ve Cengiz'in ordusunu müteaddid defa mağlub eden Celaleddin-i Harzemşah harbe giderken, vüzerası ve etbaı ona demişler: "Sen muzaffer olacaksın, Cenab-ı Hak seni galib edecek." O demiş: "Ben Allah'ın emriyle, cihad yolunda hareket etmeye vazifedarım, Cenab-ı Hakk'ın vazifesine karışmam; muzaffer etmek veya mağlub etmek onun vazifesidir."

İşte o zât bu sırr-ı teslimiyeti anlamasıyla, hârika bir surette çok defa muzaffer olmuştur.

Evet insanın elindeki cüz'-i ihtiyarî ile işledikleri ef'allerinde, Cenab-ı Hakk'a ait netaici düşünmemek gerektir. Meselâ: Kardeşlerimizden bir kısım zâtlar, halkların Risale-i Nur'a iltihakları şevklerini ziyadeleştiriyor, gayrete getiriyor. Dinlemedikleri vakit zaîflerin kuvve-i maneviyeleri kırılıyor, şevkleri bir derece sönüyor. Halbuki Üstad-ı Mutlak, Mukteda-yı Küll, Rehber-i Ekmel olan Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm, وَمَا عَلَى الرَّسُولِ اِلاَّ الْبَلاَغُ olan ferman-ı İlahîyi kendine rehber-i mutlak ederek, insanların çekilmesiyle ve dinlememesiyle daha ziyade sa'y ü gayret ve ciddiyetle tebliğ etmiş. Çünki اِنَّكَ لاَ تَهْدِى مَنْ اَحْبَبْتَ وَلكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ sırrıyla anlamış ki: İnsanlara dinlettirmek ve hidayet vermek, Cenab-ı Hakk'ın vazifesidir. Cenab-ı Hakk'ın vazifesine karışmazdı.

Öyle ise; işte ey kardeşlerim! Siz de, size ait olmayan vazifeye harekâtınızı bina etmekle karışmayınız ve Hâlıkınıza karşı tecrübe vaziyetini almayınız!

İkinci Mes'ele: Ubudiyet, emr-i İlahîye ve rıza-yı İlahîye bakar. Ubudiyetin dâîsi emr-i İlahî ve neticesi rıza-yı Hak'tır. Semeratı ve fevaidi, uhreviyedir. Fakat ille-i gaiye olmamak, hem kasden istenilmemek şartıyla, dünyaya ait faideler ve kendi kendine terettüb eden ve istenilmeyerek verilen semereler, ubudiyete münafî olmaz.

Belki zaîfler için müşevvik ve mürеccih hükmüne geçerler. Eğer o dünyaya ait faideler ve menfaatlar; o ubudiyete, o virde veya o zikre illet veya illetin bir cüz'ü olsa; o ubudiyeti kısmen ibtal eder. Belki o hâsiyetli virdi akîm bırakır, netice vermez. İşte bu sırrı anlamayanlar, meselâ yüz hâsiyeti ve faidesi bulunan Evrad-ı Kudsiye-i Şah-ı Nakşibendî'yi veya bin hâsiyeti bulunan Cevşen-ül Kebir'i, o faidelerin bazılarını maksud-u bizzât niyet ederek okuyorlar. O faideleri göremiyorlar ve göremeyecekler ve görmeye de hakları yoktur. Çünki o faideler, o evradların illeti olamaz ve ondan, onlar kasden ve bizzât istenilmeyecek. Çünki onlar fazlî bir surette, o hâlis virde talebsiz terettüb eder. Onları niyet etse, ihlası bir derece bozulur. Belki ubudiyetten çıkar ve kıymetten düşer. Yalnız bu kadar var ki; böyle hâsiyetli evradı okumak için zaîf insanlar bir müşevvik ve mürеccihe muhtaçtırlar. O faideleri düşünüp, şevke gelip; evradı sırf rıza-yı İlahî için, âhiret için okusa zarar vermez. Hem de makbuldür. Bu hikmet anlaşılmadığından; çoklar, aktabdan ve selef-i sâlihînden mervî olan faideleri görmediklerinden şübheye düşer, hattâ inkâr da eder.

Üçüncü Mes'ele: طُوبَى لِمَنْ عَرَفَ حَدَّهُ وَلَمْ يَتَجَاوَزْ طَوْرَهُ Yani: "**Ne mutlu o adama ki, kendini bilip haddinden tecavüz etmez.**" Nasıl bir zerre camdan, bir katre sudan, bir havuzdan, denizden, kamerden seyyarelere kadar güneşin cilveleri var. Herbirisi kabiliyetine göre güneşin aksini, misalini tutuyor ve haddini biliyor. Bir katre su, kendi kabiliyetine göre "Güneş'in bir aksi bende vardır." der. Fakat "Ben de deniz gibi bir âyineyim." diyemez. Öyle de: Esma-i İlahiyenin cilvesinin tenevvüüne göre, makamat-ı evliyada öyle meratib var. Esma-i İlahiyenin herbirisinin bir güneş gibi kalbden Arş'a kadar cilveleri var. Kalb de bir Arş'tır, fakat "Ben de Arş gibiyim." diyemez.

İşte ubudiyetin esası olan, acz ve fakr, kusur ve naksını bilmek ve niyaz ile dergâh-ı uluhiyete karşı secde etmeye bedel, naz ve fahr suretinde gidenler; zerrecik kalbini Arş'a müsavi tutar. Katre gibi

makamını, deniz gibi evliyanın makamatıyla iltibas eder. Kendini o büyük makamata yakıştırmak ve o makamda kendini muhafaza etmek için tasannuata, tekellüfata, manasız hodfüruşluğa ve birçok müşkilâta düşer.

Elhasıl: Hadîste vardır ki:

هَلَكَ النَّاسُ اِلاَّ الْعَالِمُونَ وَهَلَكَ الْعَالِمُونَ اِلاَّ الْعَامِلُونَ وَهَلَكَ الْعَامِلُونَ اِلاَّ الْمُخْلِصُونَ وَالْمُخْلِصُونَ عَلَى خَطَرٍ عَظِيمٍ.

Yani: **Medar-ı necat ve halas, yalnız ihlastır. İhlası kazanmak çok mühimdir. Bir zerre ihlaslı amel, batmanlarla hâlis olmayana müreccahtır. İhlası kazandıran harekâtındaki sebebi, sırf bir emr-i İlahî ve neticesi rıza-yı İlahî olduğunu düşünmeli ve vazife-i İlahiyeye karışmamalı.**

Herşeyde bir ihlas var. Hattâ muhabbetin de ihlas ile bir zerresi, batmanlarla resmî ve ücretli muhabbete tereccuh eder. İşte bir zât bu ihlaslı muhabbeti böyle tabir etmiş:

وَ مَا اَنَا بِالْبَاغِى عَلَى الْحُبِّ رِشْوَةً ضَعِيفٌ هَوًى يُبْغَى عَلَيْهِ ثَوَابٌ

Yani: "**Ben muhabbet üzerine bir rüşvet, bir ücret, bir mukabele, bir mükâfat istemiyorum. Çünki mukabilinde bir mükâfat, bir sevab istenilen muhabbet zaîftir, devamsızdır.**" Hattâ hâlis muhabbet, fıtrat-ı insaniyede ve umum vâlidelerde dercedilmiştir. İşte bu hâlis muhabbete tam manasıyla vâlidelerin şefkatleri mazhardır. Vâlideler o sırr-ı şefkat ile, evlâdlarına karşı muhabbetlerine bir mükâfat, bir rüşvet istemediklerine ve taleb etmediklerine delil; ruhunu, belki saadet-i uhreviyesini de onlar için feda etmeleridir. Tavuğun bütün sermayesi kendi hayatı iken, yavrusunu itin ağzından kurtarmak için -Hüsrev'in müşahedesiyle- kafasını ite kaptırır.

Dördüncü Mes'ele: Esbab-ı zahiriye eliyle gelen nimetleri, o esbab hesabına almamak gerektir. Eğer o sebeb ihtiyar sahibi değilse -meselâ hayvan ve ağaç gibi- doğrudan doğruya o nimeti Cenab-ı Hak hesabına verir. Madem o, lisan-ı hal ile **Bismillah** der, sana verir. Sen de

Allah hesabına olarak **Bismillah** de, al. Eğer o sebeb ihtiyar sahibi ise; o **Bismillah** demeli, sonra ondan al, yoksa alma. Çünki وَلاَ تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ âyetinin mana-yı sarihinden başka bir mana-yı işarîsi şudur ki: "**Mün'im-i Hakikî'yi hatıra getirmeyen ve onun namıyla verilmeyen nimeti yemeyiniz!**" demektir. O halde hem veren Bismillah demeli, hem alan Bismillah demeli. Eğer o Bismillah demiyor fakat sen de almaya muhtaç isen; sen Bismillah de, onun başı üstünde rahmet-i İlahiyenin elini gör, şükür ile öp, ondan al. Yani nimetten in'ama bak, in'amdan Mün'im-i Hakikî'yi düşün. Bu düşünmek bir şükürdür. Sonra o zahirî vasıtaya istersen dua et. Çünki o nimet onun eliyle size gönderildi.

Esbab-ı zahiriyeyi perestiş edenleri aldatan; iki şeyin beraber gelmesi veya bulunmasıdır ki, "**iktiran**" tabir edilir, birbirine illet zannetmeleridir.

Hem bir şeyin ademi, bir nimetin madum olmasına illet olduğundan, tevehhüm eder ki: O şeyin vücudu dahi, o nimetin vücuduna illettir. Şükrünü, minnetdarlığını o şeye verir, hataya düşer. Çünki bir nimetin vücudu, o nimetin umum mukaddematına ve şeraitine terettüb eder. Halbuki o nimetin ademi, bir tek şartın ademiyle oluyor. Meselâ: Bir bahçeyi sulayan cedvelin deliğini açmayan adam, o bahçenin kurumasına ve o nimetlerin ademine sebeb ve illet oluyor. Fakat o bahçenin nimetlerinin vücudu, o adamın hizmetinden başka, yüzer şeraitin vücuduna tevakkufla beraber, illet-i hakikî olan kudret ve irade-i Rabbaniye ile vücuda gelir. İşte bu mağlatanın ne kadar hatası zahir olduğunu anla ve esbabperestlerin de ne kadar hata ettiklerini bil!

Evet iktiran ayrıdır, illet ayrıdır. Bir nimet sana geliyor; fakat bir insanın sana karşı ihsan niyeti, o nimete mukarin olmuş; fakat illet olmamış. İllet, rahmet-i İlahiyedir. Evet o adam ihsan etmeyi niyet etmeseydi, o nimet sana gelmezdi. Nimetin ademine illet olurdu. Fakat mezkûr kaideye binaen; o meyl-i ihsan, o nimete illet olamaz. Ancak yüzer şeraitin

bir şartı olabilir. Meselâ: Risale-i Nur'un şakirdleri içinde Cenab-ı Hakk'ın nimetlerine mazhar bazı zâtlar (Hüsrev, Re'fet gibi), iktiranı illetle iltibas etmişler; Üstadına fazla minnetdarlık gösteriyorlardı. Halbuki Cenab-ı Hak onlara ders-i Kur'anîde verdiği nimet-i istifade ile, Üstadlarına ihsan ettiği nimet-i ifadeyi beraber kılmış, mukarenet vermiş. Onlar derler ki: "Eğer Üstadımız buraya gelmeseydi, biz bu dersi alamazdık. Öyle ise onun ifadesi, istifademize illettir." Ben de derim: "Ey kardeşlerim! Cenab-ı Hakk'ın bana da sizlere de ettiği nimet beraber gelmiş, iki nimetin illeti de rahmet-i İlahiyedir. Ben de sizin gibi iktiranı illetle iltibas ederek, bir vakit Risale-i Nur'un sizler gibi elmas kalemli yüzer şakirdlerine çok minnetdarlık hissediyordum. Ve diyordum ki: Bunlar olmasaydı, benim gibi yarım ümmi bir bîçare nasıl hizmet edecekti? Sonra anladım ki, sizlere kalem vasıtasıyla olan kudsî nimetten sonra, bana da bu hizmete muvaffakıyet ihsan etmiş. Birbirine iktiran etmiş, birbirinin illeti olamaz. **Ben size teşekkür değil, belki sizi tebrik ediyorum. Siz de bana minnetdarlığa bedel, dua ve tebrik ediniz.**"

Bu dördüncü mes'elede, gafletin ne kadar dereceleri bulunduğu anlaşılır.

Beşinci Mes'ele: Nasılki bir cemaatın malı bir adama verilse zulüm olur. Veya cemaata ait vakıfları bir adam zabtetse zulmeder. Öyle de: **Cemaatın sa'yleriyle hasıl olan bir neticeyi veya cemaatın haseneleriyle terettüb eden bir şerefi, bir fazileti, o cemaatın reisine veya üstadına vermek; hem cemaata, hem de o üstad veya reise zulümdür. Çünki enaniyeti okşar, gurura sevkeder. Kendini kapıcı iken, padişah zannettirir. Hem kendi nefsine de zulmeder. Belki bir şirk-i hafîye yol açar. Evet bir kal'ayı fetheden bir taburun ganîmetini ve muzafferiyet şerefini, binbaşısı alamaz. Evet üstad ve mürşid, masdar ve menba telakki edilmemek gerektir. Belki mazhar ve ma'kes olduklarını bilmek lâzımdır.** Meselâ: Hararet ve

ziya, sana bir âyine vasıtasıyla gelir. Senden Güneş'e karşı minnetdar olmaya bedel, âyineyi masdar telakki edip, Güneş'i unutup, ona minnetdar olmak, divaneliktir. Evet âyine muhafaza edilmeli, çünki mazhardır.

İşte mürşidin ruhu ve kalbi bir âyinedir. Cenab-ı Hak'tan gelen feyze ma'kes olur, müridine aksedilmesine de vesile olur. Vesilelikten fazla feyiz noktasında makam verilmemek lâzımdır. Hattâ bazı olur ki, masdar telakki edilen bir üstad, ne mazhardır, ne de masdardır. Belki müridinin safvet-i ihlasıyla ve kuvvet-i irtibatıyla ve ona hasr-ı nazar ile o mürid başka yolda aldığı füyuzatı, üstadının mir'at-ı ruhundan gelmiş görüyor. Nasılki bazı adam, manyetizma vasıtasıyla bir cama dikkat ede ede âlem-i misale karşı hayalinde bir pencere açılır. O âyinede çok garaibi müşahede eder. Halbuki âyinede değil, belki âyineye olan dikkat-i nazar vasıtasıyla âyinenin haricinde hayaline bir pencere açılmış görüyor. Onun içindir ki, **bazan nâkıs bir şeyhin hâlis müridi, şeyhinden daha ziyade kâmil olabilir ve döner şeyhini irşad eder ve şeyhinin şeyhi olur.**

ONDÖRDÜNCÜ NOTA: Tevhide dair **dört küçük** remizdir.

Birinci Remiz: Ey esbabperest insan! Acaba garib cevherlerden yapılmış bir acib kasrı görsen ki, yapılıyor. Onun binasında sarfedilen cevherlerin bir kısmı yalnız Çin'de bulunuyor. Diğer kısmı Endülüs'te, bir kısmı Yemen'de, bir kısmı Sibirya'dan başka yerde bulunmuyor. Binanın yapılması zamanında aynı günde şark, şimal, garb, cenubdan o cevherli taşlar kolaylıkla celbolup yapıldığını görsen; hiç şübhen kalır mı ki; o kasrı yapan usta, bütün Küre-i Arz'a hükmeden bir hâkim-i mu'cizekârdır.

İşte herbir hayvan, öyle bir kasr-ı İlahîdir. Hususan insan, o kasırların en güzeli ve o sarayların en acibidir. Ve bu insan denilen sarayın cevherleri; bir kısmı âlem-i ervahtan, bir kısmı âlem-i misalden ve Levh-i Mahfuz'dan ve diğer bir kısmı da hava âleminden, nur âleminden, anasır

âleminden geldiği gibi; hacatı ebede uzanmış, emelleri semavat ve arzın aktarında intişar etmiş, rabıtaları, alâkaları dünya ve âhiret edvarında dağılmış bir saray-ı acib ve bir kasr-ı garibdir.

İşte ey kendini insan zanneden insan! Madem mahiyetin böyledir; seni yapan ancak o zât olabilir ki: Dünya ve âhiret birer menzil, arz ve sema birer sahife, ezel ve ebed dün ve yarın hükmünde olarak tasarruf eden bir zât olabilir. Öyle ise insanın mabudu ve melcei ve halaskârı o olabilir ki; arz ve semaya hükmeder, dünya ve ukba dizginlerine mâliktir.

İkinci Remiz: Bazı eblehler var ki, güneşi tanımadıkları için, bir âyinede güneşi görse, âyineyi sevmeye başlar. Şedid bir his ile onun muhafazasına çalışır. Tâ ki içindeki güneşi kaybolmasın. Ne vakit o ebleh; güneş, âyinenin ölmesiyle ölmediğini ve kırılmasıyla fena bulmadığını derketse, bütün muhabbetini gökteki güneşe çevirir. O vakit anlar ki, âyinede görülen güneş; âyineye tâbi değil, bekası ona mütevakkıf değil.. belki güneştir ki, o âyineyi o tarzda tutuyor ve onun parlamasına ve nuruna meded veriyor. Güneşin bekası onunla değil; belki âyinenin hayatdar parlamasının bekası, güneşin cilvesine tâbidir.

Ey insan! Senin kalbin ve hüviyet ve mahiyetin, bir âyinedir. Senin fıtratında ve kalbinde bulunan şedid bir muhabbet-i beka, o âyine için değil ve o kalbin ve mahiyetin için değil.. belki o âyinede istidada göre cilvesi bulunan Bâki-i Zülcelal'in cilvesine karşı muhabbetindir ki, belâhet yüzünden o muhabbetin yüzü başka yere dönmüş. Madem öyledir. "Yâ Bâki Ente-l Bâki" de. Yani madem sen varsın ve bâkisin; fena ve adem ne isterse bize yapsın, ehemmiyeti yok!..

Üçüncü Remiz: Ey insan! Fâtır-ı Hakîm'in senin mahiyetine koyduğu en garib bir halet şudur ki: Bazan dünyaya yerleşemiyorsun. Zindanda boğazı sıkılmış adam gibi "of, of" deyip dünyadan daha geniş bir yer istediğin halde, bir zerrecik bir iş, bir hatıra, bir dakika içine girip yerleşiyorsun. Koca dünyaya yerleşemeyen kalb ve fikrin, o

zerrecikte yerleşir. En şiddetli hissiyatınla o dakikacık, o hatıracıkta dolaşıyorsun.

Hem senin mahiyetine öyle manevî cihazat ve latifeler vermiş ki; bazıları dünyayı yutsa tok olmaz. Bazıları bir zerreyi kendinde yerleştiremiyor. Baş, bir batman taşı kaldırdığı halde; göz, bir saçı kaldıramadığı gibi; o latife, bir saç kadar bir sıklete, yani gaflet ve dalaletten gelen küçük bir halete dayanamıyor. Hattâ bazan söner ve ölür. **Madem öyledir; hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork. Bir lokma, bir kelime, bir dane, bir lem'a, bir işarette, bir öpmekte batma! Dünyayı yutan bütün letaiflerini onda batırma. Çünki çok küçük şeyler var, çok büyükleri bir cihette yutar.** Nasıl küçük bir cam parçasında; gök, yıldızlarıyla beraber içine girip garkoluyor. Hardal gibi küçük kuvve-i hâfızanda, senin sahife-i a'malinin ekseri ve sahaif-i ömrünün ağlebi içine girdiği gibi; çok cüz'î küçük şeyler var, öyle büyük eşyayı bir cihette yutar, istiab eder.

Dördüncü Remiz: Ey dünyaperest insan! Çok geniş tasavvur ettiğin senin dünyan, dar bir kabir hükmündedir. Fakat, o dar kabir gibi menzilin duvarları şişeden olduğu için birbiri içinde in'ikas edip göz görünceye kadar genişliyor. Kabir gibi dar iken, bir şehir kadar geniş görünür. Çünki o dünyanın sağ duvarı olan geçmiş zaman ve sol duvarı olan gelecek zaman, ikisi madum ve gayr-ı mevcud oldukları halde, birbiri içinde in'ikas edip gayet kısa ve dar olan hazır zamanın kanatlarını açarlar. Hakikat hayale karışır, madum bir dünyayı mevcud zannedersin. Nasıl bir hat, sür'at-i hareketle bir satıh gibi geniş görünürken, hakikat-ı vücudu ince bir hat olduğu gibi; senin de dünyan hakikatça dar, fakat senin gaflet ve vehm ü hayalinle duvarları çok genişlemiş. O dar dünyada, bir musibetin tahrikiyle kımıldansan, başını çok uzak zannettiğin duvara çarparsın. Başındaki hayali uçurur, uykunu kaçırır. O vakit görürsün ki: **O geniş dünyan; kabirden daha dar, köprüden daha**

müsaadesiz. Senin zamanın ve ömrün, berkten daha çabuk geçer; hayatın, çaydan daha sür'atli akar.

Madem dünya hayatı ve cismanî yaşayış ve hayvanî hayat böyledir; hayvaniyetten çık, cismaniyeti bırak, kalb ve ruhun derece-i hayatına gir. Tevehhüm ettiğin geniş dünyadan daha geniş bir daire-i hayat, bir âlem-i nur bulursun. **İşte o âlemin anahtarı, marifetullah ve vahdaniyet sırlarını ifade eden "Lâ İlahe İllallah" kelime-i kudsiyesiyle kalbi söylettirmek, ruhu işlettirmektir.**

ONBEŞİNCİ NOTA: Üç mes'eledir.

Birinci Mes'ele: İsm-i Hafîz'in tecelli-i etemmine işaret eden فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ âyetidir. Kur'an-ı Hakîm'in bu hakikatına delil istersen, Kitab-ı Mübin'in mistarı üstünde yazılan şu kâinat kitabının sahifelerine baksan, ism-i Hafîz'in cilve-i a'zamını ve bu âyet-i kerimenin bir hakikat-ı kübrasının naziresini çok cihetlerle görebilirsin. Ezcümle:

Ağaç, çiçek ve otların muhtelif tohumlarından bir kabza al. O muhtelif ve birbirine muhalif tohumların cinsleri birbirinden ayrı, nevileri birbirinden başka olan çiçek, ağaç ve otların sandukçaları hükmünde olan o kabzayı karanlıkta ve karanlık, basit ve camid bir toprak içinde defnet, serp. Sonra mizansız ve eşyayı farketmeyen ve nereye yüzünü çevirsen oraya giden basit su ile sula. Sonra senevî haşrin meydanı olan bahar mevsiminde gel, bak! İsrafil-vari melek-i ra'd; baharda nefh-i sur nev'inden yağmura bağırması, yer altında defnedilen çekirdeklere nefh-i ruhla müjdelemesi zamanına dikkat et ki, o nihayet derece karışık ve karışmış ve birbirine benzeyen o tohumcuklar, ism-i Hafîz'in tecellisi altında kemal-i imtisal ile hatasız olarak Fâtır-ı Hakîm'den gelen evamir-i tekviniyeyi imtisal ediyorlar. Ve öyle tevfik-i hareket ediyorlar ki; onların o hareketlerinde bir şuur, bir basiret, bir kasd, bir irade, bir ilim, bir kemal, bir hikmet parladığı görünüyor.

Çünki görüyorsun ki; o birbirine benzeyen tohumcuklar, birbirinden temayüz edip ayrılıyor. Meselâ bu tohumcuk, bir

incir ağacı oldu. Fâtır-ı Hakîm’in nimetlerini başlarımız üstünde neşre başladı. Serpiyor, dallarının elleri ile bizlere uzatıyor. İşte ona sureten benzeyen bu iki tohumcuk ise, gün âşıkı namındaki çiçek ile, hercaî menekşe gibi çiçekler verdi. Bizler için süslendi. Yüzümüze gülüyorlar, kendilerini bizlere sevdiriyorlar. Daha buradaki bir kısım tohumcuklar, bu güzel meyveleri verdi ve sünbül ve ağaç oldular. Güzel tad, koku ve şekilleri ile iştihamızı açıp, kendi nefislerine bizim nefislerimizi davet ediyorlar ve kendilerini müşterilerine feda ediyorlar. Tâ nebatî hayat mertebesinden, hayvanî hayat mertebesine terakki etsinler. Ve hâkeza.. kıyas et. Öyle bir surette o tohumcuklar inkişaf ettiler ki, o tek kabza, muhtelif ağaçlar ve mütenevvi çiçekler ile dolu bir bahçe hükmüne geçti. İçinde hiçbir galat, kusur yok. فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ sırrını gösterir. Herbir tohum, ism-i Hafîz’in cilvesiyle ve ihsanıyla ona pederinin ve aslının malından verdiği irsiyeti; iltibassız, noksansız muhafaza edip gösteriyor.

İşte bu hadsiz hârika muhafazayı yapan Zât-ı Hafîz, kıyamet ve haşirde hafîziyetin tecelli-i ekberini göstereceğine kat’î bir işarettir. Evet bu ehemmiyetsiz, zâil, fâni tavırlarda bu derece kusursuz, galatsız hafîziyet cilvesi bir hüccet-i katıadır ki; ebedî tesiri ve azîm ehemmiyeti bulunan emanet-i kübra hamelesi ve arzın halifesi olan insanların ef’al, âsâr ve akvalleri ve hasenat ve seyyiatları, kemal-i dikkat ile muhafaza edilip muhasebesi görülecek.

Âyâ bu insan zanneder mi ki, başı boş kalacak? Hâşâ!.. Belki insan, ebede meb’ustur ve saadet-i ebediyeye ve şekavet-i daimeye namzeddir. Küçük-büyük, az-çok her amelinden muhasebe görecek. Ya taltif veya tokat yiyecek.

İşte hafîziyetin cilve-i kübrasına ve mezkûr âyetin hakikatına şahidler hadd ü hesaba gelmez. Bu mes’eledeki gösterdiğimiz şahid; denizden bir katre, dağdan bir zerredir.

سُبْحَانَكَ لاَ عِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

* * *

ZERRE

(Hidayet-i Kur'aniyenin Şuaından)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hakk'a nâzır ve ona vâsıl olan yollar, kapılar; âlemin tabakaları, sahifeleri, mürekkebatı nisbetinde bir yekûn teşkil etmektedir. Âdi bir yol kapandığı zaman, bütün yolların kapanmış olduğunu tevehhüm etmek, cehaletin en büyük bir şahididir. Bu adamın meseli, gayet büyük askerî bir karargâhı hâvi büyük bir şehirde, karargâhın bayrağını görmediğinden, sultanın ve askeriyeye ait bütün şeylerin inkârına veya teviline başlayan adamın meseli gibidir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Herşeyin bâtını zahirinden daha âlî, daha kâmil, daha latif, daha güzel, daha müzeyyen olduğu gibi; hayatça daha kavî, şuurca daha tamdır. Ve zahirde görünen hayat, şuur, kemal ve saire ancak bâtından zahire süzülen zaîf bir tereşşuhtur. Yoksa bâtın camid, meyyit olup da ilim ve hayatı dışarıya vermiş olduğuna zehaba ihtimal yoktur.

Evet karnın (miden) evinden; cildin, gömleğinden ve kuvve-i hâfızan, senin kitabından nakş ve intizamca daha yüksek ve daha garibdir. **Binaenaleyh âlem-i melekût, âlem-i şehadetten; âlem-i gayb, dünya ve âhiretten daha âli ve daha yüksektir.** Maalesef nefs-i emmare, heva-i nefs ile baktığı için zahirî hayatlı, ünsiyetli bir perde gibi, meyyit ve zulmetli ve vahşetli zannettiği bâtın üstüne serilmiş olduğunu görüyor.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Senin yüzün, vechin o kadar küçüklüğü ile beraber geçmiş ve gelecek bütün insanların adedince kendisini onlardan ayıran ve tarif eden nişan ve

alâmetleri hâvi olduğu gibi, yüzünü teşkil eden esas ve erkânında da bütün insanlar ittifaktadır. Bütün insanlarda biri tevafuk, diğeri tehalüf olmak üzere iki cihet vardır. Tehalüf ciheti Sâni'in muhtar olduğuna, tevafuk ciheti ise Sâni'in Vâhid-i Ehad olduğuna delalet ederler. Bu iki cihetin bir Kasıd'ın kasdıyla, bir Muhtar'ın ihtiyarıyla, bir Mürîd'in iradesi ile, bir Alîm'in ilmiyle olmadığını tevehhüm etmek, muhalâtın en acibidir. Fesübhanallah! Yüzün o küçük sahifesinde nasıl gayr-ı mütenahî nişanlar dercedilmiştir ki, göz ile okunur da nazar ile, yani akıl ile görünmez.

İnsan nev'inde şu tehalüf ile beraber buğday, üzüm, arı, karınca nevilerindeki tevafuk, kör tesadüfün işi olmadığı güneş gibi aşikârdır. Mademki kesretin böyle uzak, ince, geniş ahval ve etvarında da tesadüfün müdahalesine imkân yoktur. Ve tesadüfün elinden mahfuzdur. Ve ancak bir Hakîm'in kasdı ve bir Muhtar'ın ihtiyarı ve Semi', Basîr bir Mürîd'in iradesinin daire-i tasarrufundadır.

"Tesadüf, şirk ve tabiat"tan teşekkül eden fesad şebekesinin âlem-i İslâmdan nefiy ve ihracına, Risale-i Nur'ca verilen karar infaz edilmiştir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Şeytanın ilka etmekte olduğu vesveselerden biri:

"**Yahu, şu koyun veya inek, eğer Kadîr ve Alîm-i Ezelî'nin nakşı, mülkü olmuş olsa idi; bu kadar miskin bîçare olmazlardı. Eğer bâtınlarında, içlerinde Alîm, Kadîr, Mürîd bir Sâni'in kalemi çalışmış olsaydı, bu kadar cahil, yetim, miskin olmazlardı.**" diyen ve cinnî şeytanlara üstad olan ey şeytan-ı insî! Cenab-ı Hak, her şeye lâyıkını veriyor ve maslahata göre veriyor. Eğer atâsı, in'amı bu kaideden hariç olsa idi, senin eşeğinin kulağı senden ve senin üstadlarından daha akıllı, daha âlim olması lâzımdı. Ve senin parmağın içinde senin şuur ve iktidarından daha çok bir şuur, bir iktidar yaratırdı. Demek her şeyin bir haddi var. O şey, o had ile mukayyeddir.

Kader, her şeye bir mikdar ve o mikdara göre bir kalıb vermiştir. Feyyaz-ı Mutlak'tan aldığı feyze olan kabiliyeti o kalıba göredir. Malûmdur ki, dâhilden harice süzülen cüz-ü ihtiyarî mizanıyla, ihtiyaç derecesiyle, kabiliyetin müsaadesi ile hâkimiyet-i esmanın nizam ve tekabülüyle feyz alınabilir. Maahâza, şemsin azametini bir kabarcıkta aramak, akıllı olanın işi değildir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsan, hikmet ile yapılmış bir masnudur. Ve Sâni'in gayet hakîm olduğuna, yaptığı vuzuh-u delalet ile sanki mücessem bir hikmet-i nakkaşedir. Tecessüd etmiş bir ilm-i muhtardır. İncimad etmiş bir kudret-i basîre olduğu gibi öyle bir fiilin mahsulüdür ki, istidadı irade ettiği şeyi kendisine veriyor. Öyle bir in'am ve ihsanın kesifidir ki, bütün hacatına vâkıftır. Öyle bir kaderin tersim ettiği bir surettir ki, bünyesine lâzım ve münasib şeyleri bilir. Bu malûmat ile her şeyin mâliki olan Mâlik'inden nasıl tegafül eder; ve bütün cinayetlerini bilen, hacatını gören, vaveylâlarını işiten Semi', Basîr, Alîm, Mücîb olarak üstünde bir Rakib'in bulunmamasını nasıl tevehhüm edebilir?

Ey nefs-i emmare! Ne için kendini hariç tevehhüm ediyorsun? Eğer evamire imtisal dairesinden çıkarsan, ya herkesin ayağını öpercesine müraat ve ihtiram etmeğe mecbur olursun. Veya ehemmiyet vermeyerek "Zalim-i Alelküll" olacaksın. Bu yük ağırdır, taşıyamıyacaksın. En iyisi, ecnebi olan şirki terk ile mülküllahın dairesine gir ki, rahat edesin. Ve illâ, sefineye binip yükünü arkasına alan ebleh adam gibi olacaksın.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bir insanı yaratan Hâlık'ın, âlemi müştemilâtıyla beraber yaratmasında bir bu'd, bir garabet yoktur. Zira bir insanın yaratılışı, içerisinde bulunan eşyanın yaratılmasından ibaret olduğu gibi, âlemin de yaratılışı müştemilâtının yaratılışından ibarettir. Ve keza insan, âleme bir enmuzec ve küçük bir fihristedir. Çünki kavunun hâlıkı, çekirdeğin hâlıkından başkası olması mümteni'dir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Senin iktidarın kısa, bekan az, hayatın mahdud, ömrünün günleri ma'dud ve her şeyin fânidir. Öyle ise, şu kısa, fâni ömrünü fâni şeylere sarfetme ki, fâni olmasın. Bâki şeylere sarfet ki, bâki kalsın.

Evet yaşadığın ömürden dünyada göreceğin istifade ancak yüz sene olur. Bu yüz sene ömrünü yüz tane hurma çekirdeği farzedelim. Bu çekirdekler iska edilip muhafaza edilirse, ilâ-mâşâallah semere verecek yüz tane ağaç olur. Aksi takdirde ateşe atıp yakmaktan başka bir istifadeyi temin etmez. Kezalik senin o yüz senelik ömrün de, şeriat suyu ile iska ve âhirete sarfedilirse, âlem-i bekada ilelebed semerelerinden istifade edeceksin. Binaenaleyh semeredar yüz tane hurma ağacını terk ve yüz tane çekirdeklerine kanaat ile aldanırsa, o adam, Hutame'ye (cehenneme) hatab olmaya lâyıktır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Evham, şübehat, dalalâtın menşe' ve mahzenlerinden biri: Nefis, kendisini kader ve sıfât-ı İlahiyenin tecelliyat dairesinden hariç addeder. Sonra tecelliyata mazhar olanlardan birisinin mevkiinde kendisini farzeder. Onda fena olur. Sonra başlar bazı teviller ile o şeyi de Allah'ın mülkünden, tasarrufundan çıkartır. Kendisinin girmiş olduğu şirk-i hafîye girdirir. Ve şirk-i hafîden aldığı bazı halleri o masuma da aksettirir.

Hülâsa: Nefs-i emmare, devekuşu gibi aleyhine olan şeyi lehine zanneder. Veya sofestaî gibi münakaşa edenleridir ki, vekilleri birbirini reddeder. Taâruzan, tesakutan kabîlinden: "Hiçbirisi de hak değildir." diye hükmeder.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Gafil nefis, âhireti dünyanın bitişiğinde ve dünya ile bağlı bir menzil zannediyor. Bu itibarla nefsin elinde iki silâh vardır. Dünyanın zeval ve fenasının eleminden kurtulmak için âhireti düşünmekle ümidvar olur. Âhiret için lâzım olan a'mal külfetine gelince, gaflet veya tegafül ile ondan da kendisini kurtarır. Ölmüş olanların hayatta olmadıklarını düşünmüyor. Ancak sefere

gidenler gibi, görünmüyorlarsa da hayattadırlar, diye zanneder. Ve ölüme o kadar ehemmiyet vermiyor. Bazı dünyevî işlerini ebedîleştirmek için şöyle bir desisesi de vardır ki: “Matlublarımın dünyada semereleri olmasa da, esasları âhiret ile muttasıl ve âhirette faideleri vardır.” diye müteselli oluyor. Meselâ: İlim gibi, “Dünyada menfaati olmasa bile âhirette faidesi vardır.” diye iyi ciheti göstermekle, kötü ciheti altında yutturur.

Hülâsa: Nefis, devekuşu gibidir. Şeytan sofestaî, heva da bektaşîdir.

İ’lem Eyyühel-Aziz! Halk-ı eşya hakkında “mûcibe-i külliye” sadık olmadığı takdirde “sâlibe-i külliye” sadık olur. Yani ya bütün eşyanın hâlıkı Allah’tır veya Allah hiçbir şeyin hâlıkı değildir. Çünki eşyanın arasında muntazam tesanüd ile halk ve yaratmak, tecezziyi kabul etmez bir külldür, baziyet yoktur. Ya mûcibe-i külliye olacaktır veya sâlibe-i külliye olacaktır. Başka ihtimal yok. Her şeyde illetin ademini tevehhüm eden vehmin vâhî hükmünde bir kıymet yok. Binaenaleyh edna bir şeyde Hâlıkıyet eseri göründüğü zaman, bütün eşyada tahakkuk eder.

Ve keza Hâlık ya birdir veya gayr-ı mütenahîdir, evsat yoktur. Zira Sâni’ vâhid-i hakikî olmazsa, kesîr-i hakikî olacaktır. Kesîr-i hakikî ise gayr-ı mütenahîdir.

Maahâza nuru neşredenin nursuz, icad edenin vücudsuz, îcab ettirenin vücubsuz olması muhaldir.

Ve keza ilim sıfatını ihsan edenin ilimsiz, şuuru ihsan edenin şuursuz, ihtiyarı verenin ihtiyarsız, iradeyi verenin iradesiz, kâmil şeylerin sâni’i gayr-ı kâmil olduğunu telakki etmek muhaldir.

Ve keza aynı tersim, basarı tasvir ve nazarı tenvir edenin basarsız olduğunu düşünmek, ancak basar ve basiretten mahrum olan adamın işidir. Maahâza masnudaki kemalât, tamamen Sâni’deki kemalden akan bir feyizdir. Fakat kuşlardan yalnız sineği gören, tanıyan bir mikrop, kartalı gördüğü zaman “Bu kuş değildir.” der. Çünki sinekteki şeyler onda yoktur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Nefs-i nâtıkanın en yüksek matlubu devam ve bekadır. Hattâ vehmî bir devam ile kendisini aldatmazsa hiçbir lezzet alamaz. Öyle ise ey devamı isteyen nefis! **Daimî olan bir Zât'ın zikrine devam eyle ki, devam bulasın. Ondan nur al ki sönmeyesin. Onun cevherine sadef ve zarf ol ki kıymetli olasın. Onun nesim-i zikrine beden ol ki, hayatdar olasın. Esma-i İlahiyeden birisinin hayt-ı şuaıyla temessük et ki, adem deryasına düşmeyesin.**

Ey nefis! Seni tutup düşmekten muhafaza eden Zât-ı Kayyum'a dayan. Senin mevcudiyetinden dokuz yüz doksan dokuz parça Onun uhdesindedir. Senin elinde yalnız bir parça kalır. En iyisi o parçayı da Onun hazinesine at ki rahat olasın.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Sen kendi vücudunu yapmaya kādir değilsin. Ve elin onu icad etmekten kāsırdır. Başkaları dahi o işten âciz ve kāsırdırlar. İstersen tecrübe et bakalım. Şecere-i kelimat denilen bir lisanı veya muhaberat ve ezvak santralı olarak bir ağızı yap. Elbette yapamayacaksın. Öyle ise Allah'a şirk yapma! اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Şu görünen âlem, İlahî bir dükkân ve bir mahzendir. İçerisinde envaen türlü türlü mensucat kumaşlar, me'kulât yemekler, meşrubat şerbetler vardır. Bir kısmı kesif bir kısmı latif, bir kısmı zâil, bir kısmı daimî, bir kısmı katı bir lüb, bir kısmı mâyi ve hâkeza her çeşit bulunur. Lâkin bir kısmı icadî bir nescdir. Bir kısmı da tecelliyata bir nakıştır. Felasifenin dalaletince, icad ile nakış birdir. Ve o dükkân sahibi de mûcib-i bizzâttır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Enaniyetten neş'et eden şirk-i hafî katılaştığı zaman, esbab şirkine inkılab eder. Bu da devam ederse, küfre tahavvül eder. Bu dahi devam ederse, ta'tile yani hâlıksızlığa incirar eder. El'iyazü billah!..

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanın hilkatinden maksad, mahfî hazine-i İlahiyeyi keşif ile göstermek ve Kadîr-i Ezelî'ye bir bürhan, bir delil, bir ma'kes-i nuranî olmakla cemal-i ezelînin tecellisi için şeffaf bir mir'at, bir âyine olmaktır.

Hakikaten semavat, arz ve cibalin hamlinden âciz kaldıkları emaneti insan hamlettiği cihetle cilâlanmış, cilvelenmiş bir şekle girmiştir. Çünki o emanetin mazmunlarından biri de insanın sıfât-ı İlahiyeyi fehmetmek için bir vâhid-i kıyasî vazifesini görmektir. İnsanın hilkatinden maksad bu gibi şeyler olduğu halde, kısm-ı ekserîsi perde olurlar, sed olurlar. Vazifesi feth ve açmak iken kapatıyor, bağlıyor. Ziya ve ışığı neşr iken söndürüyor. Allah'ı tevhid etmek yerine şirk yapıyor. Ve keza nur-u imanla Allah'a bakıp mülkü ona teslim etmekle -itikaden- mükellef iken, "Ene" rasadıyla halka bakarak Allah'ın mülkünü onlara taksim ediyor. Hakikaten اِنَّ اْلاِنْسَانَ لَظَلُومٌ جَهُولٌ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Ey nefis! Eğer takva ve amel-i sâlih ile Hâlıkını razı etti isen, halkın rızasını tahsile lüzum yoktur; o kâfidir. Eğer halk da Allah'ın hesabına rıza ve muhabbet gösterirlerse, iyidir. Şayet onlarınki dünya hesabına olursa kıymeti yoktur. Çünki onlar da senin gibi âciz kullardır. Maahâza ikinci şıkkı takib etmekte şirk-i hafî olduğu gibi, tahsili de mümkün değildir. Evet bir maslahat için sultana müracaat eden adam, sultanı irza etmiş ise, o iş görülür. Etmemiş ise halkın iltimasıyla çok zahmet olur. Maamafih yine sultanın izni lâzımdır. İzni de rızasına mütevakkıftır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Vâcib-ül Vücud zâtında, mahiyetinde mümkine benzemediği gibi, ef'alinde de benzemiyor. Çünki Vâcib-ül Vücud'un kudretine nisbeten yakın-uzak, az-çok, küçük-büyük, ferd-nev', cüz'-küll aralarında fark yoktur. Ve keza onun fiilinde bizzât mübaşeret yoktur. Fakat mümkinin kudreti bu derece değildir. Bunun için nefis, Vâcib-ül Vücud'un ef'alini fiillerine benzetemiyor. Hakikatını fehmetmekte akıl mütehayyir kalıyor. Fiili fâilsiz zannediyor.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Arslan gibi hayvanların diş ve pençelerine bakılırsa, iftiras ve parçalamak için yaratılmış oldukları anlaşılır. Ve kavunun, meselâ, letafetine dikkat

edilirse, yemek için yaratılmış olduğu hissedilir. Kezalik insanın da istidadına bakılırsa, vazife-i fıtriyesinin ubudiyet olduğu anlaşıldığı gibi; ruhanî ulviyetine ve ebediyete olan derece-i iştiyakına da dikkat edilirse, en evvel insan bu âlemden daha latif bir âlemde ruhen yaratılmış da, teçhizat almak üzere muvakkaten bu âleme gönderilmiş olduğu anlaşılır.

Ve keza insan, hilkat semeresi olduğundan anlaşılır ki: İnsanlardan bir çekirdek var ki, Cenab-ı Hak şecere-i hilkati o çekirdekten inbat etmiştir. O çekirdek de ancak ve ancak bütün ehl-i kemalin ve belki nev'-i beşerin nısfının ittifakıyla efdal-ül halk, seyyid-ül enam Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'dır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Siyah ve beyaz nakışlar ile nakışlı bir amame ile küre-i arzın kafasını saran semavat ve arzın nâzım ve hâlıkı olan Allah'ın Uluhiyetine lâyık mıdır ki, âlemin bazı safahatını miskin bir mümkine tevdi' ve tefviz etsin. Arşın sahibinden maada, arşın altındaki şeylere bizzât tasarruf eden imkân dairesinde kimse var mıdır! Kellâ. Çünki o kudret kısa ve kāsır olmayıp muhit bir kudret olduğundan, açık bir yer, bir delik kalmıyor ki, gayr müdahale etsin. Maahâza ceberutiyet ve istiklaliyetin izzeti ve kendini sevdirmek ve tanıttırmak muhabbeti, gayre müsaade etmiyor ki, arada ibadullahın enzarını kendine celbeden ismî bir vasıta bulunsun. Maahâza küll ile cüz'de, nev' ile ferdde yapılan tasarrufat, birbirinin içinde mütedâhil ve yekdiğerine mütesanid olduğundan, o tasarrufları ayrı ayrı fâillere vermek mümkün değildir. Meselâ: Âlemin nizam, intizam ve tasarrufunda arzın tedbiri dâhildir. Arzın tedbirinde insanın da tedbiri dâhildir. Ve aynı zamanda bu tasarrufat yapılırken, başka nevilerin de şuunatına bakılır. Ve hüceyrat-ı bedeniye ile zerrat dahi yaratılıyor. Ve hâkeza bütün bu tasarrufat bütün safahata aynı kudretle yapılır. Nasılki şemsin nurundan, katre ve kabarcıklara varıncaya kadar hiçbir şey hariç kalmıyor. Bütün eşya o nur ile tenevvür ediyor.

Kezalik bütün tasarrufat, kudret-i ezeliyeye aittir. Başka bir şeyin müdahalesi yoktur. Küreden zerreye varıncaya kadar o kudretin tasarrufundan hariç değildir.

Hülâsa: Arının dimağını, mikrobun gözünü tanzim eden zât, senin ef'al ve a'malini mühmel, başıboş, hesabsız, kitabsız bırakmayarak "İmam-ı Mübin"de yazar. Ona göre muhaseben olacaktır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Her bir masnuda, her bir zerrede görünen tasarruf-u mutlak, kudret-i muhita ve hikmet-i basîrenin delalet ve şehadetleriyle sabittir ki, bütün eşyanın Sâni'i, vâhiddir, şeriki yoktur. Ne kudretinde inkısam var, ne iktidar ve ihtiyarında tecezzi vardır. Binaenaleyh Sâni' ancak Vâcib-ül Vücud olacaktır ki, kaderin mizanıyla yürüyen kudretine bir nihayet yoktur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Sinek, örümcek, pire gibi küçük hayvanlar, fil, camus, deve gibi büyük hayvanlardan daha zeki, hilkatçe daha güzel, san'atça daha tam oldukları halde, bunların ömrü kısa onlarınki uzun, bunların zahiren menfaatleri yok, onlarınki var. İşte bu hal, hilkat-i eşyada Sâni'in külfeti olmadığına ve her şeyin vücuda gelmesi ancak "**Kün**" emriyle olduğuna bahir bir bürhandır. يَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ لاَ اِلَهَ اِلاَّ هُوَ

İ'lem Eyyühel-Aziz! وَ اللّٰهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ **Evet Allah ilmi, iradesi, kudreti ve sair sıfatıyla muhittir. Daire-i ihatasından hariç bir şey yoktur.** Fakat insan cüz'î ve kısa zihniyle Allah'ın azametine ve şemsin etrafında seyyaratı tedvir ettiğine bakarken, meselâ arı gibi, küçük hayvanlar ile iştigal etmesini uzak görüyor. Çünki Vâcib-ül Vücud'u, mümkine kıyas ediyor. Halbuki bu kıyasa göre küçük hayvanlara büyük bir zulüm olur. Çünki onlar da وَ اِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ kaziyesince Hâlıklarını tesbih etmekle, Allah'tan maada kimseyi Rab tanımıyorlar. Binaenaleyh büyüğün küçüğe tekebbür etmeye hakkı yoktur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Umumî olan bir in'am ile inayet-i şahsiye arasında münafat yok. Meselâ: Bir ziyafete yapılan umumî bir davet altında şahıslar da davet edilmiş olur. Yani,

bu ziyafet umumî olduğundan davet umumiyette kalır, şahıslar nazara alınmıyor, denilemez. Binaenaleyh Allah'ın nimetleri vakıf malı veya nehir suyu gibi umumî olup, in'amında şahıslar kasdedilmemiş değildir. Ancak o umumiyette hususiyet de maksuddur. Binaenaleyh eşhas o umumî in'amda kasdedilmediklerinden o nimetlere karşı şükretmeye mükellef olmadıklarına zehab etmek hatadır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Yarın seni zillet ve rezaletlere maruz bırakmakla terkedecek olan dünyanın sefahetini bugün kemal-i izzet ve şerefle terkedersen pek aziz ve yüksek olursun. Çünki o seni terketmeden evvel sen onu terkedersen, hayrını alır, şerrinden kurtulursun. Fakat vaziyet ma'kuse olursa, kaziye de ma'kuse olur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Fısk çamuruyla mülevves olan medeniyet, insanları da o çamur ile telvis ediyor. Ezcümle: Riyayı şan ü şeref ile iltibas etmiş. İnsanları da o pis ahlâka sevkediyor. Hakikaten insanlar o riyaya öyle alışmışlar ki, şahıslara yaptıkları gibi milletlere hattâ unsurlara bile yapıyorlar. Gazeteleri o riyaya dellâl, tarihleri de alkışçı yapmışlardır. Bu yüzden şahsî hayatlar "hamiyet-i cahiliye" ünvanı altında unsurî hayatlara feda edilmektedir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Nübüvvet-i Ahmediyeyi (A.S.M.) isbat eden delillerden biri de tevhiddir. Evet meratibiyle tevhid bayrağını kâinatın en üst tepesi üstünde dikmiş olan ve enzar-ı âleme karşı makamlarıyla beraber tevhide dellâllık eden ve enbiyanın mücmel bıraktıkları hakaikı tafsilâtıyla beyan eden ve açıklayan ancak ve ancak Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'dır. Binaenaleyh tevhidin hakikat ve kuvveti nisbetinde nübüvvet-i Ahmediye (A.S.M.) hak ve hakikattır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Sath-ı âlemde kurulan şu sergi-yi İlahîde teşhir edilen tezyinata, kemalâta, güzel manzaralara ve rububiyetin haşmetiyle uluhiyetin azametine bir müşahid, bir mütenezzih, bir mütehayyir, bir mütefekkir lâzımdır ki, o güzellikleri görsün; o manzaralar arasında

tenezzüh etsin; o hârika nakışlara, zînetlere tefekkür ile hayran olsun. Sonra o sergiden Sâni'in celaline, Mâlikinin iktidar ve kemalâtına intikal ile Onun azametine secde-i hayret etsin. Bu vazifeyi îfa edecek insandır. Çünki insan gerçi cahil, zulmetli bir şeydir amma, öyle bir istidadı vardır ki, âleme bir enmuzec ve bir nümune olmaya liyakatı vardır. Hem o insanda öyle bir emanet vedia bırakılmıştır ki, onun ile gizli defineyi bulur, açar. Hem o insandaki kuvvetler tahdid edilmeyerek mutlak bırakılmıştır. Buna binaen küllî bir nevi şuur sahibi olur ki, Sultan-ı Ezel'in azamet ve haşmetinin şaşaasını idrak ediyor.

Evet maşukun hüsnü, âşıkın nazarını istilzam ettiği gibi, Nakkaş-ı Ezelî'nin rububiyeti de insanın nazarını iktiza eder ki, hayret ve tefekkür ile takdir ve tahsinlerde bulunsun.

Evet gül ve çiçeklerin yüzlerini güzelleştiren zât, nasıl o güzel yüzlere arılardan, bülbüllerden istihsan âşıkları icad etmesin. Ve güzellerin güzel yüzlerinde güzelliği yaratan, elbette o güzelliğe müştakları da yaratır.

Kezalik bu âlemi şu kadar zînetler ile, nakışlar ile tezyin eden Mâlik-ül Mülk, elbette ve elbette o hârika, antika, mu'cize manzaraları, zînetleri, seyircilerden, müşahidlerden, âşık ve müştaklardan, ârif dellâllardan hâlî bırakmayacaktır. İşte câmiiyeti dolayısıyla insan-ı kâmil, halk-ı eflâke ille-i gaiye olduğu gibi, halk-ı kâinata da semere ve netice olmuştur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Eşya arasındaki tevafuk, Sâni'in Vâhid, Ehad olduğuna delalet ettiği gibi, aralarında bulunan muntazam tehalüf de, Sâni'in Muhtar ve Hakîm olduğuna şehadet eder. Meselâ: Hayvanların bilhâssa insanların esas a'zâlarındaki tevafuk, bilhâssa çift a'zâlardaki temasül, Hâlıkın vahdetine bürhan olduğu gibi, keyfiyetler ve şekillerdeki tehalüf de Hâlıkın ihtiyar ve hikmetine delalet eder.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Mahlukatın en zalimi insandır. İnsan, kendi nefsine olan şiddet-i muhabbetten

dolayı kendisine hizmeti ve menfaati olan şeyleri hem sever, hem kıymet verir. Semeresinden istifade gördüğü şeylere abd ve köle olur. Aksi halde ne sever ve ne kıymet verir. Ve keza hayatın icadında ille-i gaiyenin yalnız hayat olduğunu bilir. Cenab-ı Hakk'ın icad ettiği "hayy"larda hedef ittihaz ettiği binlerce hikmetlerinden haberi yok. Acaba imkân ve ihtimalden hariç midir ki, âlemde görünen şu eşya-yı hârika daha garib, daha hârika ve daha mu'cize melekûtî, berzahî, misalî şeylere bazı nümune ve bazı esaslar olmasın?

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hak kâinatı teşkil eden zerratı, şeriat-ı fıtriyesine müsahhar ve muti' ve evamir-i tekviniyesine de münkad ve mümessil kılmıştır. Bir arı, "**Kün**" emrine imtisalen matlub bir şekle girdiği gibi, herhangi bir hayvan da aynı emre imtisalen irade edilen vaziyetlere girer.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Şems, kamer, yıldız, arz gibi ecramı kabzasında tutan kudret, o ecramı öyle bir sühuletle tanzim etmiştir ki, dağılan tesbih tanelerini ipe dizen adam gibi, ne bir acz görmüştür ve ne başkasının yardımına ihtiyaç olmuştur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bir katre su, bir deniz suyu ile müttehiddir. Çünki ikisi de sudur. Nehir suyu ile de müttehiddir. Çünki ikisinin de menşe'leri semadır. Ve keza bir küçük balık balina balığı ile müttehiddir. Çünki ünvanları birdir. Kezalik esma-i İlahiyeden bir hüceyreye veya bir mikroba tecelli eden isim, kâinatı ihata eden isim ile müttehiddir. Çünki müsemmaları birdir. Meselâ: Bütün kâinata taalluk ve tecelli eden **Alîm** ismiyle bir zerreye taalluk eden **Hâlık** ismi, müsemmada müttehiddirler. Hurma ağacına taalluk eden **Musavvir** ismiyle de, semeresine taalluk ve tecelli eden **Münşi** ismi, müsemmada müttehiddirler. Zâten en büyük şeye tecelli eden isim ile en küçük bir şeye tecelli etmemesi muhaldir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Mümkin ünvanı altındaki eşyanın vücudunda tegayyür var. Yani keyfiyetleri, halleri değişir.

Binaenaleyh mümkin olan bir şeyin daima bir halde tevakkuf ve sükût etmekle atalette kalması, o şeyin ahval ve keyfiyetleri için bir nevi ademdir. Çünki o şeyin istikbal halleri ademde kalır, yol bulup vücuda gelemez. Adem ise büyük bir elem ve bir şerr-i mahzdır. Binaenaleyh faaliyette lezzet olduğu gibi, ahval ve şuunatta da bir tebeddül olup, bu tahavvül ve tebeddülden neş'et eden teessürat, teellümat, bir cihetten çirkin ise de birkaç cihetten de güzeldir. Evet bir şeyin şekillerinde vukua gelen devir ve teslim sırasında gidenler müteessir, gelenler de memnun olurlar. Ve bu sayede hayat tasaffi eder, temizlenir. Vücud da teceddüd eder.

ŞEMME

(Hidayet-i Kur'aniyenin Nesîminden)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ عَلَى رَحْمَتِهِ عَلَى الْعَالَمِينَ بِرِسَالَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Şu âlem, görünen ve görünmeyen bütün tabakat ve enva'ıyla "Lâ İlahe İllâ Hu" diye tevhidi ilân ediyor. Çünki aralarındaki tesanüd böyle iktiza ediyor. Ve o tabakatla enva', bütün erkânıyla "**Lâ Rabbe İllâ Hu**" diye ilân-ı şehadet ediyor. Çünki aralarındaki müşabehet böyle istiyor. Ve o erkân bütün a'zâsıyla "**Lâ Mâlike İllâ Hu**" diye şehadetlerini ilân ediyorlar. Çünki aralarındaki temasül böyle iktiza eder. Ve o a'zâ bütün eczasıyla "**Lâ Müdebbire İllâ Hu**" diye şehadet eder. Çünki aralarında teavün ve tedahül vardır. Ve o ecza bütün cüz'iyatıyla "**Lâ Mürebbiye İllâ Hu**" diye olan şehadetini ilân eder. Çünki aralarındaki tevafuk, kalemin bir olduğuna delalet ediyor. O cüz'iyat bütün hüceyratıyla "**Lâ Mutasarrıfe Fil-Hakikati İllâ Hu**" diye şehadet eder. Ve o hüceyrat bütün zerratıyla "**Lâ Nâzıme İllâ Hu**" diye ilân-ı şehadet eder. Çünki cevahir-i ferd arasındaki haytın bir olduğu böyle iktiza eder. Ve o zerrat bütün esîriyle "**Lâ İlahe İllâ Hu**" cevheresiyle ilân-ı tevhid eder. Çünki esîrin besateti, sükûnu, intizamla emr-i Hâlıka sür'at-i imtisali, böyle iktiza eder.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Hiçbir insanın Cenab-ı Hakk'a karşı hakk-ı itirazı yoktur ve şekva ve şikayete de haddi yoktur. Çünki şikayet eden ferdin hilaf-ı hevesini iktiza eden nizam-ı âlemde binlerce hikmet vardır. O ferdi irza etmekte, o bin hikmetin iğdabı vardır. Bir ferdi razı etmek için, bin

hikmet feda edilemez. وَ لَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّموَاتُ وَ اْلاَرْضُ

Eğer her ferdin keyfine göre hareket edilirse, dünyanın nizam ve intizamı fesada gider.

Ey müteşekki! Sen nesin? Neye binaen itiraz ediyorsun? Cüz'î hevesini külliyat-ı kâinata mühendis mi yapıyorsun? Kokmuş olan zevkini nimetlerin derecelerine mikyas ve mizan mı yapıyorsun? Ne biliyorsun ki, zannettiğin nimet nıkmet olmasın. Senin ne kıymetin var ki, sineğin kanadına müvazi olmayan hevesini tatmin ve teskin için, felek çarklarıyla hareketten teskin edilsin!..

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cesedin bir uzvundaki bir hüceyrede yapılan tasarruf, en evvel cesedi tasavvur etmeye mütevakkıftır. Çünki küllün nakışlarıyla, ahvaliyle cüz'ün çok alâka ve münasebetleri vardır. Öyle ise, cüzde tasarruf, Hâlık-ı Küll'ün emri altındadır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Hevam, balık gibi küçük hayvanların yumurtalarını, haşerat ve nebatatın tohumlarını, pek büyük bir rahmetle, bir lütuf ile, bir hikmetle hıfzeden Sâni'-i Hakîm'in hâfıziyetine lâyık mıdır ki, âhirette semere veren ağaçlara çekirdek olacak a'malinizi hıfzetmesin, ihmal etsin? Halbuki sen hâmil-i emanet, halife-i arzsın.

Evet her bir zîhayatta bulunan hıfz-ul hayat hissi, vücudun ebedî bir bekaya İsm-i Hayy, Hafîz, Bâki'nin tecellisiyle incirar edeceğine delalet eder.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bir incir tohumunu tavırdan tavıra hıfzeden, devirden devire himaye eden, inhilalden vikaye eden ve o tohumda incir ağacının teşkilâtına lâzım olan esasları kemal-i ihtimam ile muhafaza eden, elbette ve elbette, halife-i arz ünvanını alan nev'-i beşerin a'malini ihmal etmez, hıfzeder.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Lafızların tebeddülüyle mana tebeddül etmez, bâki kalır. Kabuk parçalanır, lüb bâki ve sağlam kalır. Libası yırtılır, cesedi sağlam, bâki kalır. Cesed

ölüp dağılırsa da ruh bâki kalır. Cisim ihtiyarlanırsa, enaniyet genç kalır. Çokluk, cemaat dağılır amma, vâhid-i ferd bâki kalır. Kesret bozulur, vahdet bâkidir. Madde kırılır, nur bâkidir. Binaenaleyh ömrün bidayetinden sonuna kadar devam eden mana, çok cesedleri tebeddül ve tavırdan tavıra intikal ve devirden devire yuvarlandığı halde vahdetini, bekasını muhafaza ettiği gibi, ölüm hendeğini de atlayarak sâlimen ebed yoluna devam edecektir.

Maahâza her vakit "**Fenaya hazır ol!**" emrini intizar eden zâil ve bekasız maddiyatta, şu hıfz ve muhafaza düsturu beka ile çok münasebetdar olan ruh ve manada da caridir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Uluhiyetin azameti, izzeti, istiklaliyeti, her şeyin, -küçük olsun büyük olsun, yüksek olsun alçak olsun- taht-ı tasarrufunda bulunduğunu istiyor. Senin hıssetin veya hakaretin, onun tasarrufundan hariç kalmasına sebeb olamaz. Çünki senin ondan bu'dun varsa da onun senden bu'du yoktur. Veya senin bir sıfatının hakareti vücudunun hakaretini istilzam etmez. Veya mülk cihetinin mülevves olması, melekût cihetinin de mülevves olmasını iktiza etmez. Ve keza Hâlık'ın azameti, çirkin şeylerin tasarrufundan çıkmasını istilzam etmez. Bilakis azamet-i hakikiye, icad hususunda infiradı, tasarruf cihetiyle de ihatayı iktiza eder.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Maddî olan bir şey, kesafeti ne kadar fazla olursa o nisbette ince ve gizli şeyleri göremez ve onları idraktan kāsırdır. Fakat nur ve nuranî şeyler, ne kadar nuraniyette terakki ederse, o nisbette ince ve gizli şeylere nüfuzu tam ve keskin olur. Ve keza ne kadar latif olursa, o derece maddiyatın içlerini keşfeder (Röntgen şuaı gibi). Mümkinatta mes'ele bu merkezde ise; Vâcib, Vâhid olan Nur-ul Envâr ne derece نَافِذُ الْخَفَايَا عَالِمٌ بِالْاَسْرَارِ olacağı, bir derece anlaşıldı. Öyle ise azameti, tam manasıyla ihata, nüfuz, şümulü iktiza ve istilzam eder.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Ekseriyet-i mutlakayı teşkil eden avam-ı nâsın fehimleri Kur'anca o kadar müraat edilmiştir

ki, birkaç dereceyi, birkaç ciheti ihtiva eden bir mes'elede avamın fehimlerine en me'nus en karib ciheti ve nazarlarına en vâzıh, en zahir dereceyi söylüyor. Çünki öyle olmasa, delilin neticeden hafî olması lâzım gelir. Kur'an'ın kâinattan yaptığı bahis, Hâlık'ın sıfatlarını isbat ve izah içindir. Binaenaleyh ne kadar cumhurun fehmine yakın olursa, irşada daha lâyık ve daha muvafık olur. Meselâ: Hâlık'ın tasarrufatına delalet eden âyetlerden en zahir, en aşikâr olan tabakayı وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّموَاتِ وَاْلاَرْضِ وَاخْتِلاَفُ اَلْسِنَتِكُمْ وَ اَلْوَانِكُمْ âyetiyle zikretmiştir. Halbuki bu tabakanın arkasında vücuhun taayyünat, teşahhusat tabakası vardır. Evvelki tabakanın fehmi, ikinci tabakanın fehminden daha yakındır. Ve keza en aşikâr dereceyi اِنَّ فِى خَلْقِ السَّموَاتِ وَاْلاَرْضِ وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ âyetiyle zikretmiştir. Bu derecenin arkasında, arzın şems etrafında emir ve irade-i İlahî kanunuyla tahrik ve tedviri derecesi de vardır. Lâkin bu derece, evvelki dereceden bir derece mahfî olduğundan terkedilmiştir.

Ve keza وَ جَعَلْنَا الْجِبَالَ اَوْتَادًا cümlesiyle en okunaklı sahifeyi göstermiştir. Halbuki bu sahifenin arkasında "Direk ve kazıklar ile tehlikeden muhafaza edilen bir sefine gibi, arz da içerisinde vukua gelen herc ü mercden dolayı parçalanmak tehlikesinden korumak için dağlar ile kazıklanmıştır." sahifesi de vardır. Fakat bu sahife, avam-ı nâsça o kadar okunaklı olmadığından terkedilmiştir. Ve bu sahifenin altında da şöyle bir haşiye vardır:

Hayatı besleyip sağlamak üzere dağlar arza direk yapılmıştır. Çünki dağlar suların mahzenidir. Havanın tarağıdır, tasfiye ediyor. Toprağın hâmisidir, denizin istilasından vikaye ediyor. Zâten hayatın direkleri bu unsurlardır.

Bu sırra binaendir ki, şeriatça hilâlin tulû' ve gurubu nazara alınmıştır. Çünki bu ise, ayları günleri hesab etmekten avamca daha kolaydır. Ve yine o sırra binaendir ki, ezhan-ı avamda tesbit ve takrir için Kur'anda tekrarlar vukua gelmiştir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Âyetlerin bahsettikleri hakikatler, şiirlerin bahsettikleri hayalattan pek vâsi ve pek yüksektir. Bu itibar ile şiirden addedilmemiştir. Hem de, âyetler, sahibinin şuunat ve ef'alinden bahseder. Şiir ise, fuzulî olarak gayrdan bahseder. Hem de filcümle âdi şeylerden bahsi hârikulâdedir. Şiirin hârikulâdelerden bahsi, alelekser âdidir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Hâlıkın vahdetini gösteren âyineler ve delillerini okutan sahifelerin pek çok çeşitleri olduğu gibi merkezleri bir ve birbirinin içine dâhil olmuşlardır. Binaenaleyh bir âyinede göründü veya bir sahifede okundu mu, hepsinde de görünür ve okunur. Fakat birisinde görünmemesi, hepsinde görünmemesini istilzam etmez.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bir kelimeyi yazan harfini yazanın gayrısı, bir sahifeyi yazan satırı yazanın gayrısı, kitabı yazan sahifeyi yazanın gayrısı olması mümkün olmadığı gibi; **karıncayı halk eden cins-i hayvanı halkedenin gayrısı, hayvanı yaratan arzı yaratanın gayrısı, arzı halkeden, Rabb-ül Âlemîn'in gayrısı olması muhaldir.**

Rububiyet-i âmmenin işaretlerindendir ki, kâinat kitabında öyle büyük harfler vardır ki, o harflerin bir kısmında bir kelime yazılıdır. Bir kısmında bir kelâm, bir kısmında bir kitab yazılıdır. Meselâ: O kitabda bahr, şecer, arz birer harf makamındadırlar. Birinci harfte semek kelimesi, ikincisinde şecer kelâmı, üçüncüsünde hayvan kitabı yazılmıştır. Hattâ, Yâsin suretinde tam Yâsin Suresi yazıldığı gibi, bazı masnuatta, bir kelime olan isminde, çekirdeğinde o masnuun suresi ve kitabı yazılmıştır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Yıldızlar, şemsler arasında mümaselet olduğu gibi filcümle müsavat da vardır. Binaenaleyh onlardan biri ötekilere Rab olamaz. Ve onlardan birine Rab olan, hepsine de Rab olur. Ve keza her şeye de Rab olur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanın bir ferdinde bir cemaat-ı mükellefîn bulunur. Evet her bir uzuv, bir şey için yaratılmıştır. O uzvu, o şeyde kullanmakla mükelleftir.

Meselâ, **her bir hâsse için bir ibadet vardır. Onun hilafında kullanılması dalalettir. Meselâ, baş ile yapılan secde Allah için olursa ibadettir, gayrısı için dalalettir.** Kezalik şuaranın hayalen yaptıkları hayret ve muhabbet secdeleri dalalettir. Hayal, onun ile fâsık olur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanları fikren dalalete atan sebeblerden biri; ülfeti, ilim telakki etmeleridir. Yani melufları olan şeyleri kendilerince malûm bilirler. Hattâ ülfet dolayısıyla âdiyata teemmül edip ehemmiyet vermezler. Halbuki ülfetlerinden dolayı malûm zannettikleri o âdi şeyler, birer hârika ve birer mu'cize-i kudret oldukları halde, ülfet saikasıyla onları teemmüle, dikkate almıyorlar; tâ onların fevkinde olan tecelliyat-ı seyyaleye im'an-ı nazar edebilsinler. Bunların meseli deniz kenarında durup, denizin içerisindeki hayvanata ve sair garib hâlâtına bakmayarak, yalnız rüzgâr ile husule gelen dalgalara ve şemsin şuaatından peyda olan parıltısına dikkat etmekle Mâlik-ül Bihar olan Allah'ın azametine delil getiren adamın meseli gibidir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanların arza ait malûmat ve müsellemat-ı bedihiyatları ülfete mebnîdir. **Ülfet ise, cehl-i mürekkeb üstüne serilmiş bir perdedir.** Hakikate bakılırsa zannettikleri ilim, cehildir. Bu sırra binaendir ki, Kur'an âyetleriyle insanların nazarını melufatları olan şeylere çeviriyor. Âyetler, necimler gibi ülfet perdesini deler atar. İnsanın kulağından tutar, başını eğdirir. O ülfetin altındaki havarik-ul âdât mu'cizeleri o âdiyat içerisinde gösterir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Aralarında münasebet, muamele, hattâ mükâleme bulunan iki şeyin, birbirine müşabih veya müsavi olmasını istilzam etmez. Meselâ: Yağmurun bir katresi veya semerenin bir çiçeğinin, -küçüklüğüyle beraber– şems ile münasebeti ve muamelesi vardır.

Binaenaleyh ey insan! Senin hakaretin, seni Hallak-ı Âlem'in nazar-ı inayetinden setredecek bir sebeb olamaz.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Denizlerde vukua gelen medd ü cezir gibi, evliya arasında da bast-ı zaman, [10](Haşiye) tayy-ı mekân mes'elesi şöhret bulmuştur. Ezcümle Kitab-ı Yevakit'in rivayetine göre, İmam-ı Şa'ranî bir günde iki buçuk defa kocaman Fütuhat-ı Mekkiye namındaki büyük mecmuayı mütalaa etmiştir. Bu gibi vukuat, istiğrab ile inkâr edilmesin. Zira bu gibi garib mes'eleleri tasdike yaklaştıran misaller pek çoktur. Meselâ rü'yada bir saat zarfında bir senenin geçtiğini ve pek çok işler görüldüğünü görüyorsun. Eğer o saatte o işlere bedel Kur'an okumuş olsa idin, birkaç hatim okumuş olurdun. Bu halet evliya için halet-i yakazada inkişaf eder. Zaman inbisat eder. Mes'ele ruhun dairesine yaklaşır. Ruh zâten zaman ile mukayyed değildir. Ruhu cismaniyetine galib olan evliyanın işleri, fiilleri sür'at-ı ruh mizanıyla cereyan eder.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bir bürhan ile elde edilen netice-i tevhidi bazı insanlar isti'zam ile dar zihinlerine sıkıştıramazlar veya bozuk hayalleri tahammül edemez. Bu hale karşı o kat'î, sahih bürhanı reddetmek üzere "Bu neticeyi, bu kadar azametiyle şu bürhan (onu) intac edemez." diye bahaneler ile kabul etmez. O miskin bilmez mi ki, neticenin kayyumu imandır. Bürhan, ancak onu görmek için bir menfezdir veya bir süpürge gibi o neticeye konan vehimleri süpürür. Maahâza bürhan bir değildir, bin değildir. Zerrat-ı âlem adedince bürhanlar vardır.

Fesübhanallah! Mülk ve melekût arasındaki hicab ne kadar incedir, aralarındaki mesafe ne kadar büyüktür. Dünya ile âhiret arasındaki yol ne kadar kısa ve ne kadar uzundur. İlim ile cehil arasındaki hicab ne kadar latif ve ne kadar kalındır. İman ile küfür arasındaki berzah ne kadar şeffaf ve ne kadar kesiftir. İbadetle masiyet arasındaki mesafe ne kadar kısadır. Halbuki araları Cennet ile Nâr'ın araları kadardır. Hayat ne kadar kısa, emel ne kadar uzundur. Evet hal ile mazi arasında öyle ince bir

perde vardır ki, ruhun mazi cihetine geçmesine mani değildir. Cesede nisbeten bitmez bir mesafedir.

Kezalik mülk ile melekût, dünya ile âhiret arasında ehl-i kalb için şeffaf, ehl-i heva için kesif ince bir perde vardır. Kezalik gece ile gündüz arasında latif bir perde var ki, gözün kapanmasıyla gece olup, açılmasıyla gündüz olduğu gibi; nefsin âlem-i maneviyata gözü kapanırsa ebedî bir gece içinde kalır; gözü maneviyata açılırsa neharı inkişaf eder.

Kezalik Allah'ın hesabına kâinata bakan adam her ne müşahede ederse ilimdir. Eğer gafletle esbab hesabına bakarsa, ilim zannettiği şey de cehl olur.

Kezalik iman ve tevhid ile bakan, âlemi nurlu görür ve illâ âlemi zulümat içerisinde görecektir.

Kezalik ef'al-i beşer için iki cihet vardır. Eğer niyet ile Allah'ın hesabına olursa, tecelliyata ma'kes, şeffaf, parlak olur. Eğer Allah hesabına olmasa, zulmetli bir manzarayı göstermiş olur.

Kezalik hayatın da iki vechi vardır. Biri siyah, dünyaya bakar. Diğeri şeffaf, âhirete nâzırdır. Nefis, siyah vechin altına girer. Şeffaf veche terettüb eden saadet-i ebediyeyi ister.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kâinatın miftahı, anahtarı insanın elindedir. Âlemin kapıları açık ise de manen kapalıdır. Cenab-ı Hak bütün o kapıları ve kenz-i mahfîyi açan "**Ene**" namında bir miftahı insanın eline vermiştir. Fakat, ene de kapısı kapalı bir bilmecedir. Bunun kapısı açılıyorsa kâinatın da kapıları açılıyor.

Evet Cenab-ı Hak insana bir benlik, bir nevi hürriyet vermiştir ki, Cenab-ı Hakk'ın rububiyetine ait evsafı bilmek için mevhum, farazî bir vâhid-i kıyasî yapsın.

Mahiyet-i beşerde pek ince bir ip, insanın vücudunda şuurlu bir kıl, şahsın kitabında bir elif kıymetinde ve miktarında olan "Ene"nin iki vechi vardır. Biri hayra bakar. Bu vecihle yalnız kabil-i feyizdir, fâil değildir. Diğer vechi ise şerre bakar. Bu vecihle kendisini fâil bilir.

Ene’nin mahiyeti mevhumedir, rububiyeti hayalîdir. Vücudu bir şeye hâmil olamaz. Ancak mizan-ül hararet gibi, Vâcib-ül Vücud’un rububiyetine ait sıfât-ı mutlaka-i muhitayı bilmek için bir mizan vazifesini görüyor.

Eğer insan benliğine mizan nazarıyla bakarsa, kâinattan zihnine akıp gelen âfâkî malûmatı kendi malûmatı ile, tasarrufat ve sıfât-ı İlahiyeyi de kendi sıfâtıyla tasdik eder. Yine merciine iade eder. Ve bu sayede قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا daki مَنْ şümulüne dâhil olarak bihakkın emaneti îfa etmiş olur. Fakat kendisine müstakil nazarıyla bakmakla kendisini mâlik itikad ederse قَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيهَا nın şümulüne dâhil olmakla emanette hıyanet etmiş olur. Zira semavat ve arzın, hamlinden korkarak imtina’ ettikleri cihet “Ene”nin bu cihetidir. Çünki dalaletler, şirkler, şerler bu cihetten doğarlar. Eğer vaktiyle o “Ene”nin şiddetli bir terbiye ile başı kırılmaz ise büyür, insanın vücudunu yutar.

Eğer milletin de enaniyeti inzimam ederse, Sâni’in emrine karşı mübarezeye çıkar. Tam manasıyla bir şeytan olur. Sonra halkı da kendisine kıyas eder, esbabı da o kıyasa dâhil eder, büyük bir şirke düşer. -El’iyazü billah…-

Mühim bir mes’ele: “**Ene**”nin iki vechi vardır. Bir vechini nübüvvet almıştır. Bir vechini de felsefe almıştır.

Birinci vecih, ubudiyet-i mahzaya menşe’dir. Mahiyeti harfiye olup, müstakil değildir. Vücudu tebaî olup, aslî değildir. Mâlikiyeti vehmî olup, hakikî değildir. Vazifesi, Hâlık’ın sıfatını fehmetmek için bir mizan ve bir mikyas olmaktır. Enbiya (Aleyhimüsselâm) enaniyetin bu vechine bakmakla, mülkü tamamen Allah’a teslim ederek ne mülkünde, ne rububiyetinde, ne uluhiyetinde şeriki olmadığına hükmetmişlerdir. Ene’nin bu vechinden Cenab-ı Hak şecere-i tûbâ-i ubudiyeti inbat edip; dal ve budakları kâinat bahçesinde enbiya, evliya, sıddıkîn gibi mübarek semereleri vermiştir.

İkinci vechi alan felsefe, **ene**’nin vücudunu aslî ve kendisini müstakil ve mâlik-i hakikî olduğunu zu’metmişlerdir. Vazifesi de yalnız hubb-u zâtıyla tekemmül-

ü hayattır. **Ene**'nin bu siyah yüzünden envaen şirkler, dalaletler çıkmıştır. Ezcümle: Kuvve-i behimiye dalında sanemler doğmuşlardır. Kuvve-i gazabiye gusnundan firavunlar, nemrudlar çıkmıştır. Kuvve-i akliyeden dehriyyun, maddiyyun, felasife çıkmışlardır ki, Vâcib-ül Vücud'a bir mahluk-u vâhidi verir. Bâki kalan mülkünü gayra taksim ederler.

Hülâsa: Ene, haddizâtında bir hava, bir buhar gibi iken, verilen ehemmiyete göre mâyi haline gelir. Sonra ülfetle kalınlaşır. Sonra gaflet ve isyan ile öyle kalınlaşır ki, sahibini yutar. Halkı, esbabı da kendisine kıyas ederek Hâlık'ın evamirine mübarezeye başlar. Küçük âlemde yani insanda ene, büyük insanda yani kâinatta tabiata benziyor. İkisi de tagutlardandır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Hayrat ve hasenatın hayatı niyet iledir. Fesadı da ucb, riya ve gösteriş iledir. Ve fıtrî olarak vicdanda şuur ile bizzât hissedilen vicdaniyatın esası, ikinci bir şuur ve niyet ile inkıta' bulur.

Nasılki amellerin hayatı niyet iledir. Onun gibi, niyet bir cihetle fıtrî ahvalin ölümüdür. Meselâ: Tevazua niyet onu ifsad eder, tekebbüre niyet onu izale eder, feraha niyet onu uçurur, gam ve kedere niyet onu tahfif eder. Ve hâkeza kıyas et.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kâinat bir şeceredir. Anasır onun dallarıdır. Nebatat yapraklarıdır. Hayvanat onun çiçekleridir. İnsanlar onun semereleridir. Bu semerelerden en ziyadar, nurlu, ahsen, ekrem, eşref, eltaf Seyyid-ül Enbiya Ve-l Mürselîn, İmam-ül Müttakin, Habib-i Rabb-ül Âlemîn Hazret-i Muhammed'dir.

عَلَيْهِ اَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ مَادَامَتِ ٱلْاَرْضُ وَ السَّموَاتُ

اِلهِى

اَلذُّنُوبُ اَخْرَسَتْنِي وَ كَثْرَةُ الْمَعَاصِى اَخْجَلَتْنِى وَ شِدَّةُ الْغَفْلَةِ اَخْفَتَتْ صَوْتِى فَاَدُقُّ بَابَ رَحْمَتِكَ وَ اُنَادِى فِى بَابِ مَغْفِرَتِكَ بِصَوْتِ سَيِّدِى وَ سَنَدِى الشَّيْخِ عَبْدِ الْقَادِرِ الْكَيْلاَنِى وَ نِدَائِهِ الْمَقْبُولِ الْمَاْنُوسِ عِنْدَ الْبَوَّابِ بِيَا مَنْ وَسِعَتْ رَحْمَتُهُ كُلَّ شَيْءٍ وَ يَا مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَ يَا مَنْ لاَ يَضُرُّهُ شَيْءٌ وَ لاَ يَنْفَعُهُ شَيْءٌ وَ لاَيَغْلِبُهُ شَيْءٌ وَ لاَ يَعْزُبُ عَنْهُ شَيْءٌ وَ لاَ يَؤُدُهُ شَيْءٌ وَ لاَ يَسْتَعِينُ بِشَيْءٍ وَ لاَ يُشْغِلُهُ شَيْءٌ عَنْ شَيْءٍ وَ لاَ يُشْبِهُهُ شَيْءٌ وَ لاَ يُعْجِزُهُ شَيْءٌ اِغْفِرْلِى كُلَّ شَيْءٍ حَتَّى لاَ تَسْئَلَنِى مِنْ شَيْءٍ يَا مَنْ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَةِ كُلِّ شَيْءٍ وَ بِيَدِهِ مَقَالِيدُ كُلِّ شَيْءٍ وَ يَا مَنْ هُوَ اْلاَوَّلُ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ وَاْلآخِرُ بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ وَ الظَّاهِرُ فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ وَ الْبَاطِنُ دُونَ كُلِّ شَيْءٍ وَ الْقَاهِرُ فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ اِغْفِرْلِى كُلَّ شَيْءٍ اِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَ يَا عَلِيمًا بِكُلِّ شَيْءٍ وَ مُحِيطًا بِكُلِّ شَيْءٍ وَ بَصِيرًا بِكُلِّ شَيْءٍ وَ يَا شَهِيدًا عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَ رَقِيبًا عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَ لَطِيفًا بِكُلِّ شَيْءٍ وَ خَبِيرًا بِكُلِّ شَيْءٍ اِغْفِرْلِى كُلَّ شَيْءٍ مِنَ الذُّنُوبِ وَ الْخَطِيئَاتِ حَتَّى لاَ تَسْئَلَنِى عَنْ شَيْءٍ اِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ اَللّهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِعِزَّةِ جَلاَلِكَ وَ بِجَلاَلِ عِزَّتِكَ وَ بِقُدْرَةِ سُلْطَانِكَ وَ بِسُلْطَانِ قُدْرَتِكَ مِنَ الْقَطِيعَةِ وَ اْلاَهْوَاءِ الرَّدِّيَّةِ يَا جَارَ الْمُسْتَجِيرِينَ اَجِرْنِى مِنَ الشَّهَوَاتِ الشَّيْطَانِيَّةِ وَطَهِّرْنِى مِنَ الْقَاذُورَاتِ الْبَشَرِيَّةِ وَ صَفِّنِى بِحُبِّ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِالْمُحَبَّةِ الصِّدِّيقِيَّةِ مِنْ صَدَاِ الْغَفْلَةِ وَ اَوْهَامِ الْجَهْلِ حَتَّى تَفْنَى اْلاَنَانِيَّةُ وَ يَبْقَى الْكُلُّ لِلّهِ وَ بِاللّهِ وَ اِلَى اللّهِ وَ مِنَ اللّهِ غَرْقًا بِنِعْمَةِ اللّهِ فِى بَحْرِ مِنَّةِ اللّهِ مَنْصُورِينَ بِسَيْفِ اللّهِ مَحْظُوظِينَ بِعِنَايَةِ اللّهِ مَحْفُوظِينَ بِحِمَايَةِ اللّهِ عَنْ كُلِّ شَاغِلٍ يُشْغِلُ عَنِ اللّهِ فَيَا نُورَ اْلاَنْوَارِ وَ يَا عَالِمَ اْلاَسْرَارِ وَ يَا مُدَبِّرَ الَّيْلِ وَ النَّهَارِ يَاَ مَلِكُ يَا عَزِيزُ يَا قَهَّارُ يَا رَحِيمُ يَا وَدُودُ يَا غَفَّارُ يَا عَلَّامَ الْغُيُوبِ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ وَ اْلاَبْصَارِ يَا سَتَّارَ الْعُيُوبِ يَا غَفَّارَ الذُّنُوبِ اِغْفِرْلِى ذُنُوبِى وَارْحَمْ مَنْ ضَاقَتْ عَلَيْهِ اْلاَسْبَابُ وَ غُلِّقَتْ دُونَهُ اْلاَبْوَابُ وَ تَعَسَّرَ عَلَيْهِ سُلُوكُ طَرِيقِ اَهْلِ الصَّوَابِ وَانْصَرَمَتْ اَيَّامُهُ وَ نَفْسُهُ رَاتِعَةٌ فِى مَيَادِينِ الْغَفْلَةِ وَ الْمَعْصِيَّةِ وَ دَنِىِّ اْلاِكْتِسَابِ فَيَا مَنْ اِذَا دُعِىَ اَجَابَ وَ يَا سَرِيعَ الْحِسَابِ وَ يَا كَرِيمُ يَا وَهَّابُ اِرْحَمْ مَنْ عَظُمَ مَرَضُهُ وَ عَزَّ شِفَائُهُ وَ ضَعُفَتْ حِيلَتُهُ وَ قَوِىَ بَلاَئُهُ وَ اَنْتَ مَلْجَئُهُ وَ رَجَائُهُ اِلهِى اِلَيْكَ اَرْفَعُ بَثِّى وَ حُزْنِى وَ شِكَايَتِى اِلهِى حُجَّتِى حَاجَتِى وَ عُدَّتِى فَاقَتِى وَ انْقِطَاعُ حِيلَتِى اِلهِى قَطْرَةٌ مِنْ بِحَارِ جُودِكَ تُغْنِينِى وَ ذَرَّةٌ مِنْ تَيَّارِ عَفْوِكَ تَكْفِينِى يَا وَدُودُ يَا وَدُودُ يَا وَدُودُ

يَا ذَا الْعَرْشِ الْمَجِيدُ يَا مُبْدِئُ يَا مُعِيدُ يَا فَعَّالاً لِمَا يُرِيدُ اَسْئَلَكَ بِنُورِ وَجْهِكَ
الَّذِى مَلأَ اَرْكَانَ عَرْشِكَ وَ اَسْئَلُكَ بِقُدْرَتِكَ الَّتِى قَدَرْتَ بِهَا عَلَى جَمِيعِ خَلْقِكَ وَ
بِرَحْمَتِكَ الَّتِى وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اَنْتَ يَا مُغِيثُ اَغِثْنَا وَاغْفِرْ جَمِيعَ
ذُنُوبِى وَ سَقَطَاتِ لِسَانِى فِى جَمِيعِ عُمْرِى بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ آمِينَ وَ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

ONUNCU RİSALE

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Şu âyet-i kerimenin yüksek semasına çıkıp sırrını fehmetmek için yedi basamaklı bir merdiven kuruyoruz.

Birinci Basamak: Semavatın, melaike ile tesmiye edilen münasib sâkinleri vardır. Çünki küre-i arzın semaya nisbeten küçüklüğü ve hakaretiyle beraber zevilhayat ile dolu olması, semavatın o müzeyyen burçları zevil-idrak ile dolu olmasını tasrih ediyor. Ve keza semavatın bu kadar zînetlerle tezyin edilmesi, behemehal zevil-idrakin takdir ve istihsan ile nazar-ı hayretlerini celbetmek içindir. Çünki hüsn-ü zînet, âşıkların celbi içindir. Yemek ve taam da aç olanlara yapılır. Maahâza ins ve cin o vazifeyi îfaya kâfi değillerdir. Ancak gayr-ı mahdud oraya münasib melaike ve ruhanîler o vazifeyi îfa edebilir.

İkinci basamak: Arzın semavatla alâkası, muamelesi olup aralarında çok büyük irtibat vardır. Evet arza gelen ziya, hararet, bereket vesaire, semavattan geliyor. Arzdan da semaya dualar, ibadetler, ruhlar gidiyor. Demek aralarında cereyan eden ticarî muameleden anlaşılıyor ki; arzın sâkinleri için semaya çıkmaya bir yol vardır ki, enbiya, evliya, ervah cesedlerinden tecerrüd ile semavata uruc ederler.

Üçüncü basamak: Semavatta devam ile cereyan eden sükûn, sükût, nizam, intizam, ıttıraddan hissedildiğine nazaran, semavat ehli, arz sâkinleri gibi değildirler. Evet arzda bulunan nifak, şikak, ihtilaf, ezdadın içtimaı, hayır ve şerrin ihtilatı gibi şeyler, semavatta yoktur. Bu sayede

semavatta nizam ve intizamı bozacak bir hal yoktur. Sâkinleri verilen emirlere kemal-i itaatle imtisal ediyorlar.

Dördüncü basamak: Cenab-ı Hakk'ın iktizaları, hükümleri mütegayir bazı esmaları vardır. Meselâ: **Bedir** gibi bazı gazâlarda Ashab-ı Kiram'a yardım etmek üzere küffar ile muharebe etmek için melaikenin semadan inzalini iktiza eden ismi, melaike ile şeyatîn -yani semavî olan ahyar ile arzî eşrar– arasında muharebenin vukuunu istib'ad değil, iktiza eder. Evet Cenab-ı Hak melaikeye bildirmeksizin şeytanları def' veya ihlâk edebilir. Fakat satvet ve haşmetinin iktizası üzerine bu kabîl mücazatın müstehaklarına ilân ve teşhiri, azametine lâyıktır.

Beşinci basamak: Ruhanîlerin ahyarı, semada bulunduklarından, eşrarı da letafetlerine güvenerek onları takliden iltihak etmek istediklerinde, ehl-i sema, onları şeraretleri için kabul etmeyerek def'ediyorlar. Maahâza, bu gibi manevî mübarezeleri âlem-i şehadete, bilhâssa vazifesi şehadet ve müşahede olan insana ilân ve teşhirine recm-i nücum alâmet ve nişan kılınmıştır.

Altıncı basamak: Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, nev'-i beşeri itaate irşad, isyandan zecr ve men'etmek üzere kullandığı üslûb-u âlîsine bak:

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ اَقْطَارِ السَّموَاتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوا لاَ تَنْفُذُونَ اِلاَّ بِسُلْطَانٍ

Yani: "**Ey ins ve cin cemaati! Mülkümden hariç bir memlekete çıkıp kurtulmak için semavat ve arzın aktarından çıkmaya kuvvetiniz varsa çıkınız. Amma ancak bir sultanla çıkarsınız.**"

Kur'an-ı Kerim bu âyet ile pek geniş saltanat-ı rububiyete karşı ins ve cinnin aczlerini ilân zımnında nida ediyor: "**Ey insan-ı hakir, sagir, âciz! Ne suretle, şeytanları recmeden melaike ile necimlerin, şemslerin, kamerlerin itaat ettikleri Sultan-ı Ezel'e isyan ediyorsun! Nasıl kocaman yıldızları mermi, kurşun yerinde kullanabilen bir askere sahib olan bir sultana karşı isyan etmeye cesaret ediyorsun!**"

Yedinci basamak: Yıldızların pek küçük efradı olduğu gibi, pek büyükleri de vardır. Semanın vechini, yüzünü ziyalandıran her şey yıldızdır. Bu neviden bir kısmı, semaya zînet olmuştur. Bir kısmı da şeytanları recmetmek için semavî mancınıklardır. Semada yapılan bu recm, sema gibi en vâsi dairelerde bile vukua gelen mübareze hâdisesini insanlara göstermekle insanların muti'lerini âsilerle mübarezeye teşvik ile alıştırmaktır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanı hayvandan ayıran şeylerden:

Biri, mazi ve müstakbel ile alâkadar olmasıdır. Hayvan bu iki zamanı bihakkın düşünecek bir idrake mâlik değildir.

İkincisi, gerek enfüsî, gerek âfâkî, yani dâhilî ve haricî şeylere taalluk eden idraki, küllî ve umumîdir.

Üçüncüsü, inşaata lâzım olan mukaddemeleri keşf ve tertib etmektir. Meselâ: Bir evin yapılması için lâzım olan taş, ağaç, çimento misillü lüzumlu mukaddemeleri ihzar ve tertib etmek gibi.

Binaenaleyh insanın en evvel ve en büyük vazifesi, tesbih ve tahmiddir. Evvelâ mazi, hal ve istikbal zamanlarında görmüş veya görecek nimetler lisanıyla, sonra nefsinde veya haricinde görmekte olduğu in'amlar lisanıyla, sonra mahlukatın yapmakta oldukları tesbihatı şehadet ve müşahede lisanıyla Sâni'i hamd ü sena etmektir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hakk'ın atâ, kaza ve kader namında üç kanunu vardır. Atâ, kaza kanununu, kaza da kaderi bozar.

Meselâ: Bir şey hakkında verilen karar, kader demektir. O kararın infazı, kaza demektir. O kararın ibtaliyle hükmü kazadan afvetmek, atâ demektir. Evet yumuşak bir otun damarları katı taşı deldiği gibi, atâ da kaza kanununun kat'iyyetini deler. Kaza da ok gibi kader kararlarını deler. Demek atânın kazaya nisbeti, kazanın kadere nisbeti gibidir. Atâ, kaza kanununun şümulünden ihraçtır. Kaza da kader kanununun külliyetinden ihracdır. Bu hakikate vâkıf olan ârif:

"Yâ İlahî! Hasenatım senin atâ'ndandır. Seyyiatım da senin kaza'ndandır. Eğer atâ'n olmasa idi, helâk olurdum." der.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Esma-i hüsnayı tazammun eden bazı fezlekeler ile âyetlere hâtime verilmekte ne gibi bir sır vardır?

Evet Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, bazan âyât-ı kudreti âyetlerde basteder. Sonra içerisinden esmayı çıkarır. Bazan mensucat toplar gibi açar dağıtır. Sonra toplar, esmada tayyeder. Bazan da ef'alini tafsil ettikten sonra isimler ile icmal eder. Bazan da halkın a'malini tehdidane söyler. Sonra rahmete işaret eden isimler ile teselli eder. Bazan da bazı makasıd-ı cüz'iyeyi zikrettikten sonra o makasıdı takrir ve isbat için bürhan olarak kavaid-i külliye hükmünde olan isimleri zikrediyor. Bazan da maddî cüz'iyatı zikreder. Sonra esma-i külliye ile icmal eder ve hâkeza...

İ'lem Eyyühel-Aziz! Acz de aşk gibi Allah'a îsal eden yollardan biridir. Amma acz yolu, aşktan daha kısa ve daha selâmettir.

Ehl-i sülûk, tarîk-ı hafada letaif-i aşere üzerine, tarîk-i cehrde nüfus-u seb'a üzerine sülûk etmişlerdir. Bu fakir, âciz ise dört hatveden ibaret; hem kısa, hem sehl bir tarîkı, Kur'anın feyzinden istifade etmiştir.

Birinci hatve: فَلاَ تُزَكُّوا اَنْفُسَكُمْ âyetinden,

İkinci hatveyi: وَلاَ تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللّٰهَ فَاَنْسَيهُمْ اَنْفُسَهُمْ âyetinden;

Üçüncü hatveyi: مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ âyetinden;

Dördüncü hatveyi كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلاَّ وَجْهَهُ âyetinden ahzetmiştir. Bunların izahı:

Birinci Hatve: Evet insan yaratılışında kendi nefsine muhib olarak yaratılmıştır. Hattâ bizzât nefsi kadar bir şeye sevgisi yoktur. Kendisini, ancak Mabuda lâyık senalar ile medhediyor. Nefsini bütün ayıblardan, kusurlardan tenzih etmekle, -haklı olsun haksız olsun- kemal-i şiddetle müdafaa ediyor. Hattâ Cenab-ı Hakk'ı hamd ü sena için kendisinde

yaratılan cihazatı, kendi nefsine hamd ü sena için sarfediyor ve مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهُ هَوَيهُ deki مَنْ şümulüne dâhil oluyor. Bu mertebede nefsin tezkiyesi, ancak adem-i tezkiyesiyle olur.

İkinci Hatve: Nefis hizmet zamanında geri kaçar. Ücret vaktinde ileri safa hücum ediyor. Bu mertebede onun tezkiyesi, yaptığı fiili aksetmekle olur. Yani işe, hizmete ileriye sevkedilmeli, ücret tevziinde geriye bırakılmalıdır.

Üçüncü Hatve: Kendi nefsinde, torbasında, kusur, naks, acz, fakr'dan maada bir şeyi bırakmamalıdır. Bütün mehasin, iyilikler, Fâtır-ı Hakîm tarafından in'am edilen nimetler olup hamdi iktiza eder. Fahrı istilzam etmediklerini itikad ve telakki edilmelidir. Bu mertebede onun tezkiyesi; kemalinin adem-i kemalinde, kudretinin aczinde, gınasının fakrında olduğunu bilmekten ibarettir.

Dördüncü Hatve: Kendisi istiklaliyet halinde fâni, hâdis, madum olduğunu ve esma-i İlahiyeye âyinedarlık ettiği halde şahid, meşhud, mevcud olduğunu bilmekten ibarettir. Bu mertebede onun tezkiyesi; vücudunda ademini, ademinde vücudunu bilmekle لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ yü kendisine vird ittihaz etmektir.

Ve keza Vahdet-ül Vücud ehli, kâinatı nefyetmekle i'dam ediyorlar. Vahdet-üş Şühud halkı ise, bütün mevcudatı, -kürek cezalılar gibi– nisyan zindanında ebedî hapse mahkûm ediyorlar.

Kur'anın ifham ettiği tarîk, kâinatı, mevcudatı hem i'damdan, hem hapisten kurtarır. Esma-i hüsnaya mazhariyetle âyinedarlık etmek gibi vazifelerde istihdam ediyor. Fakat kâinatı, istiklaliyetten ve kendi hesabına çalışmaktan azlediyor.

Ve keza insanın vücudunda birkaç daire vardır. Çünki hem nebatîdir, hem hayvanîdir, hem insanîdir, hem imanî. Tezkiye muamelesi bazan tabaka-i imaniyede olur. Sonra tabaka-i nebatiyeye iner. Bazan da yirmidört saat zarfında her dört tabakada muamele vaki' olur. İnsanı hata ve galata atan, bu dört tabakadaki farkı riayet etmemektir. خَلَقَ لَنَا مَا فِى اْلاَرْض جَمِيعًا ya istinaden insaniyetin mide-i hayvaniye ve

nebatîyeye münhasır olduğunun zannıyla galat ediyor. Sonra bütün gayelerin nefsine ait olduğunun hasrıyla galat ediyor. Sonra, her şeyin kıymeti menfaatı nisbetinde olduğunun takdiriyle galat ediyor. Hattâ Zühre yıldızını kokulu bir zühreye mukabil almaz. Çünki kendisine menfaatı dokunmuyor.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Ubudiyet, sebkat eden nimetin neticesi ve onun fiatıdır. Gelecek bir nimetin mükâfat mukaddemesi ve vesilesi değildir. Meselâ: İnsanın en güzel bir surette yaratılışı, ubudiyeti iktiza eden sâbık bir nimet olduğu ve sonra da, imanın i'tasıyla kendisini sana tarif etmesi, ubudiyeti iktiza eden sâbık nimetlerdir. Evet nasılki midenin i'tasıyla bütün mat'umat i'ta edilmiş gibi telakki ediliyor; hayatın i'tasıyla da, âlem-i şehadet müştemil bulunduğu nimetler ile beraber i'ta edilmiş gibi telakki ediliyor.

Ve keza nefs-i insanînin i'tasıyla, bu mide için mülk ve melekût âlemleri nimetler sofrası gibi kılınmıştır. Kezalik imanın i'tasıyla, mezkûr sofralar ile beraber, esma-i hüsnada iddihar edilen defineleri de sofra olarak verilmiş oluyor. Bu gibi ücretleri peşin aldıktan sonra, devam ile hizmete mülazım olmak lâzımdır. Hizmet ve amelden sonra verilen nimetler mahza onun fazlındandır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Enva'ın efradında, bilhâssa haşerat ve hevam kısmında görünen fevkalâde çoklukta müşahede edilen hârikulâde gayr-ı mütenahî bir cûd u sehavet vardır. Kemal-i ittikan ve intizam ile bütün enva'da bulunan şu kesret-i efrad, tecelliyat-ı İlahiyenin gayr-ı mütenahî olduğuna ve Cenab-ı Hakk'ın mahiyeti her şeye mübayin olduğuna ve bütün eşya onun kudretine nisbeten mütesavi olduğuna sarahaten delalet eder.

Evet bu cûd-u icad, Sâni'in vücubundandır. Nevide celalîdir, ferdde cemalîdir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanın yaptığı san'atların sühulet ve suubet dereceleri, onun ilim ve cehliyle ölçülür. Ne kadar san'atlarda bilhâssa ince ve latif cihazatta ilmî mehareti çok

olursa, o nisbette kolay olur. Cehli nisbetinde de zahmet olur. Binaenaleyh eşyanın hilkatinde sür'at-i mutlaka ile vüs'at-i mutlaka içinde görünen sühulet-i mutlaka, Sâni'in ilmine nihayet olmadığına hads-i kat'î ile delalet eder.

وَمَا اَمْرُنَا اِلاَّ وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanın fıtraten mâlik olduğu câmiiyetin acaibindendir ki: Sâni'-i Hakîm şu küçük cisimde gayr-ı mahdud enva'-ı rahmeti tartmak için gayr-ı ma'dud mizanlar vaz'etmiştir. Ve esma-i hüsnanın gayr-ı mütenahî mahfî definelerini fehmetmek için gayr-ı mahsur cihazat ve âlât yaratmıştır. Meselâ: Mesmuat, mubsırat, me'kulât âlemlerini ihata eden insandaki duygular, Sâni'in sıfât-ı mutlakasını ve geniş şuunatını fehmetmek içindir.

Ve keza hardaleden daha küçük kuvve-i hâfızasında öyle bir latife-i müdrike bırakılmıştır ki; o hardalenin tazammun ettiği geniş âlemde, o latife daimî seyr ü cevelan etmekte ise de sahiline vâsıl olamaz. Maahâza, bazan bu büyük âlem o latifeye o kadar darlaşır ki, âlem o latifenin karnında bir zerre gibi olur. Ve o latifeyi, bütün seyahat meydanlarıyla, mütalaa ettiği kitablarıyla o hardale dahi yutar, yerinde oturur, karnı da ağrımaz.

İşte, insanın mütefavit mertebeleri bu sırdan anlaşılır.

Evet bazı insanlar zerrede boğulurlar. Bazısında da dünya boğulur. Bazılar da, kendilerine verilen anahtarlardan birisiyle kesretin en geniş bir âlemini açar, fakat içinde boğulur. Sahil-i vahdet ve tevhide zorla vâsıl olur. **Demek, insanın seyr-i ruhanîsinde çok tabakalar vardır. Bir tabakada, insanlara huzur u tevhid pek sühuletle nasîb ü müyesser olur. Bir tabakasına da, gaflet ü evham öyle istila eder ki, kesret içinde garkolmakla tam manasıyla tevhidi unutmuş olur. Sukutu suud, tedenniyi terakki, cehl-i mürekkebi yakîn, uykunun son perdesini intibah zan ve tevehhüm eden bir kısım medenîler ikinci tabakadaki insanlardandır. Onlar, hakaik-i imaniyeyi derketmekte bedevilerin bedevileridir.**

İ'lem Eyyühel-Aziz! İsm-i Celal, alelekser nevilerde, külliyatta tecelli eder. İsm-i Cemal ise mevcudatın cüz'iyatına tecelli eder. Bu itibarla nevilerdeki cûd-u mutlak, celalin tecellisidir. Cüz'iyatın nakışları, eşhasın güzellikleri cemalin tecelliyatındandır.

Ve keza celal, vâhidiyetin tecellisinden, cemal dahi ehadiyetin tecellisinden zahir olur. Bazan da cemal, celalden tecelli eder. **Evet cemalin gözünde celal ne kadar cemildir, celalin gözünde dahi cemal o kadar celildir.**

İ'lem Eyyühel-Aziz! Basar masnuatı görüp de, basiret Sâni'i görmezse çok garib ve pek çirkin düşer. Çünki o halde Sâni'in manen, kalben görünmemesi, ya basiretin fıkdanındandır veya kalb gözünün kör olmasındandır veya pek dar olduğundan mes'eleyi azametiyle kavramadığındandır. Veya bir hızlan'dır. Ve illâ Sâni'in inkârı, basarın şuhudunu inkârdan daha ziyade münkerdir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bir tarlaya zer'edilen bir tohum, manevî bir sur ve bir duvardır. O tarlayı tohum sahibine mal eder. Başkasının tasarrufuna mani olur. Kezalik küre-i arz tarlasına zer'edilen nebatat, hayvanat tohumları manevî bir sur ve bir seddir ki, şirketi men'ediyor; gayrı, müdahaleden tardeder.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Tabiatları latif, ince ve latif san'atlara meftun bazı insanlar, bilhâssa has bahçelerinde pek güzel hendesevari bir şekilde şekilleri, arkları, havuzları, şadırvanları yaptırmakla bahçelerine pek muntazam bir manzara verirler. Ve o letafetin, o güzelliğin derecesini göstermek için bazı çirkin kaya, kaba, gayr-ı muntazam -mağara ve dağ heykelleri gibi- şeyleri de ilâve ediyorlar ki, onların çirkinliğiyle, adem-i intizamıyla bahçenin güzelliği, letafeti fazlaca parlasın. Çünki اِنَّمَا اْلاَشْيَاءُ تُعْرَفُ بِاَضْدَادِهَا Lâkin müdakkik bir kimse, o ezdadı cem'eden bahçenin manzarasına baktığı zaman anlar ki, o çirkin kaba şeyler kasden yapılmıştır ki; güzellik, intizam, letafet artsın. **Zira güzelin güzelliğini arttıran, çirkinin**

çirkinliğidir. Demek bahçenin tam intizamını ikmal eden, o çirkinlerdir. Ve o çirkinlerin adem-i intizamı nisbetinde bahçenin intizamı artar.

Kezalik dünya bahçesinde nizam ve intizamın son sisteminde bulunan mahlukat ve masnuat arasında -hayvanlarda olsun, nebatatta olsun, cemadatta olsun- bazı çirkin, intizamdan hariç şeyler bulunur. Bunların çirkinliği, intizamsızlıkları, dünya bahçesinin güzelliğine, intizamına bir zînet, bir süs olmak üzere Sâni'-i Hakîm tarafından kasden yapılmış olduğunu, pek yüksek, geniş, şâirane bir hayal ile dünyanın o bahçe manzarasını nazar altına alabilen adam görebilir.

Maahâza, o gibi şeyler kasdî olmasaydı, şekillerinde hikmetli tehalüf olmazdı. Evet tehalüfte kasd ve ihtiyar vardır. Her insanın bütün insanlara sîmaca muhalefeti buna delildir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanı fıtraten bütün hayvanlara tefevvuk ettiren câmiiyetinin meziyetlerinden biri, zevilhayatın Vâhib-ül Hayat'a olan tahiyye ve tesbihlerini fehmetmektir. Yani insan kendi kelâmını fehmettiği gibi, iman kulağıyla zevilhayatın da, belki cemadatın da bütün tesbihlerini fehmeder. Demek her şey sağır adam gibi yalnız kendi kelâmını anlar. İnsan ise, bütün mevcudatın lisanlarıyla tekellüm ettikleri esma-i hüsnanın delillerini fehmeder. Binaenaleyh herşeyin kıymeti, kendisine göre cüz'îdir. İnsanın kıymeti ise küllîdir. Demek bir insan, bir ferd iken bir nevi gibi olur.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ

* * *

İ'lem Eyyühel-Aziz! Zahir ile bâtın arasında müşabehet varsa da, hakikate bakılırsa aralarında büyük uzaklık vardır.

Meselâ: Âmiyane olan tevhid-i zahirî, **hiçbir şeyi Allah'ın gayrisine isnad etmemekten ibarettir.** Böyle bir nefiy, sehl ve basittir. Ehl-i hakikatın hakikî tevhidleri ise, **her şeyi Cenab-ı Hakk'a isnad etmekle beraber her şeyin üstünde bulunan mührünü, sikkesini görüp**

okumaktan ibarettir. Bu, huzuru isbat, gafleti nefyeder.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Hayat-ı dünyeviyeye kasden ve bizzât teveccüh edip bağlanan kâfirin, imhal-i ikabında ve bilakis terakkiyat-ı maddiyede muvaffakıyetindeki hikmet nedir?

Evet o kâfir, kendi terkibiyle, sıfatıyla Cenab-ı Hak'ça nev'-i beşere takdir edilen nimetlerin tezahürüne -şuuru olmaksızın- hizmet ediyor. Ve güzel masnuat-ı İlahiyenin mehasinini bilâ-şuur tanzim ediyor. Ve kuvveden fiile çıkartmakla garabet-i san'at-ı İlahiyeye nazarları celbediyor. Ne faide ki farkında değildir. Demek o kâfir, saat gibi kendi yaptığı amelden haberi yok. Amma vakitleri bildirmek gibi nev'-i beşere pek büyük bir hizmeti vardır. Bu sırra binaen dünyada mükâfatını görür.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Tevfik-i İlahî refiki olan adam, tarîkat berzahına girmeden zahirden hakikate geçebilir. Evet Kur'andan, hakikat-ı tarîkatı -tarîkatsız- feyiz suretiyle gördüm ve bir parça aldım. Ve keza maksud-u bizzât olan ilimlere ulûm-u âliyeyi okumaksızın îsal edici bir yol buldum.

Seri-üs seyr olan bu zamanın evlâdına, kısa ve selâmet bir tarîkı ihsan etmek, rahmet-i hâkimenin şânındandır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanı gaflete düşürtmekle Allah'a ubudiyetine mani olan, cüz'î nazarını cüz'î şeylere hasretmektir. Evet cüz'iyat içerisine düşüp cüz'îlere hasr-ı nazar eden, o cüz'î şeylerin esbabdan sudûruna ihtimal verebilir. Amma başını kaldırıp nev'e ve umuma baktığı zaman, edna bir cüz'înin en büyük bir sebebden sudûruna cevaz veremez. Meselâ: Cüz'î rızkını bazı esbaba isnad edebilir. Fakat menşe-i rızık olan arzın, kış mevsiminde kupkuru, kıraç olduğuna, bahar mevsiminde rızk ile dolu olduğuna baktığı vakit, arzı ihya etmekle bütün zevilhayatın rızıklarını veren Allah'dan maada kendi rızkını verecek bir şey bulunmadığına kanaatı hasıl olur. Ve keza evindeki küçük bir ışığı veya kalbinde bulunan küçük bir nuru bazı

esbaba isnad edebilirsin. Amma o ışığın, şemsin ziyasıyla, o nurun da Menba'-ul Envâr'ın nuruyla muttasıl olduğuna vâkıf olduğun zaman anlarsın ki; **kalıbını ışıklandıran, kalbini tenvir eden ancak leyl ü neharı birbirine kalbeden Fâtır-ı Hakîm'dir.**

Ve keza senin vücudunun zuhur ve vuzuhca Hâlık'ın vücuduna nisbeti, Hâlık'ın vücuduna delalet edenlerin nisbeti gibidir. Çünki sen bir vecihle kendi vücuduna delalet ediyorsun. Amma Hâlıkın vücuduna, bütün mevcudat, bütün zerratıyla delalet ediyor. Öyle ise onun vücudu senin vücudundan, âlemin zerratı adedince zuhur dereceleri vardır.

Ve keza seni nefsini sevmeye sevkeden esbab:

1- Bütün lezzetlerin mahzeni nefistir,

2- Vücudun merkezi ve menfaatin madeni nefistir,

3- İnsana en karib -yakın- nefistir, diyorsun. Pekâlâ. Fakat o fâni lezzetlere mukabil, lezaiz-i bâkiyeyi veren Hâlık'ı daha ziyade ubudiyetle sevmek lâzım değil midir? Nefis vücuda merkez olduğundan muhabbete lâyık ise, o vücudu icad eden ve o vücudun kayyumu olan Hâlık, daha fazla muhabbete, ubudiyete müstehak olmaz mı? Nefsin maden-i menfaat ve en yakın olduğu, sebeb-i muhabbet olursa, bütün hayırlar, rızıklar elinde bulunan ve o nefsi yaratan Nâfi', Bâki ve daha karib olan, daha ziyade muhabbete lâyık değil midir? Binaenaleyh bütün mevcudata inkısam eden muhabbetleri cem' ve muhabbetin ile beraber mahbub-u hakikî olan Fâtır-ı Hakîm'e ihda etmek lâzımdır.

sh:214

İ'lem Eyyühel-Aziz! Senin önünde çok korkunç büyük mes'eleler vardır ki, insanı ihtiyata, ihtimama mecbur eder.

Birisi: Ölümdür ki, insanı dünyadan ve bütün sevgililerinden ayıran bir ayrılmaktır.

İkincisi: Dehşetli korkulu ebed memleketine yolculuktur.

Üçüncüsü: Ömür az, sefer uzun, yol tedariki yok, kuvvet ve kudret yok, acz-i mutlak gibi elîm elemlere maruz

kalmaktır. Öyle ise, bu gaflet ü nisyan nedir? Devekuşu gibi başını nisyan kumuna sokar, gözüne gaflet gözlüğünü takarsın ki Allah seni görmesin. Veya sen Onu görmeyesin. Ne vakte kadar zâilat-ı fâniyeye ihtimam ve bâkiyat-ı daimeden tegafül edeceksin?

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hakk'a hamdler, şükürler olsun ki; mesail-i nahviyeden "**isim**" ile "**harf**" arasındaki manevî fark ile çok mühim mes'eleleri bana öğretmiştir. Şöyle ki:

Harf, gayrın manasını izah için bir âlet, bir hâdim olduğu gibi; şu mevcudat da, esma-i hüsnanın tecelliyatını izhar, ifham, izah için bir takım İlahî mektublardır ki, içlerinde yazılı delail, berahin, havarık mu'cize-i kudrettir. Mevcudat bu vecihle nazara alınması; ilim, iman, hikmettir. Şayet isim gibi müstakil ve maksud-u bizzât cihetiyle bakılırsa, küfran ve cehl-i mürekkeb olur.

Ve keza mesail-i mantıkiyeden "küllî" ile "küll" arasındaki fark ile, rububiyete dair çok mes'eleleri öğrenmiş bulunuyorum. Cemal ile Ehadiyet كُلِّىٌّ ذُو جُزْئِيَّاتٍ şümulüne dâhildir. Celal ve Vâhidiyet كُلٌّ ذُو اَجْزَاءٍ ünvanına dâhildir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Dünya, âlem-i âhirete bir fihriste hükmündedir. Bu fihristede âlem-i âhiretin mühim mes'elelerine olan işaretlerden biri, cismanî olan rızıklardaki lezzetlerdir. Bu fâni, rezil, zelil dünyada bu kadar nimetleri ihsas ve ifaza etmek için insanın vücudunda yaratılan havâss, hissiyat, cihazat, a'zâ gibi âlât ve edevatından anlaşılır ki, âlem-i âhirette de تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ kasırların altında, ebediyete lâyık cismanî ziyafetler olacaktır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanın havf ve muhabbeti halka teveccüh ettiği takdirde, havf bir bela, bir elem olur. Muhabbet bir musibet gibi olur. Zira o korktuğun adam, ya sana merhamet etmez veya senin istirhamlarını işitmez. Muhabbet ettiğin şahıs da, ya seni tanımaz veya muhabbetine tenezzül etmez. Binaenaleyh havfın ile muhabbetini dünya ve dünya insanlarından çevir. Fâtır-ı

Hakîme tevcih et ki, havfın Onun merhamet kucağına -çocuğun anne kucağına kaçtığı gibi- leziz bir tezellül olsun. Muhabbetin de saadet-i ebediyeye vesile olsun.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Sen şecere-i hilkatin ya bir semeresi veya bir çekirdeğisin. Cismin itibariyle küçük, âciz, zaîf bir cüzsün. Lâkin Sâni'-i Hakîm lütfuyla, latif san'atıyla seni cüzlükten küllüğe çıkartmıştır.

Evet cismine verilen hayat sayesinde, geniş duyguların ile âlem-i şehadet üzerinde cevelan etmekle filcümle cüz'iyet kaydından kurtulmuşsun. Ve keza insaniyet i'tasıyla bilkuvve "küll" hükmündesin. Ve keza iman ve İslâmiyet ihsanıyla bilkuvve "küllî" olmuşsun. Ve keza marifet ve muhabbetin in'amıyla muhit bir nur olmuşsun.

Binaenaleyh dünyaya ve cismanî lezaize meyledersen, âciz, zelil bir cüz'î olursun. Eğer cihazatını insaniyet-i kübra denilen İslâmiyet hesabına sarfedersen, bir küllî ve bir küll olursun.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bu kadar elîm firak ve ayrılıklara maruz kalmakla çektiğin elemlerin sebebi ve kabahati sendedir. Çünki o muhabbetleri gayr yerinde sarfediyorsun. Eğer o muhabbetleri cem' edip Vâhid-i Ehad'e tevcih ve Onun hesabıyla, izniyle sarfedersen, bütün mahbubların ile beraber bir anda birleşip sevinçlere, memnuniyetlere mazhar olacaksın.

Evet bir sultana intisab eden bir adam, o sultanın, her şeyle alâkadar, her mekânda herkesle muhaberesi, alâkası zımnında, o adam da bir cihette, bir derece alâkadar olabilir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Meselâ: Kamerin ahvaline veya istikbalin hakikatine dair i'ta-i malûmat eden adama, bütün mâmelekini ona feda etmeye hazırsın. Amma kamer daire-i mülkünde bir arı hükmünde olan Hâlıktan haber getiren ve ezel, ebede, hayat-ı ebediyeye, hakaik-i esasiyeye, azîm mes'elelere dair malûmat i'ta eden ve seni manevî perişaniyetlerden, dalaletlerden kurtarıp kesretten vahdete doğru yol gösteren ve hayat-ı ebediyeye imanla mâ-ül hayatı

sana içirtmekle firak ve ayrılmak ateşlerinden kurtaran; ve Hâlıkın marziyatını, metalibini tarif eden ve Sultan-ı Ezel, Ebed'in muhaberesine tercümanlık yapan Resul-i Rahman'ı dinlemeye ve o Muhbir-i Sadık'a iman ile teslim olmaya mani olan nefsin heva ve hevesini terketmiyorsun!..

İ'lem Eyyühel-Aziz! Görüyoruz ki: Sâni'-i Hakîm, kemal-i hikmetiyle pek âdi şeylerden pek hârika mu'cize-i mensucat yapıyor. Ve keza abesiyet ve israfa mahal bırakılmamak üzere, bir ferdi envaen vazifeler ile tavzif ediyor. Hattâ insanın başında, insanın muvazzaf olduğu vazifeleri görmek için her vazifeye göre birer tırnak kadar maddî bir şeyin bulunması îcabetseydi, bir başın Cebel-i Tur büyüklüğünde olması lâzım gelirdi ki, ashab-ı vezaife yer olsun.

Ve keza lisan sair vezaifiyle beraber erzak hazinesine ve kudretin matbahında pişirilen bütün taamlara müfettiştir. Ve bütün taamların tatlarını yakîn eden, bilen bir ehl-i vukuftur.

İşte bu faaliyet-i hakîmiyeden anlaşılıyor ki; zamanın seyliyle beraber gelip geçen eşya-yı seyyaleden ve geçen günlerden senelerden, asırlardan, leyl ve neharın takallübü ile pek çok mensucat-ı gaybiye ve uhreviye yapılmaktadır. Evet âlemin fihristesi hükmünde olan insan fabrikasında dokunan mensucat o hakikatı tenvir eder. Öyle ise, bu fâni dünyada mevt, fena, devair-i gaybiyede safi bir bekaya intikal ederek bâki kalır. Evet rivayetlerde vardır ki; **insanın ömür dakikaları insana avdet ederler. Ya gafletle muzlim olarak gelirler veya hasenat-ı muzie ile avdet ederler.**

İ'lem Eyyühel-Aziz! Görüyoruz ki: Sâni'-i Hakîm'in, efrad ve cüz'iyatın tasvirinde büyük büyük tefennünleri vardır. Evet hayvanların pek büyük ve pek küçükleri olduğu gibi; kuşlarda, balıklarda, meleklerde ve sair ecramda, âlemlerde dahi pek küçük ve pek büyük ferdleri vardır. Cenab-ı Hakk'ın şu tefennünde takib ettiği hikmet:

1- Tefekkür ve irşad için bir lütuf, bir teshilattır.

2- Kudret mektubları okunup fehmetmekte bir kolaylıktır.

3- Kudretin kemalini izhar etmektir.

4- Celalî ve cemalî her iki nevi san'atı ibraz etmektir.

Maahâza, pek ince yazıları herkes okuyamaz ve pek büyük şeyler de nazar-ı ihataya alınamaz. İşte irşadı teshil ve tamim için bir kısmını küçük harfler ile, bir kısmını da büyük harflerle yazmakla irşadın iktizası yerine getirilmiştir.

Amma şeytanın talebesi olan nefs-i emmare, cismin küçüklüğünü san'atın küçüklüğüne atf etmekle, esbabdan sudûrunu tecviz ediyor. Ve pek büyük cisimler dahi hikmet ile yaratılmamış iddiasında bulunarak bir nevi abesiyete isnad ediyor.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Gerek cûdda, gerek rızıkta ifrat derecesinde mebzuliyet vardır. Bu ise, hikmetten uzak, abesiyete yakın görünür. Evet eğer yaratılan şey bir gaye için yaratılıyorsa hakkın var; amma gayeler pek çoktur. Binaenaleyh bir gayeye nazaran abesiyet hissedilse bile, gayelerin mecmuuna nazaran ayn-ı hikmet ve ayn-ı adalettir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanın san'atıyla Hâlıkın san'atı arasındaki fark: İnsan kendi san'atının arkasında görünebilir, amma Hâlık'ın masnuu arkasında yetmişbin perde vardır. Fakat, Hâlıkın bütün masnuatı def'aten bir nazarda görünebilirse, siyah perdeler ortadan kalkar, nuranîler kalır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Hayvanattan olsun nebatattan olsun tevellüd ile tenasül şümulüne dâhil olan her ferd vech-i arzı istila ve tasallut etmek niyetindedir ki, arzı kendisine ve zürriyetine has ve hâlis bir mescid yapmakla Fâtır-ı Hakîm'in esma-i hüsnasını izhar ile Hâlıkına gayr-ı mütenahî bir ibadette bulunsun.

Evet kuşların, balıkların, karıncaların yumurtalarında, eşcar ve sebzevatın semeratında ve o semeratın tohumlarındaki ifrat derecesini bulan kesret o vaziyeti

tenvir eder. Lâkin âlem-i şehadetin darlığına ve müstakbel ibadetlerin Allâm-ül Guyub'un ilminde mevcud olduğuna binaen, niyetten fiile henüz çıkmayan onların ibadetleri kabul edilmiştir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kur'an-ı Kerim, bazan bir şeyin müteaddid gayelerinden insanlara ait bir gayeyi zikre tahsis eder. Bu ihtar içindir, inhisar için değildir. Yani, o şeyin gayeleri, zikredilen gayeye münhasır değildir. Ancak o şeyin nizam ve intizam ve sair faydalarına insanın nazar-ı dikkatini celbetmek için insanlara raci' o faideyi zikrediyor. Meselâ: وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ ❊ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ âyet-i kerime ile zikredilen faide, takdir-i kamerin binlerce faidelerinden biridir. Yoksa, takdir-i kamer bu faideye münhasır değildir. Yani, kamer yalnız bu gaye için değildir. Bu gaye onun gayelerinden biridir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hakk'a mahsus taklidi mümkün olmayan en bahir tevhid sikke ve mühürlerinden biri, gayr-ı ma'dud muhtelif eşyayı basit bir şeyden halketmektir. Evet pek basit olan şu topraktan binlerce enva', muhtelif nebatat, gayr-ı mütenahî bir kudret ile, bir ilim ile, pek büyük bir ittikan, bir sühuletle yaratılmakta olduğu tevhidin öyle bir bürhanıdır ki; hem taklidi, hem tenkidi imkân haricidir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Hayat-ı insaniyenin vezaifinden biri de kendi cüz'î sıfatlarını şuunatını, Hâlıkın küllî sıfatlarını, şuunatını fehmetmek için bir mikyas yapmaktır. Amma, âlem-i âhirette haşirdeki şuunat-ı azîmesini ve kıyamette emvatın ihyasıyla ahval-i umumiyesini fehmetmek için, ancak güz mevsiminin kıyametiyle baharların haşri, haşir ve kıyamet-i kübrada Hâlık'ın şuunatına mikyas olabilir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Müslümanları lehviyat-ı nevmiye mesabesinde olan dünya hayatına davet etmekle, Cenab-ı Hakk'ın helâl ettiği tayyibat dairesinden, haram ettiği habisat mezbelesine teşvik eden adamın meseli öyle bir sarhoşa benzer ki:

Parçalayıcı arslan ile, ünsiyetli ehlî atı birbirinden tefrik edemiyor. Sehpa ağacı ile jimnastik ağacını birbirinden ayıramıyor. Kanlı yarayı kırmızı gülden temyiz edemediği halde, kendisini mürşid bilerek irşad ve nasihata çıkıyor.

Esna-yı irşadda bir adama rastgelir. Zavallı adamın arka tarafında korkunç bir arslan duruyor. Ön tarafında da sehpa ağacı kurulduğu gibi, her iki yanında da dehşetli yaralar var. Fakat adamcağızın elinde iki ilâç vardır. Ve lisanıyla kalbinde iki tılsım vardır. Onları istimal ederse şifayab olur. Ve o arslan, ata inkılab eder; burak gibi bineği olur. O sehpa ağacı da; daima teceddüd etmekte olan ahval-i âlemi, seyyal manzaraları seyretmeğe âlet ve vasıta olur. O sarhoş herif, o zavallı adamcağıza diyor: “Yahu nedir o ilâçları, tılsımları saklıyorsun? Onları at keyfine bak.”

Adamcağız: “Yok baba! Bu ilâçlar ve tılsımların hıfz ve himayelerindeyim. Onlardan almakta olduğum haz, lezzet, keyif bana kâfidir. Fakat o arslan gibi parçalayıcı ölümü öldürebilirsen ve sehpayı kırmakla kabir ağzını kapatabilirsen ve hayatımın maruz kaldığı fena ve zeval yaralarını bir hayat-ı bâkiyeye tebdil etmekle tedavi edebilirsen, pekâlâ seninle beraber dans oynayalım. Ve illâ gözümün önünden def’ol git. Sen ancak kendin gibi sarhoşları kandırabilirsin. Ben sarhoş değilim. Dünyanıza, keyfinize ihtiyacım yok. Çünki حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ❊ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ bana yeter.”

İ’lem Eyyühel-Aziz! Felsefe talebesiyle medeniyet tilmizleri, müslümanları ecnebi âdetlerine ittiba ile şeair-i İslâmiyeyi terk etmeye davet ettiklerinde, Kur’an Nurcuları böylece müdafaada bulunurlar:

Eğer dünyadan zeval ve ölümü ve insandan acz ve fakrı kaldırmaya iktidarınız varsa, pekâlâ, dini de terk ediniz, şeairi de kaldırınız. Ve illâ dilinizi kesin, konuşmayınız. Bakınız arkamızda pençelerini açmış hücuma hazır ecel arslanı tehdid ediyor. Eğer iman kulağıyla Kur’anın sadâsını dinleyecek olursan o ecel arslanı bir burak olur. Bizleri rahmet-i Rahmana ulaştıracaktır. Ve illâ o ecel, yırtıcı bir

hayvan gibi bizleri parçalar. Bâtıl itikadınız gibi, ebedî bir firak ile dağıtacaktır. Ve keza önümüzde i’dam sehpaları kurulmuştur. Eğer iman, îkanla Kur’anın irşadını dinlersen, o sehba ağaçlarından, sefine-i Nuh gibi sahil-i selâmete, yani âlem-i âhirete ulaştırıcı bir sefine yapılacaktır.

Ve keza sağ yanımızda fakr yarası, solda da acz, za’f cerihası vardır. Eğer Kur’anın ilâçlarıyla tedavi edersen, fakrımız rahmet-i Rahmanın ziyafetine şevk u iştiyaka inkılab edecektir. Acz ve za’fımız da Kadîr-i Mutlak’ın dergâh-ı izzetine iltica için bir davet tezkeresi gibi olur.

Ve keza bizler uzun bir seferdeyiz. Buradan kabre, kabirden haşre, haşirden ebed memleketine gitmek üzereyiz. O yollarda zulümatı dağıtacak bir nur ve bir erzak lâzımdır. Güvendiğimiz akıl ve ilimden ümid yok. Ancak Kur’an’ın güneşinden, Rahman’ın hazinesinden tedarik edilebilir. Eğer bizleri bu seferden geri bırakacak bir çareniz varsa, pekâlâ. Ve illâ sükût ediniz, Kur’anı dinleyelim bakalım ne emrediyor: فَلاَ تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا وَلاَيَغُرَّنَّكُمْ بِاللّهِ الْغَرُورُ

Hülâsa: Ayık olan sana tâbi olmaz. Ancak siyaset şarabıyla veya şöhret hırsıyla veya rikkat-ı cinsiye ile veya felsefenin dalaleti ile veya medeniyetin sefahetiyle sarhoş olanlar senin meşreb ve mesleğine tâbi olurlar. Fakat insanın başına indirilen darbeler ve yüzüne vurulan tokatlar, onun sarhoşluğunu izale ile ayıltacaktır.

Ve keza insan hayvan gibi yalnız zaman-ı hal ile mübtela ve meşgul değildir. Belki müstakbelin korkusu ve mazinin hüzün ve kederi ile hâl elemlerine maruzdur. Fakat kendisini şakî, dâll, ahmaklardan addetmeyen adam, Kur’anın şu beşaretini dinlesin:

اَلاَ اِنَّ اَوْلِيَاءَ اللّهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ اَلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ لَهُمُ الْبُشْرَى فِى الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْآخِرَةِ لاَ تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّهِ ذلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

* * *

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

وَ التِّينِ وَ الزَّيْتُونِ وَ طُورِ سِينِينَ

ilâ âhiri Sure...

İ'lem Eyyühel-Aziz! Her bir masnu'da tahakkuk eden kemal-i san'at, Sâni'in her mekânda ve her masnuun yanında bulunmasına delalet ettiği gibi; hiçbir mekânda ve hiçbir masnuun yanında bulunmamasına da delalet eder.

Ve keza insan, her bir şeye muhtaç olduğu cihetle her şeyin melekûtu elinde ve her şeyin hazinesi yanında olan Zât-ı Akdesden maada kimseye ibadet edemez.

Ve keza insan vücud, icad, hayır, ef'al cihetiyle pek küçük, nâkıs olmakla karıncadan, arıdan edna, örümcekten daha zaîftir. Fakat adem, tahrib, şer, infial cihetiyle semavat, arz, cibalden daha büyüktür. Meselâ: **Hasenat yaptığı zaman, habbe habbe yapar. Seyyiat yaparsa kubbe kubbe yapar. Evet meselâ küfür seyyiesi bütün mevcudatı tahkir eder, kıymetten düşürür.**

Ve keza insanın bir cihetle kıl kadar bir ihtiyarı, zerre kadar bir iktidarı, şua kadar bir hayatı, dakika kadar bir ömrü, cüz'î bir cüz kadar mevcudiyeti varsa da, diğer cihetle hadsiz bir acz ve fakrı da vardır. Kadîr-i Mutlak ve Ganiyy-i Mutlakın tecelliyatına geniş bir ma'kes olur.

Ve keza insan hayat-ı dünyeviye cihetiyle bir çekirdek olup, pek büyük semere ve sünbüller vermek için kendisine tevdi edilen cihazatı, bazı maddeleri elde etmek için tavuk gibi toprakları, gübreleri, necisleri eşmeye sarfeder, faidesiz tefessüh eder. Ve hayat-ı maneviye cihetiyle emelleri ebede kadar uzanan bir şecere-i bâkiyedir.

Ve keza insan fiil ve sa'yi cihetiyle zaîf bir hayvan olup daire-i sa'yi pek dardır. İnfial, sual, dua cihetiyle Rahman-ı Rahîm'in aziz bir misafiridir. Dairesi hayal kadar geniştir.

Ve keza insanın hayat-ı hayvaniyeden aldığı lezzet bir serçe kuşunun lezzeti kadar değildir. Çünki insanda hüzün, keder, korku var, onda yoktur. Fakat cihazat, hissiyat,

duygular, istidadlar itibariyle hayvanların en a'lâsından fazla lezzet alır. İnsanın şu vaziyetine dikkat edilirse anlaşılır ki: Bu kadar cihazat, bu hayat için olmayıp, ancak bir hayat-ı bâkiye için kendisine verilmiştir.

Ve keza insan saltanat-ı rububiyetin mehasinine nâzır ve esma-i kudsiyenin cilvelerine dellâl ve kalem-i kudretle yazılan mektubat-ı İlahiyeyi mütalaa ile mütefekkir olduğu cihetle, eşref-i mahlukat ve halife-i arz olmuştur.

* * *

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ اِلَى اللّٰهِ

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsandaki kusur sonsuz olduğu gibi, acz, fakr ve ihtiyacına da nihayet yoktur. İnsana tevdi edilen açlık ile nimetlerin lezzetleri tebarüz ettiği gibi; insandaki kusur, kemalât-ı Sübhaniye derecelerine bir mirsaddır. İnsandaki fakr, gına-i rahmetin derecelerine bir mikyastır. İnsandaki acz, kudret ve kibriyasına bir mizandır. İnsandaki tenevvü-ü hacat, enva'-ı niam ve ihsanatına bir merdivendir. Öyle ise fıtratından gaye ubudiyettir. Ubudiyet ise, dergâh-ı izzetine kusurlarına "Estağfirullah" ve "Sübhanallah" ile ilân etmektir.

* * *

اِنَّ اْلاَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِى جَحِيمٍ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Her bir insan için hayat seferinde iki yol vardır. Bu iki yolun uzunluğu kısalığı birdir. Amma birisinde ehl-i şuhud ve ehl-i vukufun şehadet ve tasdikleriyle onda dokuz menfaat ihtimali var. İkinci yolda mes'ele ma'kusedir. Onda dokuz zarar ihtimali vardır. İkinci yol ile gidenin ne silâhı var, ne zahîresi. Tabiî yolda pek çok korkulara maruz kalacağı gibi ihtiyaçlarını def' için çoklara minnet altında kalır. Fakat birinci yola sülûk edenin, hem silâhı, hem erzakı beraberdir. Pek serbestane gider. Birinci yol Kur'an yoludur, ikinci yol ise dalalet yoludur.

Evet ehl-i şuhudun, ehl-i vukufun tasdik ve şehadetleriyle sabittir ki, **iman yümnüyle yürüyen emn ü eman içindedir.** Ve bilâhere merkez-i hükûmete ulaştığında onda dokuzu büyük mükâfatlara mazhar olacaklardır. Fakat,

dalalet zulümatı içinde yürüyenler esna-yı seferde korkudan, açlıktan her şeye ve herkese tezellül ettikten sonra, mahall-i hükûmete vâsıl olduğunda onda dokuzu ya i'dam veya ebedî hapse mahkûm olacaklardır. Binaenaleyh aklı olan, zararlı bir şeyi, dünyevî, edna bir hıffet için tercih etmez.

Ehl-i şuhud dediğimizden maksad, evliyaullahtır. Zira velayet sahibi, avamın itikad ettiği şeyleri gözle müşahede ediyor. Kur'an yolu ile gidenlerin silâh ve zahîreleri ise; **Kadîr-i Mutlak'a, Ganiyy-i Kerim'e olan tevekkül onları temin eder. Zira tevekkül, istinad ve istimdad noktalarını tazammun ediyor. Bu noktalar da kelime-i tevhidi istilzam ediyor. Kelime-i tevhid de namazı iktiza ediyor. Namaz dahi ubudiyetin esas bir rüknüdür. Ubudiyeti emreden tekliftir. Mükellefiyetini îfa edenin, mükellefiyet müddetince, mükellefiyet-i askeriye gibi yemekleri, libasları ve sair hayat lâzımeleri hazine-i Rahmandan verilir. Mükellefiyet-i askeriye iki buçuk senedir. Amma mükellefiyet-i ubudiyet, müddet-i ömürdür.**

* * *

وَمَا هذِهِ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا اِلاَّ لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَاِنَّ الدَّارَ ٱلآخِرَةَ لَهِىَ الْحَيَوَانُ

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsan bir yolcudur. Sabavetten gençliğe, gençlikten ihtiyarlığa, ihtiyarlıktan kabre, kabirden haşre, haşirden ebede kadar yolculuğu devam eder. Her iki hayatın levazımatı, Mâlik-ül Mülk tarafından verilmiştir. Fakat o levazımatı, cehlinden dolayı tamamen bu hayat-ı fâniyeye sarfediyor. Halbuki, o levazımattan lâakal onda biri dünyevî hayata, dokuzu hayat-ı bâkiyeye sarfetmek gerektir. Acaba birkaç memleketi gezmek için hükûmetten yirmidört lira harcırah alan bir memur, ilk dâhil olduğu memlekette yirmiüç lirayı sarfederse, öteki yerlerde ne yapacaktır? Hükûmete ne cevab verecektir? Böyle yapan kendisine akıllı diyebilir mi? Binaenaleyh Cenab-ı Hak her iki hayat levazımatını elde etmek için yirmidört saatlik bir

vakit vermiştir. Çoğunu aza, azını çoğa vermek suretiyle, yirmiüç saat kısa ve fâni olan dünya hayatına, hiç olmazsa bir saatı da beş namaza ve bâki ve sonsuz uhrevî hayata sarfetmek lâzımdır ki dünyada paşa, âhirette geda olmasın!

İ'lem Eyyühel-Aziz! Gafil olan insan, kendi vazifesini terkeder, Allah'ın vazifesiyle meşgul olur. Evet insan, gafletten dolayı iktidarı dâhilinde kolay olan ubudiyet vazifesinin terkiyle, zaîf kalbiyle rububiyet vazife-i sakîlesinin altına girer, altında ezilir. Ve aynı zamanda bütün istirahatını kaybetmekle âsi, şakî, hâin adamların partisine dâhil olur.

Evet insan bir askerdir. Askerlik vazifesi başka, hükûmetin vazifesi başkadır. Askerlik vazifesi talim, cihad gibi din ve vatanı koruyacak işlerdir. Hükûmetin vazifesi ise, erzakını, libasını, silâhını vermektir. Binaenaleyh erzakını temin için askerliğe ait vazifesini terk edip ticaretle -meselâ- iştigal eden bir asker, şakî ve hâin olur. Bu itibarla insanın Allah'a karşı ubudiyet, vazifesidir. Terk-i kebair takvasıdır. Nefis ve şeytanla uğraşması, cihadıdır.

Amma gerek nefsine, gerek evlâd ve taallukatına hayat malzemesini tedarik etmek Allah'ın vazifesidir. Evet madem hayatı veren odur. O hayatı koruyacak levazımatı da o verecektir. Yalnız, hükûmetin asker için ofislerde cem'ettiği erzakı askerlere taşıttırdığı, temizlettirdiği, öğüttürdüğü, pişirttirdiği gibi, Cenab-ı Hak da hayat için lâzım olan levazımatı küre-i arz ofisinde yaratıp cem'ettikten sonra, o erzakın toplanmasını ve sair ahvalini insana yaptırır ki, insana bir meşguliyet, bir eğlence olsun ve atalet, betalet azabından kurtulsun.

Ey insan! Rahm-ı maderde iken, tıfl iken, ihtiyar ve iktidardan mahrum bir vaziyette iken, seni pek leziz rızıklar ile besleyen Allah, sen hayatta kaldıkça o rızkı verecektir. Baksana! Her bahar mevsiminde sath-ı arzda yaratılan enva'-ı erzakı kim yaratıyor ve kimler için yaratıyor? Senin ağzına getirip sokacak değil ya! Yahu, eğlencelere, bahçelere gidip dallarda

sallanan o güleç yüzlü leziz meyveleri koparıp yemek zahmet midir? Allah insaf versin!

Hülâsa: Allah'ı ittiham etmekle işini terk edip Allah'ın işine karışma ki nankör âsiler defterine kaydolmayasın.

* * *

اُدْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bazı dualar icabete iktiran etmez, diye iddiada bulunma. Çünki dua bir ibadettir. İbadetin semeresi âhirette görünür. Dünyevî maksadlar ise, namaz vakitleri gibi, dualar ibadeti için birer vakittirler. Duaların semeresi değillerdir. Meselâ: Şemsin tutulması küsuf namazına, yağmursuzluk yağmur namazına birer vakittir.

Ve keza zalimlerin tasallutu ve belaların nüzulü, bazı hususî dualara vakittir. Bu vakitler bâki kaldıkça, o namazlar, o dualar yapılır. Eğer bu vakitlerde dünyevî maksadlar hasıl olursa, zâten nurun alâ nur. Ve illâ, icabet duaya iktiran etmedi, diyemezsin. Ancak, henüz vakit inkıza etmemiş, duaya devam lâzımdır, diyebilirsin. Çünki o maksadlar duaların mukaddemesidir, neticesi değillerdir. Cenab-ı Hakk'ın duaların icabetine va'detmesi ise, icabet ayn-ı kabul değildir. Yani, icabet kabulü istilzam etmez. Duaya her halde cevab verilir. Cevabsız bırakılmaz. Matluba olan is'af ise, Mücîbin hikmetine tâbidir. Meselâ: Doktoru çağırdığın zaman, herhalde: "Ne istersin?" diye cevab verir. Fakat "Bu yemeği veya bu ilâcı bana ver." dediğin vakit, bazan verir, bazan hastalığına, mizacına mülayim olmadığından vermez.

Adem-i kabul esbabından biri de, duayı ibadet kasdıyla yapmayıp, matlubun tahsiline tahsis ettiğinden aks-ül amel olur. O dua ibadetinde ihlas kırılır, makbul olmaz.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnkılablar neticesinde, her iki taraf arasında geniş geniş dereler husule geliyor. O dereler üstünde her iki âlemle münasebettar köprüler lâzımdır ki, her iki âlem arasında gidiş geliş olsun. Lâkin o köprülerin

inkılabat cinslerine göre şekilleri, mahiyetleri mütebayin; isimleri mütenevvi olur. Meselâ uyku âlemi, yakaza ile âlem-i misal arasında bir köprüdür. Berzah, dünya ile âhiret arasında ayrı bir köprüdür. Ve misal, âlem-i cismanî ile âlem-i ruhanî arasında bir köprüdür. Bahar, kış ile yaz arasında ayrı bir nevi köprüdür. Kıyamette ise, inkılab bir değildir. Pek çok ve büyük inkılablar olacağından, köprüsü de pek garib, acib olması lâzım gelir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanın ba'de-l mevt Hâlık-ı Rahman ve Rahîm'e rücuu hakkında ilânat yapan şu

اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ❊ وَ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ❊ وَ اِلَيْهِ الْمَصِيرُ ❊ وَ اِلَيْهِ مَآبِ

gibi âyetlerde büyük bir beşaret ve teselli olduğu gibi, ehl-i isyana da büyük tehdidleri îma vardır.

Evet bu âyetlerin sarahatine göre: Ölüm; zeval, firak, adem kapısı ve zulümat kuyusu olmayıp; ancak Sultan-ı Ezel ve Ebed'in huzuruna girmek için bir medhaldir. Bu beşaretin işaretiyle kalb adem-i mutlak korkusundan, eleminden kurtulur. Evet küfrün tazammun ettiği cehennem-i maneviyeye bak! اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِى بِى Hadîs-i Kudsîsi sırrınca, Cenab-ı Hak kâfirin zan ve itikadını daimî bir azab-ı elîme kalbeder. Sonra, iman ve yakîn ile, Cenab-ı Hakk'ın likasından sonra, rızasından sonra, rü'yetinden sonra mü'minler için hasıl olan lezzetlerin derecelerine bak! Hattâ cehennem-i cismanî, ârif olan mü'min için, âsiye kâfirin cehennem-i manevîsine nisbeten cennet gibidir.

Arkadaş! Âlem-i bekaya delalet eden berahinden maada, arkasında saflar teşkil edip dualarına bir ağızdan "**Âmîn! Âmîn!** " söyleyen enbiya, evliya, sıddıkîn imamları, Mahbub-u Ezelî'nin Habib-i Ekremi Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ın tazarruatı, duaları, âlem-i bekada insanın bekasına pek büyük bürhan ve kâfi bir vesiledir. Çünki; kâinatı serapa istila eden şu hüsünler, güzellikler, cemaller, kemaller; o Habib'in tazarruatını işitmemek veya kabul etmemek kadar çirkin, kabih, kusur, naks addedilecek bir şeye müsaade eder mi? Cenab-ı Hak bütün nekaisten, çirkin

şeylerden münezzeh, müberra değil midir? Elbette münezzehtir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hakk'ın verdiği nimetleri söyleyip ilân ve tahdis-i nimet etmek, bazan gurura ve kibre incirar eder. Tevazu kasdıyla da o nimetleri ketmetmek iyi değildir. Binaenaleyh ifrat ve tefritten kurtulmak için istikamet mizanına müracaat edilmeli. Şöyle ki:

Her bir nimetin iki vechi vardır. Bir vechi insana aittir ki insanı tezyin eder, medar-ı lezzeti olur. Halk içinde temayüze sebeb olur. Mûcib-i fahr olur, sarhoş olur. Mâlik-i Hakikî'yi unutur. En nihayet kibir ve gurur kuyusuna düşürtür.

İkinci vechi ise, in'am edene bakar ki, keremini izhar, derece-i rahmetini ilân, in'amını ifşa, esmasına şehadet eder. Binaenaleyh tevazu, ancak birinci vecihle tevazu olabilir. Ve illâ küfranı tazammun etmiş olur. Tahdis-i nimet dahi, ikinci vecihle manevî bir şükür olmakla memduh olur. Yoksa kibir ve gururu tazammun ettiğinden mezmumdur. Tevazu ile tahdis-i nimet şöylece bir içtimaları var:

Bir adam hediye olarak bir palto birisine veriyor. Paltoyu giyen adama başka bir adam "**Ne kadar güzel oldun.**" dediğine karşı "**Güzellik paltonundur.**" dediği zaman, tevazu ile tahdis-i nimeti cem'etmiş olur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Ücret alındığı zaman veya mükâfat tevzi edildiği vakit, rekabet, kıskançlık mikrobu oynamaya başlar. Fakat iş zamanında, hizmet vaktinde o mikrobun haberi olmuyor. Hattâ tenbel olan adam çalışkanı sever. Zaîf olan kavîyi takdir ve tahsin eder. Fakat çalışmasını ister ki, iş hafif olsun, zahmetten kurtulsun.

Dünya da umûr-u diniyeye ve a'mal-i âhirete iş ve hizmet için kurulmuş bir fabrika olduğu cihetle ve o fabrika içerisinde işlenen ve yapılan ibadetlerin semeresi öteki âlemde göründüğüne nazaran ibadetlerde rekabet edilmemelidir. Olduğu takdirde ihlası kaybolur. Ve o rekabeti yapan, halkın takdir ve tahsinleri gibi dünyevî bir mükâfatı düşünür. Zavallı düşünmüyor ki, o düşünce ile

amelini adem-i ihlas ile ibtal eder. Çünki sevab i'tasında ve ücret aldığında, nâsı Rabb-i Nâs'a şerik yapar ve halkın nefretlerine hedef olur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Keramet ile istidrac manen birbirine mübayindir. Zira keramet, mu'cize gibi Allah'ın fiilidir. Ve o keramet sahibi de kerametin Allah'tan olduğunu bilir ve Allah'ın kendisine hâmi ve rakib olduğunu da bilir. Tevekkül ü yakîni de fazlalaşır. Lâkin bazan Allah'ın izniyle kerametlerine şuuru olur, bazan olmaz. Evlâ ve eslemi de bu kısımdır. İstidrac ise, gaflet içinde iken eşya-yı gaybiyenin inkişafından ve garib fiilleri izhar etmekten ibarettir. Fakat bu istidrac sahibi, nefsine istinad ve iktidarına isnad etmekle enaniyeti, gururu öyle fazlalaşır ki اِنَّمَا اُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ okumaya başlar. Lâkin o inkişaf, tasfiye-i nefs ve tenevvür-ü kalb neticesi olduğu takdirde, ehl-i istidrac ile ehl-i keramet arasında tabaka-i ûlâda fark yoktur. Tam manasıyla fenaya mazhar olanlar ise, onlara da Allah'ın izniyle eşya-yı gaybiye inkişaf eder. Ve onlar da, o eşyayı fena fillah olan havâslarıyla görürler. Bunun istidracdan farkı pek zahirdir. Zira zahire çıkan bâtınlarının nuraniyeti, müraîlerin zulümatıyla iltibas olmaz.

* * *

وَ اِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Tesbihat, ibadat, gayr-ı mahdud enva'larıyla her şeyde vardır. Fakat, her şeyin kendi tesbihat ve ibadetini bütün vecihlerini daima bilip şuur edinmesi lâzım değildir. Çünki husul huzuru istilzam etmez. Tesbih ve ibadet edenler, yalnız yaptıkları amelin mahsus bir tesbih veya sıfatı malûm bir ibadet olduğunu bilirlerse kâfidir. Zâten Mabud-u Mutlak'ın ilmi kâfidir. İnsandan maada mahlukatta teklif olmadığından, onlara niyet lâzım değildir. Ve keza amellerinin sıfatını bilmek de lâzım değildir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsan-ı mü'minin kıymeti, ihtiva ettiği san'at-ı âliye ile esma-i hüsnadan in'ikas eden cilvelerin nakışları nisbetindedir. İnsan-ı kâfirin kıymeti ise,

et, kemikten ibaret fâni ve sâkıt maddesinin kıymetiyle ölçülür. Kezalik bu âlem de, eğer Kur'anın tarif ettiği gibi mana-yı harfiyle, yani Cenab-ı Hakk'ın azametine bir âlet nazarıyla bakılırsa, o nisbette kıymetdar olur. Eğer felsefenin dediği gibi, mana-yı ismiyle yani hiçbir fâil, Hâlık ile bağlı olmayıp müstakill-i bizzât nazarıyla bakılırsa, kıymeti camid, mütegayyir maddesinde münhasır kalır. Kur'andan istifade edilen ilmin felsefe ilminden ne derece yüksek olduğu, şu misal ile tebarüz eder: وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا Bu hükm-ü Kur'anî esma-i hüsnanın cilvelerine bakmak için bir pencere açıyor. Şöyle ki:

Ey insan! Bu şems, azametiyle beraber size müsahhardır. Meskenlerinize nur veriyor. Yemeklerinizi hararetiyle pişirtiyor. Sizin öyle Azîm, Rahîm bir Mâlikiniz var ki, bu şems onun bir lâmbası olup misafirhanesinde sâkin misafirlerini ziyalandırıyor.

Felsefenin hikmetince, şems büyük bir ateştir, yerinde dönüyor. arz ile seyyarat, ondan uçan parçalardır. Cazibe ile şemse merbut kalarak medarlarında hareket ediyorlar.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanın Cenab-ı Hak'tan hiçbir hakkı taleb etmeye hakkı yoktur. Bilakis daima ona şükretmeye medyundur. Çünki mülk onundur. İnsan onun memluküdür.

MU'CİZE-İ KÜBRADAN BİRKAÇ KATREYİ TAZAMMUN EDEN ONDÖRDÜNCÜ REŞHA

BİRİNCİ KATRE: Nübüvvet-i Ahmediye'yi (A.S.M.) isbat eden deliller ne ta'dad ve ne tahdid edilemez. Ehl-i tahkik ve yüksek insanlarca, beyanları hakkında yapılan tasnifler pek çoktur. Acz ve kusurum ile "**Şuaat**" adlı eserimde o şemsin bazı şuaları beyan edildiği gibi, "**Lemaat**" adlı ikinci bir eserimde Kur'anın i'caz dereceleri, kırka iblağ edilmiştir. Ve o vücuh-u i'cazdan belâgat-ı nazmiyeye ait bir vecih de, "**İşarat-ül İ'caz**" nam eserimde beyan edilmiştir. İştihası olanlara o üç kitabı tavsiye ediyorum.

İKİNCİ KATRE: Geçen derslerden anlaşıldığı üzere Hâlık-ı arz ve semavatın, nev'-i beşerin ıslah ve terbiyesi için inzal ettiği Kur'anın pek çok vazife ve makamları vardır.

Evet Kur'an kâinatın bir tercüme-i ezeliyesidir. Ve kâinatın kendi lisanlarıyla okudukları âyât-ı tekviniyenin tercümanıdır. Ve şu kitab-ı âlemin tefsiri olduğu gibi; arz, semavat sahifelerinde müstetir esma-i hüsnanın definelerini keşşaftır. Ve şu âlem-i şehadete âlem-i gaybdan bir lisandır. Ve âlem-i İslâmın güneşi olduğu gibi, âlem-i âhiretin de haritasıdır. Ve Cenab-ı Hakk'ın zâtına, sıfâtına, esmasına, şuunatına bir bürhan ve bir tercümandır. Ve keza nev'-i beşerin şeriat kitabı, hikmet kitabı, dua kitabı, davet kitabı, ibadet kitabı, emir kitabı, zikir kitabı, fikir kitabı olmakla, zahiren bir kitab şeklinde ise de, ihtiva ettiği fünun ve ulûm cihetiyle binlerce kitab hükmündedir.

ÜÇÜNCÜ KATRE: Tekrarat-ı Kur'aniyedeki i'cazın bir lem'asını beyan zımnında "**Altı Nokta**"dan ibarettir.

Birinci Nokta: Kur'an bir zikir kitabı, bir dua kitabı, bir davet kitabı olduğuna nazaran, surelerinde vukua gelen tekrar, belâgatça ayn-ı isabet ve ayn-ı hikmettir. Çünki zikir ve duadan maksad sevabdır ve merhamet-i İlahiyeyi celbetmektir. Malûmdur ki, bu gibi hususlarda fazlasıyla tekrar lâzımdır ki, o nisbette sevab kazanılsın ve merhamet celbedilsin. Hem de zikrin tekrarı kalbi tenvir eder. Duanın tekrarı bir takrirdir. Davet dahi, tekrarı nisbetinde tesiri, te'kidi vardır.

İkinci Nokta: Kur'an bütün beşerin tabakatına hitab ve deva olduğu için, zeki-gabî, takî-şakî, zâhid gayr-ı zâhid, bütün insan tabakaları şu hitab-ı İlahiyeye mazhar ve bu eczahane-i Rahmaniyeden ilâç almaya hakları vardır. Halbuki Kur'anı tamamen ve daima okumak herkese müyesser değildir. Bunun için, lüzumlu olan maksadlar, hüccetler bilhâssa uzun surelerde tekrar edilmiştir ki her bir sure hemen hemen bir küçük Kur'an hükmünde olsun ki herkes sühuletle istediği vakit istediği sureyi okumakla tam Kur'anın sevabını kazanabilsin. Evet وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ olan âyet-i kerime bu hakikatı isbat ediyor.

Üçüncü Nokta: Cismanî ihtiyaçlar vakitlerin ihtilaflarıyla tebeddül eder. Noksan ve fazlalaşır. Meselâ: Havaya olan ihtiyaç her anda var. Suya olan ihtiyaç, midenin harareti zamanlarında olur. Gıdaya olan hacet, her günde olur. Ziyaya olan ihtiyaç, alelekser haftada bir defa lâzımdır. Ve hâkeza...

Kezalik manevî ihtiyaçlar da vakitleri muhtelif ve mütefavittir. Her anda **"Allah" kelimesine ihtiyaç vardır. Her vakit "Besmele"ye her saatte "Lâ ilahe illallah"a ihtiyaç vardır.** Ve hâkeza...

Binaenaleyh; âyetlerin, kelimelerin tekrarı, ihtiyaçların tekrarından ileri geliyor. Ve keza o gibi hükümlere olan ihtiyacın şiddetine işarettir.

Dördüncü Nokta: Bilirsiniz ki; Kur'an bu metin din-i azîmin esasatını ve İslâmiyetin erkânını tesis ettiği gibi, içtimaat-ı beşeriyeyi tebdil eden bir kitabdır. Malûmdur ki:

Müessis olan zât, vaz'ettiği esasları güzelce yerleştirmek için tekrarlara çok ihtiyacı olur. Evet tekrar edilen şey sabit kalır, takarrur eder, unutulmaz.

Ve keza Kur'an, beşerin muhtelif tabakalarından kālî veya halî yapılan suallere lâzım olan cevabları veren umumî bir mürşid-i mücîbdir. Malûm ya, sual tekerrür ederse cevab da tekerrür eder.

Beşinci Nokta: Bilirsiniz ki, Kur'an pek büyük mes'elelerden bahseder. Ve kalbleri iman ve tasdike davet eder. Ve çok ince hakikatlerden bahis açar. Akılları; marifete, dikkate tahrik eder. Binaenaleyh o mesailin, o ince hakaikın, kalblerde, efkârda tesbit ve takriri için suver-i muhtelifede türlü türlü üslûblarla tekrara ihtiyaç vardır.

Altıncı Nokta: Bilirsiniz ki, her âyet için bir zahir var, bir bâtın var; bir had var, bir muttala' var. Ve her bir kıssa için çok vecihler, hükümler, faideler, maksadlar vardır. Binaenaleyh muayyen bir âyet her yerde öbür münasib bir vecih için, bir faide için zikredilebilir. Bu itibarla, zahiren tekrar görünse bile hakikatte tekrar değildir.

DÖRDÜNCÜ KATRE: Kur'anın felsefî mesail-i kevniyenin bir kısmında ihmal ile, bir kısmında ibham ile, öteki kısmında icmal ile işaret ettiği derece-i i'cazı "Altı Nükte" zımnında izah ediyoruz.

Birinci Nükte: S: Ne için Kur'an da, hikmet ve felsefe gibi kâinattan bahsetmiyor?

C: Felsefe hakikattan udûl etmiş, kâinata mana-yı ismiyle bakarak, kâinatı kâinat hesabına istihdam ediyor. Kur'an ise, Haktan hak ile nâzil olmuş, hakikata gidiyor. Mevcudata mana-yı harfiyle bakarak Hâlıkının hesabına istihdam ediyor.

S: Ulvî ve süflî ecramın mahiyetleri, şekilleri, hareketleri hakkında fennin verdiği beyanat gibi beyan lâzım iken, mübhem bırakılmıştır?

C: Bu gibi mes'elelerde ibham daha mühimdir. Ve icmal daha cemil ve güzeldir. Çünki Kur'an, istitradî ve tebaî olarak Cenab-ı Hakk'ın zâtına, sıfatına istidlal için kâinattan

bahsediyor. İstidlalin birinci şartı, delilin neticeden daha zahir ve malûm olması lâzımdır. Eğer fencilerin iştihası gibi "Şemsin sükûnuna, arzın hareketine bakmakla Allah'ın azametini anlayınız." demiş olsaydı, delil müddeadan daha hafî olurdu. Ve insanların ekserîsi, ekser zamanlarda fehmedemediklerinden inkâra zehab ederlerdi. Halbuki, irşad ve hidayet zamanlarında cumhurun derece-i fehimleri nazara alınarak ona göre söz söylemek îcabeder. Maahâza ekseriyete yapılan müraattan, ekalliyette kalanın mahrumiyeti neş'et etmez. Çünki onlar da istifade ediyorlar. Amma mes'ele makuse olursa, ekseriyet mahrum kalır, istifade edemez. Çünki fehimleri kāsırdır.

Ve sâniyen: Belâgat-ı irşadiyenin şe'nindendir ki, avamın nazarına, âmmenin hissine, cumhurun fehmine göre hareket yapılsın ki; nazarları tevahhuş, fikirleri kabulden imtina' etmesin. Binaenaleyh cumhura olan hitabın en beligi zahir, basit, sehl olmasıdır ki âciz olmasınlar. Muhtasar olsun ki, melûl olmasınlar. Mücmel olsun ki, lüzumlu olmayan tafsilden nefret etmesinler.

Ve sâlisen: Kur'an mevcudatın ahvalinden ancak Hâlıkları için bahseder. Mevcudatın zâtlarına ait değildir. Bu itibarla Kur'anca en mühim, kâinatın Hâlık'a nâzır olan ahvalidir. Fen ise, Hâlık'ı işe katmıyor. Kâinatın ahvalinden bizâtiha bahsediyor. Ve keza Kur'an bütün insanlara hitab eder. Ve ekseriyetin fehmini müraat eder ki, tahkiki bir marifet sahibi olsunlar. Fen ise, yalnız fenciler ile konuşur. Avamı nazara almıyor. Avam taklidde kalıyor. Bu itibarla fennin tafsilâtını ihmal veya ibham, maslahat-ı âmme ve menfaat-i umumiyeye nazaran, ayn-ı isabet ve ayn-ı hikmettir.

Ve râbian: Kur'an bütün zamanları tenvir ve bütün insanları irşad eden bir kitabdır. Bu itibarla irşadın belâgatı îcabınca, ekseriyeti, nazarlarında bedihî olan mes'elelere karşı mükâbereye, mugalataya îka' ve icbar etmemek lâzımdır. Ve onlarca mahsus, meşhud, maruf olan bir şeyi lüzumsuz yerde tağyir etmemek lâzımdır. Ve keza vazife-i

asliyece ekseriyete lâzım olmayan şeyin ihmal veya icmali lâzımdır. Mes'ele, şemsin zâtından, mahiyetinden bahsetmek değildir. Ancak, âlemi tenvir etmekle, hilkatin nizam merkezi ve âleme mihver olması gibi hârika şeyleri ihtiva eden vazifesinden bahsetmekle, Hâlıkın azamet-i kudretini efkâr-ı âmmeye ibraz etmektir.

İkinci Nükte: وَجَعَلْنَا الشَّمْسَ سِرَاجًا

S: Ne için şems "sirac"la tavsif edilmiştir. Halbuki ehl-i fence, şems arza tâbi değildir ki ona sirac olsun. Belki arz ile seyyarat kendisine tâbi olan bir merkezdir?

C: "Sirac" tabiri şöyle bir tasvire işarettir ki: Âlem bir saray gibidir. Mevcudatı, o sarayın müştemilâtı, tezyinatı makamında olduğu gibi, şems de, o saray halkını tenvir eden İlahî bir lüküstür. Ve keza "sirac" tabiri Cenab-ı Hakk'ın rububiyetinden doğan vüs'at-i rahmetine ve o rahmet içinde derece-i in'am ve ihsanına bir ihtar ve azamet-i saltanatı içinde vahdaniyetine bir ilândır ki, müşriklerin mabud ittihaz ettikleri kocaman şems, âlem sarayında lüküs vazifesiyle muvazzaf müsahhar bir memur ve bir hizmetkârdır. Malûmdur ki, lâmba hizmetini gören camid bir şeyin ibadete, yani mabud olmaya hiç liyakatı var mıdır?

Üçüncü Nükte: Kur'an'ın takib ettiği makasıd-ı esasiye ve anasır-ı asliye: **Ubudiyetle tevhid, risalet, haşir, adalet olmak üzere dörttür.** Diğer bahsettiği mes'eleler ancak bu maksadlara vesilelerdir. Bu itibarla vesilelerde yapılacak tafsilât, ol babdaki kavaide muhaliftir. Çünki **malayani ile iştigal, maksadı geri bırakıyor.** Bunun içindir ki, bazı mesail-i kevniyede Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan ihmal veya ibham veya icmal yapmıştır. Ve keza Kur'anın muhatablarından kısm-ı ekseri avamdır. Avam sınıfının hakaik-i İlahiyenin ince ve müşkil kısmına fehimleri kādir değildir. Ancak temsil ve icmaller ile fehimlerine yakınlaştırmak lâzımdır. Bunun içindir ki Kur'an, kesret ile temsilleri zikrediyor. Ve istikbalde keşfedilecek bazı mesailde de icmal yapıyor.

Dördüncü Nükte: Bu Nükte mütercim tarafından tayyedilmiştir.

Beşinci Nükte: Müellif-i muhteremi tarafından tayyedilmiştir.

ALTINCI KATRE: Kur'an başka kelâmlar ile mukayese edilmez. Aralarında münasebet yoktur. Evet kelâmın ulviyetine, kuvvetine, hüsnüne, cemaline kuvvet veren **mütekellim, muhatab, maksad, makam** olmak üzere dört şeydir. Ediblerin zannettikleri gibi yalnız makam değildir. Demek, bir kelâmın derece-i kuvvetini anlamak istediğin zaman; kāiline, muhatabına, gayesine, mevzuuna bak. Bunların dereceleri nisbetinde kelâmın derecesi anlaşılır.

Evet meselâ: O kelâm emir veya nehiy olursa, irade ve kudreti tazammun ettiğinden derecesine göre tezauf ediyor. Meselâ: Kur'anın يَا اَرْضُ ابْلَعِى مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ اَقْلِعِى âyetiyle, sema ve arza verdiği emrin tazammun ettiği yüksek ve kat'î irade ve kudret ile derhal semaî sehab çekilir, arz da suyunu yutar. Ve keza arz ve semaya اِئْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا âyetiyle verilen emri itaatla kabul etmelerinden, o emirdeki irade ve kudretin derece-i kuvveti ve dolayısıyla kelâmın derece-i ulviyeti tebarüz eder. Fakat, insanların camidata verdikleri emirler, mütekellimindeki irade ve kudretin za'fiyeti nisbetinde ruhsuz, hayalî hezeyanlardan farkları yoktur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hakk'ın "**A'lem, Ekber, Erham, Ahsen**" gibi esma ve sıfât ve ef'alinde kullanılan ism-i tafdil tevhide naks değildir. Çünki maksad, bizzât ve hakikî bir mevsufu gayr-ı hakikî veya aklî bir imkânla veya vehmî bir mevsufla tafdil etmektir.

Ve keza izzet-i İlahiyeye de münafî değildir. Çünki maksad, sıfât ve ahval-i İlahiye ile mahlukatın sıfât ve ef'ali arasında bir müvazene yapmak değildir. Yani, ikisini bir seviyede tuttuktan sonra, bunu ona tafdil etmek değildir ki, sıfât-ı İlahiyeye bir naks olsun.

Evet masnuattaki kemalât, Cenab-ı Hakk'ın kemalinden in'ikas eden bir gölge olduğuna nazaran, masnuat, sıfât-ı

İlahiye ile müvazene hakkına mâlik değildir.

ŞU'LE

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bütün esma-i hüsnanın ifade ettiği manalar ile bütün sıfât-ı kemaliyeye Lafza-i Celal olan "**Allah**" bil'iltizam delalet eder. Sair ism-i haslar yalnız müsemmalarına delalet eder. Sıfatlara delaletleri yoktur. Çünki sıfatlar, müsemmalarına cüz olmadığı gibi aralarında lüzum-u beyyin de yoktur. Bu itibarla ne tazammunen ve ne iltizamen sıfatlara delaletleri yoktur. Amma Lafza-i Celal bil-mutabakat Zât-ı Akdes'e delalet eder. Zât-ı Akdes ile sıfât-ı kemaliye arasında lüzum-u beyyin olduğundan sıfatlara da bil-iltizam delalet eder. Ve keza uluhiyet ünvanı sıfât-ı kemaliyeyi istilzam etmesi, ism-i has olan "**Allah**"ın da o sıfâtı istilzam ettiğini istilzam ediyor.

Ve keza "**Allah**" kelimesi de nefiyden sonra sıfatlar ile beraber düşünülür. Binaenaleyh "**Lâ ilahe illallah**" kelâmı, esma-i hüsnanın adedince kelâmları tazammun ediyor. Bu itibarla, şu kelime-i tevhid kelâmı, delalet ettiği sıfatlar itibariyle bir kelâm iken bin kelâm oluyor. "**Lâ Hâlıka illallah**", "**Lâ Fâtıra, Lâ Râzıka, Lâ Kayyume illallah**" gibi... Binaenaleyh terakki etmiş olan zâkir bir zât, bu kelâmı söylerken içindeki binlerce kelâmları söylemiş oluyor.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Mademki her şeyin Allah'tan olduğunu bilirsin ve ona iz'anın vardır. Zararlı menfaatli her şeyi tahsin ve hüsn-ü rıza ile kabul etmek lâzımdır. Ve illâ, gaflete düşmeye mecbur olursun. Bunun için esbab-ı zahiriye vaz'edilmiş ve gözlere de gaflet perdesi örtülmüştür. Kâinat hâdiselerinden insanın heva ve hevesine muhalif olan kısım, muvafık olan kısımdan daha

çoktur. Eğer heva sahibi, bu esbab-ı zahiriyeyi görüp Müsebbib-ül Esbab'dan gaflet etmese, itirazlarını tamamen Allah'a tevcih eder.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Dualar üç kısımdır.

Birisi: İnsanın lisanıyla yaptığı kavlî dualardır. Savt ve sadâlı hayvanatın, -meselâ- acıktıkları zaman kendi hususî lisanlarıyla çıkardıkları sadâlar dahi kavlî dualardandır.

İkinci Kısım: Nebatat, eşcarın bilhâssa bahar mevsiminde lisan-ı ihtiyaçla yaptıkları ihtiyacî dualardır.

Üçüncüsü: Tahavvül, tekemmül şe'ninde olan şeylerin, lisan-ı istidad ile hissedilen istidadî dualarıdır. **Evet her şey Cenab-ı Hakk'ı tesbih ettiği gibi lisanıyla, ihtiyacıyla, istidadıyla dahi Allah'a dua eder.**

İ'lem Eyyühel-Aziz! Çekirdek ağaç olmazdan evvel, yumurta kuş olmazdan evvel, habbe başak vermezden evvel binlerce imkân ve ihtimaller içerisinde ve binlerce suret ve şekillere girmek kabiliyetinde iken; o eğri-büğrü ihtimaller, yollar içinden çekilip doğru ve müstakim müntec bir şekle, bir vaziyete sevkedilmelerinden anlaşılır ki, o tohumlar, evvelce de Allâm-ül Guyub'un terbiye, tedvir, tedbiri altında imişler. Sanki o tohumların her birisi, kudret kitablarından istinsah edilmiş küçük bir tezkeredir. Yahut bir fihristedir, ilm-i ezelîden alınmıştır. Yahut Kader kitablarından yazılmış bazı düsturlardır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Mü'min olan zât, mana-yı harfiyle, yani gayre bir hâdim ve bir âlet sıfatıyla kâinata bakıyor. Kâfir ise, mana-yı ismiyle, yani müstakil bir "Ağa" nazarıyla âleme bakıyor. Bu itibarla her bir masnuda, iki cihet vardır. Bir ciheti, kendi zât ve sıfâtından ibarettir. Diğer ciheti, Sâni'a ve esma-i hüsnadan kendisine olan tecelliyata bakar.

İkinci cihetin dairesi daha geniş ve mealce daha kâmildir. Zira, bir harf kendi zâtına bir harf miktarı -o da bir vecihle- delalet eder. Kâtibine çok vecihler ile delalet eder. Ve kâtibini, bakanlara tarif ve tavsif eder.

Kezalik Kudret-i Ezelî kitabından olan bir masnu, kendi nefsine kendi cirmi kadar ve bir vecihle delalet eder. Amma

Nakkaş-ı Ezelî'ye pek çok vücuhla delalet eder. Ve kendisine tecelli eden esmadan uzun bir kasideyi inşad eder. Kavaid-i mukarreredendir ki: "Mana-yı harfî, kasdî hükümlere mahkûm-u aleyh olamaz. Ve o mana-yı harfînin inceliklerine tedkikat yapılamaz. Fakat mana-yı ismî, sadık, kâzib her hükme mahal olur." Bu sırra binaendir ki mana-yı ismî ile kâinata bakan felasifenin kitablarında kâinata ait hükümler, nefs-ül emirde örümceğin nescinden zaîf ise de, zahire göre daha muhkem görünüyor.

Ehl-i kelâm, felsefî mes'elelerde ve ulûm-u kevniyeye mana-yı harfiyle, istidlal için tebaî bir nazar ile bakıyor. Hattâ şemsin sirac olması, arzın beşik, cibalin evtad olması, ehl-i kelâmın müddealarını isbata kâfidir. Hattâ ehl-i kelâmın re'yleri, hiss-i umumîye ve tearüf-ü âmme mutabık olduktan sonra, vakıa mutabık olmasa bile onların müddeasına zarar vermez ve tekzibe de müstehak olmazlar. Bunun içindir ki, ehl-i kelâmın re'yleri mesail-i felsefiyede edna ve zaîf görünür. Amma mesail-i İlahiyede demirden daha metindir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Cenab-ı Hakk'ın günahkârları afvetmesi fazldır, tazib etmesi adldir. Evet zehiri içen adam, âdetullaha nazaran hastalığa, ölüme kesb-i istihkak eder. Sonra hasta olursa, adldir. Çünki cezasını çeker. Hasta olmadığı takdirde, Allah'ın fazlına mazhar olur. Masiyet ile azab arasında kavî bir münasebet vardır. Hattâ ehl-i itizal, masiyet hakkında, doğru yoldan udûl ile masiyeti, şerri Allah'a isnad etmedikleri gibi, masiyet üzerine tazibin de vâcib olduğuna zehab etmişlerdir. Şerrin azabı istilzam ettiği, Rahmet-i İlahiyeye münafî değildir. Çünki şer, nizam-ı âlemin kanununa muhaliftir.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsan nisyandan alındığı için, nisyana mübteladır. Nisyanın en kötüsü de nefsin unutulmasıdır. Fakat hizmet, sa'y, tefekkür zamanlarında nefsin unutulması, yani nefse bir iş verilmemesi dalalettir. Hizmetler görüldükten sonra neticede, mükâfat zamanlarında nefsin unutulması kemaldir. Bu itibarla ehl-i

dalal ile ehl-i kemal, nisyan ve tezekkürde müteakistirler. Evet dâll olan kimse, bir iş ve bir ibadet teklifinde başını havaya kaldırarak firavunlaşır. Lâkin mükâfatın, menfaatın tevziinde bir zerreyi bile terketmez. Amma nefsini unutan ehl-i kemal sa'y, tefekkür, sülûk zamanlarında herşeyden evvel nefsini ileri sürüyor; fakat neticelerde, faidelerde, menfaatlerde nefsini unutmakla en geriye bırakıyor.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Mü'minler ibadetlerinde, dualarında birbirine dayanarak cemaatle kıldıkları namaz ve sair ibadetlerinde büyük bir sır vardır ki; her bir ferd, kendi ibadetinden kazandığı miktardan pek fazla bir sevab cemaatten kazanıyor. Ve her bir ferd ötekilere duacı olur, şefaatçi olur, tezkiyeci olur, bilhâssa Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâma... Ve keza her bir ferd arkadaşlarının saadetinden zevk alır ve Hallak-ı kâinata ubudiyet etmeye ve saadet-i ebediyeye namzed olur.

İşte mü'minler arasında, cemaatler sayesinde husule gelen şu ulvî, manevî teavün ve birbirine yardımlaşmak ile hilafete haml, emanete mazhar olmakla beraber mahlukat içerisinde mükerrem ünvanını almıştır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bir şeyden uzak olan bir kimse, yakın olan adam kadar o şeyi göremez. Ne kadar zeki olursa olsun, o şeyin ahvali hakkında ihtilafları olduğu zaman yakın olanın sözü muteberdir. Binaenaleyh Avrupa feylesofları maddiyatta şiddet-i tevaggulden dolayı iman, İslâm ve Kur'anın hakaikından pek uzak mesafelerde kalmışlardır. Onların en büyüğü, yakından hakaik-i İslâmiyeye vukufu olan âmi bir adam gibi de değildir. Ben böyle gördüm, nefs-ül emir de benim gördüğümü tasdik eder. Binaenaleyh şimşek, buhar gibi fennî mes'eleleri keşfeden feylesoflar, Hakkın esrarını, Kur'an nurlarını da keşfedebilirler diyemezsin. Zira onun aklı gözündedir. Göz ise, kalb ve ruhun gördüklerini göremez. Çünki kalblerinde can kalmamıştır. Gaflet o kalbleri tabiat bataklığında çürütmüştür.

İ’lem Eyyühel-Aziz! Sem’, basar, hava, su gibi umumî nimetler daha ehemmiyetli, daha kıymetli olduklarına nazaran, hususî şahsî nimetlerden kat kat fazla şükre istihkak ve liyakatları vardır.

Binaenaleyh o gibi umumî nimetlere karşı nankörlük edip şükran etmemek, en büyük küfran-ı nimet sayılır. Hal bu merkezde iken, bazı insanlar şahıslarına ait hususî nimetlere karşı Allah’a şükrederlerse de, şu umumî nimetler onlara şümulü yokmuş gibi fikirlerine bile gelmiyor. Halbuki **en büyük nimet, âmm ve daimî olan nimetlerdir. Umumiyet kemal ve ehemmiyete delil olduğu gibi, devam da ulviyet ve kıymete delalet eder.**

İ’lem Eyyühel-Aziz! Kur’an-ı Mu’ciz-ül Beyan’ın bazı âyetlerinin tekrarını iktiza eden hikmetler, bazı ezkâr ve duaların da tekrarını iktiza eder. Zira Kur’an, hakikat ve şeriat, hikmet ve marifet kitabı olduğu gibi; zikir, dua ve davetin de kitabıdır. Duada tekrar, zikirde tezkâr, davette te’kid lâzımdır.

İ’lem Eyyühel-Aziz! Kur’anın yüksek meziyetlerinden biri de şudur ki: Kesrete ait bahislerden sonra vahdet tezkirelerini yazıyor. Tafsilden sonra icmal yapıyor. Cüz’iyatın bahislerinden sonra rububiyet-i mutlakanın düsturlarını, sıfat-ı kemaliyenin namuslarını fezlekeler ile zikrediyor. Bu gibi fezlekelerin, âyetlerin sonundaki faideleri, âyetlerin ortalarında zikredilen mukaddemelere neticeler hükmündedirler. Veya illet olurlar; tâ ki samiin zihni âyetlerde zikredilen cüz’iyat ile meşgul olup uluhiyet-i mutlaka mertebesinin azametini unutmasın ki, ubudiyet-i fikriyesine halel gelmesin.

İ’lem Eyyühel-Aziz! Velilerin himmetleri, imdadları, manevî fiilleriyle feyiz vermeleri hâlî veya fiilî bir duadır. Hâdi, Mugis, Muin ancak Allah’tır. Fakat insanda öyle bir latife, öyle bir halet vardır ki, o latife lisanıyla her ne sual edilirse, -velev ki fâsık da olsun- Cenab-ı Hak o latifeye hürmeten o matlubu

yerine getirir. O latife pek uzaktan bana göründü ise de, teşhis edemedim.

İ'lem Eyyühel-Aziz! İlim ve yakîn şümulüne dâhil olan ahval-i maziye ile şek perdesi altında kalan ahval-i istikbaliye arasında şöyle bir mukayese yap:

Silsile-i nesebin ortasında, bir dedenin yerinde kendini farzet, otur. Sonra mevcudat-ı maziye kafilesine dâhil olan ecdadınla henüz istikbal rahminde kalıp da peyderpey vücuda çıkan evlâd ve ahfadın arasında bir tefavüt var mıdır? İyice bak! Evvelki kısım ilim ve ittikan ile Sâni'in masnuu olduğu gibi, ikinci kısım da aynen o Sâni'in masnuu olacaktır. Her iki kısım da, Sâni'in ilmi ve müşahedesi altındadır. Bu itibarla, ecdadın iadeten ihyası, evlâdının icadından daha garib değildir. Belki daha ehvendir. İşte bu mukayeseden anlaşıldı ki: Vukuat-ı maziye, Sâni'in bütün imkânat-ı istikbaliyeye kādir olduğuna şehadet eden bir takım mu'cizelerdir.

Evet kâinat bostanında görünen şu mevcudat ve ecram, Hâlıklarının her şeye kadîr ve her şeye alîm olduğuna delalet eden hârikalardır.

Kezalik nebatat ve hayvanat, enva'ıyla, efradıyla, Sâni'lerinin her şeye kādir olduğuna şehadet eden san'at hârikalarıdır. Evet kudretine nisbeten zerrat ile şümus mütesavi olduğu gibi, yaprakların neşriyle beşerin haşri de birdir. Ve keza ağaçların çürümüş dağılmış yapraklarının iadeten ihyası arasında fark yoktur.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan büyük bir ölçüde tekrar ettiği ihya-yı arz ve toprak unsuruna nazar-ı dikkati celbettiğinden kalbime şöyle bir feyiz damlamıştır ki: Arz, âlemin kalbi olduğu gibi, toprak unsuru da arzın kalbidir. Ve tevazu, mahviyet gibi maksuda îsal eden yolların en yakını da topraktır. Belki toprak, en yüksek semavattan Hâlık-ı Semavat'a daha yakın bir yoldur. Zira kâinatta tecelli-i rububiyet ve faaliyet-i kudrete ve makarr-ı hilafete ve Hayy, Kayyum isimlerinin cilvelerine en uygun topraktır. Nasılki arş-ı rahmet su üzerindedir. Arş-ı hayat ve ihya da

toprak üstündedir. Toprak, tecelliyat ve cilvelere en yüksek bir âyinedir. Evet kesif bir şeyin âyinesi ne kadar latif olursa, o nisbette suretini vâzıh gösterir. Ve nuranî ve latif bir şeyin de âyinesi ne kadar kesif olursa, o nisbette esmanın cilvelerini cilâlı gösterir. Meselâ hava âyinesinde yalnız şemsin zaîf bir ziyası görünür. Su âyinesinde şems, ziyasıyla görünürse de elvan-ı seb'ası görünmüyor. Fakat toprak âyinesi, çiçeklerinin renkleriyle şemsin ziyasındaki yedi rengi de gösterir. اَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَ هُوَ سَاجِدٌ olan hadîs-i şerif, bu sırra işareten şehadet eder. **Öyle ise arkadaş, topraktan ve toprağa inkılab etmekten, kabirden ve kabre girip yatmaktan tevahhuş etme!**

İ'lem Eyyühel-Aziz! Aklım yürüyüş yaparken, bazan kalbimle arkadaş olur. Kalb zevkiyle bulduğu şeyi akla veriyor. Akıl bervech-i mutad bürhan şeklinde bir temsil ile ibraz ediyor. Meselâ: Fâtır-ı Hakîm'in kâinattan sonsuz bir uzaklığı olduğu gibi, sonsuz bir kurbiyeti de vardır. Evet ilim ve kudretiyle bâtınların en bâtınında bulunduğu gibi; fevklerin de en fevkinde bulunuyor. Hiçbir şeyde dâhil olmadığı gibi, hiçbir şeyden de hariç değildir. Evet âsâr-ı rahmetine mazhar olan sath-ı arzda mamulât-ı kudrete bak ki, bir parça bu sırra vâkıf olasın. Meselâ: Biri arzda diğeri semada veya biri şarkta diğeri garbda iki şeyi bir anda yaratan Sâni'in, o yaratılan şeylerin arasındaki uzaklık kadar uzaklığı lâzımdır. Ve keza her şeyin kayyumu olduğu cihetle de, her şeyin nefsinden daha ziyade bir kurbiyeti de vardır. Bu sır, daire-i vücub, tecerrüd ve ıtlak hasaisindendir. Ve fâil-i aslînin mahiyetiyle, zıllî olan münfail arasındaki mübayenet-i lâzımesidir. Meselâ: Şems timsallerine kayyum olduğu için fevkalhad onlara bir kurbiyeti vardır. Âyinedeki zıll ve gölge ile semada bulunan asıl arasındaki mesafe kadar da bu'diyeti vardır.

Şu'le'nin Zeyli

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

İ'lem Eyyühel-Aziz! Bütün kâinatı ihata eden bir nurdan hiçbir şey gizlenemez. Ve gayr-ı mütenahî bir daire-i kudretten bir şey hariç kalamaz. Ve illâ, gayr-ı mütenahînin tenahisi lâzım gelir. Ve keza hikmet-i İlahiye her şeye değeri nisbetinde feyiz veriyor. Ve herkes bardağına göre denizden su alabilir. Ve keza mukaddir olan Kadîr-i Hakîm'in büyüğe olan teveccühü, küçüğe olan teveccühüne mani olamaz. Ve keza maddeden mücerred zahir ve bâtın olan muhit bir nazara, en büyük şey en küçük bir şeyi veya nev bir ferdini gizletemez. Ve keza küçük olan bir şey, mazhar ve mahal olduğu san'at nisbetinde büyür. Ve küçük şeylerin nevileri büyük olurlar. Ve keza azamet-i mutlaka şirketi aslâ kabul etmez. Ve keza fevkalâde bir sühuletle, hârika bir sür'atle, mu'ciz bir ittikan ve intizamla cûd-u mutlaktan akan âsârdan anlaşılıyor ki; mikrop gibi en küçük ve daha küçük havaî, maî, türabî hayvanlar boş zannedilen âlemin yerlerini doldurmuşlardır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Nefsine olan muhabbeti îcab ettiren nefsin sana olan kurbiyeti ise, Hâlıkına muhabbetin daha fazla olmalıdır. Çünki nefsinden o daha karibdir. Evet senin fikrin, ihtiyarın idrak edemedikleri sendeki mahfiyat, Hâlıkın nazarı ve ilmi altındadır.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Âlemde tesadüf yoktur. Evet bilhâssa bahar mevsiminde, küre-i arz bahçesinde, bütün ağaçların dallarında çiçeklerin yapraklarında, mezruatın sünbüllerinde hikmet bülbülleri, hikmet âyetlerini tanaggum ve terennüm ile inşad ettikleri iman kulağıyla,

basiret gözüyle dinlenilirse, tesadüf şeytanları bile kabul ile hayran olurlar.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Tevhid ile bütün eşyayı, Vâhid-i Ehad'e isnad etmediğin takdirde, âlemde bulunan bütün efradın mazhar oldukları tecelliyat-ı İlahiye adedince ilahları kabul etmek mecburiyetindesin. Evet gözünü şemsden yumduğun ve timsalleriyle irtibatını kestiğin zaman timsallerine ma'kes olan şeylerin adedince hakikî şemslerin vücudunu kabul etmeye mecbur olursun.

İ'lem Eyyühel-Aziz! Sen bazı vecihlerden fenaya gittiğin zaman, Hâlık-ı Rahman-ı Rahîm ilminde, meşhudunda, malûmunda bâki kalmaklığın senin bekan için kâfidir.

Yahu, her şeyi sahib-i hakikîsine ver veya ona isnad et. Onun ismiyle al ki rahat edesin. Ve illâ, bu kadar eşyayı vücuda getirip nizam ve intizamlarını temin edecek o kadar ilahları kabule muztar kalacaksın.

NOKTA

مِنْ نُورِ مَعْرِفَةِ اللّٰهِ جَلَّ جَلاَلُهُ

(Kırkbeş sene evvel te'lif edilmiş bir risalenin bir kısmıdır.)

İFADE-İ MERAM

Bir bahçeye girsem iyisini intihab ederim. Koparmasından zahmet çeksem hoşlanırım. Çürüğünü, yetişmemişini görsem "Huz mâ safâ" derim. Muhatablarımı da öyle arzu ederim. Derler:

– Sözlerin iyi anlaşılmıyor?

Bilirim ki kâh minare başında, kâh kuyu dibinde konuşuyorum. Neyliyeyim zuhurat öyle. "Şuaat" ve şu kitabda mütekellim âciz kalbimdir. Muhatab âsi nefsimdir. Müstemi' müteharri-i hakikat bir Japondur. Temaşa eden bunu düşünmeli. Gayet-ül gayat olan Marifetullahın bir bürhanı olan marifet-ün Nebi'yi "Şuaat"ta bir nebze beyan ettik. Şu risalede maksud-u bizzât olan tevhidin lâyuhad berahininden yalnız dört muazzam bürhanına işaret edeceğiz. Hem nazar-ı aklîyi hads-i kalbiyle birleştirmek için, melaike ve haşrin bir kısım delailine îma ederek imanın altı rüknünden dördünün birer lem'asını, fehm-i kāsırımla göstermek isterim.

آمَنْتُ بِاللّٰهِ وَ مَلٰئِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ وَ بِالْيَوْمِ اْلآخِرِ وَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَ شَرِّهِ مِنَ اللّٰهِ تَعَالَى وَ الْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ حَقٌّ اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ

Said Nursî

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى مُحَمَّدٍ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَ عَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

اَللّٰهُ لاَ اِلَهَ اِلاّ هُوَ الْحَىُّ الْقَيُّومُmaksudumuzdur, matlubumuzdur.

Gayr-ı mütenahî berahininden dört bürhan-ı küllîyi îrad ediyoruz.

Birinci Bürhan: Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'dır. Şu bürhan-ı neyyirimiz Şuaat'ta tenevvür ettiğinden, tenvir-i müddeamızda münevver bir mir'attır.

İkinci Bürhan: Kitab-ı kebir ve insan-ı ekber olan kâinattır.

Üçüncü Bürhan: Kitab-ı Mu'ciz-ül Beyan, Kelâm-ı Akdes'tir.

Dördüncü Bürhan: Âlem-i gayb ve şehadetin nokta-i iltisakı ve berzahı ve iki âlemden birbirine gelen seyyaratın mültekası vicdan denilen fıtrat-ı zîşuurdur. Evet fıtrat ve vicdan akla bir penceredir. Tevhidin şuaını neşrederler.

BİRİNCİ BÜRHAN: Risalet ve İslâmiyetle mücehhez olan "**hakikat-ı Muhammediye**"dir ki, risalet noktasında en muazzam icma ve en vâsi tevatür sırrını ihtiva eden mecmu-u enbiyanın şehadetini tazammun eder. Ve İslâmiyet cihetiyle vahye istinad eden bütün edyan-ı semaviyenin ruhunu ve tasdiklerini taşıyor. İşte bütün enbiyanın şehadetiyle ve bütün edyanın tasdikiyle ve bütün mu'cizatının teyidiyle musaddak olan bütün akvaliyle, vücud ve vahdet-i Sâni'i beşere gösteriyor. Demek şu davada ittihad etmiş bütün efazıl-ı beşer namına o nuru gösteriyor. Acaba bu kadar tasdiklere mazhar, büyük, derin, dûrbîn, safi, keskin, hakaik-aşina bir gözün gördüğü hakikat, hakikat olmamak hiç ihtimali var mı?

İKİNCİ BÜRHAN: Kâinat kitabıdır. Evet şu kitabın bütün hurufu ve bütün noktaları, efraden ve terekküben Zât-ı Zülcelal'in vücud ve vahdetini, elsine-i mahsusaları kıraat ile وَ اِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ yi tilavet ediyorlar. Cemi' zerrat-ı kâinat birer birer zât ve sıfât ve saire vücuh ile hadsiz imkânat mabeyninde mütereddid iken; birdenbire bir ciheti takib, muayyen bir sıfatla ittisaf, mahsus bir keyfiyetle tekeyyüf ederek hayretbahşa hikemi intac

ettiğinden, Sâni'in vücub-u vücuduna şehadetle avalim-i gaybiyenin enmuzeci olan latife-i Rabbaniye içinde ilân-ı Sâni' eden misbah-ı imanı ışıklandırıyorlar. Evet bir nefer, nefsinde ve takımında ve bölükte, taburda ve orduda gibi; her bir zerre de, kendi başıyla zât, sıfât, keyfiyetindeki imkânat cihetiyle Sâni'i ilân ettiği gibi, tesavir-i mütedâhileye benzeyen mürekkebat-ı müteşabike-i mütesaide-i kâinatın her bir makamında ve her bir nisbetinde ve her bir dairesinde, her bir zerre, müvazene-i cereyan-ı umumîyi muhafaza; ve her nisbetinde ve her takımında ayrı ayrı vazifeyi îfa ve hikmeti intac ettiklerinden Sâni'in kasd ve hikmetini izhar ve vücud ve vahdetinin âyâtını kıraat ettikleri için Sâni'-i Zülcelal'in berahini, zerrattan kat kat ziyade olur. Demek اَلطُّرُقُ اِلَى اللّٰهِ بِعَدَدِ اَنْفَاسِ الْخَلاَئِقِ hakikattır, mübalağa değil; belki nâkıstır.

S: Neden aklıyla herkes göremiyor?

C: Kemal-i zuhurundan ve zıddın ademinden.

تَاَمَّلْ سُطُورَ الْكَائِنَاتِ فَاِنَّهَا ❊ مِنَ اْلمَلاِ اْلاَعْلَى اِلَيْكَ رَسَائِلُ

Yani: "Sahife-i âlemin eb'ad-ı vâsiasında Nakkaş-ı Ezelî'nin yazdığı silsile-i hâdisatın satırlarına hikmet nazarıyla bak ve fikr-i hakikatle sarıl. Tâ ki mele-i a'lâdan uzanan şu selasil-i resail, seni a'lâ-yı illiyyîn-i tevhide çıkarsın."

Şu kitabın heyet-i mecmuasında öyle parlak bir nizam var ki, nazzamı güneş gibi içinde tecelli ediyor. Her kelimesi, her harfi birer mu'cize-i kudret olan bu kitab-ı kâinatın te'lifinde öyle bir i'caz var ki, bütün esbab-ı tabiiye, farz-ı muhal olarak muktedir birer fâil-i muhtar olsalar, yine kemal-i acz ile o i'caza karşı secde ederek سُبْحَانَكَ لاَ قُدْرَةَ لَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ diyeceklerdir. Her bir kelimesi bütün kelimatıyla münasebettardır. Ve her harfi, bahusus zîhayat bir harfi, bütün cümlelere karşı müteveccih birer yüzü, nâzır birer gözü var olan bu kitabın öyle bir muzaaf iştibak-ı tesanüd-ü nazmı vardır ki, bir noktayı yerinde icad etmek için bütün kâinatı icad edecek bir kudret-i gayr-ı mütenahî lâzımdır. Demek **sivrisineğin gözünü halkeden, güneşi**

dahi o halketmiştir. Pirenin midesini tanzim eden manzume-i şemsiyeyi de o tanzim etmiştir. Sünuhat'ın dokuzuncu sahifesinde مَا خَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ اِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ âyetinin sırrına müracaat et.

Yalnız şu kitabın küçük bir kelimesi olan bal arısını gör. Nasıl şehd-i şehadet o mu'cize-i kudretin lisanından akıyor. Veyahut şu kitabın bir noktası olan hurdebînî bir huveynat ki, çok defa büyülttükten sonra görünür. Dikkat et! Nasıl mu'ciznüma, hayret-feza bir misal-i musaggar-ı kâinattır. Sure-i Yâsin, suret-i lafz-ı Yâsin'de yazıldığı gibi, cezaletli, mûciz bir nokta-i câmiadır. Onu yazan, bütün kâinatı da o yazmıştır. Eğer insaf ile dikkat etsen, şu küçücük hayvanın ve huveynatın sureti altında olan makine-i dakîka-i bedîa-i İlahiyenin şuursuz, kör, mecra ve mahrekleri tahdid olunmayan ve imkânatından evleviyet olmayan esbab-ı basita-i camide-i tabiiyeden husulünü, muhal-ender muhal göreceksin.

Eğer her bir zerrede hükema şuuru, etibba hikmeti, hükkâmın siyaseti bulunduğunu ve her bir zerre de sair zerrat ile vasıtasız muhabere ettiğini itikad edersen, belki nefsini kandırıp o muhali de itikad edebilirsin. Halbuki, o zîhayat makinede öyle bir mu'cize-i kudret, öyle bir hârika-i hikmet vardır ki, ancak bütün kâinatı, bütün şuunatını icad eden, tanzim eden bir Sâni'in sun'u olabilir. Yoksa kör, az, basit imkân tereddüdüyle ayak atamaz. Esbab-ı tabiîden olamaz. Bahusus o esbab-ı tabiiyenin üss-ül esası hükmünde olan cüz-ü lâ-yetecezzadaki kuvve-i cazibe ve kuvve-i dafianın içtimalarının hortumu üzerinde bir muhaliyet damgası var. Fakat caizdir ki, herbir şeyin esası zannettikleri olan cezb, def', hareket, kuva gibi emirler, âdâtullahın kanunlarına birer isim olsun. Lâkin kanun, kaidelikten tabiîliğe ve zihnîlikten haricîliğe ve itibarîden hakikata ve âletiyetten müessiriyete geçmemek şartıyla kabul ederiz.

S: Ezeliyet-i madde ve harekât-ı zerrattan teşekkül-ü enva' gibi umûr-u bâtılaya neden ihtimal

veriliyor?

C: Sırf başka şey ile nefsini ikna etmek sadedinde olduğu için, o umûrun esas-ı fasidesini tebaî bir nazarla derketmediğinden neş’et ediyor. Eğer nefsini ikna etmek suretinde kasden ve bizzât ona müteveccih olursa muhaliyetine ve makul olmadığına hükmedecektir. Farazâ kabul etse de, tegafül-ü anis-Sâni’ sebebiyle hasıl olan ızdırar ile kabul edilebilir. Dalalet ne kadar acibdir. Zât-ı Zülcelal’in lâzım-ı zarurîsi olan ezeliyeti ve hâssası olan icadı aklına sığıştırmayan, nasıl oluyor ki gayr-ı mütenahî zerrata ve âciz şeylere veriyor.

Evet meşhurdur ki: Hilâl-i îde bakarlardı. Kimse bir şey görmedi. İhtiyar bir zât yemin etti: “Hilâli gördüm.” Halbuki gördüğü hilâl, kirpiğinin tekavvüs etmiş beyaz bir kılı idi. Kıl nerede, Kamer nerede? Harekât-ı zerrat nerede, sebeb-i teşkil-i enva’ nerede?

İnsan fıtraten mükerrem olduğundan hakkı arıyor. Bazan bâtıl eline gelir. Hak zannederek koynunda saklar. Hakikatı kazarken ihtiyarsız dalalet başına düşer; hakikat zannederek başına giydiriyor.

S: Nedir şu tabiat, kavanin, kuva ki, onlar ile kendilerini aldatıyorlar?

C: Tabiat, âlem-i şehadet denilen cesed-i hilkatin anasır ve a’zâsının ef’alini intizam ve rabt altına alan bir şeriat-ı kübra-yı İlahiyedir. İşte şu şeriat-ı fıtriyedir ki, sünnetullah ve tabiat ile müsemmadır. Hilkat-i kâinatta cari olan kavanin-i itibariyesinin mecmu ve muhassalasından ibarettir. Kuva dedikleri şey, her biri şu şeriatın birer hükmüdür. Ve kavanin dedikleri şey, her biri şu şeriatın birer mes’elesidir. Fakat o şeriattaki ahkâmın yeknesak istimrarına istinaden vehim, hayal tasallut ederek tazyik edip, şu tabiat-ı hevaiye tevazzu’ ve tecessüm edip mevcud-u haricî ve hayalden hakikat suretine girmiştir. Hayali, hakikat suretinde gören, gösteren nüfusun istidad-ı şûresinden, fâil-i müessir tavrını takmıştır. Halbuki kör, şuursuz tabiat, kat’iyyen kalbi ikna edecek ve fikre kendini

beğendirecek ve nazar-ı hakikat ona ünsiyet edecek hiçbir mülâyemet ve münasebet yok iken ve masdar olmaya kabiliyeti mefkud iken, sırf nefy-i Sâni' farazından çıkan bir ızdırar ile veleh-resan-ı efkâr olan kudret-i ezeliyenin âsâr-ı bahiresinin tabiattan sudûru tahayyül edilmiş.

Halbuki tabiat misalî bir matbaadır, tâbi' değil; nakıştır, nakkaş değil; kabildir, fâil değil; mistardır, masdar değil; nizamdır, nâzım değil; kanundur, kudret değil; şeriat-ı iradiyedir, hakikat-ı hariciye değil. Meselâ: Yirmi yaşında bir adam birdenbire dünyaya gelse, hâlî bir yerde muhteşem ve sanayi-i nefisenin âsârıyla müzeyyen bir saraya girse, hem farzetse kat'iyyen hariçten gelme hiçbir fâilin eseri değil. Sonra içindeki eşya-yı muntazamaya sebeb ararken tanziminin kavaninini câmi' bir kitab bulsa, onu ma'kes-i şuur olduğundan, bir fâil, bir illet-i ızdırarî kabul eder. İşte Sâni'-i Zülcelal'den tegafül sebebiyle böyle gayr-ı makul, gayr-ı mülayim bir illet-i ızdırarî olan tabiatla kendilerini aldatmışlar.

Şeriat-ı İlahiye ikidir:

Biri: Sıfat-ı kelâmdan gelen bir şeriattır ki, beşerin ef'al-i ihtiyariyesini tanzim eder.

İkincisi: Sıfat-ı iradeden gelen ve evamir-i tekviniye tesmiye edilen şeriat-ı fıtriyedir ki, bütün kâinatta cari olan kavanin-i âdâtullahın muhassalasından ibarettir. Evvelki şeriat nasıl kavanin-i akliyeden ibarettir; tabiat denilen ikinci şeriat dahi, mecmu-u kavanin-i itibariyeden ibarettir. Sıfat-ı kudretin hâssası olan tesir ve icada mâlik değillerdir.

Sâbıkan sırr-ı tevhid beyanında demiştik: Her şey her şeyle bağlıdır. Bir şey her şeysiz yapılmaz. Bir şeyi halkeden her şeyi halketmiştir. Öyle ise, bir şeyi yapan Vâhid, Ehad, Ferd, Samed olmak zarurîdir.

Şu ehl-i dalaletin gösterdikleri esbab-ı tabiiye, hem müteaddid, hem birbirinden haberi yok; hem kör, iki elinde iki kör olan tesadüf-ü a'ma ve ittifakıyet-i avrânın eline vermiştir.

قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِى خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ

Elhasıl: İkinci bürhanımız olan kitab-ı kebir-i kâinattaki nazm ve nizam, intizam ve te'lifindeki i'caz güneş gibi gösteriyor ki; bir kudret-i gayr-ı mütenahî, bir ilm-i lâ-yetenaha, bir irade-i ezeliyenin eserleridir.

S: Nazm ve nizam-ı tâmme ne ile sabittir?

Elcevab: Nev'-i beşerin havâs ve cevasisi hükmünde olan fünun-u ekvan istikra-i tâmme ile o nizamı keşfetmişlerdir. Çünki; her bir nev'e dair bir fen ya teşekkül etmiş veya etmeye kabildir. Her bir fen, külliyet-i kaide hasebiyle kendi nev'indeki nazm ve intizamı gösteriyor. Zira, her bir fen kavaid-i külliye desatirinden ibarettir. Demek şahsın nazarı, nizamı ihata etmezse, cevasis-i fünun vasıtasıyla görür ki, insan-ı ekber insan-ı asgar gibi muntazamdır. Her bir şey, hikmet üzere vaz' edilmiştir. Faidesiz abes yoktur. Şu [11](*) bürhanımız değil yalnız erkânı ve a'zâsı, belki bütün hüceyratı, belki bütün zerratı birer lisan-ı zâkir-i tevhid olarak büyük bürhanın sadâ-yı bülendine iştirak ederek "**Lâ İlahe İllallah**" diye zikrediyorlar.

ÜÇÜNCÜ BÜRHAN: Kur'an-ı Azîmüşşan'dır. Şu bürhan-ı nâtıkın sinesine kulağını yapıştırsan işiteceksin: "Allahü Lâ İlahe İlla Hu"yu tekrar ediyor. Hem gayet mükemmel semeratıyla meyvedar bir ağacın menba-ı hayatı olan cürsûme olmazsa veya kökü bozuksa, semere vermez. Şu bürhanımız dallarında meyve-i hak ve hakikat o kadar çoktur ve o kadar doğrudur ki, şübhe bırakmaz ki cürsûmesinde olan mes'ele-i tevhid, hiç vehim bırakmaz derecede kuvvetli, doğru bir hak ve hakikatı tazammun ediyor. Hem şu bürhanın âlem-i şehadet tarafına tedelli etmiş olan ahkâma dair dalı, bütün sıdk ve hak ve hakikat olduğu gibi, bizzarure âlem-i gayb tarafına uzanan tevhide ve gayba dair gusn-u a'zamı (ağaç dalı) yine sabit hakaik ile meyvedardır.

Hem derince şu bürhan tersim edilse anlaşılır ki, onu gösteren zât, neticesi olan mes'ele-i tevhidde o kadar

emindir ki, hiçbir şaibe-i tereddüd hiçbir tarafında ihsas edilmiyor. Hem o neticeyi bütün hakaika esas addederek müselleme ve zaruriye olduğunu bütün kuvvet-i beyanıyla ve ısrarıyla ona giydiriyor. Ve başka şeyleri ona irca ediyor. Temel taşı gibi o şedid kuvvet, sun'î olamaz. Hem de, üstündeki sikke-i i'caz her ihbarını tasdik eder. Tezkiyeden müstağni kılar. Âdeta ihbaratı binefsiha sabit umûrlardandır. Evet şu bürhan-ı münevverenin altı ciheti de şeffaftır. Üstünde i'caz; altında mantık ve delil; sağında aklı istintak; solunda vicdanı istişhad; önünde hedefinde hayır ve saadet; nokta-i istinadı vahy-i mahzdır. Vehmin ne haddi var ki girebilsin.

Marifet-i Sâni' denilen kemalât arşına uzanan mi'racların usûlü dörttür.

Birincisi: Tasfiye ve işraka müesses olan muhakkikîn-i sofiyenin minhacıdır.

İkincisi: İmkân ve hudûsa mebni mütekellimînin tarîkıdır.

Bu iki asıl, çendan Kur'andan teşa'ub etmişlerdir. Lâkin fikr-i beşer başka surete ifrağ ettiği için uzunlaşmış ve müşkilleşmiş, evhamdan masun kalmamışlar.

Üçüncüsü: Şübehat-âlûd hükema mesleğidir.

Dördüncüsü ve en birincisi: Belâgat-ı Kur'aniyenin ulvî mertebesini ilân etmekle beraber, cezalet cihetiyle en parlağı ve istikamet cihetiyle en kısası ve vuzuh cihetiyle beşerin umumuna en eşmeli olan mi'rac-ı Kur'anîdir.

Hem o arşa çıkmak için dört vesile vardır: **İlham, talim, tasfiye, nazar-ı fikrî.**

Tarîk-ı Kur'anî iki nevidir:

Birincisi: Delil-i inayet ve gayettir ki, menafi'-i eşyayı ta'dad eden bütün âyât-ı Kur'aniye bu delili nesc ve şu bürhanı tanzim ediyorlar. Bu delilin zübdesi, kâinatın nizam-ı ekmelinde ittikan-ı san'at ve riayet-i mesalih ve hikemdir. Bu ise Sâni'in kasd ve hikmetini isbat ve tesadüf vehmini ortadan nefyediyor. Zira ittikan ihtiyarsız olmaz. Evet nizamın şahidleri olan bütün fünun-u ekvan,

mevcudatın silsilelerindeki halkalardan asılmış mesalih ve semeratı ve inkılabat-ı ahvalin katmer ve düğümleri içinde saklanmış hikem ve fevaidi göstermekle, Sâni'in kasd ve hikmetine kat'î şehadet ediyorlar. Ezcümle:

Fenn-i hayvanat, fenn-i nebatat, ikiyüz bini mütecaviz enva'ın büyük peder ve âdemleri hükmünde olan mebde'lerinin her birinin hudûsuna şehadet ettiği gibi; mevhum ve itibarî olan kavanin, kör ve şuursuz olan esbab-ı tabiiye ise bu kadar hayret-feza silsileler ve bu silsileleri teşkil eden ve efrad denilen dehşet-engiz birer makine-i acibe-i İlahiyenin icad ve inşasına adem-i kabiliyetleri cihetiyle her bir ferd, her bir nevi müstakillen Sâni'-i Hakîm'in dest-i kudretinden çıktıklarını ilân ve izhar ediyorlar.

Kur'an-ı Kerim فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ der. Kur'anda delil-i inayet vücuh-u mümkinenin en mükemmel vechi ile bulunuyor. Kur'an, kâinatta tefekküre emir verdiği gibi, fevaidi tezkâr ve nimetleri ta'dad eden âyâtın fevasıl ve hâtimelerinde galiben akla havale ve vicdanla müşaverete sevketmek için اَوَلاَ يَعْلَمُونَ، اَفَلاَ يَعْقِلُونَ، اَفَلاَ يَتَذَكَّرُونَ، فَاعْتَبِرُوا gibi, o bürhan-ı inayeti ezhanda tesbit ediyor.

İkinci Delil-i Kur'anî: "Delil-i İhtira"dır. Hülâsası:

Mahlukatın her nev'ine, her ferdine ve o nev'e ve o ferde müretteb olan âsâr-ı mahsusasını müntic ve istidad-ı kemaline münasib bir vücudun verilmesidir. Hiçbir nevi' müteselsil-i ezelî değildir. İmkân bırakmaz. İnkılab-ı hakikat olmaz. Mutavassıt nev'in silsilesi devam etmez. Tahavvül-ü esnaf inkılab-ı hakaikın gayrısıdır. Madde dedikleri şey, suret-i mütegayyire, hem harekât-ı mütehavvile-i hâdiseden tecerrüd etmediğinden hudûsu muhakkaktır. Kuvvet ve suretler, araziyetleri cihetiyle enva'daki mübayenet-i cevheriyeyi teşkil edemez. Araz cevher olamaz. Demek enva'ının fasîleleri ve umum a'razının havass-ı mümeyyizeleri, bizzarure adem-i sırftan muhtera'dırlar. Silsilede tenasül, şerait-i âdiye-i itibariyedendir.

Feya acaba! Vâcib-ül Vücud'un lâzıme-i zaruriye-i beyyinesi olan ezeliyeti zihinlerine sığıştıramayan, nasıl oluyor da, her bir cihetten ezeliyete münafî olan maddenin ezeliyetini zihinlerine sığıştırabilirler? Hem dest-i tasarruf-u kudrete karşı mukavemet edemeyen koca kâinat, nasıl oldu da küçücük ve nazik zerratların (öyle dehşetli salabet bulmuş ki) kudret-i ezeliyenin yed-i i'damına karşı dayanıyor. Hem nasıl oluyor ki, kudret-i ezeliyenin hâssası olan ibda' ve icadı, hiçbir münasebet-i makule olmadan en âciz ve en bîçare esbaba isnad ediliyor?

İşte Kur'an-ı Kerim şu delili, halk ve icaddan bahseden âyâtı ile ezhanda tanzim ediyor. **Müessir-i hakikî yalnız Allah'tır. Tesir-i hakikî esbabda yoktur. Esbab, izzet ve azamet-i kudretin perdesidir.** Tâ ki, aklın nazar-ı zahirîsinde, dest-i kudret umûr-u hasise ile mübaşir görünmesin. Bir şeyde iki cihet var: Biri mülk, âyinenin mülevvен vechi gibi. Ezdad ona vârid oluyor. Çirkin olur, şer olur, hakir olur, azîm olur… ilh. Esbab bu cihette vardır. İzhar-ı azamet ve izzet-i kudret öyle ister.

İkinci cihet melekûtiyet cihetidir. Âyinenin şeffaf vechi gibi. Şu cihet her şeyde güzeldir. Şu cihette esbabın tesiri yoktur. Vahdet öyle ister. Hattâ hayat ve ruh ve nur ve vücud, iki vecihleri şeffaf ve güzel olduğundan mülken ve melekûten vasıtasız dest-i kudretten çıkıyorlar.

DÖRDÜNCÜ BÜRHAN: Vicdan-ı beşer denilen fıtrat-ı zîşuurdur. Şu bürhanda **dört nükte**yi nazar-ı dikkate al:

Birincisi: Fıtrat yalan söylemez. Meselâ, bir çekirdekte meyelan-ı nümuv der ki: "**Sünbülleneceğim, meyve vereceğim.**" Doğru söyler. Meselâ, yumurtada bir meyelan-ı hayat var, der: "Piliç olacağım." Biiznillah olur. Doğru söyler. Meselâ bir avuç su, incimad ile meyelan-ı inbisatı der: "**Fazla yer tutacağım.**" Metin demir onu yalan çıkaramaz. Sözünün doğruluğu demiri parçalar. İşte bu meyelanlar, irade-i İlahiyeden gelen evamir-i tekviniyenin tecellileridir, cilveleridir.

İkincisi: Beşerin havâss-ül hams-ı zahire ve bâtınadan başka, âlem-i gayba karşı açılan pek çok pencereleri var. Gayr-ı meş'ur pek çok hisleri var. Hiss-i sâmia, bâsıra, zaika olduğu gibi, bir hiss-i sâdise-i sadıka olan saika vardır. Hem bir hiss-i sâbia-i bârika olan şaika var. O şevk ve sevk yalan söylemez, yanlış gidemez.

Üçüncüsü: Mevhum bir şey hakikat-ı hariciyeye mebde' olamaz. Fıtrat ve vicdanda nokta-i istinad ile nokta-i istimdad, iki hakikat-ı zaruriyedir. Hilkatin safveti ve en mükerremi olan ruh-u beşer, o iki nokta olmazsa en süfli, en berbad bir mahluk olur. Halbuki, kâinattaki hikmet ve nizam ve kemal bu ihtimali reddeder.

Dördüncüsü: Akıl ta'til-i eşgal etse de, nazarını ihmal etse, vicdan Sâni'i unutamaz. Kendi nefsini inkâr etse de; onu görür, onu düşünür, ona müteveccihtir. Hads ki, şimşek gibi sür'at-i intikaldir, daima onu tahrik eder. Hadsin muzaafı olan ilham, onu daima tenvir eder. Meyelanın muzaafı olan arzu ve onun muzaafı olan iştiyak ve onun muzaafı olan aşk-ı İlahî, onu daima marifet-i Zülcelal'e sevkeder. Şu fıtrattaki incizab ve cezbe, bir hakikat-ı cazibedarın cezbiyledir.

Bu nükteleri bildikten sonra şu bürhan-ı enfüsî olan vicdana müracaat et. **Göreceksin ki, kalb bedenin aktarına neşr-i hayat ettiği gibi, kalbdeki ukde-i hayatiye olan marifet-i Sâni'dir ki, istidadat-ı gayr-ı mahdude-i insaniye ile mütenasib olan âmâl ve müyul-ü müteşaibeye neşr-i hayat eder. Lezzeti içine atar ve kıymet verir ve bast ve temdid eder. İşte nokta-i istimdad.**

Ve kavga ve müzahametin meydanı olan dağdağa-i hayata hücum gösteren âlemin, binlerce musibet ve müzahamelere karşı yegâne nokta-i istinad yine marifet-i Sâni'dir.

Evet her şeyi hikmet ve intizam ile işleyen bir Sâni'-i Hakîm'e itikad etmezse ve alelamyâ kör tesadüflere havale ederse ve o beliyyata karşı elindeki kudretin adem-i

kifayetini düşünse, ister istemez tevahhuş, dehşet, telaş, havftan mürekkeb bir halet-i cehennem-nümun ve ciğerşikâfe düşecektir. O ise eşref ve ahsen-i mahlukat olan ruh-u insaniyetin her şeyden ziyade perişan olduğunu istilzam eder. O ise, intizam-ı kâmil-i kâinattaki nizam-ı ekmele zıd oluyor. Şu nokta-i istimdad ve nokta-i istinad ile bu derece nizam-ı âlemde hüküm-fermalık, hakikat-ı nefs-ül emriyenin hâssa-i münhasırası olduğu için, her vicdanda iki pencere olan şu iki noktadan Sâni'-i Zülcelal marifetini kalb-i beşere daima tecelli ettiriyor. Akıl gözünü kapasa da, vicdanın gözü daima açıktır. Sâni'-i Zülcelal bu dört bürhan-ı azîmin kat'î şehadetleriyle Vâcib-ül Vücud, Ezelî, Vâhid, Ehad, Ferd, Samed, Alîm, Kadîr, Mürîd, Semi', Basîr, Mütekellim, Hayy, kayyum olduğu gibi bütün evsaf-ı celaliye ve cemaliye ile muttasıftır. Zira mukarrerdir ki: Masnudaki feyz-i kemal Sâni'in zıll-i tecellisinden muktebesdir. Demek, kâinatta ne kadar hüsn-ü cemal, kemal varsa, umumundan lâyuhad derecede yüksek tabakada evsaf-ı cemaliye ve kemaliye ile Sâni'-i Zülcelal muttasıftır. Zira, ihsan servetin, icad vücudun, îcab vücubun, tahsin hüsnün, tenvir

sh:256

nurun fer'i ve delili olduğu gibi; bütün kâinattaki bütün kemal ve cemal, Sâni'-i Zülcelal'in kemal ve cemaline bir zıll-ı zalildir ve bürhanıdır.

Hem de Sâni'-i Zülcelal cemi' nekaisten münezzehtir. Zira nevakıs mahiyet-i maddiyatın istidadsızlığından neş'et eder. Zât-ı Zülcelal maddiyattan mücerreddir, münezzehtir. Hem kâinatın mahiyat-ı mümkinesinden neş'et eden evsaf ve levazımatından mukaddestir.

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ جَلَّ جَلاَلُهُ سُبْحَانَ مَنِ اخْتَفَى لِشِدَّةِ ظُهُورِهِ سُبْحَانَ مَنِ اسْتَتَرَ لِعَدَمِ ضِدِّهِ سُبْحَانَ مَنِ احْتَجَبَ بِالْاَسْبَابِ لِعِزَّتِهِ

Sual: Vahdet-ül vücudu nasıl görüyorsun?

Elcevab: Tevhidde istiğraktır ve nazara sığmayan bir tevhid-i zevkîdir. Esasen tevhid-i rububiyet ve tevhid-i uluhiyetten sonra tevhidde zevken şiddet-i istiğrak vahdet-i kudret yani لاَ مُؤَثِّرَ فِى الْكَوْنِ اِلاَّ اللّٰهُ sonra vahdet-i idare, sonra

vahdet-üş şuhud, sonra vahdet-ül vücud, sonra yalnız bir vücudu, sonra yalnız bir mevcudu görünceye müncer oluyor. Muhakkikîn-i Sofiyenin müteşabihat hükmünde olan şatahatıyla istidlal edilmez. Daire-i esbabı yırtıp çıkmayan ve tesirinden kurtulmayan bir ruh, vahdet-ül vücuddan dem vursa, haddini tecavüz eder. Dem vuranlar, Vâcib-ül Vücud'a o kadar hasr-ı nazar etmişlerdir ki, mümkinattan tecerrüd ederek, yalnız bir vücudu belki bir mevcudu görmüşler. Evet delil içinde neticeyi görmek, âlemde Sâni'i müşahede etmek, tarîk-ı istiğrakkârane cihetiyle cedavil-i ekvanda cereyan-ı tecelliyat-ı İlahiyeyi ve melekûtiyet-i eşyada sereyan-ı füyuzatı ve meraya-yı mevcudatta tecelli-i esma ve sıfâtı, yalnız zevken anlaşılır birer hakikat iken, dîk-ı elfaz sebebiyle uluhiyet-i sâriye ve hayat-ı sâriye tabir ettiler. Ehl-i fikir, o hakaik-i zevkiyeyi nazarın mekayisine sıkıştırdığından çok evham-ı bâtılaya menşe oldu. Maddeperver hükema ve zaîf-ül itikad ehl-i nazarın vahdet-ül vücudu ile evliyanın vahdet-ül vücudu, tamamen birbirinin zıddıdır. Beş cihetten fark vardır:

Birincisi: Muhakkikîn-i Sofiye, Vâcib-ül Vücud'a o kadar hasr-ı nazar etmiş ve müstağrak olmuş ve ehemmiyet vermişler ki, onun hesabına kâinatın vücudunu inkâr etmişler. Hükema ve zaîf-ül itikad olanlar, maddeye o kadar hasr-ı nazar etmişler ve müstağrak olmuşlar ki, fehm-i uluhiyetten uzaklaştılar. Ve o derece maddeye kıymet verdiler ki, herşeyi maddede görmek hattâ uluhiyeti onda mezcetmek, hattâ kâinat hesabına uluhiyetten istiğna etmek derecede tarîk-ı müteassifeye girmişlerdir.

İkincisi: Muhakkikîn-i sofiyenin vahdet-i vücudu vahdet-üş şühudu tazammun eder. İkincilerin vahdet-ül mevcudu tazammun eder.

Üçüncüsü: Birincilerin mesleği zevkîdir. İkincilerin nazarîdir.

Dördüncüsü: Birinciler evvelen ve bizzât Hakk'a, nazar-ı tebaî olarak halka bakarlar. İkinciler, evvelen ve bizzât halka bakarlar.

Beşincisi: Birinciler, Hüdaperesttirler. İkinciler, hodperesttirler.

اَيْنَ الثَّرَا مِنَ الثُّرَيَّا وَ اَيْنَ الضِّيَاءُ السَّاطِعُ مِنَ الظُّلْمَةِ الطَّامِسَةِ

TENVİR

Meselâ: Küre-i Arz rengârenk muhtelif ve küçük küçük cam parçalarından farzolunursa, her biri başka hâsiyetle levnine ve cirmine ve şekline nisbet ile şemsden bir feyiz alacaktır. Şu hayalî feyiz ise, ne güneşin zâtı ve ne de ayn-ı ziyasıdır. Hem de ziyanın temasili ve elvan-ı seb'asının tesaviri ve güneşin tecellisi olan şu gûna-gûn ve rengârenk çiçeklerin elvanı farazâ lisana gelseler, herbiri "**Güneş benim gibidir.**" veyahut "**Güneş benim.**" diyeceklerdir.

آنْ خَيَالاَتِى كِه دَامِ اَوْلِيَاسْتْ ❊ عَكْسِ مَهْرُويَانِ بُوسْتَانِ خُدَاسْتْ

Fakat ehl-i vahdet-üş şühudun meşrebi, fark ve sahvdır. Ehl-i vahdet-ül vücudun meşrebi mahv ve sekirdir. Safi meşreb ise, meşreb-i ehl-i fark ve sahvdır.

❊ تَفَكَّرُوا فِى آلاَءِ اللّٰهِ وَ لاَ تَفَكَّرُوا فِى ذَاتِهِ فَاِنَّكُمْ لَنْ تَقْدِرُوا
❊ حَقِيقَةُ الْمَرْءِ لَيْسَ الْمَرْءُ يُدْرِكُهَا فَكَيْفَ كَيْفِيَّةُ الْجَبَّارِ ذِى الْقِدَمِ
هُوَ الَّذِى اَبْدَعَ اْلاَشْيَاءَ وَ اَنْشَاَهَا فَكَيْفَ يُدْرِكُهُ مُسْتَحْدَثُ النَّسَمِ

"NOKTA"nın ikinci kısmı, haşir ve melaike ve beka-yı ruha ait olduğundan ve bu hakikatları kerametli "Yirmidokuzuncu Söz" ve "Onuncu Söz" gayet parlak bir surette izah ettiğinden onlara havale edilerek buraya dercedilmedi. Üçüncü kısım ise, Ondört Ders'ten ibaret "Nur'un İlk Kapısı" namıyla ayrıca neşredildi.

Said Nursî

MÜNDERECAT HAKKINDA

Bu mühim mecmuanın cümle-i mukaddematından olan bir "İ'lem"de:

"Bu Risale, bazı âyât-ı Kur'aniyenin şuhudî bir nevi tefsiridir. Ve ondaki mes'eleler Kur'an-ı Hakîm'in bahçesinden koparılmış çiçeklerdir. Bu risalenin ibaresindeki icmal ve îcaz ve fehmindeki zahirî müşkilât, sana tevahhuş vermesin. Tekrar tekrar mütalaa et, tâ ki لَهُ مُلْكُ السَّموَاتِ وَ اْلاَرْضِ ve emsali tekrarat-ı Kur'aniyenin sırrı sana açılsın.

Ey kari! Bu mecmuadaki tevhidin bürhanları ve mazharları, birbirine ihtiyaç bırakmıyor zannetme. Çünki ben her bir bürhana her bir makam-ı mahsusta ihtiyaç hissettim. Harekât-ı cihadiyem beni öyle bir mevkie ilca ediyordu ki, o mevkide, o anda bir kapı açmaya mecbur kalıyordum. Çünki o dehşetli anda diğer açık kapılara dönmek müyesser olmuyordu. Hem o seyahat-ı acibede rastgeldiğim nurlara delalet etmek için değil, belki hatırlamak için işaretler koydum. Bazan büyük bir nura bir işaret koyuyordum… ilââhir." diye ne kadar güzel bir mukaddemeyi ve bir hülâsayı -bu mecmua- âdeta şifre gibi bir anahtarı karilerine takdim ediyor.

* * *

Bu Mesnevî-i Nuriye'deki risalelerin isimleri "**Reşhalar, Katre, Hubab, Habbe**" şeklinde gidiyor. Eğer Katre Risalesi'nin âhirinde merhum Şeyh Safvet Efendi'nin yazdığı gibi, her bir risaleye bir takriz yazılsa idi, o merhumun "Bu bir katre değil, bir bahrdır." dediği gibi biz de derdik:

“O bir lem’a değil, bir şemstir. O bir reşha değil, bir bahrdır. O bir zühre değil, bir cinandır. O bir hubab değil, bir ummandır.”

Fihrist

MUKADDEME

1- LEM’ALAR

Tevhide dair olup Risale-i Nur’daki Yirmiikinci Söz’ün esası ve bir cihette Arabçasıdır. Ondört Lem’a ile tevhidin en ince hakikatlarını, en mufassal bir surette وَ فِى كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى اَنَّهُ وَاحِدٌ hakikatına mazhar edecek bir silsile-i delail ve şehadeti ibraz eden çok kıymetdar ve hava, su, ekmek gibi herkesin muhtaç olduğu bir risaledir.

Nur’un Mesnevîsinin başında derc edilen “**Lâsiyyemalar**”, “**Lem’alar**”, “**Reşhalar**” isimlerindeki üç risale, âhirdeki risaleler gibi müteferrik mes’elelerden bahis değildir. Aynı mevzu üzerinde gidiyorlar.

2- REŞHALAR

Bu Reşhalar risalesi, imanın en mühim üç erkânından nübüvvetin hakikatını ve nübüvvet-i Ahmediye’yi (A.S.M.) gayet kat’î ve parlak bürhanlarla isbat ediyor. Şems nasıl ziya vermemesi mümkün değildir. Aynen öyle de: Uluhiyet de risaletsiz mümkün olmadığını isbat ediyor. Ve nübüvvetin hakikatını güneş gibi gösteriyor. Kâinatı mücessem bir Kur’an-ı kebir olarak temsil edip, Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm onun âyet-ül kübrası olduğunu, gözünde perde ve kalbinde pas olmayanlara irae ediyor.

Bu hârika risale “Onbir Reşha”dır. Onbirinci Reşha’da, yirmibir mu’cizat-ı Ahmediyeye (A.S.M.) işaret eden bir salavat-ı şerifeyi o Nebiyy-i Zîşan Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize getiriyor.

Onbirinci Reşha’dan sonra uzun bir **İ’lem**’de, nübüvvet-i Ahmediyeye (A.S.M.) -başka bir tarzda- görülmemiş delilleri gösteriyor.

Bu risalenin Türkçesi, Risale-i Nur'daki Ondokuzuncu Söz'dedir.

Mesnevî'nin başındaki bu üç risale "Eski Said"in eserlerinden olmayıp, Üstadımızın tabiriyle, "Yeni Said"in eserleridir. Üstadımızın eski eserlerinden Risale-i Nur'a girenler olduğu gibi; Risale-i Nur'u te'lifi zamanında yazdığı Arabça eserleri de, bu suretle Mesnevî-i Arabiyeye idhal olunmuştur.

3- LÂSİYYEMALAR

İman-ı Haşre dair olan bu risale Risale-i Nur'daki Onuncu Söz'ün esası olup Barla'da, Üstadımızın -bir bahar gününde- rahmet-i İlahiyenin âsârını bağ ve bahçelerde müşahedesinden ve ihtiyarsız olarak فَانْظُرْ اِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِى اْلاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ ذلِكَ لَمُحْيِى الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ âyet-i kerimesini kırk defaya yakın okumasından sonra tulû' etmiş gayet kıymetdar ve bu zamanda çok lüzumlu ve inkâr-ı haşir mefkûresini köküyle kesip İbn-i Sina gibi acib bir dâhînin "**Haşir bir mes'ele-i nakliyedir, akıl bu yolda gidemez.**" dediği haşri en basit fehme de kabul ettiren; ve haşrin binler nümunelerini arz yüzünde gösteren; ve haşri iktiza eden pek çok esma-i İlahiyeden tut, tâ mahiyet-i insaniyede dahi haşri isbat eden bir risaledir.

Bir kaide-i hasenenin tezahürü olarak, her risalenin başında olduğu gibi bu risalenin başında da Cenab-ı Hakk'a tahmidat ve Nebiyy-i Zîşan'a salât ü selâm vardır. İman-ı Billah, iman-ı bi'n-nebi, iman-ı bil'haşir ve şuhud-u kâinat mabeyninde bir irtibat-ı tâmme ve telazum-u kat'iyye olduğundan, bu risale kısaca olarak "Tevhid ve Risalet" hakikatlarından bahsederek esas mes'ele olan mes'ele-i haşriyeye "Lâsiyyema"larla geçmiştir. Risale-i Nur'un Yirmisekizinci Söz'ünün İkinci Makamı olan bu risale, yirmi senedir Üstadımızın eline yeni geçmiştir.

4- KATRE

Bu Katre risalesi, bir mukaddeme, bir hâtime ve dört babdan ibarettir. Mukaddemede Üstadımız, kırk sene ömründe, te'lif eylediği seneye nisbetle otuz senelik ilim

seyrinde, dört kelime ile dört kelâm tahsil ettiğini ve bu dört kelimenin biri “**Mana-yı Harfî**”, ikincisi “**Mana-yı İsmî**”, üçüncüsü “**Niyet**”, dördüncüsü “**Nazar**” olduğunu.. dört kelâm ise, biri “Ben kendi kendime mâlik değilim.”, ikincisi “**El-mevtü hakkun**”, üçüncüsü “**Rabbî vâhidün**”, dördüncüsü “**Ene’nin bir nokta-i sevda ve bir vâhid-i kıyasî**” olduğunu söylüyor. Bu Risale اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلهَ اِلاَّ اللّٰهُ hakikatını, Birinci Bab olarak, kâinat erkânından her bir rükn ellibeş küllî ve gayet zahir lisanla isbat ediyor.

TAKRİZ

KATRE’NİN HATİMESİ

Müteferrik ve kısa, fakat çok lüzumlu ve mühim hakikatlardan bahseder. Başında “yeis, ucb, gurur, sû’-i zan” gibi nefsin dört hastalığını; sonra dört hakikatı ve daha sonra da “Katre”de zikredilen Birinci Bab’daki “**Lâ ilahe illallah**” hakikatını ve devamı olarak Bâb-ı Sâni’de “**Sübhanallah**”; Bâb-ı Sâlis’te “**Elhamdülillah**”; Bâb-ı Râbi’de “**Allahü Ekber**” mertebelerini beyan ettikten sonra, NOKTA ve NÜKTE başlıklarıyla mevzu itibariyle birbirinden farklı **İ’lem**lere geçer.

KATRE’NİN ZEYLİ

“Remz”ler ve “İ’lem”ler ünvanı altında, her birisi bir risaleye mevzu olacak kıymette hakikatlardan ibarettir. Başında salât ü selâmdan sonra birinci “İ’lem” namazda evvel vakte riayet etmenin ve hayalen Kâ’be’ye müteveccih olmanın faziletini ve evham ve vesvese-i şeytaniyeyi nasıl müzmahil ettiğini ve musallînin bütün letaif ve havâssının nasıl feyizlendiğini beyan eder.

Bu geçen risaleler aynı zamanda erkân-ı imaniyeden bahsetmekle hem iman, hem ilim, hem marifetullah, hem zikir olduğundan; okuması dahi bir nevi ibadettir.

5- HUBAB

Biri Türkçe diğeri Arabça iki zeyli olan bu çok mühim risale, Üstadımızın “Hutuvat-ı Sitte”yi neşri münasebetiyle taltif için Ankara’ya çağrıldığında, Ankara’da İslâm ordusunun Yunan’a galebesinden neş’e alan ehl-i imanın

kuvvetli efkârı içine gayet müdhiş bir zındıka fikri girmek ve bozmak ve zehirlendirmek için dessasane çalıştığını gördüğü hengâmda te'lif ettiği iki eserden birisidir.

Bu risalenin başında bulunan salât ü selâm çok ehemmiyetlidir. Bu Mesnevî-i Nuriyenin fevkalâde olan ve hiçbir eserde rastlanmayan bir hususiyeti de bir parmağın hareketiyle birkaç makineyi birden çalıştırmak gibi gayet belâgatlı bir beyan tarzına sahib oluşudur. Sâbıkan zikredildiği gibi, bu muazzam mecmuada hem zikir, hem iman, hem tefekkür, hem ilmi bir arada bulmak daima mümkündür. Meselâ: Salât ü selâmı yalnız zikir olarak dercetmiyor. Aynı zamanda onda bir iman inkişafı, aynı zamanda bir ilim, aynı zamanda mü'min-i musalliyi evham ve şübehattan kurtaran hakikatları serd ederek lâakal üç mana mertebesini beyan ediyor.

Bu hârika risale mühim bir "İ'lem"inde, medenî mü'min ile medenî kâfirin suret ve sîret ve zahir ve bâtın farklarını gayet belig bir tarzda beyan ediyor. Ve neticede bu farkı körlere de göstermek için diyor ki: "Eğer istersen hayalinle Nurşin karyesindeki Seyda'nın meclisine git bak: Orada fukara kıyafetinde melikler, padişahlar ve insan elbisesinde melaikeleri bir sohbet-i kudsiyede göreceksin. Sonra Paris'e git ve en büyük localarına gir, göreceksin ki, akrepler insan libası giymişler ve ifritler adam suretini almışlar… ilâ âhir." diyerek daha başka cihetteki farklarını "**Lemaat**" ve "**Sünuhat**"a havale eder.

Başka bir "İ'lem"de, Risale-i Nur'da Yirmiyedinci Söz namını alan İçtihad Risalesi'ni dört sahifede hülâsa ediyor.

HUBAB'IN BİRİNCİ ZEYLİ

Farisî bir münacatla başlar. Bu münacatın Türkçesi Yedinci Rica'da ve Onyedinci Söz'ün zeylinde vardır.

Üstadımız hiç Farisî tahsil etmediği halde o kadar mükemmel Farisî bir lisan ile te'lif edilmiştir ki, o zamanki Afgan Sefiri bu eseri takdir hisleri içerisinde Afganistan'a göndermiştir. Bu Farisî münacatın akabinde: "**Ey Mücahidîn-i İslâm**" başlığı altında Türkçe olarak

meb'usana on maddelik bir hitab vardır. Bu hitabın tesiriyle Meclis-i Meb'usan'da küçük bir oda olan mescid, büyük bir salona tebdil edilmiştir.

ZEYL-ÜL HUBAB

Hubab'ın İkinci Zeyli de çok mühim hakikatları ihtiva etmektedir.

6- HABBE

İki zeyli vardır. Bu risalenin birinci "İ'lem"i, hakikat-ı Muhammediye (A.S.M.) âlemin hem sebeb-i hilkati, hem çekirdeği, hem meyvesi, hem netice-i hilkat-i âlem olduğunu gayet edibane bir üslûb ile beyan ediyor. Diyor ki: "Eğer âlemi bir kitab-ı kebir olarak görsen, kâtibinin kaleminin mürekkebi Nur-u Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmdır. Eğer âlemi bir şecere suretinde görsen, evvelâ çekirdeği, sonra meyvesi yine Nur-u Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'dır. Eğer âlemi bir zîhayat libasını giymiş görsen, Onun ruhu Nur-u Muhammedî Aleyhissalâtü Vesselâm'dır. Eğer âlemi bir gül bahçesi olarak görsen onun andelib-i zîşanı yine Nur-u Muhammedî Aleyhissalâtü Vesselâm'dır."

Risalenin sonunda gayet güzel bir tazarru' ve niyaz ve istiğfar vardır.

ZEYL-ÜL HABBE

Habbenin Birinci Zeyli'nin âhirlerinde, حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ❊ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللّٰهِ الْعَلِىِّ الْعَظِيمِ mertebelerinin Yirmidokuzuncu Lem'a-i Arabiye'ye nisbeten kısa ve gayet güzel beyanları münderiсdir.

ZEYL-ÜZ ZEYL

Habbe'nin ikinci zeylinde, gayet mühim bir risale olan hem Arabca, hem Türkçe olarak kesretle intişar eden Asâ-yı Musa mecmuasında Yirmiüçüncü Lem'a namındaki "Tabiat Risalesi"nin muhtasar kısa Arabçası da vardır.

Bu risale, Ankara'da te'lif edildiği zaman bir matbaada tab'edilmiştir. İnsanların ağzından çıkan dehşetli üç kelimenin butlanını isbat ederek tabiat bataklığında boğulanları kurtarıyor.

7- ZÜHRE

Uzun bir hakikatın yalnız ucunu göstermek ve parlak bir nurun yalnız bir şuaını irae etmek maksadıyla yazılan bu çok mühim risale, gayet ehemmiyetli hakikatları ihtiva ettiğinden en mümtaz Nur şakirdlerinin musırrane talebleri üzerine -ekserîsi Arabça bilmeyen o şakirdlerin istifadelerine medar olmak için- kısmen izahlı, kısmen kısa bir meali Üstadımız tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Onyedinci Lem'a namıyla Onbeş Nota olarak Risale-i Nur Külliyatının Lem'alar kısmına ilhak edilmiştir.

Zühre şöyle bir hakikatla başlar: Dünyadaki her zîhayat, mâlikinin ismiyle, namıyla hesabıyla çalışan muvazzaf bir asker gibidir. Kim kendini kendine mâlik zannetse o kimse hêliktir.

Sonra uzun ve muhit bir salât ü selâmı müteakib her biri bir risalenin güya hülâsası ve çekirdeği mahiyetindeki şümullü "İ'lem"lere geçer. "İ'lem"lerin birisinde, Kur'an tilmizi ile felsefe tilmizini içtimaî ve şahsî cihetlerden mukayese ederek felsefenin sakîm ve muzır kısmının bâtıl hükümlerini çürütür. Son "İ'lem"i de, gayet güzel ve hazîn bir münacat ihtiva etmektedir. daha fazla malûmatı Türkçe olan Notalar Risalesi'ne havale ederiz.

Bu Mesnevî-i Nuriye'nin fihristesinde, o kıymetdar hârika risalelerdeki yüzer hakikatlerden yalnız bir ikisini nâkıs fehmimizle ve kāsır ifademizle göstermeğe çalıştık. Yoksa gösterdiğimiz misaller, o hârika-i ilm ü irfanın ne en canlı noktaları olabilir ve ne de en kıymetli cevherleri olabilir. Belki o şemsin cüz'î bir şuaı ve o bahrın küçük bir katresidir.

8- ZERRE

Şeytanın ve ehl-i ilhadın bazı vesveselerini tard eden müteferrik mes'elelerden bahseden hârika ve fevkalâde bir risale olup iki kısımdan ibarettir.

İman ve ahlâkiyatı ve vesveselerin izalesini ve insandaki teşahhusat-ı vechiyenin hikmetini beyan eden İ'lem'ler, bu risalenin münderecatındandır. Bir İ'leminde وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّموَاتِ وَالْاَرْض وَاخْتِلاَفُ اَلْسِنَتِكُمْ وَ اَلْوَانِكُمْ âyetinde zikredilen

semavat ve arzın hilkati ve beşerin lisan ve renklerinin ihtilafı Cenab-ı Hâlık-ı Zülcelal'in âyetlerinden olduğunun hakikatını gayet güzel bir tarzda beyan ediyor. Diyor ki:

"Bütün beşerin esasat-ı a'zâda ittifakı, Sâni'in vahdetine; teşahhusat-ı vechiyede temayüzü, Sâni'in muhtar ve hakîm olduğuna gayet bahir ve zahir delildir." der ve isbat eder. Beşerin birbirinden teşahhusça farklarının hikmetini ve diğer mahlukatta bu temayüzün ferden ferda olmayıp nevi nevi oluşu hikmetin öyle iktiza ettiğini izah ediyor.

Başka bir İ'lemde, şeytan-ı insî ve cinnînin, bakaranın bâtınen gayet mükemmel, zahiren miskin oluşu hakkındaki bir vesvesesini tardeder ve der ki: "Ey şeytan-ı cinnîye üstad olan şeytan-ı insî! Eğer her şey, her şeyi maslahat miktarıyla ve lâyık-ı vechile yapan Kadîr-i Ezelî'nin san'atı olmasa idi, senin eşeğinin kulağı senden ve senin üstadlarından daha akıllı ve daha hâzık olması lâzım gelirdi." diye insî ve cinnî şeytanların vesveseleri yüzlerine çarpılarak; bakaranın yani ineğin dâhilinin mutlak olduğunun ve haricinin mukayyed oluşunun hikmetini aklen ve ilmen gayet mukni bir surette beyan eder.

Ahlâka dair bir **İ'lem**'inde der ki: "Ey fâsık! Bil ki medeniyet-i sefihe öyle müdhiş bir riyayı ibraz etmiş ve meydana çıkarmış ki, ehl-i medeniyetin ondan kurtulması mümkün değildir. Çünki ehl-i medeniyet o riyaya şan ü şeref namını vermiş. İnsanı şahıslara karşı riyakârlığa bedel, unsurlara ve milletlere ve devletlere karşı riyakârlığa teşvik etmiş ve tarihi onlara müşevvik ve alkışçı ve cerideleri de, yani gazeteleri de dellâl yapmış. Ölümü unutturup (güya) unsurları içinde bir hayatları var diye, zaman-ı cahiliyetteki gaddar zalimlerin desiseleri nev'inden bir desise ile, beşeri tasannu ve riyakârlığa sevk etmiştir." Ne kadar okunsa okunmağa lâyık olan bu risale dahi, bir istiğfar ve Hazret-i Mevlâna'nın bir beytiyle nihayet bulmuştur.

9- ŞEMME

Kâinatın mecmuundan tâ zerreye kadar mütenâzilen her bir mevcudun, pek çok esma-i İlahiyeden **Allah, Rab,**

Mâlik, Müdebbir, Mürebbi, Mutasarrıf ve Nâzım isimlerine şehadet ettiklerini isbat eder. Başka bir İ'lem'inde, hiçbir kimsenin Sâni'-i Âlem'den şikayet hakkı olmadığını gösterir. Diğer bir İ'lem'inde Kur'an-ı Hakîm'in ilk ve ekser muhatabı olan cumhur-u avamın fehimlerini nasıl okşadığını ve onların idraklerine nasıl müraat ettiğini uzun bir hakikatle beyan eder. Hem tayy-ı mekân ve bast-ı zaman ve ene'nin mahiyeti ve iki vechi gibi pek çok ince hakaikı beyan eden müteferrik mevzulardan müteşekkil bir kıymetdar risaledir.

Bu risale:

Meded ey kafile-salar-ı rusül huz biyedî,
Sensin ey nur-u kerem cümlemizin mu'temedi
İntisabım sanadır işte dilimde senedi:
Lâ ilahe illallah Muhammedün Resulullah.

diye bir manzum kıt'adan sonra uzun ve muhit bir istiğfar ve duaya geçerek hitama erer.

ONUNCU RİSALE:

Diğerlerine nisbetle büyük olan bu risalede, Sözler'den bazılarının hülâsalarıyla, müteferrik ve muhtelif mevzulardan ibaret İ'lemler vardır.

Birinci İ'lem'inde وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ âyet-i kerimesinin tefsirini, semavata çıkmak isteyen şeytanların recmedilmelerini **Yedi Basamak** ile beyan eder.

Birinci basamağında: Semadaki sükûnet ve sükûta ve intizama işaretle der ki: "Sema ehli, arz ehli gibi hayırların ve şerlerin karışmasından ve zıdların içtimaından meydana gelen münakaşa ve ihtilafat ve tezebzüb içinde değillerdir. Belki onlar, kendilerine Hâlıkları tarafından emredilen şeyleri kemal-i itaatla yapan muti'lerdir."

Şeytanların recmedilmelerini beyan ve isbattan sonra başka bir **İ'lem**de (Üstadımız) Kur'andan istifade ettiği dört tarîkı dört hatve ile gayet veciz bir tarzda izah eder. Risale-i Nur'un Sözler kısmında mufassal izahı bulunan bu **İ'lem** çok mühimdir.

Diğer bir **İ'lem**inde, ubudiyetin mukaddeme-i mükâfat-ı lâhika değil, netice-i nimet-i sâbıka olduğunu beyandan sonra çok hakikatlı ve geniş manadaki **İ'lem**lere geçerek Nur'un İlk Kapısı'nda ve Küçük Sözler'de bir derece mealleri bulunan hakikatların izahıyla bu kıymetdar ve mühim risale hitama erer. Bu kıymetdar risalenin münderecatından şems gibi nurlu kamer gibi parlak bir misali şudur: Kur'an-ı Hakîm kâinattaki insana raci' ve menfaatli olan eşyayı ihtar için zikrediyor. Yoksa Kur'an-ı Hakîm'in o beyanatı yalnız o faidesine inhisar etmiyor. Çünki insan kendisiyle alâkası olan ve faidesi dokunan bir zerreye, kendisi ile alâkası olmayan bir şems'den ziyade ehemmiyet verir. Meselâ: وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ ❊ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ Yani, kamerin küre-i arz etrafında devrinin Cenab-ı Hak tarafından takdir edilmesinin pek çok hikmetlerinden bir hikmeti de beşerin günlerini, aylarını, senelerini hesab etmesi, bilmesidir. Yoksa kamerin takdiri, bizce çok lüzumlu bulunan bu faidesine inhisar etmez. Hâlık-ı Zülcelal'in esmasına âyinedarlık eden binler hikmetleri daha var.

Bu kıymetdar risalenin âhirinde, altı katrede İ'caz-ı Kur'anı hülâsa eden küçük fakat o nisbette şümullü bir risale vardır.

MU'CİZE-İ KÜBRADAN BİRKAÇ KATREYİ TAZAMMUN EDEN ONDÖRDÜNCÜ REŞHA

Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm'ın risaletinin hakkaniyetine bir delil de Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'dır... Kur'an-ı Hakîm'in kırka yakın vech-i i'cazı, Lemaat ve İşarat-ül İ'caz tefsirinde beyan edildiğinden onlara havale ederek Birinci Katre nihayet bulur.

İkinci Katre'de: Yirmibeşinci Söz'de zikredilen "Kur'an Nedir?" diye olan tarifin kısa bir Arabcası vardır.

Üçüncü Katre: Altı Noktadır. Üçüncü Noktasında: Nasılki insan muhtelif hacat-ı cismaniyeye muhtelif vakitlerde muhtaçtır... Meselâ: Havaya her an, hararete, suya her vakit, gıdaya her gün, ziyaya her hafta muhtaçtır.

Öyle de hacat-ı maneviye-i insaniye de muhteliftir. Bir kısmına her an muhtaçtır. Lafzullah gibi. Bir kısmına her vakit muhtaçtır. Bismillah gibi. Bir kısmına her saat muhtaçtır. "Lâ İlahe İllallah" gibi. Ve hâkeza kıyas et.

Dördüncü Katre: Altı Nüktedir. Beşinci Nüktesinde çok âyet-i kerime bulunmasından; ve orası da izah makamı olmadığından Mu'cizat-ı Kur'aniyeye havale edilerek o nükte tayyedilmiştir. Bazan bir harf-i Kur'anîde, Kur'an'ın i'cazını isbat eden bu risale ve arkadaşları olan "İşarat-ül İ'caz" ve "Mu'cizat-ı Kur'aniye" risaleleri Kur'an-ı Hakîm'in birer elmas kılıncıdırlar.

Altıncı Katre: Belâgat-ı Kur'aniyenin bir sırrını keşfederek; ediblerin "**Unzur ilâ men kāle**" yani "**Kim söylemiş?**" demelerine mukabil "**Unzur ilâ men kāle ve limen kāle ve limâ kāle ve fimâ kāle**" diyerek i'caz-ı Kur'aniyeyi parlattırıyor. Bu Altıncı Katre, belâgat-ı Kur'aniye için mühim bir anahtardır.

10- ŞU'LE

İki sahifelik bir zeyli olan küçük hacimde bir risaledir.

11- NOKTA

Çok muhtasar olduğu için özetlenmedi.

اَللّٰهُمَّ اخْتِمْ لَنَا بِالسَّعَادَةِ وَالشَّهَادَةِ وَالْكَرَامَةِ وَالْبُشْرَى آمِينَ آمِينَ آمِينَ

İtizar

Fihristi hitama eren Mesnevî-i Nuriye, hayatın hayatı ve gayesi ve en yüksek hakikat olan imanı taklidden tahkike, tahkikten ilmelyakîn mertebesine, ilmelyakîn mertebesinden aynelyakîn derecesine ve daha sonra da hakkalyakîne ulaştıran muazzam ve muhteşem ve pek çok risaleleri tazammun eden muhit ve hârika bir eserdir.

Bu eserin hakikî kıymetini tebarüz ettirecek en hakikî fihristi, yine onun aziz ve muhterem müellifi üstadımız yapabilirdi. Bizim çok kısa anlayışımız ve zayıf idrakimiz ve kāsır fehmimiz ve Arabcaya olan vukufsuzluğumuz, ülema-i mütebahhirînin katresine bahr dedikleri bu emsalsiz eserin fihristini karilere pek noksan olarak takdim etmemizin âmilleri olmuştur.

Muhterem kari! Bu fihriste bakıp da tılsım-ı kâinatın keşşafı, hakaik-i eşyanın miftahı, hikmet-i hilkatin dellâlı olan bu manevî hazine hükmündeki mecmuayı da o mizan ile tartma. Çünki bizdeki acz ve noksanlık o mecmuanın kıymetiyle mebsuten değil, makusen mütenasibdir. Güneşin bir zerre cam parçasındaki timsaline bakıp da "Güneş de bu kadardır." deme. Çünki o zerre, kabiliyeti kadar o güneşten feyz alır. Sen ise âyinenin büyüklüğü nisbetinde o manevî şemsten feyz alacaksın.

Hem bu mecmuada bulunan yüzlerce **İ'lem**lerden yalnız pek az bir kısmının pek cüz'î bir manası yalnız işaret için zikredilmiş. Yoksa her bir risale, hattâ her bir **İ'lem** için bu Mesnevî fihristinin mecmuu kadar bir fihrist yapmak lâzım gelirdi. Buna da ne bizim iktidar-ı ilmimiz ve ne de makam ve ne de zaman müsaid değildir.

سُبْحَانَكَ لاَ عِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا
رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا بِاَحْسَنِ قَبُولِ هذِهِ الْفِهْرِسْتَةَ النَّاقِصَةَ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَ
آلِهِ وَ صَحْبِهِ اَجْمَعِينَ آمِينَ وَالْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Mustafa Gül ve Tahirî Mutlu

---

1)

(*): İhtar: Kâinatın eczasından her bir cüz'ün ellibeş lisanla Vâhid-i Ehad ve Vâcib-ül Vücud'u ilân etmekte olduğunu, Kur'anın feyzinden fehmedip, icmalen "Katre" namındaki eserimde beyan etmişimdir. Arzu eden oraya müracaat etsin. ↵

2) (*):(Müellif-i muhterem, kendi nefsine tasrihen, başkalara da ta’rizen söylüyor.) ↵

3)

(**): (Mütercimin bir itizarı)

Mesnevî-i Nuriye'nin Arabî asıl nüshasında bulunan ve yeri burası olan Sübhanallah, Elhamdülillah ve Allahü Ekber'e dair çok kıymetli ve ehemmiyetli bir kısmı, üslûbunu ve fesahatını muhafaza edememek ve evrad makamında okunabilen o hakikatları Türkçeye çevirmekle, kıymet-i asliyesini haleldar etmek endişesiyle tercüme etmedim. Karilerden özür diler, rahmet ve hayır dualarını beklerim.

Mütercim ABDÜLMECİD ↵

4)

(*):İhtar: Kur'anın delaletiyle bulduğum yola gitmek isteyen için ve ona o yolu güzelce tarif etmek için, "Risale-i Nur Külliyatı" güzel bir tarifçidir... ↵

5)

(*): Ehemmiyetlidir. ↵

6) (Haşiye): O çirkin sözler senin kalbinin sözleri değil. Çünki senin kalbin ondan müteessir ve müteessiftir. Belki kalbe yakın olan lümme-i şeytanîden geliyor. Meselâ: Sen namazda, Kâ'be karşısında, huzur-u İlahîde âyâtı tefekkürde olduğun bir halde, şu tedai-i efkâr seni tutup en uzak malayaniyat-ı rezileye sevkeder. Meselâ: Âyinenin içindeki yılanın timsali ısırmaz. Ateşin misali yakmaz. Ve necasetin görünmesi âyineyi telvis etmez. ↵

7)
(*):Ehemmiyetli. ↵

8)

(*): Bu Zühre Risalesi Mesnevî-yi Arabî'nin çok mühim bir risalesidir. Her ne kadar tercüme etmeye çalışmış isem de, müellifin vaktiyle Nur Şakirdlerinin ricakârane ısrarları üzerine yaptığı tercümeyi aynen dercetmeyi daha münasib gördüm. Risale-i Nur'un Onyedinci Lem'ası namını alan bu risale ile Arabî Zühre arasında, bir icmal-tafsil ve takdim-te'hir farkı vardır.

Mütercim **ABDÜLMECİD** ↵

9)

(Haşiye): Oniki sene evvel denilen tarih; Hicri 1340, Miladi 1921 seneleridir.

Nâşir ↵

10)

(Haşiye): Bast-ı zaman sırrıyla çok seneler hükmünde olan birkaç dakikalık zaman-ı Mi'rac, bu hakikatın vücudunu isbat eder ve bilfiil vukuunu gösteriyor. Mi'racın birkaç saat müddeti, binler seneler hükmünde vüs'ati ve ihatası ve uzunluğu vardır. Çünki Mi'rac yoluyla beka âlemine girdi. Beka âleminin birkaç dakikası, bu dünyanın binler senesini tazammun etmiştir. Hem bu hakikata binaen bazı evliya bir dakikada bir günlük işi görmüş. Bazıları, bir saatte bir senelik vazifesini yapmış. Bazıları, bir dakikada bir hatme-i Kur'aniyeyi okumuş oldukları gibi, Risale-i Nur'un te'lifinde de bu bast-ı zaman hakikatı çok defa vukua gelmiş. Ezcümle:

Ondokuzuncu Mektub yüzelli sahifedir. Üçyüzden fazla mu'cizatı, kitablara müracaat edilmeden ezber olarak dağ, bağ köşelerinde dört gün zarfında her gün üçer saat meşgul olmakla mecmuu oniki saatte te'lif edilmesi.. Ramazan Risalesi, kırk dakikada te'lif edilmesi.. Yirmisekizinci Söz, yirmi dakikada te'lif edilmesi.. bast-ı zamanın vukuunu isbat etmiştir.

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ

âyeti tayy-ı zamanı gösterdiği gibi

وَاِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ

âyeti de bast-ı zamanı gösterir. ↵

---

11)

(*): Delaletçe sîması bir “Hu” lafzına benzer ki, o “Hu”nun her bir cüz’ü küçük “Hu”lardan, her bir küçük “Hu” da küçücük “Hu”lardan teşekkül etmiştir. ↵